

UNIwersytet Wrocławski
Wydział Nauk Społecznych
Instytut Studiów Międzynarodowych

Wojciech Szczerbowicz

Proces konstruowania regionu w kontekście strategii arktycznych

Praca doktorska napisana pod kierunkiem
dra hab. Przemysława Mikiewicza

Promotor pomocniczy
dr Anna Umińska–Woroniecka

Wrocław, 2023

Spis treści

Wprowadzenie	5
Część I Metodologia	10
Rozdział 1. Założenia metodologiczne	11
1.1 Cele badawcze, pytania i hipotezy	11
1.1.1 Cele	11
1.1.2 Pytania	12
1.1.3 Hipotezy	13
1.2 Wyjaśnienie podstawowych pojęć	15
1.2.1 Polityka	15
1.2.2 Stosunki międzynarodowe	16
1.2.3 Region	18
1.2.4 Zmiany klimatu	19
1.3 Geograficzne ramy badań – region Arktyki	21
1.3.1 Definicja i delimitacja	21
1.3.2 Historia	24
1.3.3 Status prawny	25
1.3.4 Ludność i gospodarka	30
1.3.5 Następstwa zmian klimatu	34
1.4 Społeczny konstruktywizm	36
1.4.1 Osadzenie w teorii	36
1.4.2 Główne nurty	38
1.4.3 Główne założenia	39
1.5 Analiza dyskursu	41
1.5.1 Główne założenia	41
1.5.2 Analiza predykatów	42
1.6 Metoda porównawcza	43
1.7 Oprogramowanie AntConc	45
1.8 Problemy związane z badaniami	47
Podsumowanie	48
Rozdział 2. Koncepcja konstruowania regionu	49
2.1 Studia regionalne	49
2.1.1 Rozwój dyscypliny	49
2.1.2 Regionalizm	52
2.1.3 Regionalizacja	54
2.1.4 Perspektywa badań regionalnych w Arktyce	58
2.2 Dorobek Ivera B. Neumanna	60
2.2.1 Główne założenia koncepcji	60
2.2.2 Region nordycki w świetle koncepcji	66
2.2.3 Problemy związane z operacjonalizacją	69
2.3 Koncepcja konstruowania regionu w badaniach Arktyki	71
2.3.1 Badania nad stosunkami międzynarodowymi w Arktyce	71
2.3.2 Dorobek Cariny Keskitalo	74
2.3.3 Dorobek innych autorów	76
2.3.4 Koncepcja, podejście i proces konstruowania regionu	79
Podsumowanie	80

Cześć II Strategie arktyczne	82
Rozdział 3. Polityka arktyczna	83
3.1 Strategia w kontekście polityki arktycznej	83
3.1.1 Polityka arktyczna	83
3.1.2 Strategia arktyczna	84
3.1.3 Perspektywa społecznego konstrukttywizmu	86
3.2 Strategie państw arktycznych	87
3.2.1 Stany Zjednoczone Ameryki	87
3.2.2 Kanada	92
3.2.3 Królestwo Danii	97
3.2.4 Islandia	102
3.2.5 Norwegia	106
3.2.6 Szwecja	112
3.2.7 Finlandia	116
3.2.8 Federacja Rosyjska	120
3.3 Polityka wybranych państw nie-arktycznych	125
Podsumowanie	127
Rozdział 4. Analiza dyskursu w strategiach arktycznych	128
4.1 Badania nad strategiami arktycznymi	128
4.1.1 Dorobek innych autorów	128
4.1.2 „Media frenzy”	132
4.1.3 Zagregowana analiza dyskursu w strategiach	134
4.2 Self, other and this image	137
4.2.1 Postrzeganie „self” państwa arktycznego	139
4.2.2 Postrzeganie „other” w Arktyce	141
4.2.3 Postrzeganie „this” – regionu	143
4.3 Koncepcje konstruowania regionu	145
4.3.1 Status quo	146
4.3.2 Instytucjonalizacja/formalizacja – pogłębienie współpracy	148
4.3.3 Inkluzja	151
4.3.4 Rozszerzenie współpracy na inne sfery	153
4.3.5 Traktat	155
4.3.6 Konflikt/rywalizacja	157
Podsumowanie	161

Cześć III Proces konstruowania regionu	162
Rozdział 5. Przejawy procesu konstruowania regionu	163
5.1 Przed 1989 r.	163
5.2 Tożsamość regionalna	166
5.3 Umowy międzynarodowe	168
5.4 Rada Arktyczna	170
5.5 Arktyczna Piątka	173
5.6 Ochrona środowiska naturalnego	176
5.7 Ludy autochtoniczne	178
5.8 Współpraca naukowa	181
5.9 Koncepcja „Arctic exceptionalism”	184
Podsumowanie	187
Rozdział 6. Istota procesu konstruowania regionu w Arktyce	189
6.1 Zmiany klimatu jako motywacje	189
6.2 Polityczny rdzeń regionu	192
6.3 Znaczenie strategii arktycznych	195
6.4 Konstruowanie regionu inside–out oraz outside–in	197
6.5 Krytyka klasycznej geopolityki w Arktyce	200
6.6 Współpraca Zachód–Rosja	202
6.7 Podmioty niepaństwowe	204
6.8 Konstruowanie Arktyki a innych regionów	206
6.9 Dyskursy o Arktyce	207
6.10 Arktyka jako konstrukt społeczny	209
Podsumowanie	210
Zakończenie	212
Bibliografia	216
Spis rysunków	232
Spis tabel	235

Wprowadzenie

Arktyka, jak każdy inny element rzeczywistości, jest konstruktym społecznym. W regionie tym można zaobserwować jedno z największych zmian we współczesnym świecie. Przemiany przyciągają uwagę badaczy z wielu dyscyplin naukowych, decydentów z państw arktycznych i innych rejonów regionów planety, globalne koncerny energetyczne i biznes, ekologów oraz lokalne społeczności. Główną osią dyskusji dotyczącej Arktyki są obecnie zmiany klimatu. Region ten doświadcza ich skutków jak żaden inny na świecie. Zmiany klimatu tworzą nowe wyzwania, ale i możliwości. Od końca lat 80. XX w., Arktyka zaistniała jako region w polu badań stosunków międzynarodowych. Innymi słowy, rozwój współpracy pomiędzy państwami arktycznymi (USA, Kanadą, Królestwem Danii, Islandią, Norwegią, Szwecją, Finlandią i Federacją Rosyjską) zapoczątkował ich instytucjonalizację. Istnieje ogólne przekonanie, że współpraca międzynarodowa w regionie rozpoczęła się od kwestii ochrony środowiska. Konsekwencją tego był proces z Rovaniem i utworzenie Rady Arktycznej w 1996 r. Od tego czasu, nastąpiło zintensyfikowanie współpracy na tym polu oraz częściowe poszerzenie jej na inne dziedziny. Z naukowego punktu widzenia, interesujące wydaje się zbadanie procesu regionalizacji i jego przejawów oraz idei regionalizmu, czyli podstawy tego procesu.

W tym miejscu warto przedstawić krótkie definicje pojęć zawartych w tytule pracy. Proces konstruowania regionu jest częścią koncepcji (ang. *region-building concept*) zaproponowanej przez norweskiego politologa Ivera B. Neumanna do badania idei regionalizmu i procesu regionalizacji. W ramach studiów regionalnych koncepcja ta jest wpisywana w późny nowy regionalizm. Strategia polityczna w wąskim ujęciu może być konkretnym dokumentem, w którym opisano założenia i sposób realizacji działań politycznych, nastawionych na możliwy do osiągnięcia cel. Mając na uwadze powyższe, strategia arktyczna jest ograniczona obszarowo (do konkretnego regionu), ale nie jest ograniczona zadaniowo ze względu na związek z horyzontalną polityką arktyczną. Arktyka jest regionem międzynarodowym, który w tej pracy jest rozpatrywany jako konstrukt społeczny lub jako konstrukt dyskursywny. Autor zwraca również uwagę na geograficzną delimitację tego regionu, który najprościej można wpisać w obszar koła podbiegunowego północnego. Należy zauważyć, że osiem państw arktycznych jest definiowanych w oparciu o wspólne kryteria. Ich terytorium zawiera się wewnątrz geograficznie określonej Arktyki. W warstwie dyskursywnej, osiem państw określa się jako „arktyczne”. Chodzi tutaj zarówno

o ukazanie postrzegania własnego „ja”, jak i obecność w kolektywnym znaczeniu, w grupie innych państw „arktycznych”, czyli współdefiniowanie. Niniejsza praca opisuje ponadto dualizm rozumienia Arktyki w kontekście geograficznym, ale i społecznym czy także dyskursywnym. Na istniejący geograficznie region nałożone jest jego rozumienie przez podmiot polityczny, czyli państwo.

Podstawy teoretyczne pracy tworzy myśl konstruktywizmu społecznego. Autor nie wybrał jednak jednego jego nurtu. Otwartość epistemologiczna i refleksyjna perspektywa pozwala krytycznie zinterpretować otrzymane w toku analizy wyniki. Pierwszą z metod użytych w pracy jest podejście konstruowania regionu (ang. *region-building approach*), które wraz z procesem, który bada, tworzy powyżej wspomnianą koncepcję badającą ideę regionalizmu i proces regionalizacji. Drugą z metod jest analiza dyskursu. Wywodząc się z lingwistyki, zwraca ona uwagę na kwestię języka w konstruowaniu rzeczywistości. Dyskurs jest rozumiany procesualnie jako interakcja oraz kontekst ją warunkujący. Pojedyncze elementy dyskursu tworzą akty mowy. Takim aktem mowy jest strategia arktyczna, której twórcą jest państwo. W taki sposób, państwa arktyczne współkonstruują dyskurs dotyczący Arktyki. Analiza dyskursu służy w tej pracy do analizy właśnie strategii arktycznych. Szczególną jej formą jest analiza predykatów. Predykcja jest to formułowanie sądu orzekającego. Trzecią z użytych metod jest metoda porównawcza. Korzystając z tej właśnie dziedziny, autor użył metody zgody. W pracy porównane są ze sobą strategie arktyczne. Analiza jest skierowana na przypadek, tzw. małe „n” pod względem liczby badanych przedmiotów. Przypadki zostały wybrane pod względem jakościowym, tzn. istnieje ich skończona liczba.

Do przeprowadzenia analizy dyskursu zostało wykorzystane zaś oprogramowanie komputerowe AntConc jako narzędzie badawcze. Służy ono do analizy korpusu, czyli szeroko rozumianej analizy tekstu. Użycie tego typu narzędzia łączy w sobie jakościowy oraz ilościowy charakter badań. Oprogramowanie pozwala jego użytkownikowi na stworzenie podstawowych kategorii analizy korpusu, listę słów, listę słów kluczowych, ale i zaawansowanych, czyli kolokatów, klastrów i n-gramów. Główną jakościową techniką badawczą jest więc analiza treści, a dokładniej strategii arktycznych w kontekście procesu konstruowania regionu.

Ramy czasowe pracy obejmują lata 2006–2021. Początek tego okresu wyznacza opublikowanie przez Norwegię w języku angielskim współcześnie pierwszej całościowej strategii arktycznej. Rozpoczyna to również okres, w którym Arktyka zyskała duże zainteresowanie w skali globalnej z powodu wydarzeń, które miały w niej miejsce. Ramy

czasowe pracy zamyka r. 2021, kiedy to została opublikowana ostatnia fińska strategia arktyczna. Z powodu braku zaawansowanych prac nad kolejnymi dokumentami w pozostałych państwach, autor wówczas podjął decyzję o zakończeniu zbierania dokumentów źródłowych. W wyniku tego, ramy czasowe pracy są związane z okresem publikacji współczesnych strategii ośmiu państw arktycznych.

Głównym celem badawczym jest ustalenie wzajemnej zależności pomiędzy procesem konstruowania regionu a strategiami arktycznymi. Poszukiwanie zależności odnosi się do wzajemnego warunkowania procesu i strategii. Chodzi tutaj o próbę uchwycenia procesu w badaniach, a z drugiej strony, o wymiar performatywny stwierdzeń zawartych w strategiach. Główne pytanie badawcze brzmi: w jaki sposób strategie arktyczne są skorelowane z procesem konstruowania regionu? Jest ono odbiciem głównego celu pracy. Główną hipotezą badawczą jest stwierdzenie, iż proces konstruowania regionu jest ściśle związany ze strategiami arktycznymi, ponieważ proces wpływa na strategie poprzez jego przejawy, a strategie na proces, poprzez koncepcje rozwoju procesu w nich zawarte. Innymi słowy, proces jest ściśle związany ze strategiami, bo przejawy procesu kształtują strategie, a więc ich treść, a koncepcje strategii kształtują proces, czyli jego cel. Z tego powodu, omawiane strategie są kluczowymi aktami mowy. Powiązanie koncepcji konstruowania regionu oraz strategii arktycznych nie było dotychczas obecne w literaturze przedmiotu. Dzięki użyciu oprogramowania komputerowego, analiza dyskursu tych dokumentów częściowo zautomatyzowała proces uzyskiwania wyników.

Motywy podjęcia tematu jest dostrzeżenie i próba wypełnienia luki badawczej w studiach międzynarodowych dotyczących regionu Arktyki. Analizując obecną literaturę przedmiotu można dostrzec, że kwestia strategii arktycznych oraz regionalizacji i regionalizmu była już podejmowana w badaniach. Strategie zostały opisane, określono w literaturze ich główne motywy, a wspomniany proces i idea doczekały się analiz z perspektywy różnych podejść teoretycznych. Według autora, dokumenty te nie zostały jednak jeszcze należycie porównane w ramach analizy dyskursu i wpisane w jego szerszy kontekst. Zestawienie ich z procesem konstruowania regionu, wywodzącym się z raczej niszowej koncepcji w ramach nowego regionalizmu, pozwala uchwycić jego dynamikę. Zwrócenie uwagi szczególnie na główne akty mowy w dyskursie, umożliwia zaś całościowe ujęcie procesu przez pryzmat głównych podmiotów w nim uczestniczących. W taki sposób autor proponuje inne spojrzenie na proces, co ma na celu lepsze jego zrozumienie.

Przechodząc do omówienia struktury pracy, należy zauważyć, że jej niniejsza część została przez autora określona jako „Wprowadzenie”, a nie „Wstęp”. Jest to spowodowane

chęcią zachowania przejrzystości badań. W opinii autora, ramy teoretyczne pracy w postaci społecznego konstruktywizmu wymagają szerszego omówienia, wraz z główną metodą użytą w pracy, czyli podejściem konstruowania regionu. Zwraca uwagę szczególnie małą popularność tego podejścia. Dla logiki wywodu, pierwsza część pracy, czyli jej dwa pierwsze rozdziały, dotyczy skomplikowanej materii metodologicznej, stanowiąc jednocześnie swojego rodzaju wstęp przed przejściem do dalszej części, czyli wyników badań. Niniejsze „Wprowadzenie” m.in. zarysowuje kwestie podnoszone w dysertacji, a nie stanowi zamkniętej całości dotyczącej użytej metodologii.

W rozdziale pierwszym autor przedstawia założenia pracy. Jako całość (wraz z rozdziałem drugim) stanowią one ramy strukturalne myślenia, które stoi za przeprowadzonymi badaniami. Najważniejszym zadaniem jest określenie na początku celów badawczych, stawianych pytań oraz hipotez. Dalej opisane są podstawowe pojęcia używane w pracy. Na końcu pierwszego rozdziału, autor przedstawia ograniczenia przyjętej teorii i metodologii oraz problemy, które pojawiły się w toku badań.

W rozdziale drugim zaprezentowana jest koncepcja konstruowania regionu. Na początku jest mowa o studiach regionalnych. Omówione są definicje regionalizmu i regionalizacji. Wspomniany jest tutaj zachodniocentryzm w postrzeganiu stosunków międzynarodowych. W drugiej części rozdziału, szeroko omówiono samą koncepcję konstruowania regionu, czyli przedmiot pracy.

W rozdziale trzecim autor przedstawia politykę arktyczną. Jako całość, wraz z rozdziałem czwartym, stanowi on część analityczną oraz ukazuje wyniki badań. Na początku opisane są zagadnienia związane z polityką arktyczną oraz strategiami. Dalej, zaprezentowane są strategie wszystkich ośmiu państw arktycznych. Chodzi o kontekst ich polityki arktycznej, opis samych strategii oraz analizę dyskursu obecnego w poszczególnych państwach. Na końcu rozdziału, autor przedstawia ogólnie politykę państw nie-arktycznych.

W rozdziale czwartym autor prezentuje zagregowane wyniki z analizy strategii arktycznych. Zaprezentowano koncepcję postrzegania „self”, „other” oraz regionu („this”), które to postrzeganie wynika z dokumentów związanych z polityką arktyczną. Ponadto, autor wyszczególnił sześć koncepcji konstruowania regionu, które można odnaleźć w toku analizy strategii arktycznych. Chodzi o koncepcję status quo, instytucjonalizację/formalizację, inkluzję innych podmiotów, rozszerzenie współpracy na inne sfery, traktat oraz konflikt/rywalizację.

W rozdziale piątym zaprezentowano przejawy procesu konstruowania regionu w Arktyce. Jako całość (wraz z kolejnym rozdziałem szóstym) stanowi on część krytyczną

niniejszej pracy, w której to interpretowane są jej wyniki oraz proponowane zagadnienia do dyskusji. Rozdział ten jest podzielony na dziewięć małych części. Jest to spowodowane faktem, iż autor wyszczególnił w nim, w efekcie przeprowadzonych studiów, dziewięć najważniejszych przejawów procesu.

W ostatnim rozdziale autor przedstawia istotę procesu konstruowania regionu. Wybrane zostały zagadnienia, których wyjaśnienie jest istotne dla zrozumienia procesu. Przedstawione w ostatnim rozdziale treści w mniejszym, niż wcześniej stopniu prezentują metody ilościowe z analizy dyskursu, a bardziej skupiają się na ewaluacji procesu konstruowania regionu oraz jego powiązaniu ze strategiami arktycznymi.

Część I Metodologia

Rozdział 1. Założenia metodologiczne

W niniejszym rozdziale autor przedstawia założenia metodologiczne pracy stanowiące podstawę do dalszych badań. Jako całość (wraz z rozdziałem drugim) stanowią one ramy strukturalne myślenia, które stoi za przeprowadzonymi badaniami. Najważniejszym zadaniem jest określenie na początku celów badawczych, stawianych pytań oraz hipotez. Dalej opisane są podstawowe pojęcia używane w pracy. Definicji Arktyki, ramom teoretycznym, metodom badawczym oraz narzędziom poświęcono oddzielne punkty ze względu na ich znaczenie w toku wywodu. Co więcej, należy zauważyć, że główna metoda użyta w pracy (podejście konstruowania regionu) jest omówiona w kolejnym rozdziale. Na końcu niniejszego rozdziału autor przedstawia ograniczenia przyjętej metodologii oraz problemy, które pojawiły się w toku badań.

1.1 Cele badawcze, pytania i hipotezy

1.1.1 Cele

Cele badawcze są ściśle skorelowane z tytułem oraz kolejnymi częściami pracy. Określono jeden cel główny oraz pięć szczegółowych. Dotyczą one zarówno opisu, jak i wyjaśnienia badanego problemu. Wyjaśnienie jego istoty wymaga określenia kolejnych celów. Cele pomocnicze, dzięki rozdzieleniu tematycznemu na poszczególne etapy badań, pomagają osiągnąć cel główny.

Głównym celem badawczym jest ustalenie wzajemnej zależności między procesem konstruowania regionu w Arktyce a strategiami arktycznymi. Poszukiwane zależności odnoszą się do wzajemnego warunkowania procesu i strategii. W tym kontekście, chodzi tutaj o próbę uchwycenia procesu w badaniach, a z drugiej strony, o wymiar performatywny też zawartych w strategiach. Wypełnienie celu głównego wymaga najpierw spełnienia następujących celów szczegółowych.

Pierwszy w kolejności cel szczegółowy dotyczy całościowego przedstawienia strategii wraz z kontekstem polityki arktycznej państwa. Cel ten zamknięty jest w ramach rozdziału trzeciego o strategiach arktycznych. Osiągnięcie tego celu zapewni pomocny kontekst badanego przedmiotu i spójność wywodu.

Kolejne dwa cele szczegółowe również obejmują kwestię strategii arktycznych, ale chodzi tutaj o przeprowadzoną analizę strategii. Celem jest określenie postrzegania własnego

„ja” państwa arktycznego, postrzegania innych podmiotów oraz postrzegania regionu w strategiach arktycznych. Sama koncepcja *image* wynikająca z założeń społecznego konstrukttywizmu zostanie przedstawiona w rozdziale czwartym. Osiągnięcie powyższego celu możliwie w pełni zarysuje części składowe procesu konstruowania regionu. Kolejnym celem jest wyszczególnienie głównych koncepcji konstruowania regionu.

Cel szczegółowy związany z rozdziałem piątym obejmuje ewaluację głównych przejawów konstruowania regionu w strategiach arktycznych. Analiza tychże strategii pozwoliła wyłonić dziesięć najważniejszych kategorii, które zostaną poddane ewaluacji. W ten sposób, proces konstruowania regionu zostanie ukazany na podstawie jego najwyrazistszych przykładów.

Wyjaśnienie istoty procesu konstruowania regionu jest ostatnim celem szczegółowym pracy, wspierającym cel główny. Wyjaśnienie procesu zostanie zaprezentowane na podstawie jego najważniejszych cech. W końcowej fazie, wykroczy ono poza ramy badawcze pracy zarówno w kontekście przedmiotowym (czyli porównanie z innymi regionami), jak i czasowym (próba prognozy dalszego przebiegu procesu w Arktyce).

1.1.2 Pytania

Podobna korelacja, co w celach badawczych, ma miejsce przy pytaniach. Są one przedstawione tutaj w związku z kolejnymi częściami pracy. Odpowiedzi na nie pomagają spełnić postawione w poprzednim podpunkcie cele.

Główne pytanie badawcze brzmi: w jaki sposób strategie arktyczne są skorelowane z procesem konstruowania regionu? Wynika ono z głównego celu pracy. W głównym pytaniu chodzi o wyjaśnienie czynników warunkujących tytułową relację oraz to, jaka jest w niej rola dwóch głównych przedmiotów, czyli strategii i procesu. Główne pytanie jest w pracy wspierane przez pytania pomocnicze.

Rozdział trzeci zawiera opis oraz wstępną analizę strategii arktycznych. Autor wyszczególnił tutaj następujące pytanie pomocnicze: jaki jest kontekst polityki arktycznej i czego dotyczą strategie ośmiu państw arktycznych?

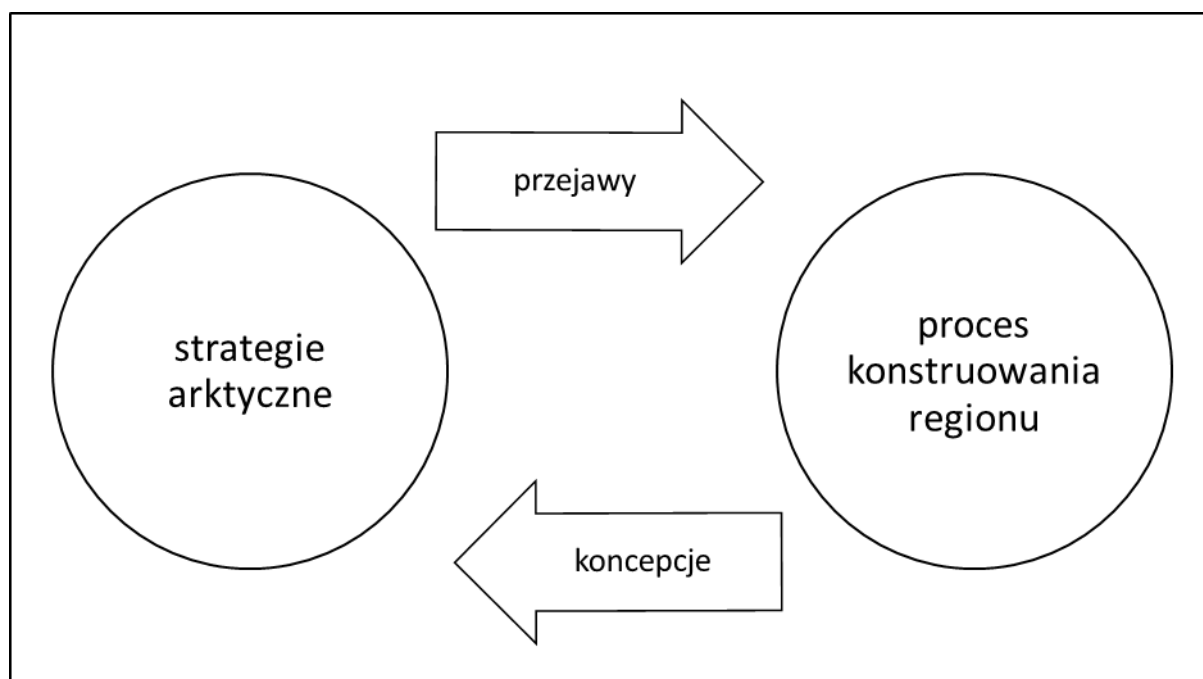
Rozdział czwarty jest drugim rozdziałem dotyczącym stricte strategii arktycznych. Położony został w nim nacisk na analizę dyskursu. Autor odpowiada w tym rozdziale na następujące pytania: jak państwa arktyczne postrzegają same siebie, jak postrzegają innych oraz jak postrzegają region przez pryzmat dyskursu? Jakie można wyróżnić główne koncepcje konstruowania regionu?

Rozdział piąty jest jednym z dwóch rozdziałów poświęconych już wyłącznie analizie procesu konstruowania regionu w Arktyce. Proces ten jest tam ukazany przez pryzmat jego przykładów. Pytanie badawcze jest następujące – jakie są główne przejawy konstruowania regionu?

W ostatnim rozdziale podjęty został temat istoty procesu. Określone zostały, zdaniem autora, najbardziej relewantne cechy procesu przez pryzmat użytej w pracy metodologii badań, stąd pytanie: jakie są najważniejsze cechy procesu konstruowania regionu w Arktyce?

1.1.3 Hipotezy

Kolejnym kluczowym elementem pracy jest przedstawienie hipotezy oraz hipotez pomocniczych. Hipoteza to twierdzenie naukowe, które można w toku badań potwierdzić lub odrzucić. Należy zauważyć jej ścisły związek z celami badawczymi i pytaniami, z którymi tworzy wspólnie spójny plan pracy. Hipotezę od pytania odróżnia stopień zaawansowania. Postawienie pytań poprzedza sformułowanie hipotez, które są według autora wynikiem dalszego konkretyzowania problemu badawczego. Dlatego więc obie kategorie zostały zaprezentowane osobno w podanej kolejności. Drugim ważnym elementem hipotezy jest określenie relacji między zmiennymi, co wynika z jej budowy.

Rys. 1 Badana korelacja w pracy. Źródło: opracowanie własne

Główną hipotezą badawczą jest stwierdzenie, że proces konstruowania regionu jest ściśle związany ze strategiami arktycznymi, kiedy proces wpływa na strategie poprzez jego przejawy, a strategie na proces poprzez koncepcje rozwoju procesu w nich zawarte. Pierwsza część hipotezy („proces konstruowania regionu jest ściśle związany ze strategiami arktycznymi”) jest wtórna wobec jej drugiej części. Druga część określa relację między dwoma głównymi przedmiotami pracy (procesem oraz strategiami), które są wzajemnie warunkowane przez przejawy procesu i koncepcje w strategiach. Innymi słowy, dlatego proces jest ściśle związany ze strategiami, bo przejawy procesu kształtują strategie, ich treść, a koncepcje strategii kształtują proces, jego cel. Lepsze zrozumienie istoty hipotezy głównej przynosi powyższe graficzne przedstawienie tej zależności (Rys. 1).

Hipotezy pomocnicze wspierają, w tym wypadku autora, w ocenie hipotezy głównej. Zapewniają ponadto logikę wywodu w dochodzeniu do niej. Podobnie, jak w przypadku celów szczegółowych i pytań badawczych, hipotezy pomocnicze odzwierciedlają kolejne części pracy.

Pierwsza hipoteza pomocnicza związana jest z rozdziałem trzecim. Dotyczy polityki prowadzonej przez państwa arktyczne. Strategie państw arktycznych są podobne do siebie pod względem struktury i treści. Do weryfikacji tej hipotezy służy wcześniejsza definicja strategii i polityki arktycznej. Struktura i treść są porównane dzięki zestawieniu wszystkich strategii ośmiu państw, ich kontekstu oraz opisu.

Kolejne dwie hipotezy pomocnicze są weryfikowane w rozdziale czwartym o analizie dyskursu w strategiach. Pierwsza: państwa arktyczne podobnie postrzegają własne ja, innych oraz region w strategiach arktycznych. Druga: status quo w stosunkach międzynarodowych w Arktyce jest główną koncepcją konstruowania regionu. Powyższe dwie hipotezy w zamyśle określają zgodność treści strategii arktycznych w zarysowanej dziedzinie. Jest to osiągnięte poprzez ewaluację powyższych koncepcji w strategiach oraz syntezę jej analizy z rozdziału trzeciego.

W rozdziale piątym przedstawione zostały przejawy procesu konstruowania regionu. Hipoteza pomocnicza dotycząca go brzmi: – proces konstruowania regionu w Arktyce zintensyfikował się wyraźnie po zakończeniu zimnej wojny. Hipoteza ta nie traktuje o początku procesu, ale o jego przypuszczalnym (z racji zawarcia w hipotezie) momencie przełomowym. Jest to określone dzięki syntezie wniosków ze strategii arktycznych oraz osadzeniu w kontekście historycznym.

Finalny rozdział szósty stanowi zwieńczenie części analitycznej pracy, wyjaśniając istotę procesu. Hipoteza z nim związana jest sformułowana następująco: Arktyka jest

konstruktem społecznym, a państwa posiadają wspólną tożsamość, lecz odmiennie definiują region. Podkreśla to różnie postrzegany poziom zaawansowania procesu konstruowania regionu oraz różnice w dyskursie, czy też dyskursach o Arktyce. Piąta hipoteza pomocnicza jest zgodna z operacjonalizacją ram teoretycznych oraz wnioskami płynącymi z badań strategii.

1.2 Wyjaśnienie podstawowych pojęć

Założeniem niniejszego punktu jest przedstawienie podstawowych pojęć często używanych w pracy. Nie stanowią one tytułowej sfery przedmiotowej pracy, której poświęcone są pozostałe punkty niniejszego rozdziału, koncepcji konstruowania regionu (rozdział drugi) oraz strategiom (rozdział trzeci). Niniejszy punkt ma za zadanie przedstawienie, jak autor rozumie często przywoływane w pracy kategorie analityczne oraz co oznaczają one w określonym kontekście.

1.2.1 Polityka

Pierwszą opisywaną kategorią jest pojęcie „polityki”, czyli podstawa i główny obiekt analizy prac z dyscypliny nauk o polityce.¹ Istnieje wiele jej definicji. Nie zawsze wynika to ze sporu badaczy o jej naturę w obrębie różnych nurtów teoretycznych. W języku potocznym, polityka jest bardzo popularnym pojęciem. Z kolei w nauce, może występować w różnych kontekstach, przez co przypisuje się jej odmienne znaczenia.²

Klasyczna definicja polityki kształtowała się (jak większość kategorii z nauk społecznych) od starożytności. Dużą popularność zyskała definicja Maxa Webera, który określił politykę jako „dążenie do udziału we władzy, utrzymania władzy lub wywierania wpływu na władzę”.³ Wieloznaczność omawianego pojęcia podkreśla zaś Andrew Heywood. Ukazuje on politykę przez pryzmat jej czterech zagadnień: jako sztukę rządzenia, jako sprawy publiczne, jako kompromis i konsensus oraz jako władzę i dystrybucję zasobów.⁴

Wspomniana wyżej dyskusja w obrębie różnych nurtów teoretycznych o naturę polityki jest w tej pracy istotna. Społeczny konstruktywizm (jako główny nurt teoretyczny obecny w niniejszej pracy) zmienia perspektywę na podnoszony tu problem. Polityka tak, jak

¹ J. Muszyński, *Podstawy teorii i praktyki polityki*, Toruń, 2007, s. 55.

² R.A. Dahl, B. Stinebrickner, *Współczesna analiza polityczna*, Warszawa, 2007, s. 45.

³ M. Weber, *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, Warszawa, 2002, s. 40.

⁴ A. Heywood, *Politologia*, Warszawa, 2006, s. 5.

każda inna działalność ludzka, jest tu konstruktem społecznym. W jego skład wchodzi zarówno podmioty, [jak i] interakcje między nimi oraz normy tychże interakcji.⁵ To są twierdzenia zgodne z warstwą teoretyczną pracy, która jest szerzej zaprezentowana w dalszej części tego rozdziału.

Kolejny kontekst w jakim występuje w pracy „polityka” jest związany z pojęciem „polityki arktycznej”. Przywołując definicję proponowaną przez Andrew Heywooda, polityka arktyczna jest częścią szerszej polityki, czyli spraw publicznych prowadzonych przez państwo. Polityka arktyczna ma miejsce na pograniczu polityki wewnętrznej i zewnętrznej państwa.⁶ Wprowadza to kategorię przestrzennego zasięgu polityki, ponieważ Arktyka (rozumiana tu jako region w stosunkach międzynarodowych) leży częściowo w obrębie terytorium ośmiu państw arktycznych.

Ostatnia część rozważań definicyjnych polityki dotyczy wspomnianych wyżej spraw publicznych. Ściślej rzecz biorąc, mowa o polityce publicznej (ang. *public policy*). Dotyczy ona wszelkiej aktywności administracji publicznej.⁷ Kontekst polityki rozumianej jako polityki publicznej będzie szczególnie wyraźny w rozdziale trzecim poświęconym strategiom arktycznym oraz kontekstowi polityki arktycznej w badanych państwach. Politykę arktyczną można zatem zakwalifikować do polityki publicznej. Jednakże, pojęcie „polityki arktycznej” może być używane w kontekście stosunków międzynarodowych, jak i potocznego rozumienia polityki. Ta semantyczna niepewność wynika m.in. z rozróżnienia w literaturze anglojęzycznej między „politics” a „policy”, czyli np. między lobbowaniem za określoną treścią strategii arktycznej przez pewien podmiot, a realizowaniem tejże strategii przez administrację publiczną.⁸ Granice między rozumieniem „politics” a „policy” i tu są nie do końca jasne tak, jak i uchwycenie w krótkiej definicji całości polityki.

1.2.2 Stosunki międzynarodowe

Kolejnym kluczowym pojęciem w badaniach są „stosunki międzynarodowe” (ang. *international relations*). W potocznym rozumieniu wydają się prostszą kategorią do zdefiniowania niż „polityka”. Pomimo faktu, że liczne tradycje teoretyzowania podkreślają

⁵ F. Fischer, *Democracy and expertise. Reorienting policy inquiry*, Nowy Jork, 2009, s. 152.

⁶ J. Muszyński, *dz. cyt.*, s. 210–211.

⁷ R. Szarfenberg, *Polityka publiczna – zagadnienia i nurty teoretyczne*, „Studia z Polityki Publicznej”, tom 3, nr 1, 2019, s. 48.

⁸ A. Czajowski, *Polityka w pięciu odsłonach: metatypologia zjawiska*, „Wrocławskie Studia Politologiczne”, nr 12, 2011, s. 5.

różne aspekty, to można określić ich wspólny mianownik.⁹ Stosunki międzynarodowe „odnoszą się do interakcji mających miejsce w środowisku międzynarodowym”.¹⁰ Jest to ich najprostsza definicja. Omawiane pojęcie będzie się pojawiało w pracy najczęściej właśnie w takim rozumieniu. W literaturze przedmiotu pojawiają się kategorie „polityki międzynarodowej” i „polityki światowej” dla określenia stosunków międzynarodowych.¹¹ Według autora, włączenie innych kategorii definicyjnych (niż „stosunki międzynarodowe”) do określenia interakcji mających miejsce w środowisku międzynarodowym mogłoby spowodować problemy z ich zrozumieniem.

Warto w tym miejscu wspomnieć o postrzeganiu stosunków międzynarodowych w społecznym konstruktywizmie. Ma to na celu zapewnienie ciągłości z ramami teoretycznymi pracy. W badaniach nad istotą stosunków międzynarodowych, w podejściu tym kładzie się nacisk na pozamaterialny wymiar formowania się tychże stosunków.¹² Oznacza to, iż nie są one konstruowane wyłącznie przez czynniki materialne (np. liczbę ludności państwa). Tak, jak każdy inny element rzeczywistości społecznej są konstruowane społecznie.

Kolejnym kontekstem, w którym występuje w niniejszej pracy pojęcie „stosunków międzynarodowych” jest kontekst regionalny. Przedmiotem pracy są wszakże owe stosunki w Arktyce. Kontekst globalny będzie występował wyłącznie w odniesieniu do całości środowiska międzynarodowego lub przy porównaniu z innymi regionami.

Pojęcie „stosunków międzynarodowych” można rozumieć na trzy sposoby. W pierwszym ujęciu, to interakcje zachodzące w środowisku międzynarodowym, co zostało wspomniane wyżej. „Stosunki międzynarodowe” to także nazwa kierunku studiów. Takie ich pojmowanie nie jest istotne w zakresie pracy. Istotna jest jednak geneza jego istnienia, gdyż stosunki międzynarodowe to pole badawcze w kręgu zainteresowań kilku dyscyplin naukowych, m.in. nauk o polityce, prawa i ekonomii. W Polsce to też dyscyplina naukowa, zapisywana w tym przypadku jak nazwa własna, „Stosunki Międzynarodowe”. Globalnie

⁹ T. Łoś-Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie–systemy–uczestnicy*, Wrocław, 2006, s. 24.

¹⁰ P. Mikiewicz, A. Polus, *Zasady pisania prac dyplomowych z zakresu współczesnych stosunków międzynarodowych. Podręcznik akademicki*, Wrocław, 2016, s. 9.

¹¹ E. Cziomer, *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Kraków, 2014, s. 15; B. Moło, *Podstawowe pojęcia i kategorie międzynarodowych stosunków politycznych* [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. E. Cziomer, Kraków, 2008, s. 21–27.

Przykładowo, patrz: R. Żelichowski, *Polityka światowa. Wybrane problemy*, Warszawa, 2013; C.L. Glaser, *Rational theory of international politics: the logic of competition and cooperation*, Princeton, 2010.

¹² R. Price, C. Reus-Smit, *Dangerous liaisons? Critical international theory and constructivism*, „European Journal of International Relations”, tom 4, nr 3, 1998, s. 259–294.

ujmując, jej rozwój kształtują szczególnie debaty interparadygmatyczne, co łączy i różni wiele tradycji teoretyzowania w jej zakresie.

1.2.3 Region

Arktyka jest jednym z głównych przedmiotów pracy, stąd zasadne jest przytoczenie pojęcia „regionu”. Z opisywanych w tym punkcie, to wydaje się najbardziej problematyczne.¹³ Źródłosłowem „regionu” jest łacińskie „regio” oznaczające m.in. „obszar”.¹⁴ Sugeruje to, że początkiem poszukiwania akceptowalnej definicji powinna być geografia rozumiana jako dyscyplina naukowa. Perspektywa badawcza innych dyscyplin lub pól badawczych (np. stosunków międzynarodowych), w pojęciu regionu próbuje uchwycić właściwą dla swojej dziedziny istotę regionu.

Z perspektywy geograficznej zakłada się, że całość powierzchni Ziemi można podzielić na regiony.¹⁵ Innymi słowy, stanowią one część całości, które można odróżnić od innych regionów. Region łączy podobieństwo fizyczne przestrzeni w jego obrębie, jego geograficznej charakterystyki. Należy zauważyć, że wyodrębnienie pewnej przestrzeni z otoczenia nie musi się opierać na przesłankach wyłącznie fizycznych. To stwierdzenie jest istotne dla sposobu w jakim autor definiuje „region”. Nie ma jednolitego sposobu wyodrębniania regionów oraz ich kategoryzacji. Arktyka jest regionem i jest to twierdzenie podstawowe dla tej dysertacji. Jednakże, mianem regionu określa się również (większą) Skandynawię oraz (mniejszą) Północną Norwegię, choć w powszechnym rozumieniu stanowią one również część Arktyki. „Region” jest więc pojęciem wieloznacznym zależnym od perspektywy dyscypliny badawczej. Przykładowo, w geografii ekonomicznej podkreślony jest aspekt powiązań gospodarczych między podmiotami w pewnej przestrzeni. Na przynależność administracyjną regionu zwraca zaś uwagę geografia polityczna.¹⁶

Perspektywa stosunków międzynarodowych narzuca jego rozumienie jako „regionu międzynarodowego”, co również ma swoje następstwa. Region międzynarodowy (jako część świata) spaja nie tylko położenie geograficzne, ale i długotrwałe interakcje podmiotów na jego terytorium. Łączy to jego statyczną istotę (przestrzeń), jak i dynamikę procesów w nim

¹³ Z. Chojnicki, T. Czyż, *Region – regionalizacja – regionalizm*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny”, Rok LIV, zeszyt 2, 1992, s. 1.–2.

¹⁴ E. Stadtmüller, *Regionalizm i regionalizacja jako przedmiot badań naukowych w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno-gospodarcze*, (red.) K. Jędrzejczyk-Kuliniak i in., Toruń, 2008, s. 21.

¹⁵ Z. Chojnicki, T. Czyż, *dz. cyt.*, s. 2.

¹⁶ H. Dumala, *Regiony międzynarodowe w teorii i praktyce* [w:] *Regiony w stosunkach międzynarodowych*, (red.) I. Topolski, H. Dumala, A. Dumala, Lublin, 2009, s. 14.

zachodzących. Wspomniane interakcje dotyczą np. wspólnej historii, kultury oraz interesów.¹⁷

Kluczową kwestią przy definiowaniu regionu jest przedstawienie perspektywy społecznego konstrukttywizmu. Każde pojęcie używane w pracy jest ukazane przez optykę społecznokonstruktivistyczną, jednak w tym przypadku ma to fundamentalną wartość dla badań. Arktyka jest konstruktem społecznym. Pomimo faktu, że rozumienie regionu nie jest w tym wypadku oddzielone od jego materialnego komponentu (terytorium), to zastosowana tutaj refleksyjna perspektywa zwraca szczególną uwagę na rozumienie, czym jest region.

Region jest tu konstruktem społecznym, konstruowanym poprzez dyskurs. Jest on zatem również konstruktem dyskursywnym. Granice regionu geograficznego i dyskursywnego nie muszą się ze sobą pokrywać.¹⁸ Należy jednak zauważyć, że społeczny konstrukttywizm i analiza dyskursu nie skupiają się na dokładnej delimitacji tych dwóch kategorii, tylko raczej na ich relacji lub definicji tego drugiego. Pojęcie „regionu” będzie używane w niniejszej pracy zamiennie z „Arktyką” chyba, że będzie to dotyczyło idei regionu w kontekście teoretycznym. Region konstruowany społecznie poprzez interakcje oraz region konstruowany dyskursywnie poprzez akty mowy jest opisywany w pracy zależnie od kontekstu. Autor jest świadomy tego rozróżnienia i zwraca na nie uwagę w toku wywodu.

1.2.4 Zmiany klimatu

Ostatnią kategorią opisywaną w tym punkcie są „zmiany klimatu”. Są one w obiekcie zainteresowań głównie nauk przyrodniczych. Ich obecność w tym punkcie tłumaczy jednak doniosłość jaką mają w przedmiocie pracy. Zmiany klimatu są podstawowym tematem w dyskursie o Arktyce, a ich efekty można obserwować w regionie *par excellence*.

Wyjaśnienie zmian klimatu winno poprzedzić zaprezentowanie samego pojęcia „klimatu”. Jest to „kompleks złożonych procesów atmosferycznych, kształtujący się pod wpływem właściwości fizycznych i geograficznych badanego obszaru”.¹⁹ Jego cechą dystynktywną jest długi okres pomiaru (minimum kilkadziesiąt lat) oraz duży obszar występowania (np. kontynent, ale i cała Ziemia), co odróżnia go od pogody, z którą bywa w języku potocznym mylony. Zjawisko globalnego ocieplenia również nie jest tożsame z pojęciem zmian klimatu. Co prawda, zjawisko to zawiera się w szerokim katalogu zmian

¹⁷ *Tamże*, s. 15–16.

¹⁸ A.B. Murphy, *Regions as social constructs: the gap between theory and practice*, „Progress in Human Geography”, tom 15, nr 1, 1991, s. 22.

¹⁹ Z. Kundzewicz, *Cieplejszy świat. Rzecz o zmianach klimatu*, Warszawa, 2013, s. 9.

klimatu, ale może stanowić wyłącznie jego część. Anomalie temperatury nie są przecież jedynym wyznacznikiem zmian klimatu.

Badania z zakresu klimatologii wyjaśniają, że w dziejach Ziemi klimat zmieniał się wielokrotnie, co oznacza, że przyczyny tego zjawiska były we wcześniejszych okresach naturalne.²⁰ Istnieje szeroki konsensus naukowy w odniesieniu do faktu, że obecne zmiany klimatu są w większości spowodowane działalnością człowieka.²¹ Są głównie antropogeniczne. Chodzi szczególnie o emisję gazów cieplarnianych do atmosfery, głównie z gospodarki przemysłowej.²² Powoduje to m.in. anomalie temperatury w skali globalnej (patrz Rys. 2).²³

Dla nauk społecznych kluczowe są skutki zmian klimatu. Wzrost poziomu morza, ograniczona dostępność do wody słodkiej, czy katastrofy naturalne to tylko niektóre z nich.²⁴ Zmiany klimatu są przez to czynnikiem warunkującym stosunki międzynarodowe.²⁵ Państwa oraz inne podmioty międzynarodowe podejmują wysiłki, by ograniczyć ich negatywne skutki. Immanentną cechą zmian klimatu jest ich powszechność, a ich skutki w naturalny sposób przekraczają granice państw, czyniąc je zjawiskiem globalnym. Dla podmiotów osadzonych w klasycznym rozumieniu stosunków międzynarodowym i jej państwocentrycznym charakterze, jest to problem, którego rozwiązanie wymaga współpracy.

²⁰ M. Popkiewicz, A. Kardaś, S. Malinowski, *Nauka o klimacie*, Katowice, 2019, s. 22; NASA, Global climate change. Vital signs of the planet, Resources, *Overview: weather, global warming, and climate change*, https://climate.nasa.gov/resources/global-warming-vs-climate-change.amp?__twitter_impression=true [dostęp 16.09.2021].

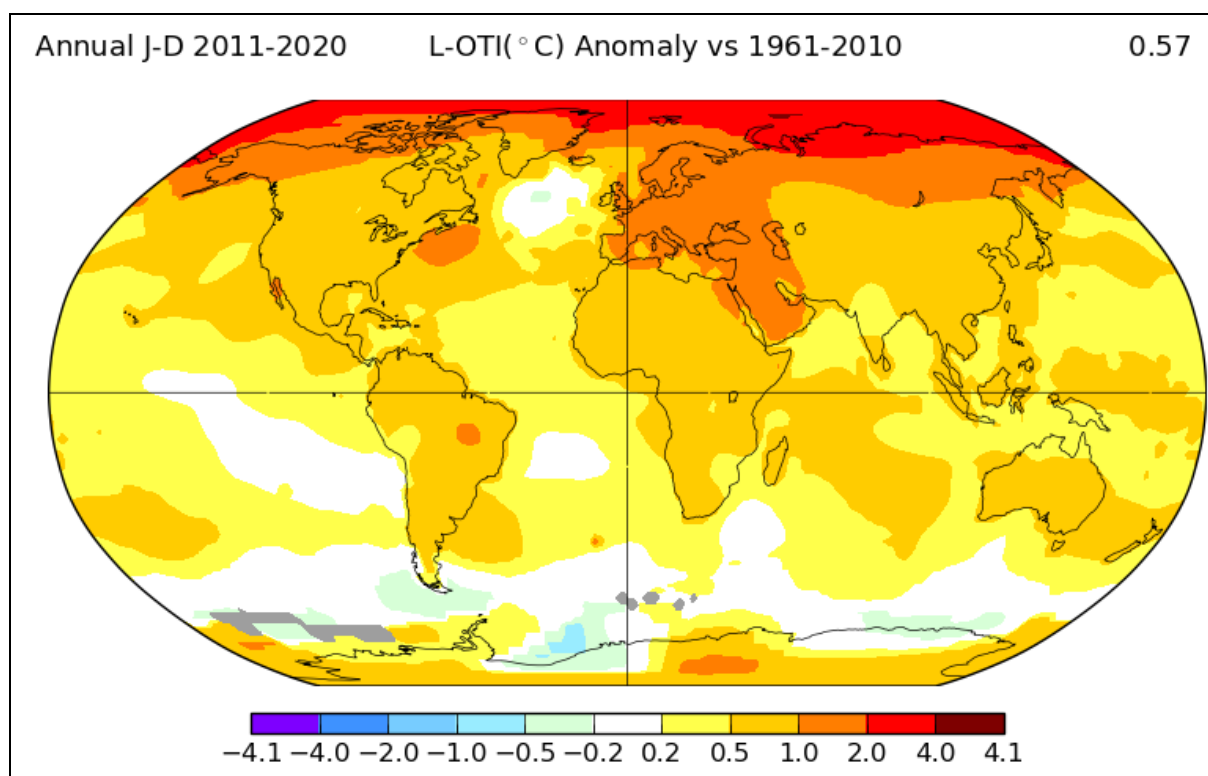
²¹ N. Oreskes, *Beyond the ivory tower: the scientific consensus on climate change*, „Science”, tom 306, nr 5702, 2004, s. 1686; J. Cook i in., *Consensus on consensus: a synthesis of consensus estimates on human-caused global warming*, „Environmental Research Letters” tom 11, nr 4, 2016.

²² M. Popkiewicz, A. Kardaś, S. Malinowski, dz. cyt., s. 117.

²³ Więcej na temat zjawiska zmian klimatu, patrz: *Zmiana Klimatu 2013. Fizyczne podstawy naukowe Przyczyn i Grupy Roboczej do Piątego Raportu Oceny Zmiany Klimatu Międzyrządowego Zespołu ds. Zmiany Klimatu. Podsumowanie dla Decydentów*, (red.) T.F. Stocker i in., Warszawa, 2015, <https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/ar5-wg1-spm-3polish.pdf> [dostęp 16.09.2021].

²⁴ J. Cowie, *Zmiany klimatyczne. Przyczyny, przebieg i skutki dla człowieka*, Warszawa, 2009, s. 336.

²⁵ M. Błoch, *Zmiany klimatu jako czynnik warunkujący transformację przyszłych stosunków międzynarodowych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio I – Philosophia-Sociologia”, tom 43, nr 1, 2018.

Rys. 2 Anomalie temperatury powietrza przy powierzchni Ziemi względem okresu referencyjnego 1961–2010, w stopniach Celsjusza. Dane dla dziesięciolecia 2011–2020. Źródło: NASA, GISS, Surface Temperature Analysis (v4) https://data.giss.nasa.gov/gistemp/maps/index_v4.html [dostęp: 15.9.2021]

Mapa przedstawia anomalie uśrednionej temperatury powietrza przy powierzchni Ziemi między w drugiej dekadzie XXI w. (możliwie współczesnym okresem). Okres referencyjny to lata 1961–2010. Taki dobór okresów referencyjnych sprzyja uchwyceniu wartości anomalii temperatury, czyli różnicy między oboma okresami.²⁶ Należy zauważyć, że na powyższej mapie, największe anomalie temperatury obserwuje się głównie w Arktyce.

1.3 Geograficzne ramy badań – region Arktyki

1.3.1 Definicja i delimitacja

Źródłosłów „Arktyki” można odnaleźć w starożytnej grece. Pojęcie to poprzez łacinę, przeszło do europejskich języków nowożytnych. Mianem „arktos” początkowo określano tylko niedźwiedzia, a następnie zaczęto również tym terminem określać kierunek „północny”. Słowo „artikos” oznacza tym samym przymiotnik „niedźwiedzi” – bądź „ten blisko niedźwiedzia”. Wynika to z faktu, że biegun północny nieba zawiera się w gwiazdozbiore Małej Niedźwiedzicy. Arktyka jest wobec tego najbardziej na północ wysuniętym obszarem

²⁶ *Klimatyczne ABC. Interdyscyplinarne podstawy współczesnej wiedzy o zmianie klimatu*, (red.) M. Budziszewska, A. Kardaś, Z. Bohdanowicz, Warszawa, 2021, s. 150.

na Ziemi, jednak ustalenie jej dokładnych i powszechnie akceptowalnych granic napotyka na problemy definicyjne i delimitacyjne.²⁷

Nie ulega wątpliwości, że wyznacznikiem arktyczności jest biegun północny. Arktyka jest tu obszarem rozciągającym się wokół niego. Dla porównania, Antarktyka, jak sama nazwa wskazuje znajdująca się po jej przeciwnej stronie, jest podobnie trudna do określenia, choć w jej obrębie znajduje się kontynent Antarktyda. W centrum Arktyki znajduje się Ocean Arktyczny o powierzchni 14 milionów kilometrów kwadratowych (75% powierzchni koła podbiegunowego północnego), który na pewno można zaliczyć do regionu, choć jego południowe krańce mogą nie być jego ostateczną granicą. Autorzy szerszych definicji uznają, że jest nią cały obszar koła podbiegunowego północnego.²⁸ Niemal całkowicie pokrywa ono obszar, na którym występują zjawiska dnia i nocy polarnej. W tym przypadku Arktyka obejmuje oprócz obszarów morskich, obszary lądowe, które są częściami kontynentu amerykańskiego, europejskiego oraz azjatyckiego. Jest to równocześnie najbardziej popularna definicja, gdyż najłatwiej ją wyznaczyć na mapie. W powyższym rozumieniu, obszar ten zajmuje około 20 milionów kilometrów kwadratowych, czyli 4% powierzchni Ziemi.²⁹

Można również spotkać inne definicje, odnoszące się do zagadnień meteorologicznych, klimatycznych, jak i biologicznych (patrz Rys. 3). Południową granicą Arktyki może być izoterma 10°C w najcieplejszym miesiącu w roku, linia występowania drzew, linia maksymalnego występowania wiecznej zmarzliny, czy linia średniego występowania lodu stałego.³⁰ Są one często powiązane z zakresem działań *ad hoc* międzynarodowych programów i porozumień względem ochrony środowiska naturalnego w regionie, ustanowionych głównie pod auspicjami Rady Arktycznej. Powyższe granice są mimo wszystko zmienne w czasie i przestrzeni, stąd bierze się popularność koncepcji koła podbiegunowego. Koncepcja ta wpływa na stosunki międzynarodowe w regionie. Osiem państw posiadających terytorium wewnątrz koła podbiegunowego północnego nazywamy państwami arktycznymi, które są głównymi przedmiotami w badaniach.

Zgodnie z przytoczonym w poprzednim punkcie rozumieniem pojęcia „regionu” przez autora, Arktyka jest konstruktem społecznym, zwanym również konstruktem dyskursywnym. Takie ujęcie definicji jest dalekie od konkretnych delimitacji w sensie geograficznym.

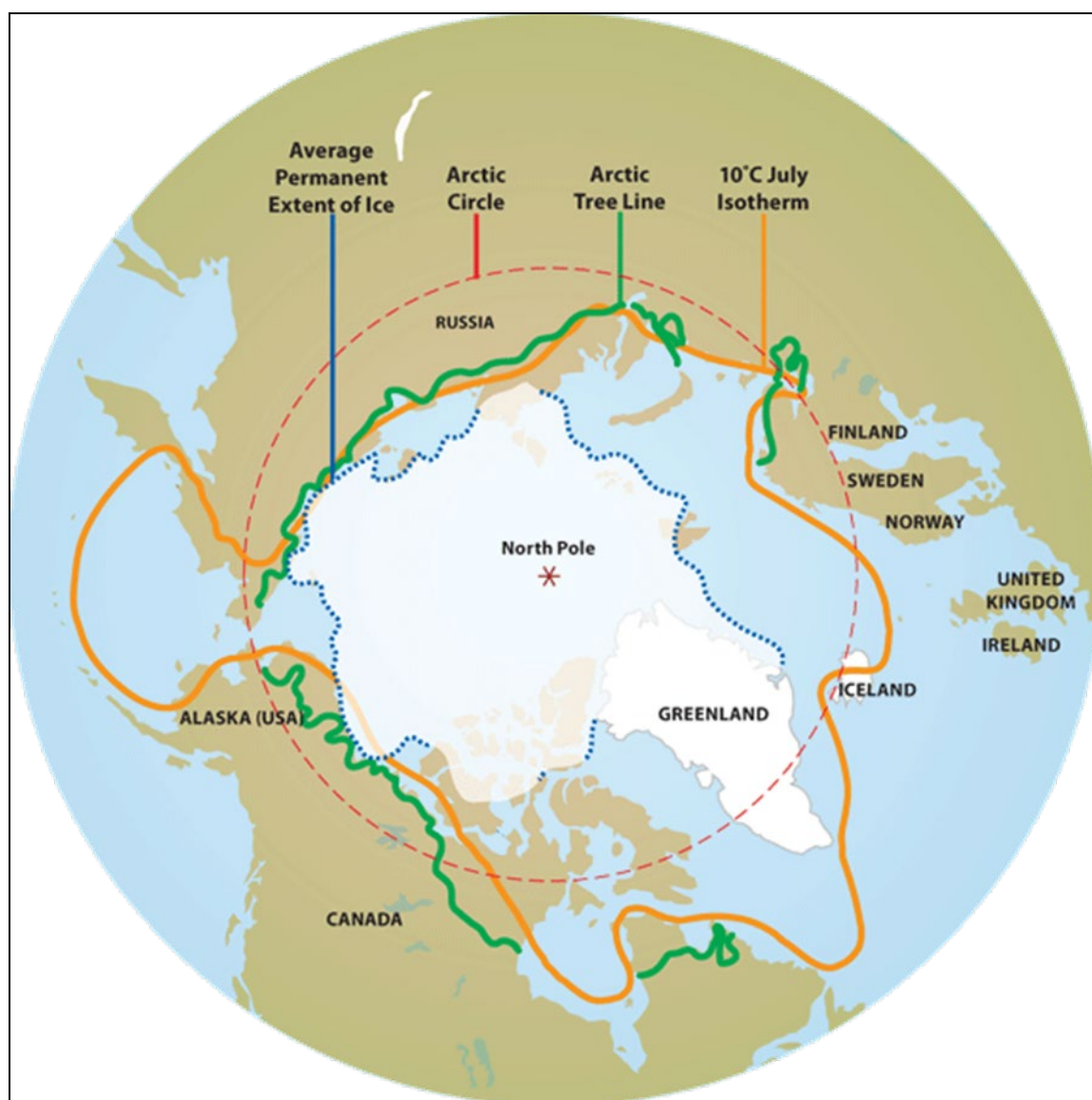
²⁷ I. Valko, *Differentiating Arctic provinces: a cluster analysis of geographic and geopolitical indicators*, „The Central European Journal of International and Security Studies”, tom 8, nr 4, 2014, s. 115.

²⁸ W. Szczerbowicz, *Status quo w stosunkach międzynarodowych w Arktyce*, „Przegląd Geopolityczny”, tom 24, 2018, s. 75.

²⁹ Hasło „Arctic Circle”, *Encyclopedia of the Arctic*, (red.) Mark Nuttal, Nowy Jork, 2005, s. 115.

³⁰ K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Warszawa, 2012, s. 23–25.

Koncepcja Arktyki jako konstruktu społecznego będzie zatem towarzyszyła wywodowi w każdym rozdziale, stopniowo rozszerzana o kolejne elementy dyskursu o niej.

Rys. 3 Przykładowe granice Arktyki, Źródło: <https://www.wpmap.org/the-arctic-tundra-region-is-in-which-continent/arctic-boundaries-gif/> [dostęp 16.5.2022]

Na powyższym rysunku zostały przedstawione najpopularniejsze definicje Arktyki. Przerywana czerwona linia to koło podbiegunowe północne, które stanowi granicę geograficzną. Zielonym kolorem została oznaczona linia drzew, na północ od której już one nie występują. Jest to granica z dziedziny biologii. Pomarańczowa linia oznacza izotermę 10°C w najcieplejszym miesiącu roku (lipcu). Dodatkowo, na rysunku przedstawiono przerywaną niebieską linią średnie występowanie lodu stałego na morzu. Biegun północny znajduje się w centralnej części Oceanu Arktycznego.

1.3.2 Historia

Postrzeganie Arktyki zmieniało się z czasem. Przed epoką wielkich odkryć geograficznych, region (w rozumieniu opisanym w poprzednim punkcie) był dla ówczesnych Europejczyków w większości *terra incognita*. Historia odkrywania Arktyki jest historią europocentryczną. Obecność człowieka na obszarze północnego koła podbiegunowego, Ameryki Północnej, Grenlandii oraz północnej Syberii, datuje się na kilka tysięcy lat wstecz. Potomkowie pierwszych ludzi w Arktyce, ludy autochtoniczne, na wymienionych obszarach żyją do dziś, często pielęgnując swoją wielowiekową kulturę.

Pierwsze znane podróże Europejczyków w Arktyce to odkrycia Grenlandii i Ameryki Północnej, połączone ze stałym osadnictwem na Islandii. Dokonali tego wikingowie, których to apogeum wypraw północnych przypadło na X w. Po wielkich odkryciach geograficznych, w epoce nowożytnej, najważniejsze wyprawy do Arktyki miały miejsce między XVIII a XX w. Różne były cele takich podróży, poczynając od poznania owej *terra incognita*, poprzez poszukiwanie możliwości opłynięcia Ameryki i Azji od północy, nowych miejsc do zasiedlenia, terenów do zagospodarowania, na zdobyciu bieguna północnego kończąc.³¹ W tym kontekście, historia Arktyki jest związana z historią kolonializmu.

Wiek XX to już czas ostatecznego ustalenia map regionu oraz wytyczenia granic państwowych. Północne obszary Rosji oraz Ameryki Północnej zostały skolonizowane oraz zaczęto prowadzić na nich szeroko zakrojoną działalność gospodarczą. Miniony wiek przyniósł również pierwsze umowy międzynarodowe dotyczące *stricte* Arktyki (szerzej o tym w kolejnym podpunkcie). Pojmowanie regionu oraz jego granic zmieniało się. Z początku dotyczyło głównie niedostępnych obszarów wokół bieguna, uwzględniając później również tereny położone na południe, wraz z rozwojem społeczno-ekonomicznym państw arktycznych.³²

Michał Łuszczuk, polski badacz Arktyki z zakresu nauk społecznych i geograficznych, wyróżnił cztery etapy postrzegania Arktyki. Pierwszy etap to „terytorium podboju” i jest związany z okresem wzmożonego kolonializmu. Arktyka jawi się tutaj jako całość, którą należy podbić.³³

Drugi etap ukazuje region jako „przestrzeń rywalizacji”. Przypada na okres zimnej wojny. Przez region przebiegała najkrótsza droga między USA a ZSRR, przez co nabrał on

³¹ J. Mirsky, *To the Arctic! The story of northern exploration from earliest times*, Chicago, 1998, s. 15–293.

³² M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*, Lublin, 2015, s. 65.

³³ *Tamże*, s. 115–119.

strategicznego znaczenia. Stał się strefą buforową układu bipolarnego.³⁴ Na terytoriach arktycznych miała miejsce bezprecedensowa, w skali historii regionu, militaryzacja.³⁵

Trzeci etap to „strefa współpracy”. Schyłek zimnej wojny, przyniósł odprężenie w stosunkach Zachód–ZSRR/Rosja oraz ożywienie multilateralizmu w stosunkach międzynarodowych. Zbiegło się to z coraz lepszym poznaniem stanu środowiska naturalnego w Arktyce, którego ochrona wymagała międzynarodowej współpracy.³⁶

Obecny etap rozwoju postrzegania Arktyki został przez Łuszczuka zatytułowany jako „arena wyzwań”. W XXI w. region, jak nigdy przedtem, przyciągnął szeroką uwagę światowej opinii publicznej.³⁷ Kwestie zmian klimatu, badań naukowych, praw ludów autochtonicznych, potencjału gospodarczego oraz rywalizacji politycznej pojawiały się najczęściej w ogólnosiwiatowych mediach w kontekście Arktyki.³⁸

1.3.3 Status prawny

Narracja medialna dotycząca regionu niekiedy zawiera w sobie również kwestię ram prawnych: „do kogo należy ten region?”³⁹ Może tworzyć to w potocznym rozumieniu obraz Arktyki odmienny od stanu faktycznego. Należy poświęcić zatem temu zagadnieniu osobny podpunkt.

Warto na wstępie zauważyć, że jeśli uznamy (na potrzeby tego podpunktu) Arktykę za region koła podbiegunowego północnego, to wszystkie jej lądy stanowią terytoria suwerenne ośmiu państw arktycznych. Jeśli chodzi o obszary morskie, to większość powierzchni Oceanu Arktycznego stanowią morza terytorialne oraz wyłączne strefy ekonomiczne pięciu państw arktycznych. Jedynie jego centralna część, w obrębie której znajduje się geograficzny biegun północny, nie stanowi obszaru suwerennego żadnego z państw i zgodnie z prawem międzynarodowym stanowi morze pełne (ang. *High Sea*), czyli wody międzynarodowe.⁴⁰

³⁴ O.R. Young, *Arctic politics. Conflict and cooperation in the circumpolar North*, Hanover, 1992, s. 24.

³⁵ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 119–120.

³⁶ *Tamże*, s. 120–122.

³⁷ *Tamże*, s. 123–124.

³⁸ T. Koivurova, *Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance*, „Polar Record”, tom 46, nr 237, 2010, s. 146–156.

³⁹ B. Copeland, D. Watkins, *Who owns the Arctic?*, „The New York Times”, 7.12.2013, www.nytimes.com/interactive/2013/12/07/sunday-review/who-owns-the-arctic.html [dostęp 26.7.2022].

⁴⁰ Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r. (Dz. U. z dnia 20 maja 2002 r., nr 59 poz. 543).

W XXI w., Arktyka bezpowrotnie przestała być „terytorium podboju”. Choć największy rozwój multilateralizmu obserwuje się od czasu zakończenia zimnej wojny, to jednak już wcześniej obserwowano elementy współpracy międzynarodowej.

Pierwszą znaczącą umową wielostronną w regionie był Traktat Spitsbergeński, który wszedł w życie 14 sierpnia 1925 r.⁴¹ Strony potwierdzają w nim, że archipelag Svalbard, którego owa umowa dotyczy, jest terytorium zależnym Norwegii. Inne państwa mogą jednak korzystać tam z wolności badań naukowych i działalności gospodarczej. Svalbard stał się zatem wyjątkowym w skali świata terytorium, którego status prawny sprzyja współpracy międzynarodowej, głównie dzięki nauce. Polska ratyfikowała Traktat 2 września 1931 r. Posiada tam całoroczną stację badawczą oraz kilka sezonowych.⁴² Obecnie stronami Traktatu jest 46 państw.⁴³

Czasy powojenne przyniosły nową rzeczywistość międzynarodową i bipolarną rywalizację. Współpraca Zachód–ZSRR była oczywiście ograniczona. W tym okresie zaczęło jednak wzrastać zainteresowanie światowej opinii publicznej skierowane na kwestie ochrony środowiska naturalnego. Większe zaawansowanie badań naukowych, przyniosło większą znajomość stanu tego środowiska. Ze względu na swoją charakterystykę, Arktyka jest wrażliwym środowiskowo regionem.⁴⁴

Jedną z pierwszych kwestii z katalogu ochrony środowiska, którą zajęto się na polu stosunków międzynarodowych, była ochrona niedźwiedzi polarnych, symbolu Arktyki. Obserwowany wyraźny wzrost polowań na te ssaki w latach 60. i 70., doprowadził do próby rozwiązania tej sprawy poprzez umowę międzynarodową. *Agreement on conservation of polar bears* zostało podpisane w 1973 r. w Oslo między pięcioma państwami nadbrzeżnymi Oceanu Arktycznego (weszło w życie w r. 1976).⁴⁵

W następnej dekadzie, schyłek zimnej wojny umożliwił rozwój multilateralizmu w różnych dziedzinach. Za symboliczne wydarzenie, uznaje się tutaj przemówienie Michaiła Gorbaczowa, ówczesnego przywódcy ZSRR, wygłoszone 1 października 1987 r. w Murmańsku. Wyraził wtedy wolę kooperacji z innymi państwami w regionie, co miało

⁴¹ *Traktat dotyczący Spitsbergenu podpisany w Paryżu dnia 9 lutego 1920 r.* (Dz. U. z dnia 17 marca 1931 r., nr 38 poz. 294).

⁴² Od 1971 r., Uniwersytet Wrocławski prowadzi na Spitsbergenie Zachodnim, Stację Polarną im. Stanisława Baranowskiego, „Baranówkę”; Stacja Polarna im. Stanisława Baranowskiego Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, <http://polar.geom.uni.wroc.pl/> [dostęp 18.6.2023].

⁴³ Liczba stron traktatu, w stanie na 15.02.2022 r.

⁴⁴ *Arctic Monitoring and Assessment Programme. Arctic climate change update 2021: key trends and impacts*, Tromsø, 2021, s. 4.

⁴⁵ *Agreement on Conservation of Polar Bears. Oslo, 15 November 1973*, <http://library.arcticportal.org/1867/1/Agreement-on-the-Conservation-of-Polar-Bears.pdf> [dostęp 16.5.2022].

uczynić Arktykę regionem pokojowej współpracy.⁴⁶ Przemówienie Gorbaczowa w Murmańsku poprzedziło rok wcześniej (w 1986) spotkanie z prezydentem USA, Ronaldem Reaganem. Oba wydarzenia wpisały się w proces deeskalacji zimnej wojny.

Jest interesujące, iż murmańskie przemówienie zostało ciepło przyjęte w nieodległej Finlandii. Państwo to przejęło inicjatywę regionalnego multilateralizmu i stało się na lata głównym promotorem współpracy w Arktyce. Wydarzenia poprzedzające ustanowienie Rady Arktycznej, zostały nazwane procesem z Rovaniemi (od miejsca spotkania rangi ministerialnej w 1991 r.). *Arctic Environment Protection Strategy* (AEPS) była głównym owocem tego procesu.⁴⁷ Pokazuje to literalnie, że współpraca w zakresie ochrony środowiska naturalnego stała się fundamentem stosunków międzynarodowych w Arktyce i ich głównym komponentem.⁴⁸

W tym samym czasie, pomysły związane z utworzeniem multilateralnego forum współpracy zaczęły się pojawiać w narracji kanadyjskiej. Wysiłki Kanady spotkały się z entuzjazmem w pozostałych państwach arktycznych.⁴⁹ Na spotkaniu ministerialnym w Ottawie w 1996 r., została sformułowana deklaracja, która stała się aktem założycielskim nowopowstałej Rady Arktycznej.⁵⁰ To forum wysokiego szczebla stało się kluczowym przejawem konstruowania regionu.⁵¹

Rada Arktyczna nie jest organizacją międzynarodową *sensu stricto*, w rozumieniu prawnomiędzynarodowym. Jest jednak powszechnie uważana za główne forum negocjacyjne negocjacyjny w arktycznych stosunkach międzynarodowych. Ta jej cecha została wykorzystana przy okazji prac nad trzema regionalnymi umowami w dziedzinie ratownictwa, katastrof przemysłowych i współpracy naukowej. *Agreement on cooperation on aeronautical and maritime search and rescue in the Arctic*, *Agreement on cooperation on marine oil pollution preparedness and response in the Arctic* i *Agreement on enhancing international Arctic scientific cooperation* są wiążącymi umowami międzynarodowymi, których stronami jest wszystkie osiem państw arktycznych.⁵²

⁴⁶ M. Heikkilä, *If we lose the Arctic. Finland's Arctic thinking from the 1980s to present day*, Rovaniemi, 2019, s. 31.

⁴⁷ *Arctic Environmental Protection Strategy. Declaration on the Protection of Arctic Environment Rovaniemi, Finland. June 14, 1991*, http://library.arcticportal.org/1542/1/artic_environment.pdf [dostęp 27.5.2023].

⁴⁸ *Tamże*, s. 35.

⁴⁹ *Tamże*, s. 36–37.

⁵⁰ *Declaration on the establishment of the Arctic Council. September 19, 1996, Ottawa, Canada*, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/85/EDOCS-1752-v2-ACMMCA00_Ottawa_1996_Founding_Declaration.PDF?sequence=5&isAllowed=y [dostęp 8.8.2022].

⁵¹ Więcej o Radzie Arktycznej w rozdziale 5. „Przejawy procesu konstruowania regionu”.

⁵² *Agreement on cooperation on aeronautical and maritime search and rescue in the Arctic*, Nuuk, 12.5.2011, <https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/531/EDOCS-3661-v1->

Z kolei inicjatywą pięciu państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego było uregulowanie kwestii połowów ryb w centralnej części Oceanu Arktycznego. Wstępem do tego była *Declaration concerning the prevention of unregulated High Seas fishing in the Central Arctic Ocean*.⁵³ Do końcowego porozumienia (*Agreement to prevent unregulated high seas fisheries in the Central Arctic Ocean*) zostało zaproszonych pięć kolejnych podmiotów, które mogłyby być najbardziej zainteresowane tą kwestią, czyli Islandię, Chiny, Japonię, Koreę Południową i Unię Europejską.⁵⁴ Prezentowany akt prawny jest wyjątkowy w dziedzinie prawa morza na tym obszarze, ponieważ wprowadza memorandum na połowy ryb przed rozpoczęciem tego rodzaju działalności, czyli wyprzedzająco. To właśnie *Konwencja o prawie morza* jest najczęściej przywoływanym aktem w kontekście ram prawnych na tym obszarze. Wynika to z faktu, że Arktyka jest w szczególności regionem morskim.

Suwerenność państw na morzu została określona w Konwencji. Dokonano w niej podziału obszarów morskich. Do 12 mil morskich od linii podstawowej (brzegu) rozciąga się morze terytorialne, gdzie prawa suwerenne są najszerze.⁵⁵ Do 24 mil morskich sięga strefa przyległa. Państwa posiadają jurysdykcję także w wyłącznej strefie ekonomicznej (ang. *exclusive economic zone* – EEZ), która może sięgać 200 mil morskich od linii podstawowej.⁵⁶ Nazwa sugeruje, że dotyczy to głównie komercyjnego wykorzystania dóbr morskich oraz tych pod jego powierzchnią. Pokazuje to tendencję w prawie międzynarodowym do poszerzania jurysdykcji państw na morzu, wskutek m.in. rozwoju rybołówstwa, technologii wydobywczych oraz transportu.

W zgodzie z powyższym, wprowadzono kategorię szelfu kontynentalnego oraz rozszerzonego szelfu kontynentalnego (ang. *extended continental shelf*). To pojęcia z zakresu

ACMMDK07_Nuuk_2011_SAR_Search_and_Rescue_Agreement_signed_EN_FR_RU.PDF?sequence=5&isAllowed=y [dostęp 8.8.2022];

Agreement on cooperation on marine oil pollution preparedness and response in the Arctic, Kiruna, 15.5.2013, <https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/529/EDOCS-2068-v1->

ACMMSE08_KIRUNA_2013_agreement_on_oil_pollution_preparedness_and_response_signedAppendices_Original_130510.PDF?sequence=6&isAllowed=y [dostęp 8.8.2022];

Agreement on enhancing international Arctic scientific cooperation, Fairbanks, 11.5.2017, <https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/1916/EDOCS-4288-v2->

ACMMUS10_FAIRBANKS_2017_Agreement_on_Enhancing_International_Arctic_Scientific_Cooperation.pdf?sequence=2&isAllowed=y [dostęp 8.8.2022].

⁵³ *Declaration concerning the prevention of unregulated High Seas fishing in the Central Arctic Ocean*, Oslo, 16.7.2015, <https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/folkerett/declaration-on-arctic-fisheries-16-july-2015.pdf> [dostęp 7.9.2022].

⁵⁴ *Agreement to prevent unregulated high seas fisheries in the Central Arctic Ocean*, Ilulissat, 3.10.2018, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.073.01.0003.01.ENG [dostęp 7.9.2022].

⁵⁵ 1 mila morska to 1,852 kilometra.

⁵⁶ *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza...*

geologii, geofizyki i hydrografii. Szelf kontynentalny to, w uproszczeniu mówiąc, podwodne przedłużenie lądu, jego część zalana morzem płytkim oraz stok, gdzie głębokość morza się gwałtownie zwiększa.⁵⁷ Podwodny szelf oraz stok można w prosty sposób przyporządkować do lądu, do którego przylegają. Rozszerzony szelf kontynentalny byłby tu obszarem, który znajduje się już za stokiem kontynentalnym, ale jest pewnym wyniesieniem lub nachyleniem, który pozwoliłby go odróżnić od najczęściej płaskiego głębokiego dna morskiego. Może sięgać aż do 350 mil morskich. Problemатyczne jest jednak jednoznaczne wydzielenie tego obszaru (patrz Rys. 4).

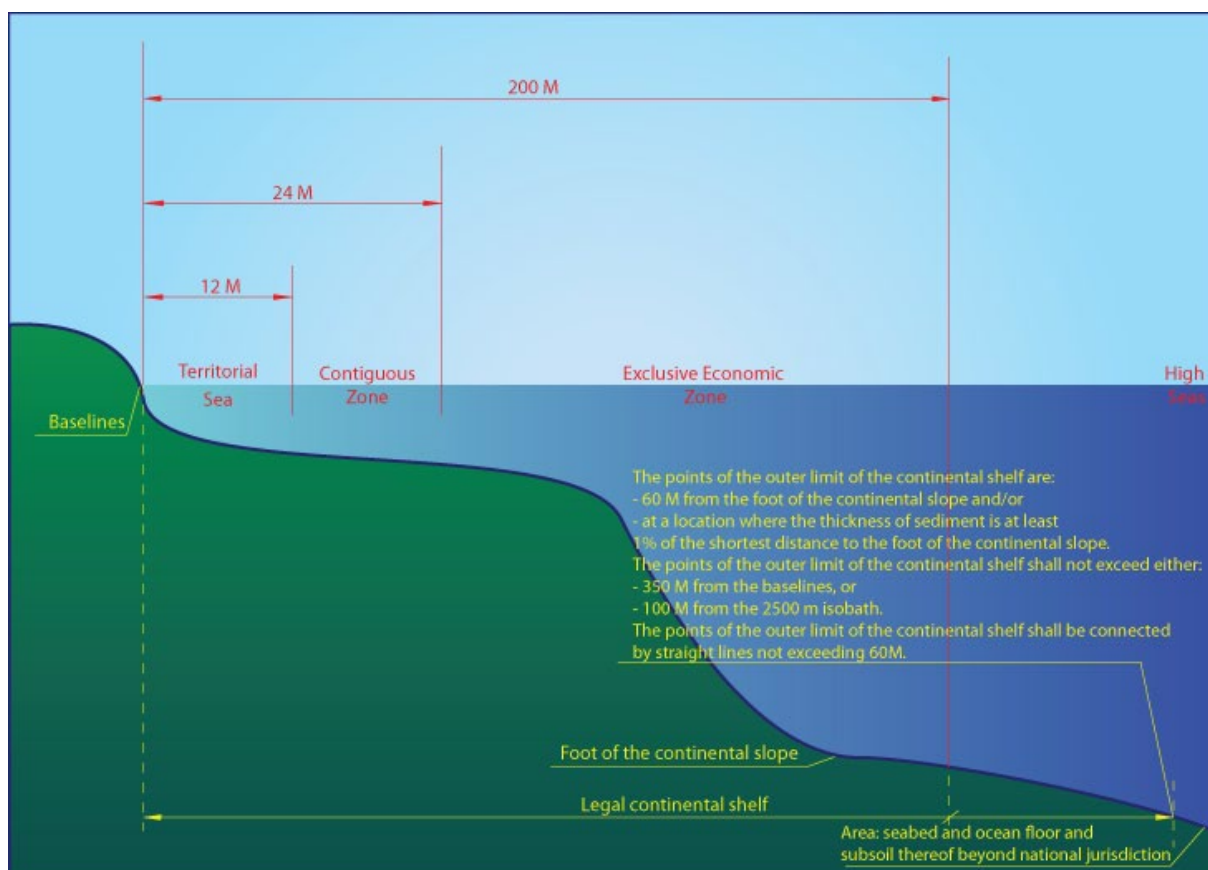
Z tego powodu, powołano przy Konwencji, Commission on the Limits of the Continental Shelf.⁵⁸ Zajmuje się ona analizą zasadności wniosków państw o uznanie zewnętrznych granic szelfu kontynentalnego, które muszą być potwierdzone przeprowadzonymi badaniami naukowymi przedstawionymi przez wnioskodawców. Następnie, Komisja wydaje wiążące rekomendacje, co do wytyczenia zewnętrznych granic szelfu. Komisja nie jest jednak ciałem rozstrzygającym, gdy roszczenia różnych państw się pokrywają. Na dzień 7 września 2022 r., wszystkie państwa nadbrzeżne Oceanu Arktycznego, które są stronami Konwencji (Kanada, Dania, Norwegia i Rosja), przedstawiły swoje roszczenia do fragmentów centralnej części Oceanu Arktycznego uzasadniając, że jest to ich szelf kontynentalny.⁵⁹ Niektóre roszczenia się pokrywają, np. duńskie i rosyjskie dotyczące Grzbietu Łomonosowa.⁶⁰

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ United Nations, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, *Commission on the Limits of the Continental Shelf*, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/commission_purpose.htm [dostęp 7.9.2022].

⁵⁹ The Arctic Institute, *Exploring continental shelf claims in the Arctic*, <https://www.thearcticinstitute.org/continental-shelf-claims-arctic-infographic/> [dostęp 7.9.2022]; Strony Konwencji wypracowały również International Code for Ships Operating in Polar Waters (Polar Code), który zawiera podstawowe zasady regulujące żeglugę w rejonach polarnych, w tym Arktyce. Patrz: International Maritime Organization, *Polar Code*, <https://www.imo.org/en/OurWork/Safety/Pages/polar-code.aspx> [dostęp 7.9.2022].

⁶⁰ N. Bankes, M.M. das Neves, *The United Nations Convention on the Law of the Sea and the Arctic Ocean* [w:] *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, (red.) K.S. Coates, C. Holroyd, Cham, 2020, s. 375–383; Więcej o roszczeniach terytorialnych dotyczących rozszerzonego szelfu kontynentalnego w Arktyce, w rozdziale 5. „Przejawy procesu konstruowania regionu”.

Rys. 4 Podział obszarów morskich według *Konwencji o prawie morza*. Źródło: https://www.un.org/Depts/los/clcs_new/marinezones.jpg [dostęp 7.9.2022]

Na powyższym schemacie zaznaczono podstawowe pojęcia z zakresu wyznaczania granic morskich: linię podstawową, morze terytorialne, strefę przyległą, wyłączną strefę ekonomiczną, morze pełne, szelf kontynentalny, stok kontynentalny i dno oceanu.

1.3.4 Ludność i gospodarka

Na obszarze koła podbiegunowego północnego mieszka około 4 miliony ludzi. 10% populacji stanowią ludy autochtoniczne, czyli około 400 tysięcy. Największe grupy to m.in. Aleuci wokół Morza Beringa, Atapaskanie w Ameryce Północnej, Inuici w Rosji, Ameryce Północnej i Grenlandii, Saamowie na półwyspie fennoskandzkim oraz Nieńcy, Czukcze i Jakuci w Rosji.⁶¹

Patrząc globalnie, ludność Arktyki stanowi 0,1% ludności świata. Z tej perspektywy, jest to jej jeden z najsłabiej zaludnionych obszarów. Wspomnieć jednak należy, że Arktyka jest regionem przede wszystkim morskim. Dynamika demograficzna w regionie pokazuje stagnację. W latach 2010–2013 zanotowano spadek liczby ludności o 1,4%. Połowa populacji

⁶¹ R.M. Czarny, *High North – między geografią a polityką*, Kielce, 2014, s. 19.

Arktyki żyje w Rosji, ok. 2 miliony.⁶² Związane jest to z faktem, że również połowa powierzchni lądowej koła podbiegunowego północnego należy do tego kraju. Relatywnie patrząc, dla wszystkich państw arktycznych ich obszary północne stanowią najslabiej zaludnione obszary.⁶³

Jak wspomniano powyżej, ludność Arktyki stanowi 0,1% ludności świata, ale Arktyka generuje 0,5% produktu światowego brutto (PŚB). Rosja generuje 70% produktu regionalnego brutto (PRB) szczególnie, dzięki wydobyciu ropy naftowej i gazu ziemnego. Obszary arktyczne są generalnie dla państw arktycznych rejonami peryferyjnymi gospodarczo, jednak z wyłączeniem Rosji. Rosyjska Arktyka generuje ok. 15% PKB tego kraju. Dla porównania, arktyczne regiony pozostałych państw arktycznych generują ok. 1% PKB tych krajów.⁶⁴ Arktyka dla Rosji jest w sensie ekonomicznym, a przez to i strategicznym, o wiele ważniejsza. Prócz regionów rosyjskich, warto jeszcze wspomnieć o kanadyjskiej Arktyce, gdzie prowadzone jest górnictwo, m.in. metali rzadkich (patrz Rys. 5).

Wzrost PRB w latach 2010–2015 wyniósł 2,9%, co nie jest wynikiem imponującym, zestawiając to z narracją medialną o „wyścigu po surowce” w regionie.⁶⁵ W zgodzie z wcześniejszymi statystykami, to głównie dzięki rosyjskim regionom ma on taką wysokość. Amerykańska Arktyka notuje w tym okresie niewielki spadek wzrostu PRB, a europejska, stagnację.⁶⁶

Wydobyciu ropy naftowej i gazu ziemnego, sprzyja większe zainteresowanie trasami żegludowymi wokół północnego wybrzeża Rosji. Skutkiem dynamicznych zmian klimatu w regionie jest zmniejszanie się powierzchni występowania lodu morskiego na Oceanie Arktycznym. Główna trasa, czyli Północna Droga Morska (ang. *Northern Sea Route*), jest w ten sposób dostępna dla większej ilości statków przez dłuższy okres w roku.⁶⁷ W porównaniu do innych globalnych szlaków morskich ma ona jednak marginalne znaczenie, z powodu wciąż bardzo trudnych warunków żeglugi na Oceanie Arktycznym. Analogicznie,

⁶² *Arctic Human Development Report. Regional Processes and Global Linkages*, (red.) J.N. Larsen, G. Fondahl, Kopenhaga, 2014, s. 53–55.

⁶³ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról...*, s. 84–86.

⁶⁴ *The Economy of the North – ECONOR 2020*, (red.) S. Glomsrød, G. Duhaime and I. Aslaksen, Oslo, 2021, s. 16–19.

⁶⁵ M. Łuszczuk, A. Stępień, *Zmieniająca się Arktyka [w:] Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, (red.) M. Łuszczuk i in., Warszawa, 2015, s. 27.

⁶⁶ *The Economy of the North...*, s. 23–29.

⁶⁷ W 2020 r. Północną Drogę Morską przeplęły 64 jednostki, w porównaniu do 37, rok wcześniej. Trasa była otwarta przez niecałe cztery miesiące, a suma przewiezionych towarów wyniosła 1 281 010 t: *NSR Shipping Traffic – Transit Voyages in 2020*, Center for High North Logistics, Northern Sea Route Information Office, <https://arctic-lho.com/nsr-shipping-traffic-transit-voyages-in-2020/> [dostęp 20.9.2022].

Przejście Północno-Zachodnie (ang. *Northwest Passage*) wzdłuż północnych wybrzeży Kanady i stanu Alaska, również nie będzie dobrą alternatywą dla międzynarodowego transportu w najbliższej przyszłości.

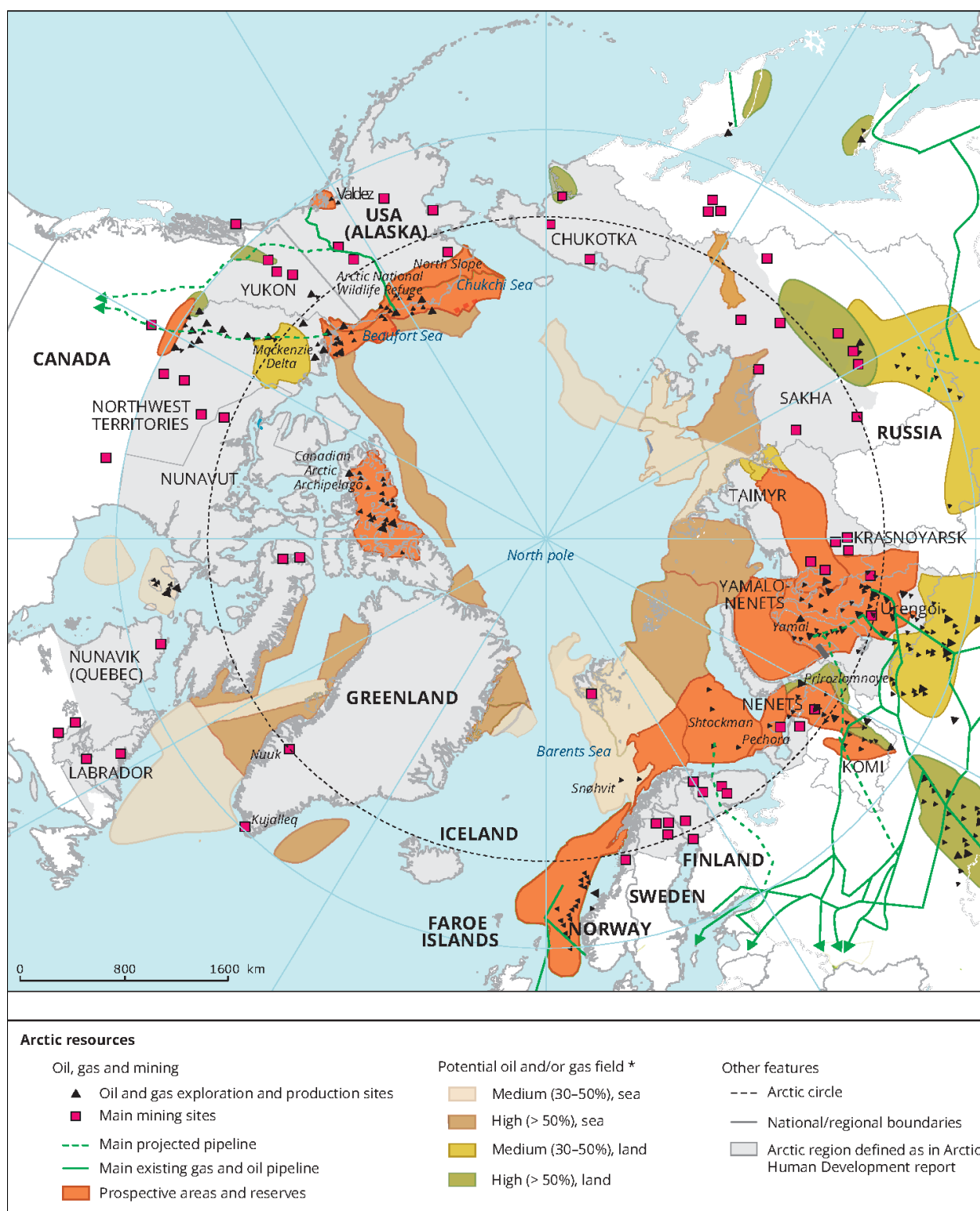
Według szacunków *United States Geological Survey* z 2008 r., w Arktyce znajduje się 30% nieodkrytych światowych złóż gazu oraz 13% ropy.⁶⁸ Trudne warunki środowiskowe są podstawową przyczyną ograniczonej działalności ludzkiej w Arktyce. Mowa tutaj m.in. o lodowcach pokrywających większość Grenlandii, występowanie lodu morskiego, topniejącej wieloletniej zmarzlinie, głębi oceanicznej oraz relatywnie słabej infrastruktury wydobywczej i transportowej w regionie.⁶⁹ Dla przykładu, wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego typu *off-shore* w miejscach występowania lodu morskiego jest wciąż planem rozwojowym.⁷⁰ Uruchomiona w 2013 r. na Morzu Peczorskim platforma wiertnicza *Prirazłomnaja* jest dopiero pierwszym tego typu obiektem mogącym operować w tym rejonie.⁷¹

⁶⁸ *Circum-Arctic resource appraisal: estimates of undiscovered oil and gas north of the Arctic Circle*, (red.) P.H. Stauffer, U.S. Geological Survey Fact Sheet 2008–3049, <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/> [dostęp 20.9.2022].

⁶⁹ P. Kikkert, *The disappointing Arctic: will more shipping dreams be shattered on the ice?*, „Journal of Maritime Law & Commerce”, tom 43, nr 4, 2012, s. 549–552.

⁷⁰ D.H. Claes, A. Moe, *Arctic offshore petroleum. Resources and political fundamentals* [w:] *Arctic Governance. Volume 2. Energy, living marine resources and shipping*, (red.) I.F. Soltvedt, S.V. Rottem, G. Hønneland, Londyn–Nowy Jork, 2018, s. 9–25.

⁷¹ N.K. Kharlampyeva, *The transnational Arctic and Russia* [w:] H. Peimani, *Energy security and geopolitics in the Arctic*, Singapur, 2013, s. 110–112.

Rys. 5 Wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego w Arktyce. Źródło: https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/figures/arctic-resources/arctic-resources/82297_Map6-Oil-and-gas-activities-in-the-Arctic_1.eps.75dpi.gif/download [dostęp 22.9.2022]

1.3.5 Następstwa zmian klimatu

Klimat Arktyki jest unikatowy w skali całego świata z powodu czynników jakie na niego wpływają. Jest to region utożsamiany z permanentnym mrozem, co może już sugerować używanie izotermy 10°C w najcieplejszym miesiącu roku za jego południową granicę. W kontekście Oceanu Arktycznego, ciepłe masy wodne zapewnia mu w znacznej mierze Prąd Zatokowy, dzięki któremu m.in. możliwa jest relatywnie łatwa żegluga w zachodniej części Północnej Drogi Morskiej. Najogólniej rzecz biorąc, w ciągu roku ciepło wędruje w kierunku północnym, by tam ulecieć do atmosfery. Arktyka jako jeden z regionów Ziemi oddaje więcej ciepła niż absorbuje z promieniowania słonecznego. Dzieje się tak m.in. z powodu wysokiego współczynnika refleksji lodu, ze względu na jego dominujący biały kolor, przez co o wiele lepiej odbija on promienie słoneczne niż np. ciemny ocean. Podkreśla to znaczenia jakie ma klimat tego rejonu świata dla całej planety.⁷²

Klimat Arktyki jest bardzo ważny dla sąsiadujących z nim regionów, ze szczególnym uwzględnieniem Ameryki Północnej i Europy, z powodu występowania zjawiska oscylacji arktycznej. Polega ono na tym, że najczęściej, gdy wokół bieguna panuje niskie ciśnienie, jest ono wysokie na południu i odwrotnie. Wpływa to w dużej mierze na pogodę na tych kontynentach.⁷³

Od początku regularnych satelitarnych pomiarów meteorologicznych, tj. 1971 r., w regionie zanotowano wzrost średniej rocznej temperatury o $3,1^{\circ}\text{C}$. To wartość trzy razy wyższa niż średni wzrost temperatury Ziemi. W niektórych regionach Arktyki, np. w centralnej części Oceanu Arktycznego i w północno-wschodniej części Morza Barentsa, wzrost ten wynosi odpowiednio $4,6^{\circ}\text{C}$ i $10,6^{\circ}\text{C}$.⁷⁴

Warto wspomnieć, że obszar podbiegunowy jest bardziej wrażliwy na wzrost temperatury niż inne rejony świata. Powoduje to topnienie lodu morskiego, który w dużym stopniu odbija promienie słoneczne. Następnie, odsłaniają się przestrzenie ciemnego oceanu, które o wiele słabiej je absorbują, co przyczynia się do zwielokrotnienia zjawiska topnienia lodu. Pokazuje to, że Arktyka jest swojego rodzaju barometrem obecnych zmian klimatycznych na Ziemi.⁷⁵

⁷² D. French, K. Scott, *International legal implications of climate change for the polar regions: too much, too little, too late?*, „Melbourne Journal of International Law”, tom 10, 2009, s. 634.

⁷³ G. McBean i in., *Arctic climate: past and present* [w:] *Arctic Climate Impact Assessment*, (red.) C. Symon, L. Arris, B. Heal, Nowy Jork 2005, s. 22–34.

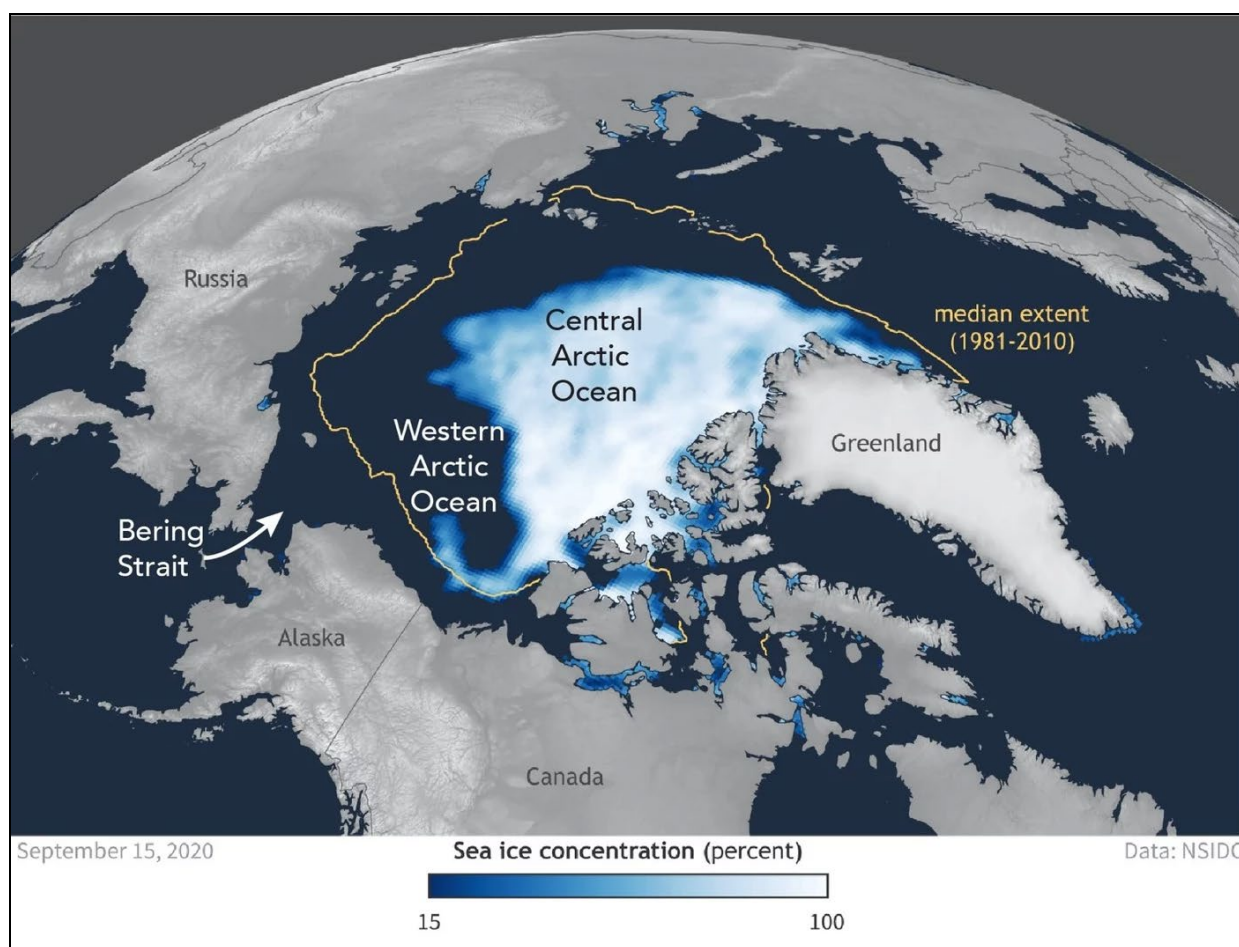
⁷⁴ Arctic Monitoring and Assessment Programme, *Arctic climate change update 2021: key trends and impacts*, Tromsø, 2021, s. 2–3.

⁷⁵ T.M. Lenton, *Arctic climate tipping points*, „Ambio”, nr 41, 2012, s. 10–15.

Oprócz zmniejszania się obszaru występowania stałego lodu morskiego na Oceanie Arktycznym, obserwujemy wyraźne topnienie lodowców grenlandzkich, erozję arktycznych wybrzeży, ze szczególnym uwzględnieniem Alaski oraz Syberii oraz topienie się wieloletniej zmarzliny. Zmiany te mają, kluczowe znaczenie dla flory i fauny regionu oraz dla mieszkańców obszarów arktycznych ze szczególnym wyróżnieniem ludów autochtonicznych. Od początku pomiarów NASA, średni roczny zasięg występowania lodu morskiego na Oceanie Arktycznym zmniejszył się o 43% (patrz Rys. 6).⁷⁶ Za zmniejszaniem się obszaru jego występowania, idzie zmniejszanie się jego grubości oraz zmiana powierzchniowej cyrkulacji oceanicznej. Niektórzy badacze prognozują, że do końca XXI w., w najcieplejszym miesiącu roku, lód morski wokół bieguna północnego zniknie. Zmiany klimatyczne w Arktyce są więc nieodłączną częścią współczesnego dyskursu o regionie.⁷⁷

⁷⁶ Arctic Monitoring and Assessment Programme, *dz. cyt.*, s. 6.

⁷⁷ C. Symon, *Climate change in the Arctic – a hot topic!*, podsumowanie raportu Arctic Monitoring and Assessment Programme z cyklu SWIPA 2011: Snow, Water, Ice and Permafrost in the Arctic, Oslo, 2011, <http://www.amap.no/documents/doc/climate-change-in-the-arctic-a-hot-topic/101> [dostęp 22.9.2022].

Rys. 6 Minimalny zasięg występowanie lodu morskiego na Oceanie Arktycznym w 2020 r. w porównaniu do mediany minimalnego zasięgu z lat 1981–2010. Źródło: <https://www.mpic.de/4991995/princeton-arktis> [dostęp 22.9.2022]

1.4 Społeczny konstruktivism

1.4.1 Osadzenie w teorii

Spojrzenie na dyskurs jako przedmiot badań, winno się poprzedzić rozważaniami teoretycznymi. To one kształtują to spojrzenie. Teoria jest tutaj więc kluczową kwestią w prowadzeniu badań naukowych. W ogóle, poprzedza ona podejście przedmiotów badań, gdyż determinuje ich określenie. „Fakty nie mówią same za siebie”.⁷⁸

Poruszając zagadnienia teoretyczne, należy wyjść od kwestii ontologicznych i epistemologicznych. Autor jest świadomy rozróżnienia między teorią bytu i teorią poznania, które jest kluczowe na wstępie pracy badawczej. Wynikają z niego odmienne ontologiczne i epistemologiczne kategorie naturalistyczne i antynaturalistyczne oraz stanowiska

⁷⁸ P. Mikiewicz, A. Polus, *Zasady pisania prac...*, s. 87.

pozytywistyczne, hermeneutyczne i realistyczne. W omawianej materii, uogólniona teza interpretacjonistyczna głosi, że świat jest konstruowany społecznie. Interpretacjoniści są zatem co do zasady antynaturalistami i kładą nacisk na rozumienie zjawiska.⁷⁹

Szczególnie w naukach społecznych można odnaleźć wiele definicji teorii ze względu, choćby na brak tak sztywnych ram metodologicznych jak w naukach przyrodniczych. Teoria jest zbiorem logicznie ze sobą powiązanych twierdzeń. Z jej praw i hipotez, które są na najwyższym stopniu ogólności, można wyprowadzić wszystkie zdania mniej ogólne. Teorię można udowodnić empirycznie. Idealna, spełnia wszystkie trzy funkcje przed nią postawione, czyli funkcję deskryptywną, eksplanacyjną i prognostyczną.⁸⁰ Należy zauważyć, że formułowanie problemów badawczych dla społecznie istotnych kwestii nie jest od razu teorią. Zarysowuje się tutaj różnica między teorią a modelem, czyli odwzorowaniem rzeczywistości. Autor przyjmuje tutaj postrzeganie teorii jako schematu pojęciowego, co skutkuje jej konceptualizacją.

Tradycje teoretyzowania w stosunkach międzynarodowych tworzą ich podstawę. Począwszy od realizmu i idealizmu, rozwój dyscypliny przyniósł szeroką bazę epistemologiczną. Jednym z nurtów teoretycznych jest właśnie społeczny konstruktywizm. Opierając się na krytyce pozytywizmu zauważa, że fenomeny są w nauce interpretowane przez pojęcia. Nie można oddzielić teorii od eksperymentu. Badania nie są otwarte, gdy istnieje konkretny paradygmat. Teorie stosunków międzynarodowych są rozproszone i brak jest jednej powszechnie akceptowalnej. Mało jest tutaj także tzw. wielkich teorii, a większość opisanych jest cząstkowa czy wyspecjalizowana. Teorie stosunków międzynarodowych mogą być również postrzegane jako przedłużenie myśli politycznej. Myśl społecznokonstruktywistyczna, jako wywodząca się pośrednio z socjologii, ma również inne tradycje teoretyzowania niż tylko nauki o polityce. Brak jest jej jednak jasnych i bezpośredniej genezy w historii myśli politycznej.

Wraz z unowocześnieniem i jednoczesnym rozproszeniem badań z zakresu stosunków międzynarodowych po II wojnie światowej, kształtowały się podwaliny do podjęcia rzeczowej myśli. Po przyjęciu wzorców behawioralnych do badań, lata 80. XX w. przyniosły rewoltę przeciw pozytywizmowi, co uwolniło również rozwój społecznego konstruktywizmu. Do

⁷⁹ D. Marsh, P. Furlong, *Skóra a nie sweter: ontologia i epistemologia w politologii* [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych* (red.) D. Marsh, G. Stoker, Kraków, 2006, s. 30–32.

⁸⁰ B. Krauz-Mozer, *Metodologiczne problemy wyjaśniania w nauce o polityce*, Kraków, 1992, s. 78–84.

debaty interparadygmatycznej między neorealistami i neoliberalami dołączyły nurty alternatywne, refleksyjne, biorące udział w debacie III lub IV.⁸¹

1.4.2 Główne nurty

„Pojawienie się społecznego konstruktywizmu i podjęcie przez Alexandra Wendta próby zbudowania alternatywy, która byłaby akceptowalna zarówno przez racjonalistów, jak i reprezentantów nurtów refleksyjnych” oraz „wprowadzenie do dyskursu debaty struktury podmiotowości” uznaje się za podwaliny kolejnej odsłony trzeciej debaty interparadygmatycznej na gruncie stosunków międzynarodowych.⁸² Refleksyjność tego nurtu tak, jak i innych, opiera się na założeniu, że istnieją ograniczenia w rozumieniu stosunków międzynarodowych.⁸³ Odwołując się do filozofii Artura Schopenhauera, świat jest naszym wyobrażeniem.⁸⁴

Społeczny konstruktywizm jest *de facto* podejściem, raczej perspektywą badawczą, niż ugruntowaną teorią. Jego optykę można pogodzić z częściami tradycji realistycznej i liberalnej. Posiada specyficzną ontologię i epistemologię, która otwiera możliwości konceptualizacji i kładzie nacisk na rozumienie. Jednocześnie, społeczny konstruktywizm stoi w opozycji do racjonalizmu, a konkretnie syntezy tradycji neorealizmu–neoliberalizmu.⁸⁵ Odpowiadając na niedostatki neorealizmu, wydaje się lepiej operacjonalizować prognozowanie, czyli jedną z funkcji teorii. Dla przykładu, koniec zimnej wojny był problemem do wyjaśnienia przez badaczy z perspektywy neorealizmu. Społecznokonstruktywistyczna epistemologia, dzięki swojej otwartości, pokazuje to wydarzenie w procesie. Oznacza to, że rzeczywistość ma charakter ściśle procesualny. Źródeł omawianej perspektywy, można się dopatrywać w próbie przewyciężenia antynomii podmiot/struktura. To właśnie teoria strukturyzacji Anthony’ego Giddensa oraz jego pośrednie stanowisko, pomiędzy potrzebami jednostki a potrzebami kontekstu historycznego, ukształtowały podstawę opisywanej epistemologii.⁸⁶

⁸¹ O. Wæver, *The rise and fall of the inter-paradigm debate* [w:] *International theory. Positivism & beyond*, (red.) S. Smith, K. Booth, M. Zalewski, Cambridge, 1996, s. 149–80; P. Mikiewicz, A. Polus, *Zasady pisania prac...*, s. 83–87, 106–107.

⁸² *Tamże*, s. 106.

⁸³ A. Polus, *Kryzys teorii stosunków międzynarodowych w dobie globalizacji*, „Kultura – historia – globalizacja”, nr 8, 2010, s. 139.

⁸⁴ Zob. A. Schopenhauer, *Świat jako wola i przedstawienie*, tom 1, Warszawa, 2009.

⁸⁵ J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa, 2007, s. 292–293.

⁸⁶ A. Giddens, *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*, Poznań, 2003, s. 53.

Interpretację społecznego konstruktywizmu jako podejścia, proponuję się przedstawić w trzech aspektach. Po pierwsze, może być metafizyką. Innymi słowy, paradygmatem paradygmatów. Po drugie, społeczny konstruktywizm to teoria społeczna, zbiór wiedzy o społeczeństwie. Po trzecie, ma warstwę teoretyczną i empiryczną, bo wyjaśnia zarówno tożsamości, struktury ideacyjne, jak i praktyczne interesy.⁸⁷

Podział społecznego konstruktywizmu wydaje się łatwo przedstawić poprzez dychotomię.⁸⁸ Nurty jak i autorów można by pokazać na hipotetycznej osi z dwoma skrajnościami. Z tego powodu, rzeczony podejście może być zarówno racjonalistyczne, jak i bliższe postpozytywizmowi, bardziej refleksyjne. To inaczej społeczny konstruktywizm słaby i silny, antypozytywistyczny. Jego racjonalistyczna formuła może zwracać uwagę na to, „co się dzieje”, a refleksyjna, „jak się dzieje”. Konstruktywizm konwencjonalny jest charakterystyczny dla USA. Przyjmując epistemologię pozytywistyczną, zwraca uwagę na budowanie mostów w dyscyplinie, a w badaniach kładzie nacisk na normy i tożsamości. Z kolei, tzw. konstruktywizm krytyczny jest charakterystyczny dla badaczy europejskich przyjmujących perspektywę antynaturalistyczną. Stosują oni w badaniach techniki dyskursywne, dekonstrukcję krytyczną i nie budują mostów we wspólnocie epistemicznej badaczy. Ich badania zaś, przechodzą płynnie w teorię krytyczną i postmodernizm. Pomimo podziałów w obrębie rzeczony tradycji teoretyzowania, autor uznaje Nicholasa Onufa, Johna Ruggie, Richarda Ashleya oraz wspomnianego Alexandra Wendta za czterech głównych przedstawicieli społecznego konstruktywizmu na gruncie stosunków międzynarodowych.

1.4.3 Główne założenia

Poszczególni autorzy mogą zatem się różnić, ale jedno twierdzenie o charakterze nadrzędnym z pewnością ich łączy, że świat jest konstruowany społecznie, jak sama nazwa nurtu wskazuje.⁸⁹ Można powiedzieć, że to tzw. matka wszystkich pozostałych założeń, obok głosu w debacie struktura/podmiotowość. Sam Wendt przechodzi w ostatnich latach ewolucję poglądów porównując teorię społeczną do zagadnień związanych z fizyką.⁹⁰

⁸⁷ J. Czaputowicz, *dz. cyt.*, s. 294

⁸⁸ *Tamże*, s. 301.

⁸⁹ A. Wendt, *Anarchy is what states make of it. The social construction of power politics*, „International Organization”, 46 (2), 1992, s. 391.

⁹⁰ Zob. A. Wendt, *Quantum mind and social science. Unifying physical and social ontology*, Cambridge, 2015.

Społeczny konstruktoryzm nie neguje innych ontologii – są one konstruowane społecznie.⁹¹ Społeczna konstrukcja rzeczywistości implikuje stanowisko, że świat jest zależny od naszej wiedzy i nie ma prawdy niezależnej od podmiotu. Podstawą jest więc tutaj wiedza intersubiektywna, czyli taka, w której istnieje minimalny poziom współokreślony. Innymi słowy, wiedza podzielana jest przez więcej niż jeden podmiot.⁹² Podmioty oddziałują na przedmioty na zasadzie znaczenia jakie im przypisują.

Konstruktoryści wywiedli większość przedmiotów badań z procesu niż klasycznie ze struktury. Podmioty posiadają określone tożsamości. Podmiot nabywa tożsamość poprzez zanurzenie w zbiorowej formie znaczeniowej, innymi słowy, konstruowanym społecznie świecie.⁹³ Tożsamości wpływają na interesy, które podmioty chcą realizować w interakcjach z innymi podmiotami.

Podmioty mają interesy i motywacje zależne od sytuacji. Szeroko rozumiana instytucja, czyli struktura tożsamości oraz interesów, jest i w tym przypadku intersubiektywnie konstruowana. Proces sygnałów i interpretacji jednostkowych lub zbiorowych to akt społeczny. Rozpoczyna on proces intersubiektywnych znaczeń.⁹⁴ Znaczenia z których akty społeczne są organizowane pochodzą z interakcji.

Podmioty wchodzące w interakcje są zanurzone w konkretnych strukturach ideacyjnych. W wyniku procesu socjalizacji, interakcje między podmiotami nabywają określone normy i reguły.⁹⁵ W ten sposób, tworzy się zależność od ścieżki postępowania (ang. *path dependence*), którą podmiot jest już mniej skory porzucić.⁹⁶

Na poziomie systemowym, zmiana może być hamowana przez podmioty, które chcą utrzymać swoją stabilną pozycję definiowaną w kategoriach interesu. Konstruowany społecznie system akceptuje jedne i odrzuca drugie zachowania. Instytucje zmieniają tożsamości i interesy wtedy, gdy jest stała praktyka zależności od ścieżki.⁹⁷ Tak można przedstawić ogólny zarys myślenia społecznokonstruktorystycznego.

⁹¹ R. Ashley, *Living on border lines: man, poststructuralism, and war* [w:] *International/intertextual relations: postmodern readings of world politics*, (red.) J. Der Derian, M. Shapiro, Lexington, 1989, s. 259.

⁹² J. Ruggie, *What makes the world hang together? Neo-utilitarianism and the social constructivist challenge*, „International Organization”, 52(4) 1998, s. 856.

⁹³ A. Wendt, *Anarchy is what states make of it...*, s. 397.

⁹⁴ E. Adler, *Constructivism, and international relations* [w:] *Handbook of international relations*, (red.) W. Carlsnaes, T. Risse, B. Simmons, Londyn 2002, s. 139–140.

⁹⁵ N. Onuf, *World of our making. Rules and rule in social theory and international relations*, Columbia, 1989, s. 169.

⁹⁶ A. Wendt, *Anarchy is what states make of it...*, s. 411.

⁹⁷ Tenże, *Społeczna teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa, 2008, s. 309–315.

1.5 Analiza dyskursu

1.5.1 Założenia analizy dyskursu

Zgodnie z przyjętą logiką, głównej metodzie badawczej, czyli podejściu konstruowania regionu, poświęcono oddzielny rozdział. Tutaj, po tradycji teoretyzowania, która przyświeca pracy, w niniejszym punkcie zostanie przedstawiona druga metoda badawcza, mianowicie analiza dyskursu. „Rzeczywistość społeczna jest wytwarzana i realizowana poprzez dyskursy, a interakcje społeczne nie mogą być w pełni zrozumiane bez odniesienia do dyskursów, które nadają im znaczenie.”⁹⁸ Analiza dyskursu nadaje badaniom charakteru interdyscyplinarności. Sama analiza dyskursu była początkowo marginalnym zagadnieniem w ramach lingwistyki.⁹⁹ Kiedy teoria mówi nam, że rzeczywistość jest konstruowana społecznie, to w przypadku analizy dyskursu, byłaby to rzeczywistość konstruowana dyskursywnie. Analiza dyskursu zwraca szczególną uwagę na kwestię języka w konstruowaniu rzeczywistości społecznej.

Dyskurs jest tutaj rozumiany społecznie jako interakcja oraz kontekst ją warunkujący.¹⁰⁰ Pojedyncze elementy dyskursu to akty mowy, które się w niego wpisują. Takim aktem mowy jest choćby strategia arktyczna, której twórcą jest dane państwo. Między innymi w taki sposób, państwa arktyczne współkonstruują dyskurs dotyczący Arktyki.

Tradycyjnie nauka skupia się na analizie jednego tylko kodu znaków, kiedy poprzez analizę dyskursów możemy zestawiać ze sobą wiele kodów znaków, dzięki czemu możemy uzyskać szerszy obraz badanego przedmiotu.¹⁰¹ Dochodzi do niego również tło historyczne, które pomaga nam w zrozumieniu przedmiotu w procesie, choć uchwyconego w jednym momencie. Składa się to również na wspomniany wyżej kontekst. Procesualność dyskursu jest tutaj warunkowana społecznie.

Dobłą odpowiedź na uwzględnianie kontekstu w badaniach przynosi krytyczna analiza dyskursu (ang. CDA – *critical discourse analysis*).¹⁰² Dzięki temu, praca z zakresu nauk

⁹⁸ N. Phillips, C. Hardy, *Discourse analysis. Investigating processes of social construction*, Thousand Oaks, 2002, s. 3.

⁹⁹ T. Krakowiak, *Analiza dyskursu – próba nakreślenia pola badawczego*[w:] *Analiza dyskursu w socjologii i dla socjologii*, (red.) A. Horolets, Toruń, 2008, s. 75.

¹⁰⁰ R. Barczewski, *Analiza dyskursu a socjologia. Perspektywa Giddensa i Foucalta* [w:] *tamże*, s. 53.

¹⁰¹ R. de Beaugrande, *The story of discourse analysis* [w:] *Discourse as structure and process. Discourse studies. A multidisciplinary introduction*, (red.) T. van Dijk, London, 1997, s.36.

¹⁰² S. Titscher, M. Meyer, R. Wodak, E. Vetter, *Methods of text and discourse analysis. In search of meaning*, Londyn, 2000, s. 50.

o polityce może osiągnąć inny poziom refleksyjności.¹⁰³ Jeśli porównać to do ram teoretycznych obecnych w pracy, to krytyczna analiza dyskursu byłaby w stosunku do analizy dyskursu tym, czym jest tzw. silny społeczny konstruktywizm do słabego. Dekonstrukcja dyskursu i podkreślanie reprodukcji przez niego negatywnych zjawisk społecznych, stawiać ją może nawet w roli ruchu społecznego.¹⁰⁴ Krytyczną analizę dyskursu wyróżnia zatem niemal wyłączone zainteresowanie relacjami władza/wiedza oraz kwestiami społecznymi. Krytyczna analiza dyskursu może też być postrzegana sama w sobie jako pole badawcze, jednak jej krótki tutaj zarys, ma na celu podkreślenie jej wagi i włączenie do badań o przedmiotowym dyskursie. Autor pracy nie używa popularnej obecnie krytycznej analizy dyskursu wprost jako wyłącznej metody badawczej. Chodzi tutaj tylko o ukazanie rozwoju tego pola badawczego oraz jego różnorodności. Uściślenie wybranej metodologii ma za to miejsce w kolejnym podpunkcie.

1.5.2 Analiza predykatów

Z punktu widzenia tematu pracy, ważne wydaje się zarysowanie kwestii analizy dyskursu ściśle w Stosunkach Międzynarodowych rozumianych tutaj jako dyscyplina naukowa. W opinii autora, istotną tutaj pracą jest artykuł amerykańskiej badaczki Jennifer Milliken, „The study of discourse in international relations. A critique of research and methods”.¹⁰⁵ Opisuje ona wspólne pole dla badaczy stosunków międzynarodowych w ramach krytycznego spojrzenia na analizę dyskursu. Chodzi o zwrócenie uwagi na ścisłe związki procesów społecznych z tekstami oraz stosunki władza/wiedza w obrębie nich.¹⁰⁶ Milliken zgadza się ze społecznokonstruktywistycznym założeniem, że przedmioty nie są bytami niezależnymi, a są zależne od naszej interpretacji.

Badaczka głosi trzy podstawowe dla swojego spojrzenia badawczego założenia. Dyskursy to systemy znaczeń, są produktywne oraz ważna jest ich rola praktyczna. Wspomniana autorka wyróżnia analizę predykatów jako użyteczną metodę w analizie dyskursu. Predykcja to formułowanie sądu orzekającego, innymi słowy, orzekanie na temat orzeczenia, czyli coś, co nam mówi o podmiocie. Predykaty to więc czasowniki, przysłówki

¹⁰³ B. Jabłońska, *Krytyczna analiza dyskursu na przykładzie debaty „nicejsko–konstytucyjnej” w polskiej prasie* [w:] *Analiza dyskursu w socjologii...*, s. 165.

¹⁰⁴ T. van Dijk, *Critical discourse analysis* [w:] *The handbook of discourse analysis*, (red.) D. Tannen, H. Hamilton, D. Schiffrin, Chicester, 2015, s. 466.

¹⁰⁵ J. Milliken, *The study of discourse in international relations. A critique of research and methods*, „European Journal of International Relations”, tom 5, nr 2, 1999.

¹⁰⁶ *Tamże*, s. 225.

i przymiotniki, które łączą się z rzeczownikami. W ten sposób określają one rzeczownik¹⁰⁷. Z tego powodu, analiza predykatów jest użyteczną metodą, by ocenić, na ile określone dyskursy się pokrywają i dzielą. Przykład zastosowania tej metody w praktyce znajduje się poniżej.

Broad cooperation with Russia over the course of many decades has been important for building trust and promoting stability in the Arctic. Our bilateral cooperation has also produced concrete results in areas of common interest. Despite Russia's violations of international law in Ukraine and Norway's response to these, it is vital that Norway and Russia work together to address key challenges in the North.

Rys. 7 Przykład analizy predykatów. Źródło: Norwegian Ministry of Foreign Affairs i in., *Norway's Arctic Strategy – between geopolitics and social development*, 2017, <https://www.regjeringen.no/contentassets/fad46f0404e14b2a9b551ca7359c1000/arctic-strategy.pdf> [21.12.2021]. Źródło: opracowanie własne

Oto fragment norweskiej strategii arktycznej w języku angielskim z 2017 r. Rzeczowniki określone w tym przykładzie to „Arktyka/Północ”, „Norwegia” i „Rosja”. To wyróżnione pogrubieniem słowa. Odpowiednimi kolorami wyróżnione zostały ich predykaty. W zgodzie z powyższym, stosując analizę dyskursu można się dowiedzieć, że Arktyka określana jest w dokumencie poprzez stabilność polityczną i wyzwania, tkwiące w procesach w niej zachodzących. Norwegia i Rosja jest zestawiana razem w kontekście współpracy. Sama Rosja łączona jest tu z naruszeniami prawa międzynarodowego. Norwegia zaś, ukazana jest jako strona aktywna i skłonna do działania.

1.6 Metoda porównawcza

Trzecia metoda użyta w pracy to metoda porównawcza. Jest ona szeroko stosowana w naukach społecznych. Zestawienie ze sobą dwóch lub więcej przedmiotów badań winne jest posiadać odpowiednie wsparcie metodologiczne. Porównywanie jest normalną praktyką w ludzkiej aktywności. Poprzez nie można się dowiedzieć więcej o samych analizowanych przedmiotach, ich relacjach, ale i o większej całości, której są częścią. Wpływać ma to zatem na lepsze wyjaśnienie badanych zjawisk. Komparatystyka, czyli inna nazwa dla wielu badań z zakresu nauk społecznych o wspólnym podłożu metodologicznym, umożliwia również wyznaczanie trendu, co ma spełniać funkcję prognostyczną nauki. Porównanie przynosi

¹⁰⁷ Tamże, s. 231–223.

wyodrębnienie podobieństw i różnic badanych przedmiotów. Kolejnymi wymiarami badań porównawczych jest ich charakter ilościowy lub jakościowy oraz wielość badanych przypadków.¹⁰⁸

Jak słusznie zauważa Jonathan Hopkin, „metoda porównawcza stanowi najbardziej oczywistą drogę umożliwiającą testowanie twierdzeń teoretycznych w politologii”.¹⁰⁹ Jest ona częstym elementem w pracach z zakresu nauk o polityce.¹¹⁰ W wyniku tego, mogła się wyodrębnić ich subdyscyplina, nazywana *comparative politics*. Programy wyborcze partii politycznych na poziomie krajowym, czy ustroje państw na poziomie międzynarodowym, to tylko jedne z tematów porównań.¹¹¹

Jedną z form metody porównawczej, o której należy wspomnieć, jest metoda zgody. Jest ona odpowiednia do zastosowania w badaniach, gdy istnieje różnica struktur porównywanych podmiotów, ale podobieństwo, zgoda, ich funkcji.¹¹² Użyteczność metody zgody można pokazać na przykładzie. Kryzys migracyjny w Europie, jak każdy bieżący problem społeczny, stanowi wyzwanie do wyjaśnienia przez politologów. Różne były na to odpowiedzi państw Unii Europejskiej (UE) tak, jak różne struktury polityki migracyjnej, polityki publicznej, są w nich obecne. Mowa o potencjalnie odmiennych np. pełnomocnictwach ministerstw, prerogatywach organów, czy w ogóle ustroju politycznego. Istnieje tutaj więc różnica struktur porównywanych podmiotów. Co oczywiste, w każdym z krajów Wspólnoty polityka migracyjna ma podobną funkcję. Ma pomóc zarządzać kwestiami związanymi z migracją. Podobna zatem jest zmienna zależna, w porównaniu do wyżej wspomnianych struktur jako zmiennej niezależnej.

W niniejszych badaniach, autor użył metody zgody z dziedziny komparatystyki. Porównane są ze sobą strategie arktyczne. Oznacza to, że studium jest skierowane na przypadek, tzw. małe „n” pod względem liczby badanych przedmiotów. Są one porównywane pod kątem wielu ich cech. Przypadki zostały wybrane pod względem jakościowym, to znaczy istnieje ich skończona liczba, co zostało poprzedzone staranną selekcją. Więcej o analizie strategii arktycznych można przeczytać w rozdziale trzecim.

¹⁰⁸ J. Bajer, *Badania porównawcze w politologii. Zagadnienia metodologiczne*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, nr 8, s. 40.

¹⁰⁹ J. Hopkin, *Metody porównawcze* [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, (red.) D. Marsh, G. Stoker, Kraków, 2006, s. 252.

¹¹⁰ A. Antoszewski, *Komparatystyka polityczna* [w:] *Encyklopedia politologii*, (red.) W. Sokół, M. Żmigrodzki, tom 1, Kraków, 1999, s. 153–154.

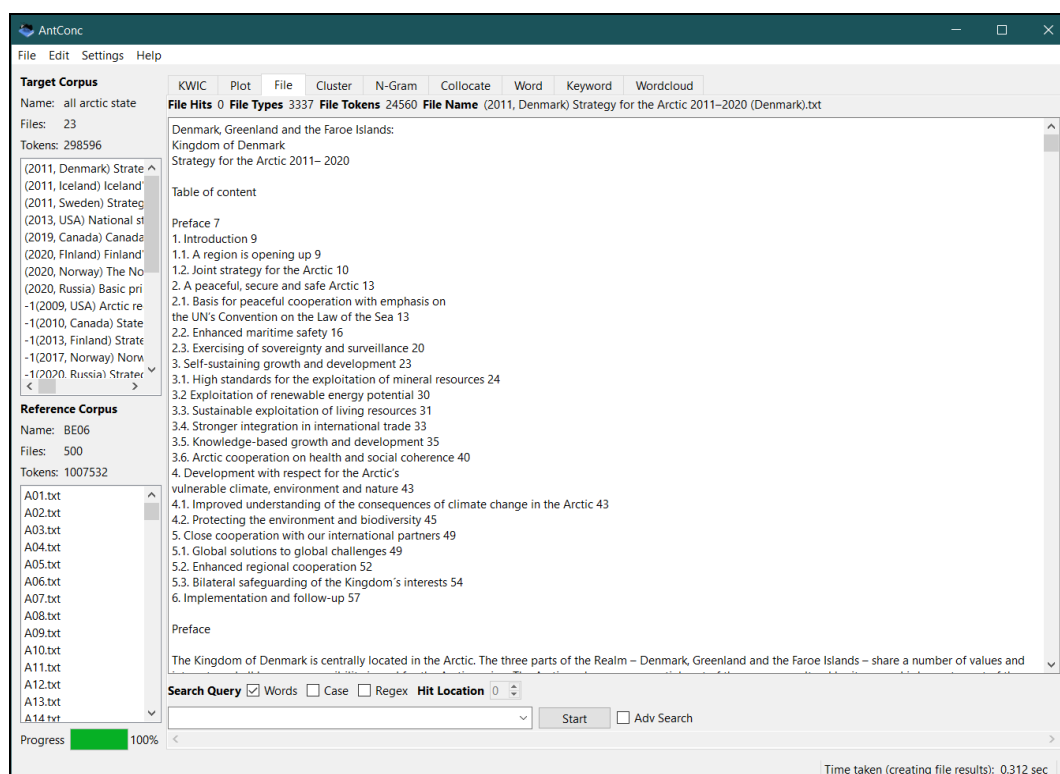
¹¹¹ B. Michalak, *Metody porównawcze stosowane w badaniach systemów wyborczych*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, tom 51, 2016, s. 9.

¹¹² J. Hopkin, *dz. cyt.*, s. 255.

1.7 Oprogramowanie AntConc

Ostatnim elementem metodologii pracy przedstawionym w rozdziale jest narzędzie badawcze. Mowa o oprogramowaniu *AntConc*.¹¹³ Służy ono do analizy korpusu, a więc szeroko rozumianej analizy tekstu. Użycie tego typu środka łączy w sobie jakościowy oraz ilościowy charakter badań. Dzięki niemu, analiza dyskursu w strategii arktycznych automatyzuje otrzymanie wyników. Prócz części jakościowej, czyli m.in. selekcji dokumentów oraz szukanych, oprogramowanie zapewnia dokładną analizę całości dokumentów, a przez to brak błędu pominięcia danych. Używanie tego typu narzędzi nie jest częstym elementem chociażby w analizie politologicznej. Nadaje to badaniom charakteru interdyscyplinarności, a wraz z metodą analizy dyskursu, korzysta z dorobku lingwistyki.

Program ten pozwala użytkownikowi na stworzenie podstawowych kategorii analizy korpusu, jak lista słów, czy lista słów kluczowych, ale i zaawansowanych, czyli kolokatów, klastrów i n-gramów. Główną jakościową techniką badawczą jest zatem analiza treści, a dokładniej strategii arktycznych w kontekście procesu konstruowania regionu. Poniżej znajduje się omówienie najważniejszych funkcji *AntConc*.

Rys. 8 Interfejs oprogramowania AntConc. Źródło: opracowanie własne

¹¹³ L. Anthony, *AntConc (Version 4.1.4)* [oprogramowanie komputerowe], 2022, <http://www.laurenceanthony.net/software> [dostęp 5.1.2023].

Działanie tego oprogramowania opiera się na pracy na dwóch rodzajach plików tekstowych – korpusu głównego i korpusu referencyjnego. Korpus główny stanowi badany tekst, czyli w tym przypadku strategie arktyczne. Praca odbywa się na plikach w języku angielskim. Z tego powodu, korpus referencyjny to korpus języka angielskiego, stanowiący swoistą uśrednioną postać tego języka, słowa najczęściej występujące. Korpus referencyjny stanowi w ten sposób bazę, dzięki czemu program zarządza analizowanymi dokumentami przez pryzmat języka angielskiego. Dzięki temu, możliwa jest ocena listy słów (ang. *word list*) występujących w dokumentach oraz ich dokładne miejsce. Program generuje również znalezione słowa kluczowe (ang. *keywords*). W uproszczeniu rzekłszy, stanowią one wyrazy niewspółmiernie częściej występujące, w porównaniu do uśrednionego języka angielskiego. Przykładowo, wygenerowane słowa kluczowe ze wszystkich badanych strategii przedstawia Rys. 8. To podstawowe kategorie analizy treści.

Oprogramowanie AntConc umożliwia również zastosowanie bardziej zaawansowanych kategorii analizy tekstu. Po zadaniu konkretnego wyrazu, program wyświetla klastry (ang. *clusters*), czyli konkretny wyraz oraz jego kolokat (ang. *collocate*) lub wiele jego kolokatów. Tutaj należy z powrotem odwołać się do analizy dyskursu opisanej w tym rozdziale. Kolokaty otaczające wyszukiwany wyraz to w tym przypadku właśnie predykaty. W ten sposób jakościowo analiza predykatów w strategiach arktycznych łączy się z ilościowym charakterem analizy zapewnianej przez oprogramowanie AntConc.

Ostatnią użytą przez autora funkcją programu są n-gramy. Chodzi tutaj o sposób poszukiwania klastrów. N-gramy są, w uproszczeniu mówiąc, właśnie najczęściej występującymi w analizowanym korpusie klastrami, które program sam generuje. To w tym miejscu unaocznia się największa przewaga badań z użyciem oprogramowania nad zwykłą manualną analizą treści. Stworzenie n-gramów jest zadaniem niemal niemożliwym bez wsparcia komputera, gdyż wymaga uprzedniego utworzenia klastrów dla każdego unikalnego słowa w tekście oraz unikalnych wyników dla każdego jego kolokatu i kolokatów.¹¹⁴ Tak wyglądają funkcje oraz sposób ich używania oprogramowania AntConc na potrzeby badań strategii arktycznych.

¹¹⁴ G.I. Lyse, G. Andersen, *Collocations and statistical analysis of n-grams. Multiword expressions in newspaper text*, „Studies in Corpus Linguistics”, nr 49, 2012, s 79–110.

1.8 Problemy związane z badaniami

Na końcu rozdziału pierwszego są pokrótce przedstawione problemy związane z przeprowadzonymi badaniami. Autor podzielił je na ograniczenia obranej teorii, tematu pracy oraz użytych metod.

Już sam fakt braku uznanej metateorii w stosunkach międzynarodowych powoduje ograniczenia przyjętych założeń. Duża polaryzacja pomiędzy debatą neo–neo a nurtami refleksyjnymi na gruncie teoretycznym tego pola badawczego stanowi, w oczach autora, problem w porozumieniu naukowym. Każda tradycja myślenia podkreśla jedno, a umniejsza znaczenie innych elementów środowiska międzynarodowego. Społeczny konstruktywizm, jak już to zostało wcześniej wspomniane, kładzie nacisk na zrozumienie badanego zjawiska. Jest to blisko funkcji wyjaśniającej nauki. Krytyczne spojrzenie na stosunki międzynarodowe zapewnia mu otwarta epistemologia. Podobną otwartość społeczny konstruktywizm prezentuje w odniesieniu do predykcji. Dla porównania, realizm, ze względu na swoje założenia, miał trudność z odniesieniem się do końca zimnej wojny oraz układu bipolarnego na świecie. W społecznym konstruktywizmie koncepcja zależności od ścieżki, ale też i porzucenia ścieżki postępowania, dopuszcza możliwość zmiany międzynarodowej każdego rodzaju. Taka otwartość może być jednak też słabą stroną tej tradycji teoretyzowania.

Zmiana w obrębie ścieżki postępowania nastąpi, kiedy zmienią się zachowanie aktorów, interesy, a nawet tożsamość. To tutaj można dostrzec drugi problem myślenia konstruktywistycznego, a mianowicie dokładny opis rzeczywistości. Kładzie ono nacisk na wyjaśnianie tejże rzeczywistości, ale może mieć problem z przypisaniem odpowiednich tożsamości i interesów aktorów, z powodu ich ulotnego niekiedy charakteru. Teoria jest przedstawiana niekiedy metaforycznie jako okulary, które pozwalają patrzeć na świat. Zależnie od koloru szkieł lub ostrości widzenia, pozwalają dostrzec lub nie dany fenomen, a nawet dostrzec go w innym spektrum światła.

Wybrany temat jest właśnie takim fenomenem. Stanowi on tylko wycinek rzeczywistości, wycinek stosunków międzynarodowych w Arktyce. Biorąc pod uwagę tytuł pracy, strategie arktyczne są jednym z elementów polityki arktycznej państwa. Ich narodowy kontekst zostanie przedstawiony w rozdziale trzecim. Nie ma jednak tam miejsca na dokładne opracowanie, a raczej tylko na opisanie najważniejszych uwarunkowań polityki arktycznej państwa, polityki zagranicznej, krajowych interesów, tożsamości oraz historii.

Podsumowanie

Powyższy rozdział był pierwszym z części metodologicznej pracy. Zostały przedstawione w nim podstawowe założenia badań. Głównym celem badawczym jest ustalenie wzajemnej zależności między procesem konstruowania regionu w Arktyce a strategiami arktycznymi. Cel ten wspiera pięć celów szczegółowych związanych z kolejnymi rozdziałami. „W jaki sposób strategie arktyczne są skorelowane z procesem konstruowania regionu?”, to główne pytanie badawcze. Wsparte jest ono przez pięć pytań pomocniczych. Główną hipotezą badawczą jest zaś stwierdzenie, że „proces konstruowania regionu jest ściśle związany ze strategiami arktycznymi, kiedy proces wpływa na strategie poprzez jego przejawy, a strategie na proces poprzez koncepcje rozwoju procesu w nich zawarte”. Do tej hipotezy dołączono analogicznie pięć hipotez pomocniczych. W kolejnym punkcie rozdziału wyjaśniono podstawowe pojęcia używane w pracy. Mowa o: polityce, stosunkach międzynarodowych, regionie, zmianach klimatu oraz Arktyce wraz z jej charakterystyką. W dalszej części, zaprezentowano tradycję teoretyczną społecznego konstruktywizmu, metodę analizy dyskursu, która jest drugą metodą użytą w badaniach oraz metodę porównawczą. Na końcu rozdziału przedstawione zostało oprogramowanie AntConc jako narzędzie badawcze oraz problemy związane z zastosowaną metodologią. Drugi rozdział dotyczy podejścia konstruowania regionu, czyli głównej metody badawczej.

Rozdział 2. Koncepcja konstruowania regionu

W niniejszym rozdziale przedstawiono koncepcję konstruowania regionu, która jest główną metodą użytą w pracy. Wraz z poprzednim rozdziałem, stanowi ramy strukturalne myślenia, które stoją za przeprowadzonymi badaniami. Rozdział drugi jest podzielony na trzy części. Na początku jest mowa o studiach regionalnych, w które wpisuje się ta praca tematycznie. Omówione są definicje regionalizmu i regionalizacji, które mogą zostać uznane za części koncepcji konstruowania regionu. Wspomniany jest zachodniocentryzm takiego patrzenia na stosunki międzynarodowe. W drugiej części rozdziału szeroko omówiona jest zaś sama koncepcja konstruowania regionu. Na koniec, operacjonalizacja tej koncepcji oraz jej próby są ukazane w świetle szerszych badań nad stosunkami międzynarodowymi w Arktyce.

2.1 Studia regionalne

2.1.1 Rozwój dyscypliny

Przed przejściem do koncepcji zaproponowanej przez Neumanna, należy zarysować przedmiot do jakiego się ona odnosi. Pojęcie „regionu” zostało opisane w rozdziale pierwszym. Studia regionalne za swój obiekt referencyjny przyjmują właśnie region. W szerszej perspektywie, autor wpisuje je w dyscyplinę Stosunków Międzynarodowych, których są częścią. W tym sensie, badania w zakresie tej dyscypliny można by, prócz regionalnych, określić jako globalne oraz teoretyczne.¹¹⁵ Podział ten, choć uproszczony, określa dychotomia regionalny/globalny. Przeciwnieństwa są tutaj jednak iluzoryczne. Regionalność (ang. *regionness*) nie wyklucza globalności (ang. *globalness*), gdyż jest przeciwieństwem jej całością. Można opisać je jako dwie strony tej samej monety. Z drugiej strony, globalność nie jest prostym zbiorem wszystkich regionalności, ich sumą. Globalność przynosi wartość dodaną na poziomie systemowym, czyli struktury.¹¹⁶

Refleksja nad regionalnością była od początku obecna w badaniu stosunków międzynarodowych, choć na pewno z różną intensywnością w różnych okresach. Dla przykładu, zimnowojenna rywalizacja dwubiegunowa, szczególnie w swoim pierwszym okresie, sprzyjała globalnemu myśleniu o układzie sił. Z drugiej strony, rozwój

¹¹⁵ F. Söderbaum, *Introduction. Theories of new regionalism* [w:] *Theories of new regionalism*, (red.) tenże, T.M. Shaw, Basingstoke, 2003, s. 2.

¹¹⁶ R. Pettman, *Globalism and regionalism. The costs of dichotomy* [w:] *Globalism and the new regionalism*, (red.) B. Hettne, A. Inotai, O. Sunkel, Basingstoke, Wielka Brytania, 1999, s. 181.

poszczególnych regionów, wzrost znaczenia państw niezaangażowanych oraz materialna niemożność podtrzymywania dalej takiego układu, sprzyjała większej popularności badania regionalności.¹¹⁷

W sposób naturalny, każdy nurt teoretyczny badań musiał się odnieść do tej kwestii. Dla realistów, regionem mogły rządzić takie same zasady z powodu anarchii międzynarodowej, jak na poziomie globalnym. Dla liberałów, wyodrębnienie się i rozwój regionu było naturalnym wynikiem zwiększającej się współpracy w jego obrębie. Marksisci dzielili zaś świat na centrum i peryferie, zgodnie z podziałem globalnej produkcji.¹¹⁸ Wraz ze zmianą stosunków międzynarodowych, a zatem i przemianami w samej dyscyplinie, kolejnym debatom interparadygmatycznym, większy pluralizm teoretyczny przyniósł szersze spojrzenie na regionalność oraz autonomizację tego spojrzenia.¹¹⁹ Rozwój studiów regionalnych w ośrodkach naukowych z całego świata stanowi stałą tendencję w pogłębianiu wiedzy z zakresu wieloaspektowości stosunków międzynarodowych. Nie ulega wątpliwości, że nurty refleksyjne i alternatywne w dyscyplinie, patrzą krytycznie na globalne ujęcie przedmiotów badań.¹²⁰ Sprzyja to więc zwracaniu większej uwagi na kontekst badanego zjawiska, a więc jego dynamiki regionalnej, bądź lokalnej. Region, tutaj w rozumieniu regionu międzynarodowego, jest zatem częstym obiektem referencyjnym w pracach z zakresu Stosunków Międzynarodowych.

Rozwój studiów regionalnych jest ściśle skorelowany z ideą, często polityczną, ekonomiczną, społeczną i kulturową, która stoi za postrzeganiem regionalności, czyli regionalizmem. Zostanie on zdefiniowany w kolejnym podpunkcie. Wpierw jednak krótko zaprezentowany zostanie naukowy rozwój w tej dziedzinie.

Pomimo faktu, że region jest jednym z przedmiotów badań od początku stosunków międzynarodowych, próby periodyzacji tychże badań można zauważyć po II wojnie światowej. Za moment przełomowy dla studiów regionalnych uważa się schyłek zimnej wojny. W ten sposób, ważnym podziałem w ich obrębie jest podział na badanie starego i nowego regionalizmu. Także na tym polu badawczym, perspektywa historyczna jest jego nieodłączną częścią konstytuującą. Podsumowując tę część wywodu, należy rozróżnić tutaj regionalizm jako ideę, od sposobów jego badania, co czasami w literaturze przedmiotu

¹¹⁷ B. Hettne, *Globalization and the new regionalism. The second great transformation* [w:] *tamże*, s. 2–3; 21.

¹¹⁸ K. Lahteenmaki, J. Kakonen, *Regionalization and its impact on the theory of international relations* [w:] *tamże*, s. 206–207; A. Hurrell, *The regional dimension in international relations theory* [w:] *Global politics of regionalism. Theory and practice*, (red.) M. Farrell, B. Hettne, L. Van Langenhove, Londyn, 2005, s. 39.

¹¹⁹ Dla przykładu, autor ukończył studia w Instytucie Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Wrocławskiego, w którym to znajduje się Zakład Studiów Regionalnych i Rozwojowych.

¹²⁰ R. Pettman, *dz. cyt.*, s. 182.

przybiera taką samą nazwę i może powodować problem ze zrozumieniem. W ten właśnie sposób, znany szwedzki badacz regionalizmu i regionalizacji, Fredrik Söderbaum, rozróżnia używanie tego pojęcia.¹²¹ Do ideowego kontinuum czasowego starego i nowego regionalizmu, autor dodaje jeszcze poprzedzający je wczesny regionalizm (ang. *early regionalism*) oraz z drugiej strony, obecną fazę *comparative regionalism*.

Wczesny regionalizm trwa do końca II wojny światowej. Według Söderbauma, naznaczony jest nastawieniem na procesy państwowotwórcze, kolonializm i walkę o niepodległość w XIX w. oraz w pierwszej połowie w. XX. Imperia kolonialne były zaangażowane w regionalizm zarówno w Europie, jak i na pozostałych kontynentach kolonii.¹²²

Stary regionalizm trwa od lat 40. XX w., a jego faza schyłkowa rozpoczyna się w latach 70. Stanowi kontynuację myślenia europocentrycznego. Po II wojnie światowej, państwa europejskie szukały sposobu ułożenia stosunków międzynarodowych na kontynencie. Państwa Europy Zachodniej kładły nacisk na wielopłaszczyznową integrację. Panował pogląd, że stary regionalizm rozprzestrzenia się dalej do innych regionów świata. Charakteryzuje się tam nastawieniem na rozwój społeczno-gospodarczy oraz kontynuację procesów państwowotwórczych i narodotwórczych, co kończy epokę tradycyjnego kolonializmu. Popularność zdobywa wtedy analiza subsystemowa, gdzie region jest dającą się opisać całością, którego to wewnętrzne przesłanki motywują państwa, a nie głównie przesłanki globalne, czyli systemowe.¹²³

Kolejny regionalizm, to tzw. nowy regionalizm. Jego początek przynosi schyłek rywalizacji zimnowojennej. Nowy ład wielobiegunowy wiąże się z wieloaspektowością regionalizmu. Musiał on jeszcze mocniej uwzględniać globalizację, co pokazuje jego uniwersalność. Z drugiej strony, fragmentacja ideowa nowego regionalizmu odróżnia coraz bardziej stosunki międzynarodowe w poszczególnych regionach. Podbudowa teoretyczna regionalizmu jest już wyraźnie mniej zachodniocentryczna, choć badacze i politycy anglosascy wciąż mają w tej dziedzinie dominującą pozycję, ze szczególnym uwzględnieniem racjonalistycznej debaty neo–neo.¹²⁴

Wzrost znaczenia nurtów refleksywnych jest wstępem do kolejnej fazy studiów regionalnych zwanych *comparative regionalism*. Badacze chcą w ten sposób odpowiedzieć na

¹²¹ F. Söderbaum, *Old, new and comparative regionalism. The history and scholarly development of the field* [w:] *The Oxford handbook of comparative regionalism*, (red.) T.A. Börzel, T. Risse, Oxford, 2016, s. 18.

¹²² *Tamże*, s. 19–21.

¹²³ E. Haliżak, A. Zajączkowski, *Studia regionalne w nauce o stosunkach międzynarodowych do 1989 roku*, „Nowa Polityka Wschodnia”, nr 4 (31), 2021, s. 19.

¹²⁴ F. Söderbaum, *Old, new and comparative regionalism...*, s. 27–29.

wielość współwystępujących procesów i zjawisk, często przeciwnych sobie. Globalny ład międzynarodowy wydaje się ambitnym, lecz trudnym do wyobrażenia przedmiotem badań, przy wielości regionalnych uwarunkowań stosunków międzynarodowych. To właśnie m.in. dlatego studia regionalne ugruntowały się jako autonomiczne od reszty kategorii w dyscyplinie Stosunków Międzynarodowych.¹²⁵ *Comparative regionalism* jest tutaj kolejną fazą w rozwoju badań, którą porównuje się do poprzednich i która występuje jako kontrast w stosunku do nich.

2.1.2 Regionalizm

Pojęcie „regionalizmu” w poprzednim podpunkcie było używane w kontekście studiów regionalnych, jako próba ich periodyzacji. Poniżej, zostanie zaprezentowana definicja regionalizmu jako przedmiotu badań studiów regionalnych. W takim rozumieniu „regionalizm” będzie występował najczęściej w pracy. To też pojęcie immanentnie związane z regionalizacją, stąd ich zarys definicyjny występuje kolejno po sobie. Niektórzy badacze zrównują oba pojęcia ze sobą, choć autor te przedmioty rozdziela.¹²⁶

Najkrócej rzecz biorąc, regionalizm to myśl polityczna związana z regionalizacją, rozumianą jako proces. To myśl tworzenia oraz podtrzymywania formalnych i nieformalnych regionalnych instytucji, które mają na celu wzmocnienie współpracy między państwami w regionie. U podstaw, regionalizm ma na celu zwiększenie efektywności działań podejmowanych przez państwa na różnych płaszczyznach. Przykładowo, mowa o kategoriach politycznych, bezpieczeństwa, gospodarczych, ekologicznych i kulturalnych, choć to z pewnością nie wyczerpuje ich wyliczenia. Stoi za nim zamysł, że państwa w danym regionie mogą lepiej poradzić sobie z pewnymi problemami i wyzwaniem, które dotyczą tylko ich najbliższego otoczenia. Regionalizm to myśl także rozumiana jako projekt rzeczywistości, co opisuje właśnie powyższe nastawienie na cel. Może być on zatem u początków procesu regionalizacji, jego finałem lub podtrzymującą ideą. Nawiązując do powyższej konstatacji można postawić pytanie, czy możliwy jest regionalizm bez regionalizacji i regionalizacja bez regionalizmu. Pomimo zamysłu, projekt może się przecież

¹²⁵ Tamże, s. 30–31.

¹²⁶ Przykładowo, zob. A. Hurrell, *Explaining the resurgence of regionalism in world politics*, „Review of International Studies”, tom 21, nr 4, 1995.

nie udać.¹²⁷ To zagadnienie nie jest w tej pracy obszernie opisane, a problem nie zostanie rozwiązany. Autor przyjmuje, iż myśl regionalizmu i proces regionalizacji istnieją i zachodzą w Arktyce.

Omawiane pojęcie może być też związane z tożsamością.¹²⁸ Podmioty regionalne mogą być świadome wspólnoty wokół idei oraz odrębności od innych regionów. Regionalizm jest najlepiej opisany na gruncie europejskim, a europejscy autorzy mają w toku rozwoju studiów regionalnych pozycję uprzywilejowaną, co zostało już wspomniane powyżej. Według teoretyków tychże studiów, ale i ideologów regionalizmu, to właśnie na kontynencie europejskim regionalna tożsamość jest najbardziej rozwinięta.¹²⁹

Choć genezy omawianej idei można dopatrywać się już w starożytności, co nie dziwi mając na uwadze tradycje historyczne nauk społecznych, największa kariera pojęcia „regionalizmu” to już historia po II wojnie światowej. Związane jest to z wyżej wspomnianym zjawiskiem „starego regionalizmu”, gdzie w parze z pracami badaczy, szły postulaty polityczne.

Zgodnie z powyższymi konstatacjami, nie dziwi fakt, że to Europa jest najszerzej opisana jako główny przykład starego regionalizmu. Dominacja polityczna szeroko rozumianego Zachodu poprzez wpływ na stosunki międzynarodowe, nauki społeczne oraz kulturę miała tutaj kluczowe znaczenie.

Odnosząc się do obszaru dominacji, wielopłaszczyznowy rozwój Europy przez wieki przyniósł państwom z kontynentu uprzywilejowaną pozycję pośród innych regionów. Realizm polityczny, opisałby wzrost ich siły definiowanej w kategorii potęgi poprzez rozwój społeczny, gospodarczy, kulturowy oraz militarny. Dominująca pozycja państw zachodnich mogła się ugruntować począwszy od epoki wielkich odkryć geograficznych. Co ciekawe, mowa o odkryciach *stricto* europejskich, kiedy to poszerzył się horyzont myślenia o świecie patrząc z Europy. Umożliwiło to bezprecedensową ekspansję we wszystkich kierunkach. Można podać wcześniejsze przykłady kolonializmu państw europejskich, ale to od tamtego momentu przybrał on pełny i nieograniczony wymiar. Państwa europejskie skolonizowały

¹²⁷ E. Stadtmüller, *Regionalizm i regionalizacja jako przedmiot badań naukowych w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno-gospodarcze*, (red.) K. Jędrzejczyk-Kuliniak i in., Toruń, 2008, s. 23.

¹²⁸ R. Duda, *Regionalizacja i regional governance. W kierunku nowego ładu międzynarodowego* [w:] *Późnowestfalski ład międzynarodowy*, (red.) M. Pietraś, K. Marzęda, Lublin, 2008, s. 293.

¹²⁹ E.B. Haas, *The Uniting of Europe. Political, social and economic forces 1950–1957*, „International Organization”, 1958, s. 3–31.

wszystkie kontynenty. W zgodzie z powyższym, można postawić tezę, że historia kolonializmu, to inaczej w głównej mierze historia kolonializmu europejskiego.¹³⁰

Kolejne kwestie o stanie nauk społecznych oraz czynników kulturowych również ukazują dominację Zachodu. Należy zauważyć w tym miejscu swojego rodzaju pułapkę zachodniocentryzmu. Teoretyzowanie w naukach społecznych jest zawsze osadzone w określonym kontekście. Teorie tworzone w głównej mierze przez badaczy anglosaskich, opisują świat z perspektywy USA i Europy.¹³¹ Jakkolwiek naturalne są studia amerykańskie czy europeistyczne tworzone przez badaczy z tych regionów, problem może się pojawić przy operacjonalizacji teorii na grunt innych regionów.¹³² Mowa tutaj również o globalnym ładzie międzynarodowym i próbach uchwycenia jego charakterystyki w literaturze przedmiotu.¹³³

Jeśli zmieni się miejsce i wektor badań z zakresu studiów regionalnych, to unaoczní się nierównowaga w liczbie i znaczeniu prac naukowych w dyscyplinie Stosunków Międzynarodowych.¹³⁴ W wyniku rozwoju tejże dyscypliny, niezwykle mało prac niezachodnich badaczy dostało się do jej kanonu. Ta niesprawiedliwość dziejowa przejawia się zarówno w pracach teoretycznych, proponujących nowe koncepcje, jak i opisujących praktykę stosunków międzynarodowych w danym regionie, wnosząc wkład do opisu i wyjaśniania zjawisk.¹³⁵ Można zatem zaryzykować hipotezę, że historia regionalizmu, to historia regionalizmu zachodniocentrycznego, co jest w orbicie badań studiów postkolonialnych.¹³⁶

2.1.3 Regionalizacja

Regionalizm jako myśl polityczna jest podstawą do regionalizacji jako procesu. Zostało to już wspomniane wyżej. Ustalenie jednolitej dla pracy definicji „regionalizacji” jest zatem kolejną kwestią do wyjaśnienia, dla spójności logiki wywodu. Najprościej rzecz ujmując, regionalizacja jest procesem wzrostu wzajemnych powiązań pośród podmiotów

¹³⁰ S. Seth, *Postcolonial theory and the critique of international relations* [w:] *Postcolonial theory and international relations. A critical introduction*, (red.) tenże, Londyn, 2013, s. 15.

¹³¹ G.C. Spivak, *Can subaltern speak?* [w:] *Marxism and interpretation of culture*, (red.) C. Nelson, L. Grossberg, Chicago, 1988, s. 271.

¹³² E.W. Saïd, *Intellectuals in the post-colonial world*, „Salmagundi”, nr 70–71, 1986, s. 44.

¹³³ F. Fanon, *Wyklęty lud ziemi*, Warszawa, 1985, s. 213–216.

¹³⁴ J. Wilkins, *Postcolonialism in international relations*, „International Studies”, opublikowano online, 20.11.2017, <https://oxfordre.com/internationalstudies/display/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-101.jsessionid=EBBB3A1061161157E9327E0C4B4B1E19> [dostęp 24.11.2023].

¹³⁵ Zob. E.W. Saïd, *Orientalizm*, Poznań, 2018, s. 201.

¹³⁶ A. Acharya, *Regionalism beyond EU-centrism* [w:] *The Oxford handbook of comparative regionalism...*, s. 110–131.

regionalnych. Dyscyplina Stosunków Międzynarodowych w naturalny sposób wyróżnia w tym państwa, ze względu na swój państwowcentryczny charakter.¹³⁷ Nie jest to jednak skończona lista podmiotów uczestniczących w procesie regionalizacji. Może to być każda instytucja, w szerokim rozumieniu, formalna i nieformalna lub społeczność. Mowa tutaj szczególnie o organizacjach pozarządowych, instytucjach społeczeństwa obywatelskiego. Podmioty gospodarcze również są elementami procesu regionalizacji. Sam proces często skutkuje powstaniem nowych organizacji międzynarodowych lub instytucji ponadnarodowych.¹³⁸ Katalog podmiotów regionalizacji jest zatem niemal nieograniczony.

Regionalizacja jest procesem, który skutkuje wyodrębnieniem się regionu, choć trudno wskazać jej wyraźny początek, czy koniec.¹³⁹ Region nabywa unikatowość, daje się bardziej wyróżnić ze środowiska międzynarodowego. Nie sposób podać liczby regionów na świecie, gdyż ich postrzeganie różni się zależnie od perspektywy. Regiony można podzielić ze względu na kryterium wielkości i bycie częścią większej całości. Na gruncie stosunków międzynarodowych jest ich zdecydowanie mniej niż państwowym, ale i tu granica między regionem międzynarodowym a subregionem może się zacierać. Nie ulega wątpliwości, że regiony mogą na siebie zachodzić i mogą być częścią większych regionów. Regionalizacja nie ma zatem sztywno wytyczonych granic geograficznych, ale i społecznych, czy dyskursywnych.

Proces ten jest z natury pozytywny w kontekście jego efektów.¹⁴⁰ Postępująca regionalizacja wzmacnia i tworzy nowe płaszczyzny współpracy międzynarodowej wśród państw o wspólnych regionalnych interesach.¹⁴¹ Jej pozytywność przejawia się w jej wartości dodanej. Zyski relatywne jako efekty współpracy międzynarodowej dobrze wyjaśnia myśl liberalna. Według niej, stosunki międzynarodowe są grą o sumie niezerowej, gdzie podczas wzajemnych relacji, wymiany handlowej, oba podmioty mogą zyskać. Chodzi o większy zysk dla obu podmiotów, niż gdyby te same przedsięwzięcia realizowałyby na własną rękę.¹⁴² Z tego powodu, według jednego z teoretyków społecznego konstruktywizmu, Petera Katzensteina, doświadczamy już „świata regionów”.¹⁴³

¹³⁷ K. Lähteenmäki, J. Käkönen, *Regionalization and its impact on the theory of international relations* [w:] *Globalism and the new regionalism...*, s. 204.

¹³⁸ E. Haliżak, *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, (red.) tenże, R. Kuźniar, Warszawa, 2004, s. 286.

¹³⁹ R. Duda, *dz. cyt.*, s. 297.

¹⁴⁰ E. Stadtmüller, *Regionalizm i regionalizacja jako przedmiot...*, s. 22.

¹⁴¹ B. Hettne, F. Söderbaum, *Theorising the rise of regionness*, „New Political Economy”, 2000, tom 5, nr 3, s. 460.

¹⁴² A. Moravcsik, *Taking preferences seriously. A liberal theory of international politics*, „International Organization”, tom 51, nr 4, 1997, s. 520.

¹⁴³ P. Katzenstein, *A world of regions. Asia and Europe in the American Imperium*, Ithaca, 2005, s. 43.

Podobnie jak przy zarysowaniu pojęcia regionalizmu i tutaj należy wspomnieć o wątkach europejskich. Nie ulega wątpliwości, że to właśnie w Europie omawiany proces zaszedł najdalej. Integracja europejska (gdzie regionalizacja jest rozumiana jako szersze pojęcie) przyniosła jej najbardziej zaawansowaną formę z wolnością przepływu osób, usług i kapitału oraz instytucjami ponadnarodowymi o szerokich kompetencjach.¹⁴⁴

Jednym z podstawowych zjawisk współczesnych stosunków międzynarodowych, obok regionalizacji, jest globalizacja. Ta druga, jest jednocześnie jednym z najtrudniej definiowalnych pojęć. Obecna jest w dyskursie naukowym, prasowym, politycznym i ekonomicznym. Społecznie patrząc, dla jednych ma pozytywne konotacje, a dla innych negatywne. Łatwiej byłoby powiedzieć, czym globalizacja nie jest.¹⁴⁵ Jednak, na potrzeby zestawienia z regionalizacją, można sformułować jej prostą definicję. Co istotne, będzie ona analogiczna w tym zestawieniu, gdyż za globalizację można uznać wzrost powiązań między podmiotami w skali globalnej, czyli pomiędzyregionalnej.¹⁴⁶ Mowa tu o podmiotach każdej wielkości, a szczególnie o jednostkach, ponieważ to m.in. bezpośrednia komunikacja pomiędzy ludźmi jest w skali globalnej bezprecedensowa.

Na początku tego punktu została wspomniana globalność i regionalność jako dwie strony tej samej monety. Ta metafora jest często przywoływana jako określająca trafnie związek między globalizacją a regionalizacją.¹⁴⁷ Oznacza to, że są one ze sobą ściśle powiązane i wzajemnie się uzupełniają, współistnieją. Zależność tę można pokazać na przykładzie ekonomicznym. Oba procesy są tutaj rozpatrywane jako pozytywne, tzn. tworzące wartość dodaną w stosunkach międzynarodowych. Globalizacja i regionalizacja wzajemnie się uzupełniają, ponieważ ta pierwsza umożliwia krajom dostęp do rynków zagranicznych i zwiększa ich konkurencyjność, podczas gdy druga pozwala im na współpracę w celu osiągnięcia wspólnego celu, jakim jest wzrost dobrobytu.¹⁴⁸

Innym podejściem do tych dwóch procesów może być stwierdzenie, że regionalizacja jest odpowiedzią na globalizację. W tym sensie, może być ona odpowiedzią na jej niedostatki, na zagrożenia i negatywne aspekty. Z naukowego punktu widzenia, kiedy ten punkt widzenia pozbawiony jest należytej wrażliwości, globalizacja może się jawić jako neutralne lub pozytywne zjawisko. Celem tych konstatacji nie jest przesądzenie zgodnie z metodologią

¹⁴⁴ B. Gavin, *Regional integration in Europe* [w:] *Global politics of regionalism...*, s. 222.

¹⁴⁵ J.A. Scholte, *Globalizacja, Krytyczne wprowadzenie*, Sosnowiec, 2006, s. 59–65.

¹⁴⁶ P. Mikiewicz, *Narracje alterglobalistyczne jako fundamenty krytycznej teorii globalizacji*, Wrocław, 2011, s. 41–53.

¹⁴⁷ F. Söderbaum, *Rethinking regions and regionalism*, „Georgetown Journal of International Affairs”, tom 14, nr 2, s. 9–18.

¹⁴⁸ H. Hveem, *Political regionalism. Master or servant of economic internationalization?* [w:] *Globalism and the new regionalism...*, s. 85.

nauk o polityce, czy proces ten jest pozytywny, czy negatywny.¹⁴⁹ Chodzi tutaj o podkreślenie negatywnych zjawisk towarzyszących globalizacji, przez nią reprodukowanych, wzmacnianych lub generowanych.¹⁵⁰ Znajduje się to w dyskursie antyglobalistycznym, ale i alterglobalistycznym.¹⁵¹ Bieda, wykluczenie grup ludzi, kryzys żywnościowy, czy katastrofa klimatyczna, to tylko niektóre ze zjawisk współistniejących z globalizacją. Z tej perspektywy, regionalizacja, a zwłaszcza regionalny governance, może być procesem mającym na celu przezwyciężenie tych problemów.¹⁵² Państwa uznają, że takie problemy łatwiej rozwiązywać w skali regionalnej.¹⁵³ Mniejsza liczba podmiotów, wspólnota interesów, tożsamości oraz bliskość geograficzna to ułatwia.¹⁵⁴

¹⁴⁹ R. Falk, *Regionalism and world order after the Cold War* [w:] *tamże*, s. 228.

¹⁵⁰ S. Amin, *Regionalization in response to polarizing globalization* [w:] *tamże*, s. 54.

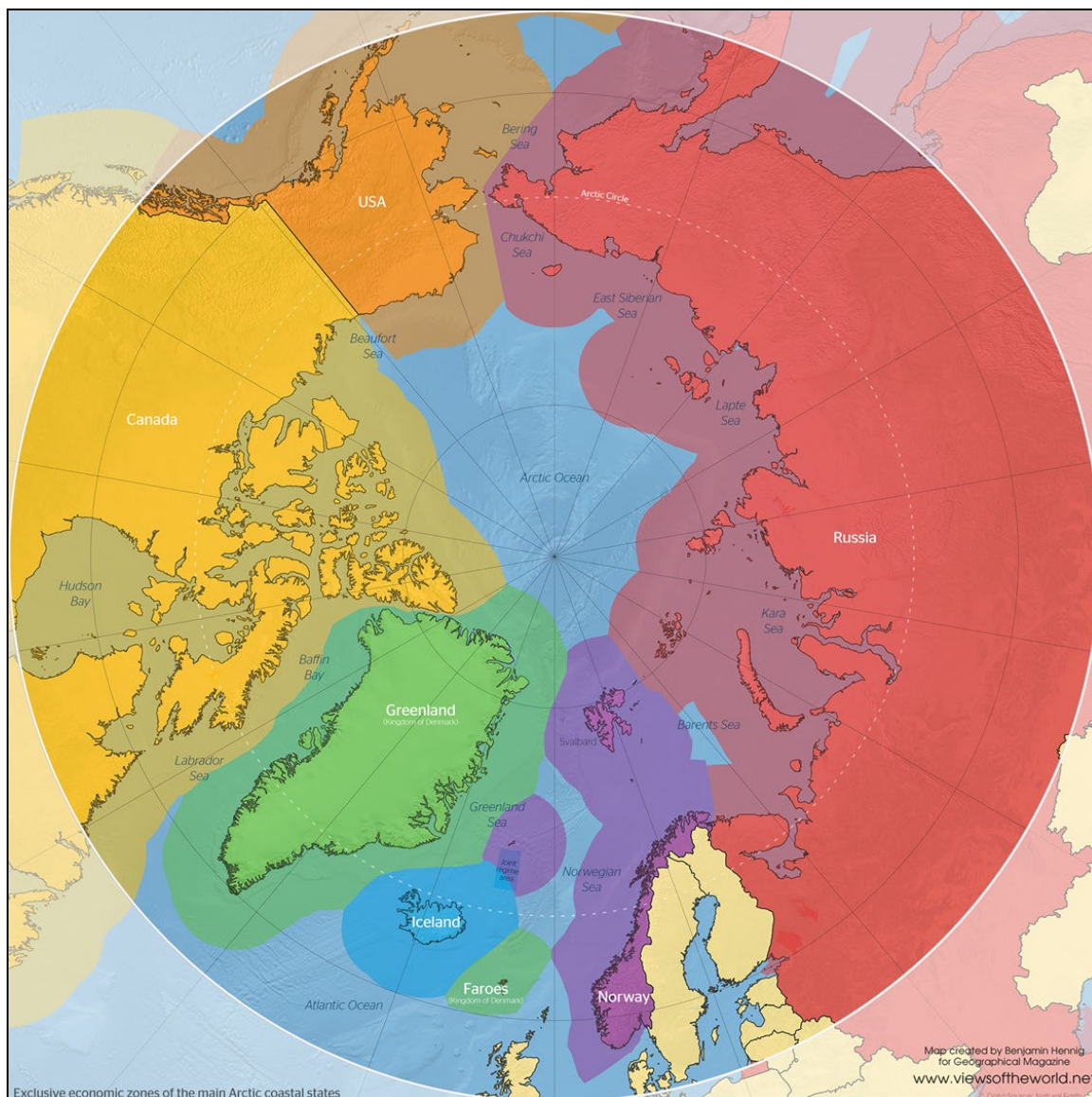
¹⁵¹ P. Mikiewicz, *Narracje alterglobalistyczne ...*, s. 69–89.

¹⁵² E. Stadtmüller, *Regionalizm i regionalizacja jako przedmiot...*, s. 36.

¹⁵³ H. Hveem, *The regional project in global governance* [w:] *Theories of new regionalism...*, s. 82; R. Foqué, J. Steenbergen, *Regionalism. A constitutional framework for global challenges?* [w:] *Global politics of regionalism...*, s. 59–62.

¹⁵⁴ N. Slocum, L. Van Langenhove, *Identity and regional integration* [w:] *tamże*, s. 139–143.

2.1.4 Perspektywa badań regionalnych w Arktyce

Rys. 9 Mapa polityczna Arktyki z uwzględnieniem wyłącznych stref ekonomicznych państw arktycznych. Źródło: B. Hennig, Geographical Magazine, 12.10.2021, <https://www.viewsoftheworld.net/?p=5839> [dostęp 26.1.2023]

Na powyższym rysunku (Rys. 9) zaprezentowano mapę polityczną Arktyki. Najczęściej to właśnie w taki sposób na region patrzą politolodzy. Widać terytoria lądowe państw arktycznych oraz ich terytoria morskie, z uwzględnieniem wyłącznych stref ekonomicznych. Odnosząc tę mapę do historii Arktyki należy zauważyć, że omawiane państwa z biegiem czasu zwiększały swoje terytoria suwerenne. W rozdziale pierwszym wspomniano, że Łuszczuk, pierwszy etap postrzegania Arktyki nazywa „terytorium podboju”. Mniej więcej do połowy XX w. trwa w regionie epoka kolonialna. Podróżnicy, badacze,

podmioty gospodarcze i państwa eksplorują Arktykę. Przesłankami wypraw były m.in. wyścig na biegun, opłynięcie kontynentów, prowadzenie badań naukowych, chęć zysku i zajęcie nowych terytoriów.¹⁵⁵

Arktyka przyciągała takie inicjatywy z różnych rejonów świata, choć to państwa najbliższe Oceanu Arktycznego, mogły je skutecznie realizować. W tym miejscu można zaproponować hipotezę, że historia Arktyki była historią kolonializmu. Ekspansja ku północy postępowała wraz z ciekawością, rozwojem technologicznym i potrzebami gospodarczymi. Spośród państw arktycznych, co oczywiste, nie wszystkie mają identyczne dziedzictwo w tym zakresie. Dla przykładu, geneza współczesnej Islandii to w głównej mierze wynik osadnictwa norweskiego. Zostając w regionie nordyckim, Szwecja i Finlandia nie są uznawane za następców imperiów kolonialnych. Wciąż toczy się tam jednak debata o prawach Saamów, uważanych, za ostatni lud autochtoniczny w Europie i posiadający taki status.¹⁵⁶ Odmienne wygląda sprawa pozostałych państw nordyckich, czyli Norwegii i Danii. Ta pierwsza posiada w Arktyce swoje terytoria zależne w postaci archipelagu Svalbard oraz wyspy Jan Mayen. Jeśli chodzi o Królestwo Danii, to w ramach niego Grenlandia ma przyznaną szeroką autonomię. Inuici stanowią tam około 90 % populacji i biorą udział w samorządzie.¹⁵⁷ Współczesna Kanada to dziedziczka głównie brytyjskiego i francuskiego kolonializmu. Od procesu tworzenia kanadyjskiej niepodległej państwowości, kontynuowała ona poszerzanie swojego zwierzchnictwa terytorialnego w kierunku północnym. USA, czyli drugie państwo amerykańskiej Arktyki stało się państwem arktycznym de facto poprzez zakup Alaski w 1867 r. Została ona nabyta od Rosji. To ten kraj posiada największe terytoria w kole podbiegunowym północnym, a więc jego ekspansja była największa. Mowa o części europejskiej Arktyki, północnej Syberii oraz wyspach na Oceanie Arktycznym. W Rosji jest najwięcej ludów autochtonicznych oraz ich populacja jest najliczniejsza, w stosunku do pozostałych państw arktycznych. Niektóre z tych państw można zatem określić mianem państw postkolonialnych.¹⁵⁸

¹⁵⁵ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 115–119.

¹⁵⁶ Sametinget, *Background. The state and the Sami parliament*, 14.3.2019, <https://www.sametinget.se/9688> [dostęp 27.1.2023].

¹⁵⁷ Statistics Greenland, *Greenland in figures, Population*, 16.22.2022, <https://stat.gl/dialog/topmain.asp?lang=en&sc=BE> [dostęp 27.1.2023].

¹⁵⁸ K. Dodds, C.Y. Woon, L. Xu, *Critical geopolitics* [w:] *Critical studies of the Arctic. Unravelling the North*, (red.) M. Lindroth, H. Sinevaara-Niskanen, M. Tennberg, Cham, 2022, s. 77–98.

2.2 Dorobek Ivera B. Neumanna

2.2.1 Główne założenia koncepcji

Iver B. Neumann jest norweskim badaczem z zakresu nauk społecznych. Obronił doktorat z nauk o polityce na Uniwersytecie Oksfordzkim oraz z antropologii społecznej na Uniwersytecie w Oslo. W latach 2012–2017 piastował stanowisko Montague Burton Professor of International Relations na London School of Economics. Jego dorobek naukowy mieści się w ramach wspomnianych wyżej specjalności oraz stosunków międzynarodowych, norweskiej i rosyjskiej polityki, filozofii oraz analizy dyskursu. W swoich pracach, Neumann często nawiązuje do nurtów refleksyjnych, postmodernizmu i poststrukturalizmu. Obecnie jest dyrektorem Fridtjof Nansens Institutt, uznanego norweskiego instytutu badawczego specjalizującego się w stosunkach międzynarodowych m.in. w Arktyce.

Koncepcja konstruowania regionu została przez niego zaprezentowana w 1994 r. w artykule na łamach czasopisma „Review of International Studies” wydawanego przez Cambridge University Press.¹⁵⁹ Artykuł ten wpisuje się w fazę nowego regionalizmu w studiach regionalnych. Podnosi jednak kwestię potrzeby nowego podejścia. Jak twierdzi Neumann, nie podejmuje próby przestawienia badań na nowe pole badawcze, czy też zastąpienia dominujących w studiach regionalnych nurtów. Mowa o rozpatrywaniu regionalizacji jako procesu *inside-out*, opartym na integracji kulturowej oraz określaniem jej jako proces *outside-in*, gdzie kluczowa jest geopolityka. Autor ten, ma na celu rozszerzenie ówczesnej debaty poprzez pytania: dlaczego istnienie regionu jest postulowane, kto reprodukuje jego istnienie i jakie stoją za tym intencje oraz jak reprodukuje lub zmienia region.¹⁶⁰

Pierwszą inspiracją do zaproponowania koncepcji konstruowania regionu jest praca politologa i historyka Benedicta Andersona pt. „Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu”.¹⁶¹ Jest on z niej najbardziej znany. Autor ten określa właśnie naród jako ową wspólnotę wyobrażoną. Książka omawia szeroko proces narodotwórczy (ang. *nation-building*). W tym sensie, dotyczy to statusu ontologicznego narodu. Neumann zauważa dzięki temu, że rzeczywistość przestrzenna państwa narodowego

¹⁵⁹ I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe*, „Review of International Studies”, nr 20, 1994, s. 53–74.

¹⁶⁰ *Tamże*, s.53.

¹⁶¹ B. Anderson, *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, Kraków, 1997.

nie zależy od jego pochodzenia. Może to opierać się na przejętych po poprzednikach strukturach lub być efektem niezależnego aktu założycielskiego państwa. Co ciekawe jednak, państwo narodowe symuluje archetypową zasadę organizacji politycznej poprzez pokrewieństwo. W dzisiejszych czasach, więzi pokrewieństwa mają już jednak znikome znaczenie polityczne. Państwo narodowe przybiera więc formę hiperrealnego symulakrum. W ten sposób, metaforyczna spokrewniona rodzina państwa narodowego staje się bardziej rzeczywista niż sama archetypowo pojmowana rodzina.¹⁶² Neumann, zaś wyprowadza z tych poczynionych uwag wnioski. Jeśli naród jest wspólnotą wyobrażoną to jego historyczne źródła, a co ważne tożsamość są dyskusyjne i otwarte na krytykę. Elity formułują program polityczny, który umiejscawia naród w czasie i przestrzeni. Nadaje mu znaczenie poprzez określenie jego powiązań politycznych, kulturowych i in. Podobieństwa i różnice tych powiązań są adaptowane przez podmioty polityczne, które naród konstruuje (ang. *nation-builders*). To właśnie te podmioty decydują, które powiązania należy uznać za politycznie istotne, a które nie.¹⁶³ W tym miejscu można zauważyć bliskość pojęciową w języku angielskim między wspomnianym procesem narodotwórczym (ang. *nation-building*) i procesem konstruowania regionu, procesem regionotwórczym (ang. *region-building*). Neumann zaczerpnął nazwę właśnie od tego procesu. Warto również zauważyć, że stwierdzenie, iż naród jest wspólnotą wyobrażoną, nie mówi, że naród nie istnieje. Chodzi tutaj o wyobrażenie zbiorowe, zbiorową tożsamość, wiedzę intersubiektywną na temat istnienia narodu.

Drugą inspiracją dla omawianej koncepcji konstruowania regionu jest analiza genealogii oraz jej metodologiczni spadkobiercy. Za pioniera tego typu myślenia uznaje się Friedricha Nietzschego. W swojej pracy pt. „Z genealogii moralności”, wyprowadza pojęcie „genealogii” z badania tylko rodowodu, na pole filozofii, historii i polityki.¹⁶⁴ Choć przedmiotem dzieła Nietzschego jest moralność, genealogię można zastosować do analizy innej części rzeczywistości. Genealogia polega w skrócie na badaniu fenomenów w ujęciu historycznym, choć nie jako kontinuum, ale raczej jako czasowe, nietrwałe formacje, ścierające się, a czasami sprzeczne. Chodzi o krytyczną analizę pochodzenia i ewolucji pojęć, aby zrozumieć ich prawdziwe znaczenie i funkcję w danej kulturze. Genealogia Nietzschego może być interpretowana jako krytyczna analiza ideologii i dominujących narracji, które ukrywają prawdziwe interesy i motywacje stojące za ich powstaniem. Celem genealogii jest

¹⁶² I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 58.

¹⁶³ *Tamże*.

¹⁶⁴ F. Nietzsche, *Z genealogii moralności. Pismo polemiczne*, Kraków, 2006.

ujawnienie prawdziwej natury ludzkich wartości, aby pomóc w przekształceniu ich w coś bardziej autentycznego i wartościowego.¹⁶⁵ To podejście można zakwalifikować jako antyfundamentalistyczne w kwestii epistemologii. Innymi słowy, nie istnieją sądy, które są podstawą poznania i z tego powodu nie wymagają uzasadnienia. Sądy zatem można poddawać w wątpliwość, a ich znaczenie może być zmienne w czasie. Nietzsche zwracał uwagę na kształtowanie się w ten sposób moralności.

Do niemieckiego filozofa w swoich pracach nawiązywał Michel Foucault.¹⁶⁶ Genealogia dla tego autora z kolei jest alternatywną krytyczną historią współczesności. Foucault ukazuje związki władzy i wiedzy (rozumianej w kategoriach politycznych) w kontekście historycznym poprzez dyskursy. Kluczowe znaczenie mają tutaj dyskursy hegemoniczne, które produkują i reprodukują pojęcia w największym stopniu. Są najważniejsze ponieważ łączą sztuczne wyobrażenie o przeszłości z obecnymi formami władzy, potwierdzając w ten sposób swoją hegemoniczność. Dla tego autora, historia jest historią ścierania się dyskursów, a tylko krytyczne spojrzenie na utrwalane przez te dyskursy instytucje i wartości, dekonstruowanie ich, pomaga zrozumieć współczesność. Foucault koncentruje się na ujawnianiu ukrytych zależności i relacji między różnymi elementami naszej kultury, co stanowi wymiar performatywny dyskursów hegemonicznych.¹⁶⁷ Francuski filozof dopełnia XX-wieczny zwrot lingwistyczny (ang. *linguistic turn*) w filozofii, wpływając na inne nauki społeczne.

Praktyki te na grunt badania stosunków międzynarodowych przenieśli m.in. Richard Ashley i James Der Derian.¹⁶⁸ Ten pierwszy opisuje genealogię jako użyteczne narzędzia do analizy praktyk politycznych w kontekście historycznym. Zwraca szczególną uwagę na zmienność w czasie praktyk, które są nieustannie reprodukowane i dekonstruowane.¹⁶⁹ Wszyscy powyżsi autorzy wywarli wpływ na podejście Neumanna i stanowili inspirację do zaproponowania koncepcji konstruowania regionu. Autor ten kontynuuje analizę genealogii, wybierając z niej dwa podstawowe założenia dla swojego podejścia. Po pierwsze, chodzi o skupienie się na nieustannie zmieniającym się dyskursie pojęciowym odnośnie do fenomenów. Dyskurs byłby tu definiowany jako ciągły proces o nietrwałej dynamice. Drugie założenie dotyczy tego, że dyskurs nie jest zewnętrzną formą wpływu na przedmiot.

¹⁶⁵ *Tamże*, s. 119–198.

¹⁶⁶ Przykładowo, zob. M. Foucault, *Nietzsche, genealogy, history* [w:] *Language, counter-memory, practice. Selected essays and interviews*, (red.) D.F. Bouchard, Ithaca, 1977, s. 139–164.

¹⁶⁷ J. Milliken, *dz. cyt.*, s. 243.

¹⁶⁸ R.K. Ashley, *The geopolitics of geopolitical space. Toward a critical social theory of international politics*, „Alternatives. Global, local, political”, tom 12, nr 4, 1987; J. Der Derian, *On diplomacy. A genealogy of western estrangement*, Hoboken, 1987.

¹⁶⁹ J. Der Derian, *dz. cyt.*, s. 409–410.

Przedmiot jest zanurzony w dyskursie i jest to zjawisko jego cechą konstytutywną. Według Neumanna, podejście konstruowania regionu rozumiane jako metoda badawcza, winno badać interesy podmiotów postulowane w obrębie dyskursu oraz w jego ujęciu historycznym. Pozwala to dostrzec dynamikę analizowanych przedmiotów, gdyż nie są one dane raz na zawsze, a ich definicja jest zmienna w czasie.¹⁷⁰

W swojej pracy, Neumann przeprowadza krytykę dotychczasowego podejścia w studiach regionalnych. Po pierwsze zauważa, że prace badaczy w tej dziedzinie mieszczą się na hipotetycznym kontinuum. Jego oba krańce tworzą dwa główne nurty badań regionalnych mianowicie *inside/out* oraz *outside/in*. W nurcie regionalizacji *inside/out*, którą badacz obiera, kładzie on nacisk na czynniki wewnętrzne konstytuujące ten proces. Postrzeganie regionu jest wtedy formułowane od wewnątrz, a zewnętrzne jego postrzeganie jest wtórne. Podejście *outside/in* koncentruje się na zewnętrznych czynnikach wpływających na regionalizację. W tym sensie, największy wpływ polityczny mają najczęściej mocarstwa. Chodzi o te leżące poza omawianym regionem. Stosunki międzynarodowe są wtedy w dużej mierze uzależnione od globalnych trendów, rywalizacji mocarstw oraz narzucanych wzorców politycznych spoza regionu. Oczywiście, te dwa nurty są w pewnym sensie skrajne. Trudno przecież rozpatrywać tylko pewien fragment rzeczywistości bez większego kontekstu, jak w przypadku *inside/out* lub bez specyfiki regionalnej konstytuowanej przez aktywne regionalne podmioty, czyli *outside/in*. Neumann podchodzi krytycznie do rozpatrywania regionalizacji tylko z konkretnego miejsca na opisywanym kontinuum. Swoje podejście często opisuje ukazując niedostatki tego sposobu myślenia.¹⁷¹ Zobrazowanie kierunków regionalizacji przedstawia poniżej Rys. 10.

W pracach z zakresu *inside/out*, badacze postulują istnienie centrum, rdzenia regionu, co od razu tworzy jego granice. W centrum są częste powiązania kulturowe, są tam najsilniejsze, a ich podobieństwo największe. Do rdzenia regionu przylegają jego peryferia. Tam kulturowe podobieństwo podmiotów jest już słabsze. Obszar regionu na peryferiach płynnie przechodzi w świat zewnętrzny, a powiązania kulturowe nie są już ogniwem spajającym podmioty we współpracy. Przykładem tej części omawianego kontinuum są prace Karla Deutscha nad teorią integracji. Według niego, powiązania kulturowe pomiędzy

¹⁷⁰ I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 59.

¹⁷¹ *Tamże*, s. 53.

podmiotami w regionie mogą być tak duże, że możliwe jest powstanie wspólnoty bezpieczeństwa.¹⁷²

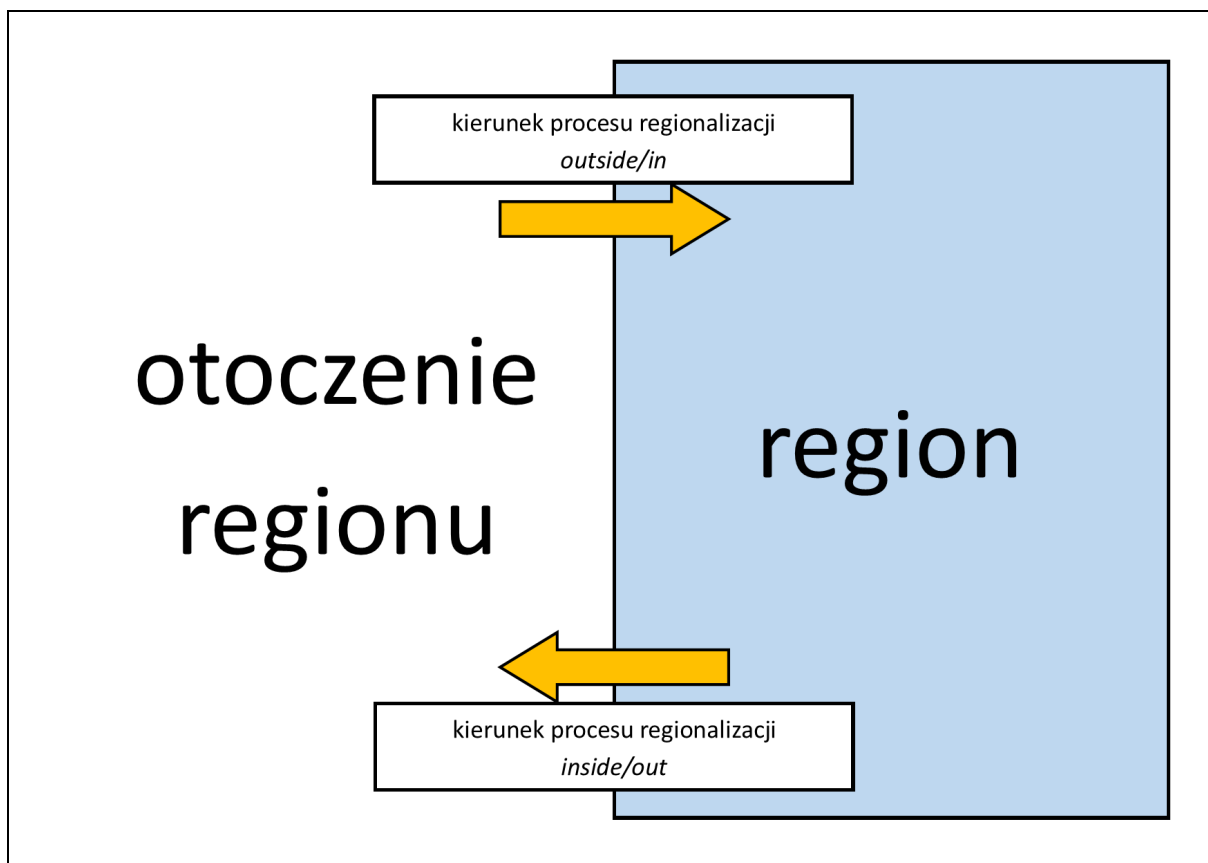
W centrum kontinuum, Neumann umieszcza badania nad kompleksami bezpieczeństwa oraz prace Barry'ego Buzana. Ten nurt korzysta z dynamicznego spojrzenia na regionalizację oraz analizuje wpływy zarówno spektrum *inside/out*, jak i *outside/in*. Buzan zauważa, że przy rozpatrywaniu bezpieczeństwa regionalnego, prócz siły państw definiowanej w kategoriach potęgi, należy uwzględnić stosunki między państwami, czy są przyjazne, czy wrogie. To ostatnie podkreśla uwzględnienie w badaniach wzorca kulturowego w relacjach. Państwa, które konstytuują region oraz posiadają te wzorce, tworzą kompleks bezpieczeństwa. Ich obawy o to bezpieczeństwo są na tyle podobne, że trudno je analizować w oderwaniu od siebie.¹⁷³

Prace w nurcie *outside/in* zaś, to często prace z zakresu geopolityki. Kładą nacisk na interesy mocarstw oraz interakcje między nimi, które są istotne dla regionu. Główne czynniki brane pod uwagę przy analizie geopolitycznej to czynniki systemowe oraz geograficzne z niepodważalnie dominującą pozycją państw w stosunkach międzynarodowych. Patrząc z perspektywy geopolitycznej, granicą regionu nie są raczej słabnące związki kulturowe różnych podmiotów regionalnych, tylko naturalne granice geograficzne.¹⁷⁴

¹⁷² K.W. Deutsch i in., *Political community and the North Atlantic area*, Princeton, 1957, s. 22–69; I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 54.

¹⁷³ B. Buzan, *People, states and fear. An agenda for international security studies in the post-Cold War era*, Colchester, 1991, s. 189; I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 55.

¹⁷⁴ *Tamże*, s. 56–57.

Rys. 10 Kierunki procesu regionalizacji w nurtach *inside/out* i *outside/in*. Źródło: opracowanie własne

Główne podmioty, które konstruują region, Neumann nazywa *region-builders*. Każdy podmiot próbuje narzucić własną definicję regionu. W ten sposób, definicja ta ma go zbliżyć do centrum regionu. Tę kwestię można rozpatrywać poprzez relację władza/wiedza. Autor ten zauważa, że region jest również wspólnotą wyobrażoną. Poprzedza go pojawienie się *region-builders*, czyli podmiotów politycznych, które mają określony projekt. Dotyczy on tożsamości, która jako zbiorowe wyobrażenie jest osadzona w konkretnej przestrzeni. Podmiot polityczny ma na celu przekonanie innych do własnej perspektywy.¹⁷⁵ Ma określone interesy. Nie są one dane *a priori*, tylko są wypadkową tożsamości podmiotu, jego procesowi socjalizacji w regionie oraz interakcji z innymi podmiotami.¹⁷⁶ Również w tym przypadku, Neumann widzi interesy w kategorii ich kontinuum.

Region w kategorii dyskursywnej nie jest tożsamy z regionem geograficznym. Region dyskursywny jest jednak osadzony w tej narracji na określonej przestrzeni. Innymi słowy, istnieje związek między komponentem dyskursywnym i geograficznym regionu, jednak ten drugi nie jest determinujący.

¹⁷⁵ I.B. Neumann, *A region-building approach* [w:] *Theories of new regionalism...*, s. 160 – 161.

¹⁷⁶ Tenże, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 59.

Region jest definiowany poprzez akty mowy tak, jak każdy inny element dyskursu. Podmiot polityczny zawsze może znaleźć jakiś element historii, który go włączy do regionu, zbliży go do jego politycznego rdzenia. W podejściu konstruowania regionu chodzi właśnie o dotarcie do źródła i zapytanie, „skąd wzięło się kryterium uznania czegoś za naturalne w kontekście regionu, kto je zaproponował, kto je wdrożył i poprzez to uznał je za ważne oraz kto na nim zyskuje”¹⁷⁷.

Konstruowanie regionu jest aktem politycznym i za taki powinno zostać uznane w toku analizy.¹⁷⁸ Polityka regionalnych mocarstw charakteryzuje się tym, że własną sferę wpływu politycznego definiują właśnie jako region. Neumann twierdzi, że podejście konstruowania regionu można zastosować, by podkreślić intencje i strategie głównych podmiotów konstruujących region. Może dotyczyć to również każdego innego podmiotu partycypującego w regionalnych stosunkach międzynarodowych, którym może być np. ruch społeczny. Jedno z podstawowych założeń omawianego podejścia głosi, że różne definicje regionu są konstruowane, reprodukowane i zarzucane w toku ścierania się ze sobą różnych dyskursów.¹⁷⁹ Zawsze mamy do czynienia z jakimiś dyskursami hegemonicznymi. Pojawiają się one w obrębie silnych powiązań kulturowych. Neumann często wspomina o kulturze. Jak można wywnioskować z jego prac, winna być ona szeroko rozumiana, np. jako zatopienie podmiotów o podobnych tożsamościach w bliskiej sieci interakcji.

2.2.2 Region nordycki w świetle koncepcji

Neumann w omawianych dwóch artykułach w których wyklada koncepcję konstruowania regionu, dokonuje od razu jego operacjonalizacji. Najszerzej opisuje region nordycki. Kwestia jego definicji i delimitacji nie jest tak oczywista, co podkreśla ten autor i wymaga szerszego omówienia.

W literaturze występuje kilka określeń, które niekiedy są używane zamiennie. Mowa o regionie nordyckim (nor. bokmål. *Norden*), Skandynawii i Europie Północnej. Neumann zauważa, że od czasu niemieckiego romantyzmu, język stał się wyznacznikiem wyodrębnienia kulturowego poszczególnych grup społecznych. W tym sensie, centrum omawianego regionu stanowią trzy państwa, czyli Norwegia, Dania i Szwecja. Łączy je bliskość językowa. Jest ona najbliższa dla Norwegii i Danii. Z powodu pochodzenia języka

¹⁷⁷ I.B. Neumann, *A region-building approach* [w:] *Theories of new regionalism...*, s. 160 – 161.

¹⁷⁸ *Tamże*, s. 166.

¹⁷⁹ *Tamże*, s. 171.

fińskiego z grupy języków ugro-fińskich, Finlandia znalazłaby się poza omawianym regionem. Podobnie byłoby w przypadku ludu Saamów. Peryferyjny charakter miałyby Islandia i Wyspy Owce, które są luźniej związane językowo z centrum regionu, mając wspólną jego historię, ale przednowoczesną.¹⁸⁰ Co ciekawe, Dania nie znajduje się na samym półwyspie skandynawskim, choć z powodu bliskości kulturowej z Norwegią i Szwecją, jest tradycyjnie uznawana za część regionu Skandynawii. Dla przykładu, Finlandia leży na półwyspie fennoskandzkim, choć część półwyspu należy również do Rosji (Republika Karelii oraz obwód murmański).

Jedną z instytucji międzynarodowych działających w regionie jest Rada Nordycka. Powstała w 1952 r., a jej państwami założycielskimi są Islandia, Norwegia, Dania i Szwecja. W 1955 r. dołączyła do tego grona Finlandia, a następnie terytoria autonomiczne państw nordyckich, czyli Grenlandia, Wyspy Owce i Wyspy Alandzkie.¹⁸¹ To w takim kontekście używa się w tej pracy najczęściej formy „region nordycki”. Należy jednak zauważyć, że historycznie patrząc, Finowie nie są ludem nordyckim, germańskim.

Termin „Europa Północna” bywa równie nieprecyzyjny. Może zawierać w sobie zarówno region nordycki, jak i region Morza Bałtyckiego. W wypadku Wymiaru Północnego, czyli wspólnej polityki UE, Islandii i Norwegii, prowadzona jest współpraca z Rosją.¹⁸² Wieloaspektowe rozumienie europejskiej północności, może być problematyczne. Państwa bałtyckie (obserwatorzy przy Radzie Nordyckiej), jak i Rosja, mogą zatem leżeć na peryferiach Europy Północnej. W temacie przedmiotu pracy, używany jest termin „europejska Arktyka”, który jest tożsamy z Islandią, Norwegią, Danią, Szwecją, Finlandią i Rosją (jej europejską częścią).

Neumann zauważa, że choć termin „Skandynawia” odnosi się tylko do państw centrum omawianego regionu, czyli Norwegii, Danii i Szwecji, to pojęcie „regionu nordyckiego” uwzględnia również peryferia Skandynawii, czyli Islandię oraz Finlandię, w kontekście przynależności państw.¹⁸³

Regionalizacja nordycka *inside-out* opierała się na bliskości kulturowej oraz bliskich kontaktach ekonomicznych. Wcześniej, w średniowieczu Dania i Szwecja rywalizowały ze sobą o wpływy polityczne, a także o kontrolę nad Bałtykiem i Morzem Północnym. Konflikty między tymi krajami trwały wiele lat, ale ostatecznie doszło do zawarcia pokoju w r. 1397, co

¹⁸⁰ I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 54.

¹⁸¹ Zob. Nordic Co-operation, *Welcome to Nordic Co-operation*, <https://www.norden.org> [dostęp 27.2.2023].

¹⁸² Zob. Northern Dimension, *What is the Northern Dimension?*, <https://northerndimension.info> [dostęp 27.2.2023].

¹⁸³ I.B. Neumann, *A region-building approach [w:] Theories of new regionalism...*, s. 162.

zaowocowało powstaniem Unii Kalmarskiej. W czasach nowożytnych region nordycki był areną konfliktów między krajami skandynawskimi a Rosją, które wpłynęły na rozwój polityczny i gospodarczy regionu. Przykładowo w XVII w. Szwecja, pod przywództwem Karola X Gustawa, zdołała odeprzeć atak Rosji, co świadczyło o tworzącej się niezależności od sąsiadującego mocarstwa.

W XIX w. państwa nordyckie przeżyły dynamiczny okres modernizacji i demokratyzacji. Ruch skandynawistyczny był wtedy wyjątkowo aktywny. Pomimo panowania rosyjskiego, Finom udało się utrwalić przywiązanie do regionu nordyckiego. W 1905 r. Norwegia odłączyła się od Szwecji i stała się niepodległym państwem. W tym samym czasie kobiety uzyskały prawo wyborcze w Finlandii i Norwegii, co było kamieniem milowym w rozwoju demokracji na tym obszarze. W latach 50. i 60. XX w. państwa zacieśniły swoją współpracę gospodarczą i polityczną, tworząc Radę Nordycką. Od tamtego czasu, region ten charakteryzuje się stabilnością polityczną i demokratycznym systemem rządów. Współpraca międzynarodowa jest intensywna w wielu obszarach, a w szczególności handlu, badaniach naukowych i ochronie środowiska, co wzmacnia wspólną tożsamość.¹⁸⁴

W regionie nordyckim udało się stworzyć wspólnotę bezpieczeństwa. Stanowiło to kamień węgielny pod społeczno–kulturowo–gospodarczy model nordycki oraz tzw. *Nordic balance*. Ten ostatni miał na celu uniezależnienie się regionu od zewnętrznych wpływów, co mogło ułatwić regionalizację *inside–out* i osłabić ingerencję mocarstw.¹⁸⁵ W regionalizacji *outside–in* zwraca się większą uwagę na wymiar geopolityki, więc płynne granice kulturowe regionu są zarzucane. Faworyzowany jest czynnik geograficzny, w postaci mórz i lądów oddzielających region nordycki od innych.¹⁸⁶ Chodziłoby tu o zdolność państw nordyckich do obrony przed trójkątem mocarstw Wielka Brytania–Niemcy–Rosja.

Mniejszą część pracy dotyczącej operacjonalizacji koncepcji konstruowania regionu, Neumann poświęca na region Morza Bałtyckiego. Zwraca uwagę na relatywną bliskość zagadnień Europy Północnej, z powodu historycznych relacji państw regionu z Niemcami i Rosją. Z tego punktu widzenia, region Morza Bałtyckiego znajduje się na peryferiach nordyckiego, gdyż, co oczywiste, zalicza się do niego nordycką Danię, Szwecję, ale i Finlandię. Litwa, Łotwa i Estonia są za to w pierwszej kolejności kojarzone z Bałtykiem,

¹⁸⁴ I.B. Neumann, *A region–building approach to Northern Europe...*, s. 54.

¹⁸⁵ H. Wiberg, O. Waever, *Norden in the Cold War reality* [w:] J. Øberg, *Nordic security in the 1990s. Options in the changing Europe*, Londyn, 1992, s. 13–34.

¹⁸⁶ I.B. Neumann, *A region–building approach to Northern Europe...*, s. 56.

jako „kraje bałtyckie”.¹⁸⁷ Z punktu widzenia Europy Północnej, współpraca nordycka może być centrum ich polityki zagranicznej, a region Morza Bałtyckiego peryferiami.¹⁸⁸ W stosunkach międzynarodowych w tym ostatnim uczestniczy na pełnych prawach Rosja (z Sankt Petersburgiem jako największym bałtyckim miastem), gdzie dla *Norden* to podmiot zewnętrzny.

Kolejną inicjatywą włączającą Rosję do współpracy w Europie Północnej jest Euro-arktyczna Rada Morza Barentsa (ang. *Barents Euro-Arctic Council* – BEAC). Istotą współpracy w tej instytucji jest integracja i współdziałanie na poziomie samorządowym, subpaństwowym.¹⁸⁹ Dotyka to już kwestii stosunków międzynarodowych w Arktyce.

2.2.3 Problemy związane z operacjonalizacją

W swoich pracach, Neumann nie operacjonalizował podejścia konstruowania regionu do badań nad stosunkami międzynarodowymi w Arktyce. Prace dotyczyły regionu nordyckiego oraz, w mniejszym stopniu, regionu Morza Bałtyckiego, co zostało zaprezentowane w poprzednim podpunkcie. Autor odbył rozmowy z Iverem B. Neumannem na temat jego koncepcji. Było to możliwe dzięki Projektowi wewnętrznemu w ramach subwencji badawczej na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Jego realizacja polegała m.in. na pobycie badawczym w 2019 r. w Fridtjof Nansens Institutt w Norwegii, gdzie dyrektorem jest właśnie Neumann.

Autor ten w rozmowach zwracał uwagę na analizę dyskursu jako podstawę dobrego wyjaśnienia i zrozumienia procesu konstruowania regionu. Dla Neumanna, nieustanne relacje pomiędzy dyskursem a praktyką to właśnie kultura.¹⁹⁰ Rozumie ją szeroko jako całość zjawisk społecznych. Podkreśla w tym miejscu tylko pozorną bifurkację znaczeniową dyskursu i praktyki. Dyskursy mają warstwę performatywną. Tak, jak w rozumieniu regionu, jego definicja dyskursywna jest częściowo związana z geograficznym terytorium, tak dyskurs jest też związany z materialnością. Tę ostatnią określa właśnie dyskurs, choć, co oczywiste, nie jest z nią tożsamy. Zauważa również, że region, zarówno jak i dyskurs mają swoje granice i co ważne, granice obu mogą być płynne. Według Neumanna analiza dyskursu nie powinna

¹⁸⁷ D. Szacawa, *Evolution of the Council of the Baltic Sea States: three decades of regional cooperation in the Baltic Sea Region (1991–2021)*, IEŚ Policy Papers, nr 11, Lublin, 2021, s. 15–17.

¹⁸⁸ *Tamże*, s. 67–71.

¹⁸⁹ The Barents Euro-Arctic Council, *Cooperation in the Barents Euro-Arctic Region*, <https://barents-council.org/> [dostęp 1.3.2023].

¹⁹⁰ I.B. Neumann, *Returning practice to the linguistic turn. The case of diplomacy*, „Millennium Journal of International Studies”, tom 31, nr 3, 2002, s. 632.

być oderwana od kategorii wiedzy. To nawiązanie do relacji władza/wiedza, w czym autor ten potwierdza swoje wcześniejsze stanowisko z prac nad konstruowaniem regionu, odnosząc się wprost do myśli Foucault. Uwzględnienie stosunków władzy ułatwia rozróżnienie dyskursów oraz dostrzeżenie dyskursu hegemonicznego w stosunkach międzynarodowych, jak i szerzej w sferze społecznej. Dla Neumanna, dyskurs oznacza, że x znaczy y w sytuacji z. Podmioty reprodukujące dyskurs mają na celu ukazanie debaty, której treść będzie zbieżna z ich interesami. Ogólnie rzecz biorąc, dla omawianego autora, dyskurs to system znaczeń, który nadaje pewnemu przedmiotowi znaczenie. Nie różni się to od koncepcji dyskursu Jennifer Milliken, przedstawionej w poprzednim rozdziale. Dyskurs ma jednak wiele form i stylów. To znaczące różnice semiotyczne.

Operacjonalizacja podejścia w Arktyce, czy też operacjonalizacja jej w ogóle, może napotykać jednak na pewne problemy. Sam fakt minionego czasu pokazuje, że nie była ona przez tego autora kontynuowana i rozwijana. Jej wykładnia ograniczyła się do wspomnianego wyżej artykułu w czasopiśmie naukowym oraz rozdziału w pracy zbiorowej o nowym regionalizmie. W tym sensie, można określić tę koncepcję jako zarzuconą u źródła, nieaktualizowaną. Studia regionalne ewoluowały przez ten czas z nowego regionalizmu do *comparative regionalism*. Neumann przedstawia dwie różne narracje o konstruowaniu regionu nordyckiego, *inside-out* i *outside-in*. W ten sposób, próbuje się umieścić poza dominującym wówczas dyskursem w badaniach regionalnych. Dla tego autora ważna jest szersza perspektywa, dekonstrukcja zastanego porządku, co potwierdza jego stanowisko wobec analizy genealogicznej.¹⁹¹ Nie ulega wątpliwości, że jego podejście epistemologiczne jest otwarte, skłaniające innego badacza do tworzenia własnych ram analizy, niezbędnych do ukazania wyników badań. Z drugiej strony, treści przedstawione przez Neumanna w jego pracach nie mają wyłącznie charakteru polemicznego wobec stanu dyscypliny, a proponują nową kategorię analityczną w postaci konstruowania regionu. Autor ten wydaje się skutecznie implementować analizę dyskursu do badań nad stosunkami międzynarodowymi. Zwracając uwagę na tzw. zwrot lingwistyczny w naukach społecznych, dostrzega potrzebę spojrzenia makro na dotychczasową metodologię, ale i na przedmiot studiów regionalnych. Skupienie na relacjach władza/wiedza, może jednak utrudnić analizę, kiedy podmioty i ich interakcje są osadzone w kontekście, który jest zbyt ogólnie zarysowany. Inną kwestią jest problem poziomu analizy oraz zasięgu teorii, co występuje niekiedy w pracach ze spektrum społecznego konstruktywizmu, czy też postmodernizmu.

¹⁹¹ K.C. Dunn, I.B. Neumann, *Undertaking discourse analysis for social research*, Ann Arbor, 2019, s. 105–109.

Neumann wykazuje się bardzo dobrą znajomością realiów *Norden* z którego pochodzi, zachowując przy tym dystans cechujący rzetelnego badacza. Pomaga mu to spojrzeć na region właśnie z szerszej perspektywy. Zauważa, że brak wielu umów międzynarodowych, ponadnarodowych organizacji w sensie prawnomiędzynarodowym nie jest przejawem jego słabości, innymi słowy, słabości regionalizacji *inside-out*. Autor ten zestawia *Norden*, Wspólnotom Europejskim, a później UE.¹⁹² To właśnie tam ma występować mnogość wiążących umów. Tłumaczy to jednym z ekonomicznych powiedzeń, że pomiędzy przyjaciółmi nie potrzeba umów. Nasuwa się zatem pytanie, czy omawiana koncepcja jest uniwersalna? W założeniu tak, gdyż autor proponuje inną perspektywę w studiach regionalnych, a tę perspektywę opisuje w kategoriach teoretycznych. Jak już zostało wspomniane powyżej, przy praktyce przywołuje region nordycki oraz region Morza Bałtyckiego. W kontekście tego pierwszego szczególnie, przeprowadza go przez kolejne kategorie analityczne, jak regionalizację *inside-out*, *outside-in*, *region-builders* oraz dyskurs hegemoniczny. Pomimo refleksyjnego spojrzenia, oba przykładowe regiony są europejskie, a ramy teoretyczne i metodologiczne pochodzą z zachodniego kręgu naukowego. W tym miejscu, warto przywołać inne spojrzenie na uniwersalność koncepcji, a mianowicie pytanie Neumanna, czy regiony mogą być konstruowane *ex nihilo*?¹⁹³ Autor ten odpowiada, że również, co do założenia, tak. Stosując perspektywę historyczną, zawsze możliwym jest dotarcie do przyczyny pewnego zjawiska, czy ostatniego wspólnego przodka, co będzie uzasadniało bliskość danego podmiotu do rdzenia regionu.

2.3 Koncepcja konstruowania regionu w badaniach Arktyki

2.3.1 Badania nad stosunkami międzynarodowymi w Arktyce

Arktyka jest regionem znajdującym się na marginesie badań z zakresu nauk społecznych, jak i ściślej, dyscypliny Stosunków Międzynarodowych. Jest to spowodowane szeregiem czynników, by wspomnieć tylko o relatywnie małym zainteresowaniu polityków, biznesu i badaczy w XX w. Publikacje naukowe o Arktyce stanowią około 0,4% wszystkich światowych publikacji naukowych według bazy Scopus.¹⁹⁴ Z tej niewielkiej części, 8%

¹⁹² I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 61.

¹⁹³ I.B. Neumann, *A region-building approach* [w:] *Theories of new regionalism...*, s. 176–177.

¹⁹⁴ D. Aksnes, *Arctic research publication trends. A pilot study*, August 2016, University of the Arctic, s. 13, https://www.elsevier.com/_data/assets/pdf_file/0017/204353/Arctic-Research-Publication-Trends-August-2016.pdf [dostęp 8.3.2023].

stanowią publikacje z zakresu arktycznych nauk społecznych, m.in. z dyscypliny Stosunków Międzynarodowych.¹⁹⁵ Pokazuje to, że stosunek nauk ścisłych do nauk społecznych jest znacząco po stronie tych pierwszych. Nie jest to zaskoczeniem, biorąc pod uwagę choćby liczbę różnych polarnych stacji badawczych na Spitsbergenie. Jednakże, to właśnie nauki społeczne pomagają zrozumieć rzeczywistość społeczną, która kształtuje się w regionie, w którym zachodzą tak znaczące wielowymiarowe zmiany, ze szczególnym uwzględnieniem zmian klimatu.

Podobnie w przypadku Polski, Arktyka jest regionem mało popularnym w rodzimej nauce. Tutaj również prym wiodą nauki przyrodnicze. Polscy badacze są aktywni w regionie już od końca XIX w., wraz z samą popularyzacją badań polarnych na świecie.¹⁹⁶ Do znanych XX-wiecznych polarników zajmujących się Arktyką należą Aleksander Kosiba, Stanisław Siedlecki, czy Alfred Jahn, by wymienić tylko kilku. Instytut Geofizyki Polskiej Akademii Nauk zarządza całoroczną Polską Stacją Polarną Hornsund im. Stanisława Siedleckiego na Spitsbergenie. Stacja ta jest najbardziej znanym przykładem polskiej aktywności w regionie. Jeśli chodzi o nauki społeczne, a ściślej rzecz biorąc stosunki międzynarodowe, to jednym z najważniejszych badaczy w Polsce jest dr hab. Michał Łuszczuk z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Wydał on poświęconą temu monografię pt. „Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce”.¹⁹⁷ Badacz ten współredagował również prace zbiorowe pt. „Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją” oraz „Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej”.¹⁹⁸ Na szczególną uwagę zasługuje także monografia prof. dr hab. Krzysztofa Kubiaka pt. „Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku”.¹⁹⁹ W polskiej literaturze naukowej istnieje kilka innych publikacji zwartych, które również podejmują temat stosunków międzynarodowych w Arktyce. Mowa tu o pracach pod redakcją prof. dr hab. Ryszarda Czarnego oraz dr hab. Magdaleny Tomali.²⁰⁰ Dorobek

¹⁹⁵ *Tamże*, s. 20.

¹⁹⁶ Polskie Konsorcjum Polarne, Komitet Badań Polarnych PAN, *Strategia polskich badań polarnych. Koncepcja na lata 2017–2027*, 2017, s. 6, https://www.pkpolar.pl/wp-content/uploads/STRATEGIA_POL_caly%20plik_RGB_LISTOPAD_2017.pdf [dostęp 15.3.2023].

¹⁹⁷ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*

¹⁹⁸ *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, (red.) M. Łuszczuk, Lublin 2013; *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej...*

¹⁹⁹ K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku...*; Zob. *Tenże, Interesy i spory państw w Arktyce*, Wrocław, 2009.

²⁰⁰ M. Tomala, *Grenlandia w systemie stosunków międzynarodowych w świetle teorii Immanuela Wallesteina systemów-swiatów*, Kielce, 2016; *Północ w międzynarodowej przestrzeni politycznej i gospodarczej*, (red.) M. Tomala, M. Łuszczuk, Kielce, 2015; *Północ w stosunkach międzynarodowych*, (red.) M. Tomala, Kielce, 2014; R.M. Czarny, *High North – między geografią a polityką*, Kielce, 2014; *The Northern spaces – contemporary issues*, (red.) R.M. Czarny i in., Warszawa-Kielce, 2012.

polskich naukowców stanowi również kilkadziesiąt artykułów naukowych publikowanych w kraju i za granicą.²⁰¹

Stan badań naukowych nad przedmiotem niniejszej pracy jest niepodważalnie najdalej zaawansowany w państwach arktycznych. Wynika to w naturalny sposób z bliskości omawianych zagadnień oraz co za tym idzie, związania z nimi prowadzonej przez te państwa polityki wewnętrznej i zagranicznej. Wydanych zostało przeszło kilkaset publikacji zwartych poświęconym w dużej mierze stosunkom międzynarodowym w Arktyce w języku angielskim. Dochodzi do tego niezliczona ilość artykułów naukowych. Najbardziej znani badacze oraz ich prace to m.in. Oran R. Young („Arctic politics. Conflict and cooperation in the circumpolar North”), Timo Koivurova („Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance”), Lassi Heininen („Strategy papers on the Arctic or high north: a comparative study and analysis”), Michael Byers („International law and the Arctic”), Geir Hønneland, („The politics of the Arctic”), Anita Dey Nuttall („International relations and the Arctic. Understanding policy and governance”), Rasmus G. Bertelsen („The Arctic as a laboratory of global governance. The case of knowledge-based cooperation and science diplomacy”) oraz Svein V. Rottem („The Arctic Council. Between environmental protection and geopolitics”).²⁰² Co naturalne, część z tych opracowań dotyczy regionalizmu oraz regionalizacji. W tym miejscu, należy wspomnieć m.in. o następujących autorach niewymienionych powyżej: Heather Exner-Pirot („What is the Arctic a case of? The Arctic as a regional environmental security complex and the implications for policy”), Sebastian Knecht („Arctic regionalism in theory and practice. From cooperation to integration?”), Kathrin Keil („Governing Arctic change. Global perspectives”) oraz Barbora Halašková née Padrtová („Applying conventional theoretical approaches to the Arctic”).²⁰³

Prócz regionalizmu i regionalizacji, najpopularniejsze tematy, którym poświęcono publikacje z zakresu stosunków międzynarodowych w Arktyce to m.in skutki zmian klimatu,

²⁰¹ Dla przykładu, M. Łuszczuk, B. Padrtová, W. Szczerbowicz, *Political dimension of Arctic research*, „Oceanologia”, tom 62, nr 4, 2020.

²⁰² O.R. Young, *Arctic politics...*; T. Koivurova, dz. cyt.; A.J.K. Bailes, L. Heininen, *Strategy papers on the Arctic or High North. A comparative study and analysis*, Reykjavík, 2012; M. Byers, *International law and the Arctic*, Cambridge, 2013; *The politics of the Arctic*, (red.) G. Hønneland, Cheltenham, 2013; *International relations and the Arctic. Understanding policy and governance*, (red.) R.W. Murray, A.D. Nuttall, Amherst, 2014; R.G. Bertelsen, *Science diplomacy and the Arctic* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*, (red.) G.H. Gjørv, M. Lanteigne, H. Sam-Aggrey, Londyn–Nowy Jork, 2020; S.V. Rottem, *The Arctic Council. Between environmental protection and geopolitics*, Londyn, 2019.

²⁰³ H. Exner-Pirot, *What is the Arctic a case of? The Arctic as a regional environmental security complex and the implications for policy*, „The Polar Journal”, tom 3, nr 1, 2013; S. Knecht, *Arctic regionalism in theory and practice. From cooperation to integration?* [w:] *Arctic Yearbook 2013*, (red.) L. Heininen, Akureyri, 2013; K. Keil, S. Knecht, *Governing Arctic change. Global perspectives*, Londyn, 2017; B. Padrtová, *Applying conventional theoretical approaches to the Arctic* [w:] *Routledge handbook of Arctic security...*

międzynarodowa ochrona środowiska naturalnego, dyplomacja naukowa, prawa ludów autochtonicznych, rozwój zrównoważony, rozwój miast, problemy obszarów wiejskich, dziedzictwo postkolonialne, rybołówstwo na morzach międzynarodowych, szlaki żeglugowe na Oceanie Arktycznym, Północna Droga Morska, konwencja o prawie morza, eksploatacja surowców mineralnych, roszczenia terytorialne na Oceanie Arktycznym, Arktyczna Piątka, Rada Arktyczna, aktywność Chin w Arktyce, rywalizacja NATO–Rosja, czy strategie państw arktycznych.²⁰⁴

2.3.2 Dorobek Cariny Keskitalo

W świetle tematyki tej pracy, na szczególną uwagę zasługuje dorobek szwedzkiej politolożki Cariny Keskitalo z Umeå universitet. W 2004 r. opublikowała ona monografię, pt. „Negotiating the Arctic. The construction of an international region”, w której to jako pierwsza zoperacjonalizowała podejście konstruowania regionu do badań nad stosunkami międzynarodowymi w Arktyce.²⁰⁵ Uaktualnienie powyższej publikacji zostało wydane w 2007 r. w formie artykułu pt. “International region-building. Development of the Arctic as an international region”.²⁰⁶

Obydwie prace stanowią dobre źródło wiedzy o procesie regionalizacji i idei regionalizmu w Arktyce. Podobieństwo ich tematyki do przedmiotu niniejszej pracy, sugeruje poświęcenie dorobkowi autorki trochę więcej uwagi. Ciekawe wnioski ukazuje zestawienie metodologii stosowanej przez Keskitalo. Konstytuuje ją zarówno podejście konstruowania regionu, jak i analiza dyskursu. Są to również dwie główne metody używane przez autora niniejszej pracy. Interpretacja założeń koncepcji konstruowania regionu Neumanna jest autorska z natury, z powodu jej zaawansowania oraz charakteru niedokończonego projektu, co zostało opisane wcześniej. Formą analizy dyskursu użytą przez Keskitalo zaś jest analiza genealogiczna. Autorka używa zbieżnego terminu „metoda genealogiczna” podobnie jak Neumann. Ona również odnosi się do dorobku Michela Foucaulta.²⁰⁷ Pośrednio sięga to również do myśli Nietzschego. Stawiając akcent na opis historycznego kształtowania się dyskursu (ang. *discourse framing*), w pracach autorki zostało to dobrze skorelowane ze skrupulatną deskrypcją instytucjonalizacji stosunków międzynarodowych w Arktyce.

²⁰⁴ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 20–22.

²⁰⁵ E.C.H. Keskitalo, *Negotiating the Arctic. The construction of an international region*, Londyn–Nowy Jork, 2004.

²⁰⁶ *Taž*, *International region-building. Development of the Arctic as an international region*, „Cooperation and Conflict”, tom 42, nr 2, 2007.

²⁰⁷ Zob. M. Foucault, *Archeologia wiedzy*, Warszawa, 2002; J. Milliken, *dz. cyt.*, s. 243.

Położyła ona duży nacisk, zgodnie z przyjętą metodologią, na historyczne ujęcie rozwoju stosunków międzynarodowych. Dyskurs został ukazany jako przedmiot dynamiczny.

Główny akcent dotyczący procesu regionalizacji i idei regionalizmu został położony przez Keskitalo na tworzeniu się Rady Arktycznej oraz poprzedzającej jej AEPS. Pogląd, iż “Rada Arktyczna jest centralnym punktem obecnego dyskursu arktycznego”, nie traci na aktualności.²⁰⁸ Ukazuje to z jednej strony materialną stronę dyskursu w postaci instytucji. Z drugiej strony, może to być przejawem wpływu myślenia neoliberalnego w stosunkach międzynarodowych i przypisywaniu organizacjom oraz instytucjom, rozumianych tutaj jako mniej formalne twory, dużej roli w kształtowaniu tychże stosunków. Wyjątkowość Rady Arktycznej w okołobiegunowym środowisku międzynarodowym może być wzmacniana właśnie przez ten pogląd. Instytucja ta to też najważniejszy przejaw konstruowania regionu. Autorka podkreśliła rolę badań naukowych i powiązanej z nimi kwestii ochrony środowiska naturalnego, czyli źródła współpracy międzynarodowej w Arktyce. Są to aktywności wspierane i koordynowane przez Radę, a ich część jest kształtowana pod jej auspicjami. Ponadto, na uwagę zasługuje opisanie ukonstytuowania się tejże współpracy w warstwie podmiotowej, tj. w formacie ośmiu państw arktycznych. Jest to istotne w kontekście definicji i delimitacji omawianego regionu.²⁰⁹ Obecnie, prócz arktycznej ósemki, inne podmioty międzynarodowe mają swój udział w procesie konstruowania regionu, choć państwa wciąż mają tutaj rolę dominującą. W tym kontekście, obrazuje to wpływ myśli neorealistycznej i dominującej pozycji państw w stosunkach międzynarodowych.

Warto zastanowić się również nad wnioskami zaprezentowanymi przez Keskitalo odnośnie analizy dyskursu. Wiele podmiotów miało i ma swój udział w kształtowaniu się dyskursu o Arktyce. Według autorki, dwa państwa mają w nim największy udział. Chodzi o Kanadę i Finlandię. Zgodnie z założeniami przyjętej metodologii, są one głównymi podmiotami konstruującymi dyskurs hegemoniczny. W ten sposób, mają one największy udział w kształtowaniu się obrazu Arktyki jako przedmiotu dyskursu. Keskitalo uważa nawet, że współczesny międzynarodowy obraz Arktyki ma zabarwienie północnoamerykańskie. Wynika to z szerokiego spektrum przedmiotów dyskursu o Arktyce, które występują w omawianym dyskursie kanadyjskim. Jest on zestawiany z dyskursem europejskim w którym, dla przykładu, kwestie ochrony praw ludów autochtonicznych nie są kwestiami

²⁰⁸ E.C.H. Keskitalo, *Negotiating the Arctic...*, s. 154.

²⁰⁹ *Tamże*, s. 45–47.

pierwszoplanowymi. Ukazuje to różnice między arktycznymi regionami oraz idzie w kontrze z postulatami istnienia „jednej Arktyki”, jak i jej wymiarem teoretycznym i badawczym.²¹⁰

Drugim podmiotem mającym największy wpływ na konstruowanie dyskursu hegemonicznego jest Finlandia. To państwo jest inicjatorem współpracy międzynarodowej w Arktyce, od AEPS do Rady Arktycznej. Autorka słusznie zauważa, że koniec zimnowojennej rywalizacji Zachód–Wschód, pozwolił Finlandii kreować współpracę w regionie, a przez to mieć znaczny wpływ na dyskurs.²¹¹ Ma to miejsce pomimo faktu, że państwo to nie ma dostępu do Oceanu Arktycznego i nie konstytuuje arktycznej piątki (ang. *Arctic Five*, A5). Szczególne stosunki fińsko–rosyjskie oraz osadzenie w szeroko rozumianym dyskursie zachodnim, pozwolił w ten sposób oddziaływać na stosunki międzynarodowe w Arktyce.

Tak pokrótce wyglądają najważniejsze wnioski z prac Keskitalo w kontekście procesu konstruowania regionu i analizy dyskursu o Arktyce. Pomijając treści merytoryczne z tej części jej dorobku, aplikacja wybranych metod jest nieco odmienna w porównaniu do tej przedstawionej w powyższych badaniach. Chodzi o interpretację podejścia konstruowania regionu oraz inną metodę analizy dyskursu, tj. zastosowanie analizy predykatywnej. Autorka oparła się w szczególności na foucaultowskiej analizie genealogicznej, stosując wiernie założenia Neumanna. Nowinką metodologiczną było skupienie się przez nią na głównych przejawach, sukcesach i materialnych zdobyczach konstruowania regionu. Do tych instytucji zaliczyła oczywiście Radę Arktyczną, ale i International Arctic Science Committee (IASC) oraz inicjatywę naukową University of the Arctic.²¹² Keskitalo właśnie w ten sposób zoperacjonalizowała jego podejście. Było to jednak przed okresem tworzenia większości strategii arktycznych przez państwa arktyczne, które to strategie zmieniły obraz procesu konstruowania regionu.

2.3.3 Dorobek innych autorów

Przed publikacją najważniejszych strategii państw arktycznych dotyczących regionu, warto przedstawić jeszcze jedną pracę, która została wydana w podobnym czasie, co prace Keskitalo. Mowa o pracy zbiorowej pod redakcją Geira Hønnelanda i Olava S. Stokke (oboje z Fridtjof Nansens Institutt) pt. „International cooperation and Arctic governance”

²¹⁰ Przykładowo, zob. M. Finger, G. Rekvig, *Introduction* [w:] *Global Arctic. An introduction to the multifaceted dynamics of the Arctic*, (red.) Tychże, Cham, 2022, s. 1–17.

²¹¹ E.C.H. Keskitalo, *International region-building...*, s. 195.

²¹² E.C.H. Keskitalo, *Negotiating the Arctic...*, s. 103.

opublikowaną w 2007 r., która odnosi się do dorobku Neumanna.²¹³ Autorzy zebrali pięć według nich istotnych kwestii w temacie stosunków międzynarodowych w Arktyce. Mowa o sprawach ludów autochtonicznych, chorobach zakaźnych, skażeniach środowiska, zmianach klimatu oraz eksploatacji ropy naftowej i gazu ziemnego. Autorzy zaprosili do tej publikacji szereg czołowych badaczy przedmiotu, min. Elanę Wilson Rowe czy Alfa Håkona Hoela. Narracja w tej pozycji ogniskuje się wokół nowych instytucji, które powstały wokół powyższych tematów oraz próby całościowego nań spojrzenia z perspektywy koncepcji *governance*. Każdy z rozdziałów jest poświęcony innemu tematowi i każdy jest zwieńczony punktem o konstruowaniu regionu. Innymi słowy, jak współczesne autorom nowe instytucje współpracy okołobiegunowej wpisują się w proces konstruowania regionu. Stokke zauważa, że rozwój tejże współpracy generuje nową mobilizację polityczną. Kolejne podmioty zaczynają odgrywać większą rolę w stosunkach międzynarodowych, a ich inkluzja ma kluczowe znaczenia dla skuteczności *governance* w opisywanych w tej książce obszarach. Autor ten podkreśla szczególnie znaczenie samorządu, organizacji pozarządowych oraz korporacji międzynarodowych.²¹⁴ Pojęciem wprowadzonym przez Stokke i zasługującym na szczególną uwagę jest „regionalność dyskursywna”.²¹⁵ Jej głównym przejawem jest znów Rada Arktyczna, a jej obszary działania odpowiadają niszom regionalnego *governance*. To właśnie wybór nisz działania przez instytucje międzynarodowe w Arktyce autorzy uznają za najpopularniejszą formę *governance*.²¹⁶

Drugą pracą, którą warto wspomnieć w tym podpunkcie, możliwie aktualną tym razem, a odnoszącą się do prac Neumanna, jest artykuł Aslaka V. Buscha (z VUB Brussels School of Governance) pt. „Tall tales from the High North. Contested discourses of the Arctic as a political space”.²¹⁷ Autor ten stosuje analizę dyskursu do zbadania, jak przedstawia się kwestia rozumienia regionu przez jego główne podmioty. Drugi cel to wyjaśnienie, jak ścierają się w dyskursie części wspólne i rozłączne dyskursu dotyczącego spraw ochrony środowiska, potencjału gospodarczego oraz znaczenia geostrategicznego Arktyki. Autor zauważa, że Arktyka to dyskursywnie heterogeniczny przedmiot. Innymi słowy, nie ma „jednej Arktyki” (ang. *one Arctic*).²¹⁸ Konsensus jej dotyczący, uśredniony obraz regionu jest

²¹³ G. Hønneland, O.S. Stokke, *International cooperation and Arctic governance*, Oxon–Nowy Jork, 2007.

²¹⁴ O.S. Stokke, *International institutions and Arctic governance* [w:] *tamże*, s. 320.

²¹⁵ *Tamże*, s. 334.

²¹⁶ *Tamże*, s. 335–336.

²¹⁷ A.V. Busch, *Tall tales from the High North. Contested discourses of the Arctic as a political space*, „Geopolitics”, tom 26, nr 3, 2021.

²¹⁸ Por. W. Østreng, *The Arctic Council and the „One Arctic”. A historic stocktaking of some circumpolar challenges, dilemmas and inconsistencies* [w:] *One Arctic. The Arctic Council and circumpolar governance*, (red.) P.W. Lackenbauer, H. Nicol, W. Greaves, Ottawa, 2017, s. 202–203.

kwestionowany, zależnie od podmiotu nadającymemu temu systemowi znaczeń ważność. Istnieje wiele dyskursów, które nachodzą i oddziałują na siebie. Jeśli chodzi o warstwę metodologiczną swojej pracy, to Busch odnosi się do Foucault, poststrukturalistów oraz geopolityki krytycznej (ang. *critical geopolitics*).²¹⁹ Szczególnie w kontekście tej ostatniej, przywołuje pojęcie „spatialisation”, co można, choć nie do końca dokładnie, przetłumaczyć jako „uprzestrzennienie”. Chodzi tutaj o relację idei, wytworu działalności człowieka, z przestrzenią definiowaną w kategoriach geograficznych. Owo uprzestrzennienie ma połączyć ideę z przestrzenią, włączyć ją do myślenia geopolitycznego. Autor ten analizuje dyskurs obecny w dokumentach publikowanych m.in. przez państwa arktyczne, obserwatorów Rady Arktycznej, organizacje ludów autochtonicznych oraz wybrane korporacje międzynarodowe i organizacje pozarządowe. Osią artykułu są trzy rozumienia regionu. Pierwsze, to obszar środowiskowy, w którym oceniana jest skala zmian oraz jego wartość dla ludzi na wielu płaszczyznach. Drugie rozumienie jest związane z obszarem gospodarczym, gdzie rozpatruje się Arktykę poprzez potencjalny zysk lub zagrożenia. Trzecie rozumienie dotyczy obszaru geostrategii, który mówi o regionie współpracy lub rywalizacji międzynarodowej. Busch opisuje rozumienie regionu w tych trzech kategoriach, a później analizuje je pomiędzy sobą, pomiędzy dyskursami. Pokazuje w swojej analizie, że Arktyka jest regionem przede wszystkim definiowanym poprzez jej środowisko naturalne. (patrz Tab. 1).²²⁰

Table 1. Number of actors predominantly applying discourses, by type.				
	Environment	Economy	Geostrategy	No predominant discourse
Arctic Council member states	1	3	4	-
Indigenous Permanent Participants	3	1	-	1
AC observer states + EU	7	5	1	-
AC observer NGOs	2	2	-	1
AC observer Intergovernmental and Interparliamentary organisations	3	1	1	-
Arctic NGO forum	9	1	-	1
Business	-	4	-	-
Sum	25	17	6	3

Tab. 1 Aktorzy i konstruowane przez nich dyskursy w Arktyce. Źródło: A.V. Busch, *Tall tales from the High North. Contested discourses of the Arctic as a political space*, „Geopolitics”, tom 26, nr 3, 2021, s. 19.

Powyższa tabela pokazuje wyniki uzyskane przez Buscha w jego badaniach. Charakteryzuje się tym, że dyskursy są podzielone na trzy kategorie: środowiskowy, gospodarczy i geostrategiczny. Nie wyszczególniono z

²¹⁹ *Tamże*, s. 5–6.

²²⁰ *Tamże*, s. 9.

kolei, ile odkryto jego form. Każdy z różnych kategorii podmiotów mógł mieć jeden dyskurs dominujący nad innymi w swoich dokumentach lub żaden. Wyniki analizy dyskursu tego autora należy czytać w ten sposób, że dyskurs środowiskowy był dominujący w narracji 25 badanych podmiotów, dyskurs gospodarczy był wiodący dla 17 podmiotów, a dyskurs strategiczny był główny u sześciu podmiotów. U trzech podmiotów żaden dyskurs nie był dominujący w ich narracjach.

Busch zauważa, że w analizowanych dokumentach Arktyka jest ukazana z perspektywy środowiska naturalnego jako „świątynia z problemami” lub „miejsce w totalnym kryzysie”.²²¹ Jej zmieniający się potencjał gospodarczy jest z jednej strony ukazany jako szansa, a z drugiej jako zagrożenie nieodwracalnej degradacji regionu. Mało w dyskursie jest miejsca poświęconego podejściu ludów autochtonicznych, dla których środowisko oraz ekonomia są ze sobą ściśle związane. Jeśli chodzi o materię opisywaną przez tego autora jako geostrategia, to pomimo dychotomii współpraca/konflikt, obie narracje podkreślają strategiczne znaczenie regionu. Innymi słowy, co może się wydać oczywiste, podmioty próbują nadać regionowi jak największe znaczenie.²²² Busch konkluduje stwierdzeniem, że podmioty konstruujące regionalne dyskursy przykładają największą wagę do opisywania regionu poprzez współpracę, ponieważ poza dyskursem środowiskowym brak jest zgodności dyskursów w innych obszarach. Nie ulega wątpliwości, że środowisko naturalne Arktyki jest głównym przedmiotem współpracy w regionie, co może połączyć potencjał gospodarczy z dynamiką geostrategiczną w przyszłości.²²³

2.3.4 Koncepcja, podejście i proces konstruowania regionu

Współpraca międzynarodowa może być kluczową częścią procesu konstruowania regionu. Samo używanie pojęcia konstruowania regionu może, gdy u jego podstawy nie stoi konkretne określenie, stanowić pewien problem. W niniejszej pracy, autor używa określeń „koncepcja konstruowania regionu”, „podejście konstruowania regionu” oraz „proces konstruowania regionu”. Dotyczą one oczywiście tego samego tematu, co pokazuje druga część tych terminów. Zakres znaczeniowy jest tutaj jednak inny. W swoim artykule oraz rozdziale w pracy zbiorowej Neumann sam pisał o „region-building” dodając do niego „approach”, jak i „process”. W pierwszym przypadku chodzi o podejście. Autor ten w powyższy sposób proponuje metodę badania stosunków międzynarodowych w regionie

²²¹ *Tamże*, s. 12.

²²² *Tamże*, s. 10–16.

²²³ *Tamże*, s. 21–22.

związanej z regionalizacją i regionalizmem, czyli *region-building approach*. Podejście konstruowania regionu jako metodę badawczą, należy odróżnić od procesu konstruowania regionu (ang. *region-building process*), czyli obiektu jej analizy. Co ciekawe, Neumann nie utożsamia procesu konstruowania regionu z regionalizacją. Z jednej strony proponuje on przecież nowe spojrzenie, a różnica w terminologii może to podkreślić. Z drugiej zaś strony, jego założenia teoretyczne są szersze, by wspomnieć chociażby postmodernizm, czy wpływ idei narodotwórczej w badaniach.²²⁴ Warto dodać, że w niniejszej pracy używane jest pojęcie „koncepcji konstruowania regionu”. Chodzi tutaj o całościowe potraktowanie dorobku Neumanna. Koncepcję tworzy metoda oraz wykrojona przez tego autora część rzeczywistości społecznej, która jest przedmiotem badań tą metodą. Granice tego wycinka są jednak nieostre. Brak jasnego rozgraniczenia może również sugerować, że koncepcja jest metodologicznie niedokończona. Dlatego więc autor uznał za pomocne dołączenie koncepcji konstruowania regionu do bardziej ugruntowanej tradycji teoretyzowania, społecznego konstruktywizmu, niż postmodernizmu. Tym pierwszym można uzupełnić luki u Neumanna poprzez uznanie społecznej konstrukcji rzeczywistości oraz adopcję koncepcji tożsamości podmiotów oraz kształtujących się reguł stosunków z innymi podmiotami.

Podsumowanie

Powyższy rozdział był drugim i ostatnim z części metodologicznej pracy. Zostały w nim przedstawione bardziej zaawansowane założenia badań. Dla przypomnienia, należy wspomnieć o jego najważniejszych częściach. Praca jest osadzona w studiach regionalnych, części dyscypliny Stosunków Międzynarodowych. Przedmiotem studiów regionalnych jest regionalizm, rozumiany jako myśl polityczna. Należy zwrócić uwagę na pułapkę zachodniocentryzmu, jaka może się kryć za jego badaniem. Drugim przedmiotem studiów regionalnych jest regionalizacja, rozumiana jako proces. Należy zauważyć iż współwystępuje z globalizacją, kolejnym procesem, który tylko pozornie wydaje się przeciwny. Perspektywa badań regionalnych w Arktyce powinna uwzględniać również perspektywę ludów autochtonicznych, odwiecznych mieszkańców tego regionu. W kolejnym punkcie rozdziału zaprezentowano dorobek Neumanna oraz stworzone przez niego podejście konstruowania regionu, czyli główną metodą badawczą użytą w pracy. Autor ten wzoruje się na badaniu procesu narodotwórczego Benedicta Andersona, analizie genealogii Michela

²²⁴ I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*; I.B. Neumann, *A region-building approach* [w:] *Theories of new regionalism...*

Foucault oraz pracach Richarda Ashleya i James Der Deriana. Ponadto, wpisuje się on w okres tzw. nowego regionalizmu w badaniach, choć przeprowadza jego krytykę. Swoją metodę zoperacjonalizował badając region nordycki. Koncepcja ta może jednak być problematyczna w użyciu, gdyż może sprawiać wrażenie nieukończonej. Na koniec, zaprezentowane zostały badania nad stosunkami międzynarodowymi w Arktyce innych autorów. Szczególne miejsce zajmuje tutaj dorobek Michała Łuszczuka, Cariny Keskitalo, Geira Hønnelanda i Olava S. Stokke oraz Aslaka V. Buscha. Trzeci rozdział dotyczy polityki arktycznej wybranych podmiotów i rozpoczyna część wyników badań autora.

Część II Strategie arktyczne

Rozdział 3. Polityka arktyczna

W niniejszym rozdziale autor przedstawia politykę arktyczną. Jako całość (wraz z rozdziałem czwartym) stanowi on część analityczną pracy oraz ukazuje wyniki badań. Rozdział trzeci jest podzielony na trzy części. Istotną kwestią jest określenie na początku zagadnień związanych z polityką arktyczną oraz strategią, ich definicje. Zagadnienia te przedstawione są z perspektywy społecznego konstruktywizmu. Dalej zaprezentowane są strategie wszystkich ośmiu państw arktycznych, czyli USA, Kanady, Królestwa Danii, Islandii, Norwegii, Szwecji, Finlandii i Federacji Rosyjskiej. Chodzi zarówno o kontekst ich polityki arktycznej, opis strategii oraz analizę dyskursu obecną w poszczególnych państwach. Na końcu niniejszego rozdziału autor przedstawia ogólnie politykę państw nie-arktycznych.

3.1 Strategia w kontekście polityki arktycznej

3.1.1 Polityka arktyczna

Właściwą analizę strategii państw arktycznych winno się poprzedzić szerszym kontekstem w jakim te strategie są zanurzone. Należy zacząć od zarysowania kwestii definicyjnych powyższych kategorii. Samo pojęcie polityki zostało zdefiniowane w rozdziale pierwszym. Jeden z kontekstów w jakich występuje w tej pracy pojęcie „polityki” jest związany z polityką arktyczną. Politykę arktyczną można odróżnić od innych polityk poprzez nastawienie jej na terytorium w sensie geograficznym. Według autora, nie da się jednoznacznie zakwalifikować polityki arktycznej do konkretnej dziedziny polityk publicznych, jeśli przyjmie się perspektywę państwa arktycznego. Nie ulega wątpliwości, że polityka arktyczna jest polityką publiczną. W tym sensie, mowa o *Arctic policy*, analogicznie z *public policy*. Jest ona poświęcona konkretnemu obszarowi, a aktywność państwa nie ogranicza się tylko do jednej dziedziny na nim. W warstwie przedmiotowej polityki, trudno ją przypisać do ograniczonego sektora. Państwa arktyczne konstytuuje wspólna cecha owej arktyczności. To państwa częściowo położone w Arktyce. Polityka arktyczna może więc być dla nich zarówno wewnętrzna jak i zewnętrzna. To właśnie perspektywa stosunków międzynarodowych w oczywisty sposób podkreśla politykę zewnętrzną państwa arktycznego. Dla niego jest to jednak całościowa polityka publiczna, wielosektorowa, ograniczona obszarem, a nie przedmiotem. Przedmiotowo, jest to zarówno polityka gospodarcza,

zdrowotna, zagraniczna, jak i praktycznie każda inna. Polityka arktyczna może mieć też charakter polityki horyzontalnej, a ściślej rzecz biorąc, regionalnej. Jeśli przyjmie się perspektywę państwa nie-arktycznego w kwestii polityki arktycznej, to jej zasób jest już, co naturalne, mocno ograniczony. W tym wypadku to będzie zawsze polityka zewnętrzna. Nie zabiera to jej jednak charakteru sektorowości, gdyż różny może być przedmiot takiej polityki arktycznej.

W niniejszym rozdziale, pojęcie „polityki arktycznej” będzie używane w rozumieniu „Arctic policy”, a nie „Arctic politics”, by uniknąć niejasności w kontekście stosunków międzynarodowych w tym regionie. Główny nacisk jest kładziony w naturalny sposób na politykę zewnętrzną, ale dla zrozumienia kontekstu tej polityki niezbędna jest perspektywa wewnętrzna, którą można uznać za pierwotną tak, jak i państwa są uznawane za pierwotne podmioty środowiska międzynarodowego. Zarysowanie w ten sposób zagadnienia polityki arktycznej ma na celu w szczególności sprecyzowanie kontekstu w jakim występuje w niniejszym rozdziale, ale właśnie też ukazanie jej wieloznaczności. Kiedy „polityka” jest terminem pojemnym, do której wszyscy się odnoszą, „polityka arktyczna” to najszerze pojęcie opisujące całość założeń i aktywności państwa w omawianym regionie. Na pytanie, „które państwa prowadzą politykę arktyczną” trudno udzielić jednoznacznie odpowiedzi. Wynika to z trudności określenia granic tejże polityki. Na pewno do tej grupy należą państwa arktyczne, a pośród państw nie-arktycznych, obserwatorzy Rady Arktycznej, państwa-członkowie International Arctic Science Committee, czy te które wydały oficjalny dokument dotyczący regionu. Nie należy zapominać, że odchodząc od państwowocentrycznego spojrzenia na stosunki międzynarodowe, niezliczona liczba podmiotów partycypuje w polityce arktycznej zarówno z regionu, instytucji ponadregionalnych, jak i spoza regionu, z sektora gospodarczego oraz pozarządowego.²²⁵

3.1.2 Strategia arktyczna

Jak wspomniano powyżej, „polityka arktyczna” to najszerze pojęcie ze spraw okołobiegunowych państwa arktycznego. Z jednej strony to całość działań w danej dziedzinie, a z drugiej, merytoryczna podstawa tych działań. To semantyczne rozróżnienie dobrze ukazuje potrzebę posiadania strategii arktycznej, co w przypadku państw arktycznych jest niezbędne. Teoretycznie, możliwe wydaje się prowadzenie polityki bez posiadania strategii.

²²⁵ A.V. Busch, *dz. cyt.*, s. 9; L. Heininen *i in.*, *Arctic policies and strategies. Analysis, synthesis, and trends*, Laxenburg, 2020, s. 22.

W tym sensie, dotyczyć to może państw nie-arktycznych, których zaangażowanie w stosunki międzynarodowe w omawianym regionie jest relatywnie mniejsze.

W zgodzie z powyższym, ważne jest przytoczenie zagadnienia strategii w ogóle, gdyż w niniejszym rozdziale, termin „strategii arktycznej” może być rozumiany dwojako. Choć samo pojęcie „strategii” wywodzi się z kultury antycznej i jest związane z wojną, a ściślej rzecz ujmując, ze sposobem jej prowadzenia, nie znaczenie militarne ma w tych dywagacjach rolę pierwszoplanową. Pokazuje jednak dobrze sens samej strategii. Chodzi o sformułowanie i realizację działania kierunkowego nastawionego na cel. „Strategia” w dzisiejszej nauce jest bardzo popularna w dziedzinie zarządzania. W tym sensie oznacza ona kompletny plan, określenie głównych i długofalowych celów oraz ustalenie działań do ich realizacji.²²⁶ W literaturze związanej z naukami o polityce, występuje termin „strategii politycznych”. Każdy podmiot życia społecznego działający politycznie (na marginesie, trudno sobie wyobrazić podmiot niedziałający), by działać na odpowiednio dużą skalę i realizować swoje cele, powinien posiadać strategię, którą się kieruje. Należy zauważyć, że określenie wielkości skali jest w potocznym rozumieniu wyróżnikiem podmiotu ze strategią. Według autora, nie musi tak być, gdyż każdy podmiot może ją teoretycznie posiadać.²²⁷ Warto przytoczyć tutaj jedną z definicji. Strategia to „racjonalna sugestia i hipoteza co do ewolucji stosunków politycznych w bliższej lub dalszej perspektywie czasu. Jest to próba wykorzystania przez określoną grupę decydentów dla własnych potrzeb warunków społecznych i politycznych, które umożliwiają osiągnięcie złożonych celów politycznych”.²²⁸ Wskazana została tutaj perspektywa strategii. Strategię odróżnia od innych planów jej długoterminowość, znaczne oddalenie celu w czasie. W przytoczonej definicji została wspomniana jej złożoność. Strategia polityczna jest często rzeczą dotyczącą wielu dziedzin życia społecznego. Nie chodzi tutaj o poziom szczegółowości. Ten może być tu bardzo zróżnicowany. Strategia polityczna jest najczęściej wielotematyczna, a użycie dzięki niej zasobów możliwie najszersze.²²⁹ Na koniec tego wątku należy przedstawić jeszcze jedną kwestię semantyczną. Powyższe konstatacje rysują charakter strategii jako myśli, wyrazu woli i idei, ale sprecyzowanej. Pojęcie „strategii politycznej” jest często konkretnym dokumentem, w którym opisano założenia i sposób realizacji działań politycznych, nastawionych na możliwy do osiągnięcia cel. To węższa

²²⁶ A. Koźmiński, W. Piotrowski, *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, Warszawa, 2009, s. 127.

²²⁷ M. Adamik-Szysia, *Strategie komunikowania podmiotów politycznych w Polsce w mediach społecznościowych*, Lublin, 2018, s. 27–56.

²²⁸ A. Antoszewski, R. Herbut, *Leksykon politologii wraz z Aneksu o reformie samorządowej, wyborach do sejmu, prezydenckich oraz gabinetach rządowych*, Wrocław, 2003, s. 431.

²²⁹ A. Małyńska, *Strategie komunikacyjne we współczesnym dyskursie politycznym*, Lublin, 2012, s. 44–46.

definicja strategii politycznej, jednak to właśnie w ten sposób państwa arktyczne opisują te dokumenty, jako *Arctic strategy*, czy *Arctic policy document*.²³⁰

3.1.3 Perspektywa społecznego konstrukttywizmu

Powyżej zaprezentowano podstawowe zagadnienia związane z terminami „polityki i strategii arktycznych”. Przed przystąpieniem do opisanie ich w każdym z państw arktycznych, należy powiązać je z ramami teoretycznymi oraz metodologicznymi pracy. Podstawą teoretyczną pracy jest tradycja społecznego konstrukttywizmu, a jedną z jej głównych metod, analiza dyskursu. Według autora mogą być one suplementarne wobec siebie. Relatywnie spora otwartość epistemologiczna ram konstrukttywizmu (pośród teorii stosunków międzynarodowych) umożliwia uzupełnienie jego zasobu metodologicznego. Ta tradycja teoretyzowania kładzie duży nacisk na wyjaśnienie rzeczywistości społecznej. Analiza dyskursu może być tutaj pomocna w jej opisie ze względu na swój zarówno ilościowy, jak i jakościowy charakter. Rzeczywistość jest konstruowana społecznie – to jedno z założeń przytoczonej teorii. Jeśli można by znaleźć twierdzenie opisujące tę rzeczywistość, które w warstwie zbliżonej do ontologii i epistemologii związane jest z analizą dyskursu to brzmiałoby, że rzeczywistość jest konstruowana dyskursywnie. To bardzo bliskie związki. Trudno postawić teorię i metodę na podobnym poziomie analitycznym. Dotyczą one powiązanych, ale innych warstw nauki i procesu badawczego. Wydają się one jednak dobrze ze sobą korespondować. Gdyby zestawić jedno i drugie, to dyskurs wydaje się pojęciem węższym, gdyż jest osadzony w przestrzeni społecznej, jest przez nią konstytuowany i reprodukowany. Region jest przecież konstruowany społecznie i dyskursywnie, lecz nie są to pojęcia tożsame. W oczach autora, społeczny konstrukttywizm daje więcej możliwości wyjaśnienia tej rzeczywistości.

Analiza dyskursu zwraca szczególną uwagę na kwestie językowe w konstrukcji rzeczywistości społecznej. Pojedyncze elementy dyskursu to akty mowy, które się w niego wpisują. Takim aktem mowy jest właśnie strategia arktyczna. Kiedy formułuje je państwo arktyczne, najważniejszy podmiot w regionalnych stosunkach międzynarodowych, to staje się to od razu najważniejszym aktem mowy w tymże dyskursie. U zarania każdej polityki publicznej stoi określenie, do czego jest ta polityka potrzebna. W literaturze obecny jest

²³⁰ L. Heininen i in., *Arctic policies and strategies. Analysis, synthesis, and trends...*, s. 23.

termin *need assesement*.²³¹ Nie jest to proces jednolity dla wszystkich państw arktycznych, gdyż w każdym państwie polityka arktyczna ma inną sferę podmiotową i przedmiotową. Stąd, odpowiednim jest użycie metody zgody do zestawienia ze sobą strategii. Umożliwi to również wyjaśnienie funkcjonalne, czyli ustalenie funkcji strategii arktycznych, co jest finalnie ujęte w ramach rozdziału szóstego. Otoczenie strategii jest równocześnie procesem konstruowania regionu. Są one zanurzone w procesie i nawzajem się warunkują. Związek strategii i procesu to również obszar przenikania się sfer państwa i systemu międzynarodowego. Analizowane strategie w tej pracy zostały opublikowane przez państwa arktyczne w języku angielskim. Strategia arktyczna ma głównie wymiar wewnętrzny, ale sam fakt publikacji w tym języku ukazuje jej międzynarodowość. Umożliwia to również relatywnie solidne ich porównanie. Wszystkie analizowane dokumenty zostały przez autora przekonwertowane do formatu .txt, z uwagi na wymogi oprogramowania AntConc. Dzięki analizie predykatów, czyli jednej z form analizy dyskursu oraz wspomnianemu oprogramowaniu, uzyskano kilka różnych matryc wyników. Podkreśla to jakościowy oraz częściowo ilościowy charakter badań. Po zaprezentowaniu zagadnień związanych z polityką i strategią arktyczną, można przejść do studium przypadku.

3.2 Strategie państw arktycznych

3.2.1 Stany Zjednoczone Ameryki

Alaska jako przedostatni stan dołączyła do Unii w 1959 r. Jest eksklawą odłączoną od kontynentalnych USA terytorium innego państwa arktycznego, Kanady. Zamieszkuje ją ponad 700 tys. osób, przy czym ok. 14% stanowią alaskańskie ludy autochtoniczne. Duża odległość od Waszyngtonu oraz relatywnie mała populacja, a zatem i gospodarka, by wymienić tylko niektóre czynniki, wpływa na relatywnie małe zainteresowanie sprawami okołobiegunowymi w kolejnych rządach federalnych. Jedynie północna część stanu (okręgi North Slope, Northwest Arctic oraz okręg niezorganizowany) leży w kole podbiegunowym północnym. Jest ona w dużej mierze infrastrukturalnie odseparowana od reszty Alaski, co sprzyja jej wykluczeniu. Łuszczuk zauważa, że wymiar lokalny alaskańskiej polityki, nie współgra z wymiarem narodowym (polityką zagraniczną) oraz wymiarem globalnym polityki

²³¹ I. Sanderson, *Needs and public policy* [w:] *Needs assessments in public policy*, (red.) J. Percy-Smith, Buckingham-Bristol, 1996, s. 11–31.

władz federalnych.²³² Arktyka *sensu largo* w okresie zimnej wojny była istotna, ale jako strategiczny obszar ze względu na fakt, że to najkrótsza droga do ZSRR. Podkreśla to zatem znaczenie militarne Alaski, które można zaobserwować również dziś, pomimo zakończenia rywalizacji dwubiegunowej. W latach 60. ten największy ze stanów zyskał na znaczeniu ze względu na odkrycie i eksploatację złóż ropy naftowej właśnie na północy. Zmieniło to strukturę gospodarczą Alaski, gdzie największa część PRB dotyczy wydobycia węglowodorów.²³³

Pomimo powyższego, Arktyka jest regionem relatywnie małego zainteresowania amerykańskiej polityki zagranicznej. Zwiększające swoją dynamikę od końca XX w. zmiany klimatu i ich skutki nie zmieniły znacząco tego stanu rzeczy. Uświadamianie sobie statusu państwa arktycznego przez kolejne rządy federalne jest powolnym procesem. To samookreślenie ma wciąż wąski zakres i dotyczy głównie wąskiego grona waszyngtońskich elit, specjalizujących się w sprawach arktycznych.²³⁴ Omawiany proces można również określić jako szukanie własnej tożsamości arktycznej.²³⁵ Trudno zmienić peryferyjność alaskańskiej polityki dla władz federalnych na większe zainteresowanie regionem *sensu largo*. Stosunek ten wydaje się widoczny, choć można zauważyć powolny, stopniowy wzrost znaczenia Arktyki dla rządu w Waszyngtonie.²³⁶ Obrazują to kolejne amerykańskie strategie arktyczne, opublikowane dokumenty w latach 2009–2013.²³⁷ Wzrost znaczenia regionu w polityce rządu to jednocześnie próba definiowania amerykańskich interesów w regionie, co nie było przedmiotem szczególnej uwagi w USA przez lata zimnej wojny, jak i czasy pozimnowojenne. Pomimo statusu państwa nadbrzeżnego Oceanu Arktycznego, to jedyne państwo arktyczne i należy do nielicznej grupy na świecie, które nie ratyfikowało *Konwencji o prawie morza*. Ma to co prawda powody ogólnoświatowe w amerykańskiej polityce, a nie arktyczne.²³⁸ Brak ratyfikacji jest spowodowany tendencją w polityce zagranicznej tego

²³² M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 236–237.

²³³ C.L. Meek, E. Russell, *The challenges of American federalism in a rapidly changing Arctic* [w:] *Governing the North American Arctic. Sovereignty, security, and institutions*, (red.) D.A. Berry, N. Bowles, H. Jones, Londyn, 2016, s. 166–167.

²³⁴ S. Haycox, *Arctic policy of the United States. A historical survey* [w:] *The Palgrave handbook of Arctic policy and politics*, (red.) K. Coates, C. Holroyd, Cham, 2020, s. 233.

²³⁵ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 244.

²³⁶ E.T. Bloom, *United States perspectives on the Arctic* [w:] *Governing the North American Arctic...*, s. 233.

²³⁷ The White House, Office of the Press Secretary, *Arctic region policy*, National security presidential directive/NSPD – 66, Homeland security presidential directive/HSPD – 25, 12.1.2009; The White House, *National strategy for the Arctic region*, 10.5.2013.

²³⁸ N. Bankes, M.M. das Neves, *The United Nations Convention on the Law of the Sea and the Arctic Ocean* [w:] *The Palgrave handbook of Arctic policy and politics...*, s. 375–376.

państwa do unikania multilateralizmu w stosunkach międzynarodowych.²³⁹ Mocarstwo światowe nie widzi swojego interesu w poleganiu na wielostronnej współpracy, w której jego wpływ na omawiane stosunki jest redukowany do pozycji każdego podmiotu biorącego w nich udział. Pomimo echa realizmu politycznego w tym sposobie myślenia, w przypadku omawianej konwencji, większość badaczy przedmiotu twierdzi jednak, że stawia to USA w gorszej roli pośród okołobiegunowych stosunków międzynarodowych, a szczególnie pośród pięciu państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego.²⁴⁰ Piotr Graczyk zauważa, że między innymi to poszukiwanie własnej tożsamości arktycznej przez to państwo czyni je mocarstwem arktycznym *in statu nascendi*.²⁴¹

Dokumenty związane z polityką arktyczną USA były początkowo dyrektywami wydawanymi przez prezydenta. Ich początek można odnaleźć w latach 70. XX w.²⁴² Współczesne dokumenty pochodzą z lat 2009–2013 i to one zostały wybrane do analizy dyskursu w tej pracy. Pierwszy z dokumentów to opublikowana w 2009 r. prezydencka dyrektywa odnośnie bezpieczeństwa narodowego pt. „Arctic region policy”, przez kończącą swoje urzędowanie administracji republikańskiej George’a W. Busha.²⁴³ Opisując kontekst na początku, w pierwszym zdaniu pada stwierdzenie, że USA są państwem arktycznym.²⁴⁴ To oczywiste w temacie pracy stwierdzenie, nie było długo znane większości spośród decydentów prezydenckiej administracji na przestrzeni lat. W części prezentującej kontekst dokumentu, wskazano na synchronizację polityki arktycznej z innymi politykami państwa, efekty zmian klimatu i większą aktywność ludzką, wartość Rady Arktycznej. Na koniec przedstawiono region jako jednocześnie wrażliwy i bogaty w surowce. Dalej, dokument wylicza cele polityki arktycznej. Do wskazanych w kontekście i rozwiniętych, dochodzi kwestia inkluzji ludów autochtonicznych do procesu decyzyjnego na nie wpływającego oraz rozwoju badań naukowych na polu lokalnym, regionalnym i globalnym. Twórcy omawianego dokumentu wskazali siedem obszarów wpływu polityki arktycznej, któremu przypisane są rekomendacje implementacji. Mowa o kwestiach bezpieczeństwa narodowego i wewnętrznego, międzynarodowego *governance*, kwestiach szelfu kontynentalnego i granic,

²³⁹ R. Huebert, *United States Arctic policy. The reluctant Arctic power*, „The School of Public Policy – University of Calgary Publications Series”, tom 2, nr 2, 2009, s. 10.

²⁴⁰ J.W. Houck, *The opportunity costs of ignoring the Law of Sea Convention in the Arctic*, Hoover Institution, 19.2.2014, <http://www.hoover.org/research/opportunity-costs-ignoring-law-sea-convention-arctic> [dostęp: 12.4.2023], s. 1-3.

²⁴¹ P. Graczyk, *Polityka Stanów Zjednoczonych w regionie Arktyki* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku...*, s. 422.

²⁴² *Tamże*, s. 420.

²⁴³ The White House, Office of the Press Secretary, *Arctic region policy...*

²⁴⁴ *Tamże*, s. 2.

promocji międzynarodowej współpracy naukowej, transportu morskiego, kwestii ekonomicznych wraz z energetyką oraz ochrony środowiska i zasobów naturalnych.²⁴⁵

Drugi z analizowanych dokumentów to „National strategy for the Arctic region” wydany w 2013 r. przez administrację demokracji Baracka Obamy. Sama jego forma jest bardziej zaawansowana niż poprzedniej, choć jest od niej tylko niewiele dłuższa. Chodzi o sposób prezentacji, co może świadczyć o większym zainteresowaniu regionem przez administrację, pomimo wciąż dużej ogólności treści. Trudno zmierzyć obiektywnie poziom ogólności. Strategie są ze swojej definicji relatywnie ogólnymi aktami mowy. Amerykańskie dokumenty wydają się jednak ogólniejsze, niż średnia z analizy strategii innych państw. W „National strategy for the Arctic region” zwraca się uwagę na zmieniające się warunki w regionie na wielu płaszczyznach. W trzech kierunkach starań wyróżniono na pierwszym miejscu interesy bezpieczeństwa USA. Mowa tutaj m.in. o ewolucji zdolności militarnych, systemu ostrzegania, o utrzymaniu wolności mórz oraz zapewnieniu przyszłej polityki energetycznej. Kolejnym kierunkiem jest odpowiedzialne zarządzanie regionem. Dotyczy to ochrony środowiska i zasobów naturalnych, zrównoważonego rozwoju, poszerzania wiedzy naukowej o regionie oraz zrozumienia wiedzy tradycyjnej. Ostatnim kierunkiem działań jest wzmocnienie współpracy międzynarodowej. Wymieniono tutaj promocję porozumień korzystnych dla wspólnego dobra państw arktycznych, ochrony środowiska i bezpieczeństwa, pracę w ramach Rady Arktycznej oraz akcesję do *Konwencji o prawie morza* i współpracę z innymi podmiotami. W dokumencie określono na koniec cztery zasady przewodnie, którym kieruje się rząd federalny w prowadzeniu polityki arktycznej. Mowa o ochronie pokoju i stabilności, decyzjach opartych o najlepszą wiedzę, promowaniu innowacyjnych porozumień oraz konsultacjach i koordynacji z rdzennymi mieszkańcami Alaski.²⁴⁶

Rys. 11 i 12 przedstawiają wyniki analizy treści amerykańskich dokumentów w ramach polityki arktycznej. Wybrane kategorie to wygenerowane słowa kluczowe oraz n-gramy.²⁴⁷ Umożliwia to wgląd w najważniejsze i najczęstsze elementy dyskursu obecne w analizowanych dokumentach. Słowa kluczowe są dobrym wstępem i uzupełnieniem do prezentacji n-gramów, czyli bardziej zaawansowanej formy analizy dyskursu. Na Rys. 11 zwraca uwagę wysokie miejsce pojęć „bezpieczeństwa”, „interesów”, „zasobów” i „energetyki”. Jest to tożsame z globalnym wymiarem polityki USA opartym na interesach i bezpieczeństwie. Podobnie jest z wymiarem gospodarczym, gdyż główną gałęzią

²⁴⁵ Tamże, s. 1–10.

²⁴⁶ The White House, *National strategy for the Arctic region...*, s. 1–13.

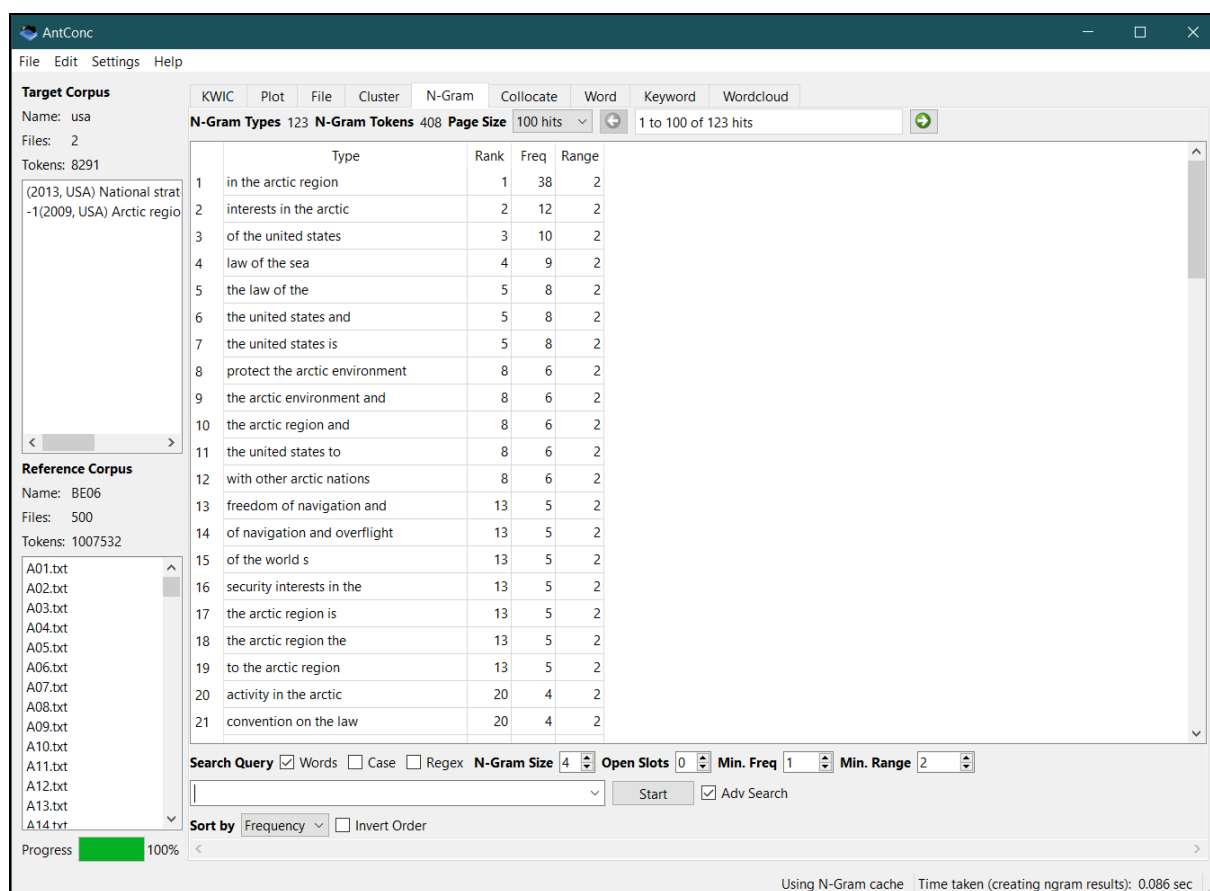
²⁴⁷ Wyjaśnienie z zakresu językoznawstwa używanych przy obsłudze oprogramowania AntConc zostało zaprezentowane w rozdziale pierwszym.

alaskańskiej ekonomii jest sektor energetyczny. Najpopularniejsze n–gramy w amerykańskich strategiach potwierdzają te spostrzeżenia. W drugiej z analizowanych kategorii, prócz powyższych zwraca uwagę częste występowania fraz „ochrona środowiska”, „wolność żeglugi” i „konwencja o prawie morza”. USA, podobnie jak inne państwa arktyczne, uznaje ochronę środowiska za podstawę współpracy międzynarodowej w regionie. Ponadto, chodzi tutaj o kwestię ewentualnej ogólnej i łatwej dostępności arktycznych szlaków żeglugowych raczej, niż ich umiędzynarodowienia. Administracja zwraca również uwagę na potrzebę ratyfikacji *Konwencji o prawie morza*, co ma w tym kontekście pomóc w realizacji interesów narodowych.

Rank	Type	Freq_Tar	Freq_Ref	Range_Tar	Range_Ref	Keyness (Likelihood)	Keyness (Effect)
1	arctic	254	12	2	6	2352.781	0.059
2	states	110	104	2	56	764.460	0.026
3	region	105	136	2	47	683.167	0.025
4	united	97	104	2	55	657.221	0.023
5	international	58	113	2	59	340.956	0.014
6	interests	50	61	2	41	329.335	0.012
7	security	53	132	2	84	290.544	0.013
8	and	529	28069	2	500	288.619	0.029
9	resources	46	71	2	45	286.960	0.011
10	nations	32	44	2	23	205.116	0.008
11	environmental	34	79	2	29	190.167	0.008
12	cooperation	22	4	2	3	189.363	0.005
13	maritime	23	9	2	5	183.367	0.006
14	alaska	18	0	1	0	173.137	0.004
15	u	27	43	2	30	167.086	0.006
16	sea	35	143	2	72	162.594	0.008
17	environment	29	129	2	76	130.443	0.007
18	national	38	314	2	144	129.806	0.009
19	energy	27	109	2	56	125.962	0.006
20	including	37	308	2	190	125.907	0.009
21	protect	24	69	2	53	125.784	0.006

Rys. 11 Lista słów kluczowych w analizowanych amerykańskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”. Źródło: opracowanie własne

Lista słów kluczowych jest sortowana w kategorii prawdopodobieństwa ich kluczowości (ang. *keyness likelihood*). Oznacza to, że program wygenerował słowa, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy).

Rys. 12 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych amerykańskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”. Źródło: opracowanie własne

Lista najpopularniejszych n-gramów jest sortowana w kategorii ich częstotliwości. Oznacza to, że program wygenerował n-gramy, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy). W uproszczeniu, są to najpopularniejsze związki wyrazowe w analizowanych dokumentach.

3.2.2 Kanada

Arktyka, czy też Północ (ang. *North*), posiada ważne miejsce w kanadyjskiej szeroko pojętej kulturze i jest ważnym elementem tożsamości narodowej, do którego odnoszą się krajowi politycy.²⁴⁸ Większość populacji drugiego największego na świecie kraju mieszka w pobliżu granicy z kontynentalnymi USA na południu. Z drugiej strony, terytorium Kanady rozciąga się równoleżnikowo aż do północnych krańców wysp Archipelagu Arktycznego. Jak słusznie zauważa Łuszczuk, w pojmowaniu owej północności, Kanadyjczycy wyróżniają jej dwa rodzaje: bliższą południowym prowincjom dalszą, związaną między innymi z okolicami

²⁴⁸ H. Exner-Pirot, R. Huebert, *Arctic security. The Canadian context* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*..., s. 141.

koła podbiegunowego północnego.²⁴⁹ Drugie rozumienie Północy dotyczy obszarów trzech terytoriów: Jukonu, Terytoriów Północno-Zachodnich oraz Nunavut. W tym ostatnim, zdecydowaną większość mieszkańców stanowią Inuici. Posiadają oni również autonomiczny samorząd w Nunavik, części prowincji Quebec oraz w Nunatsiavut, czyli części prowincji Nowa Fundlandia i Labrador. Wspomniany wyżej kanadyjski Archipelag Arktyczny znajduje się w większości w obrębie terytorium Nunavut oraz Terytoriów Północno-Zachodnich. Pierwsze Narody (ang. *First Nations*), jak nazywa się w Kanadzie ludy autochtoniczne, mają zatem istotne znaczenie dla postrzegania Arktyki i tożsamości regionalnej. Prawa Pierwszych Narodów stanowią istotny element wewnątrz krajowego dyskursu, co szczególnie można było zaobserwować w drugiej dekadzie XXI w., od czasu rządów liberałów i premiera Justina Trudeau.²⁵⁰ Rozwój kanadyjskiej państwowości, ewolucyjny proces od zwierzchnictwa brytyjskiego, był nieodłącznie związany z kolonializmem. Mowa m.in. o wkraczaniu kolonizatorów na tereny Pierwszych Narodów oraz praktycznie w każdy aspekt ich życia.²⁵¹ Konsekwencje zbrodni i nadużyć z tego procesu oraz jego echa są obecnie ważnymi elementami debaty publicznej w kraju.²⁵²

Marcin Gabryś zauważa, że zainteresowanie Arktyką rządu federalnego było wyraźnie zmienne w czasie, kolejne wzrosty i spadki były związane z wewnętrzną debatą polityczną.²⁵³ Za pierwszy wyraźny i stały wzrost zainteresowania administracji można uznać ekspansję gospodarczą na północy kraju w latach 60. XX w. Zaczęto wtedy eksploatację surowców mineralnych ze szczególnym uwzględnieniem ropy naftowej i gazu ziemnego w kilku lokalizacjach. To główna gałąź gospodarki Północy. Podczas rządów konserwatystów i premierostwa Stephena Harpera w latach 2006–2015, rząd federalny w dyskursie o Arktyce podkreślał kwestie suwerenności jeszcze mocniej.²⁵⁴ Premierowi temu przypisuje się stwierdzenie „use it or lose it” w kontekście regionu²⁵⁵. Podejście do tematu pokazuje również wypowiedź z 2009 r. ówczesnego szefa sztabu obrony Kanadyjskich Sił Zbrojnych Waltera Natynczyka – „jeśli ktoś zaatakuje Kanadyjską Arktykę, moim pierwszym zadaniem

²⁴⁹ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 178.

²⁵⁰ H. Exner-Pirot, R. Huebert, *Arctic security. The Canadian context* [w:] *Routledge handbook of Arctic security...*, s. 147.

²⁵¹ S.D. Grant, *Polar imperative. A history of Arctic sovereignty in North America*, Vancouver, 2010, s. 10–13.

²⁵² D.S. Dorrough, *A land without borders. Inuit cultural integrity* [w:] *The north American Arctic. Themes in regional security* (red.) D.R. Menezes, H.N. Nicol, Londyn, 2019, s. 67–86.

²⁵³ M. Gabryś, *Arktyczna strategia rządu Stephena Harpera. Próba oceny* [w:] *Północ w międzynarodowej przestrzeni...*, s. 35.

²⁵⁴ T. Penikett, *Arctic security for a big small country* [w:] *The north American Arctic...*, s. 210–211.

²⁵⁵ M. Gabryś, *Dziedzictwo Pierre’a Trudeau. Strategia Kanady w odniesieniu do zagrożeń ekologicznych i problemu suwerenności nad wodami Arktyki na przełomie lat 60. i 70. XX wieku i obecnie* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku...*, s. 502.

będzie uratowanie go”.²⁵⁶ Następujące po konserwatystach rządy liberałów i premiera Justina Trudeau, tylko nieznacznie ograniczyły stanowczość tej retoryki i nieustające podkreślanie suwerenności w dyskursie.²⁵⁷ Ważniejszym tematem niż wcześniej stały się prawa Pierwszych Narodów, co zostało wspomniane wcześniej. Przez kanadyjską Arktykę przechodzi zaś Przejście Północno–Zachodnie, szlak wodny pozwalający na opłynięcie Ameryki Północnej od północy.²⁵⁸ Kwestia suwerenności nad tym szlakiem jest stale podkreślana przez kolejne rządy federalne. Przejście Północno–Zachodnie leży w obrębie kanadyjskich wód wewnętrznych, czy też wyłącznej strefy ekonomicznej.²⁵⁹ Nie stanowi części kontestowanego przedłużonego szelfu kontynentalnego, o czym szerzej będzie mowa w rozdziale piątym.²⁶⁰

Kanada jest związana z Arktyką od początku własnej państwowości, toteż rządowe dokumenty jej dotyczące można analizować na przestrzeni lat.²⁶¹ Najnowsze podejście do strategii arktycznych przyniósł XXI w. Wraz z szeregiem wydarzeń, które pod koniec jego pierwszej dekady przyciągnęły uwagę światowych mediów (o czym więcej w następnym rozdziale), przyszła dalsza konceptualizacja strategii. Pierwszy z analizowanych dokumentów to „Canada’s Northern Strategy. Our North, Our Heritage, Our Future” opublikowany w 2009 r., za czasów rządów konserwatystów.²⁶² Wskazanych jest tutaj pięć wymiarów strategii. Pierwszy z nich to „wykonywanie suwerenności”. Chodzi w nim kolejno o wzmocnienie obecności i zarządzania w Arktyce, definicję własnego interesu i pogłębianie wiedzy o regionie oraz wymiar ludzki. Drugi z wymiarów to „promocja rozwoju społeczno–gospodarczego”. Dotyczy to wspierania wydobywania i rozwoju, odpowiedzi na krytyczne potrzeby infrastruktury oraz dbanie o dobre warunki życia mieszkańców. Trzeci wymiar to „ochrona środowiska”. Wyszczególniono tu bycie światowym liderem w naukach arktycznych oraz ochrona północnych lądów i mórz. Czwarty filar zatytułowano „ulepszanie północnego governance”. Autorzy wymienili tutaj tworzenie strategii i polityk o regionie w regionie, czyli przez mieszkańców. W ostatnim „wymiarze międzynarodowym”, wskazano

²⁵⁶ H. Exner–Pirot, *Put up or shut up with your Arctic conflict theory*, High North News, 2.11.2015, <https://www.highnorthnews.com/en/comment-put-or-shut-your-arctic-conflict-theory> [dostęp 22.4.2023].

²⁵⁷ A. Lajeunesse, *Arctic geopolitics and security from the Canadian perspective* [w:] *Handbook on geopolitics and security in the Arctic. The High North between cooperation and confrontation*, (red.) J. Weber, Cham, 2020, s. 41–42.

²⁵⁸ M. Landriault, *Globalization as discursive resource legitimating sovereignty. The case of the Canadian Arctic*, „Cogent Social Sciences”, nr 3, 2017, s. 3.

²⁵⁹ A.H. Kessel, *Canadian Arctic sovereignty. Myths and realities* [w:] *Governing the North American Arctic...*, s. 244.

²⁶⁰ D. Pharand, *Canada’s Arctic waters in international law*, Cambridge, 2008, s. 223.

²⁶¹ M. Gabryś, *Dziedzictwo Pierre’a Trudeau...* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku...*, s. 492.

²⁶² Government of Canada, *Canada’s Northern Strategy. Our North, Our Heritage, Our Future*, 2009.

współpracę w ramach Rady Arktycznej oraz z innymi partnerami.²⁶³ Rok później, w 2010 r., rząd Kanady opublikował „Statement on Canada's Arctic foreign policy. Exercising sovereignty and promoting Canada's Northern strategy abroad”.²⁶⁴ W zamyśle, stanowisko to jest rozszerzeniem wcześniejszej strategii. Jego kolejne punkty są tożsame z jej wymiarami. Najbardziej został wzmocniony ostatni, „wymiar międzynarodowy”. Stanowi on podstawę do promocji pozostałych w środowisku międzynarodowym. Stanowisko zostało ponadto opatrzone licznymi wypowiedziami premiera Harpera, podkreślając kwestię suwerenności w dyskursie. Najnowszy z analizowanych dokumentów to „Canada's Arctic and Northern policy framework” opublikowany w 2019 r. już za rządów liberałów. Jest to najobszerniejszy z kanadyjskich dokumentów. „Północ” została znów opatrzona wyrażeniem „nasza przyszłość”. W analizie sytuacji w regionie, zwraca się uwagę na wspólną wizję wszystkich Kanadyjczyków, budowę zaufania z Pierwszymi Narodami, kanadyjskie osiągnięcia, silną infrastrukturę i ekonomię, ochronę środowiska i kontekst globalny polityki arktycznej. Rząd Kanady zobowiązuje się dążyć do pojednania z ludami autochtonicznymi, zapewniać globalne przywództwo, promować rozwój zrównoważony oraz szeroko rozumiane bezpieczeństwo. Wyróżniono osiem celów, jakimi będzie się kierować. Mowa o zdrowiu mieszkańców Północy, wzmocnieniu infrastruktury, by mogła dogonić tę z południa kraju, tworzeniu silnej i zrównoważonej gospodarki, podejmowaniu decyzji w oparciu o wiedzę, podtrzymywaniu odpornych ekosystemów, utrzymywaniu porządku międzynarodowego (opartego na prawie) i odpowiadającego nowym wyzwaniom, podtrzymywaniu bezpieczeństwa i obronności, wspieranie pojednania, które tworzy relacje oparte na szacunku pośród ludów autochtonicznych i innych wspólnotach. Każdy z celów został rozpisany w postaci kroków, jakie należy podejmować, by go spełnić. Opisano zatem wiele celów szczegółowych, szczególnie w wymiarze międzynarodowym strategii.²⁶⁵

Na Rys. 13 i 14 przedstawiono wyniki analizy treści kanadyjskich dokumentów w ramach polityki arktycznej. Wybrane tutaj kategorie to wygenerowane słowa kluczowe oraz n–gramy. Na Rys. 13 szczególną uwagę zwracają takie słowa kluczowe, jak „ludy autochtoniczne”, słowa im pokrewne oraz „klimat”. Ukazuje wymiar społeczny polityki kanadyjskiej oraz warunki, w jakich żyją te społeczności. Najpopularniejsze n–gramy w analizowanych kanadyjskich strategiach potwierdzają te wyniki. W drugiej z analizowanych kategorii, zwraca uwagę wysokie miejsce takich fraz, jak „porozumienia

²⁶³ Tamże, s. 7–8.

²⁶⁴ Government of Canada, *Statement on Canada's Arctic foreign policy. Exercising sovereignty and promoting Canada's Northern strategy abroad*, 2010.

²⁶⁵ Government of Canada, *Canada's Arctic and Northern policy framework*, 2019.

samorządowe”, „Kanadyjska Straż Przybrzeżna” oraz „Rada Arktyczna”. Prócz wymiaru społecznego, podkreśla to elementy dyskursu związane z obronnością kraju i suwerennością jego lądów i wód oraz wymiar międzynarodowy strategii.

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus
Name: canada
Files: 3
Tokens: 39926

Reference Corpus
Name: BE06
Files: 500
Tokens: 1007532

Keyword Types 530/3653 Keyword Tokens 23893/39926 Page Size 100 hits 1 to 100 of 530 hits

	Type	Rank	Freq_Tar	Freq_Ref	Range_Tar	Range_Ref	Keyness (Likelihood)	Keyness (Effect)
1	arctic	1	889	12	3	6	5701.508	0.044
2	canada	2	649	12	3	10	4131.817	0.032
3	indigenous	3	292	7	3	6	1844.184	0.015
4	northern	4	285	77	3	47	1495.463	0.014
5	and	5	2521	28069	3	500	1290.954	0.072
6	international	6	259	113	3	59	1245.871	0.013
7	canadian	7	174	9	3	8	1066.605	0.009
8	north	8	253	208	3	111	1036.081	0.013
9	peoples	9	161	20	3	15	928.363	0.008
10	region	10	183	136	3	47	771.810	0.009
11	communities	11	154	100	3	52	674.030	0.008
12	inuit	12	103	1	3	1	662.076	0.005
13	development	13	183	275	3	120	601.529	0.009
14	will	14	392	2160	3	381	542.395	0.018
15	climate	15	109	61	3	33	495.311	0.005
16	infrastructure	16	84	9	3	6	490.604	0.004
17	economic	17	120	154	3	62	420.770	0.006
18	including	18	148	308	3	190	416.647	0.007
19	northerners	19	65	1	3	1	414.538	0.003
20	territorial	20	65	2	3	2	406.993	0.003
21	states	21	102	104	3	56	389.244	0.005

Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex

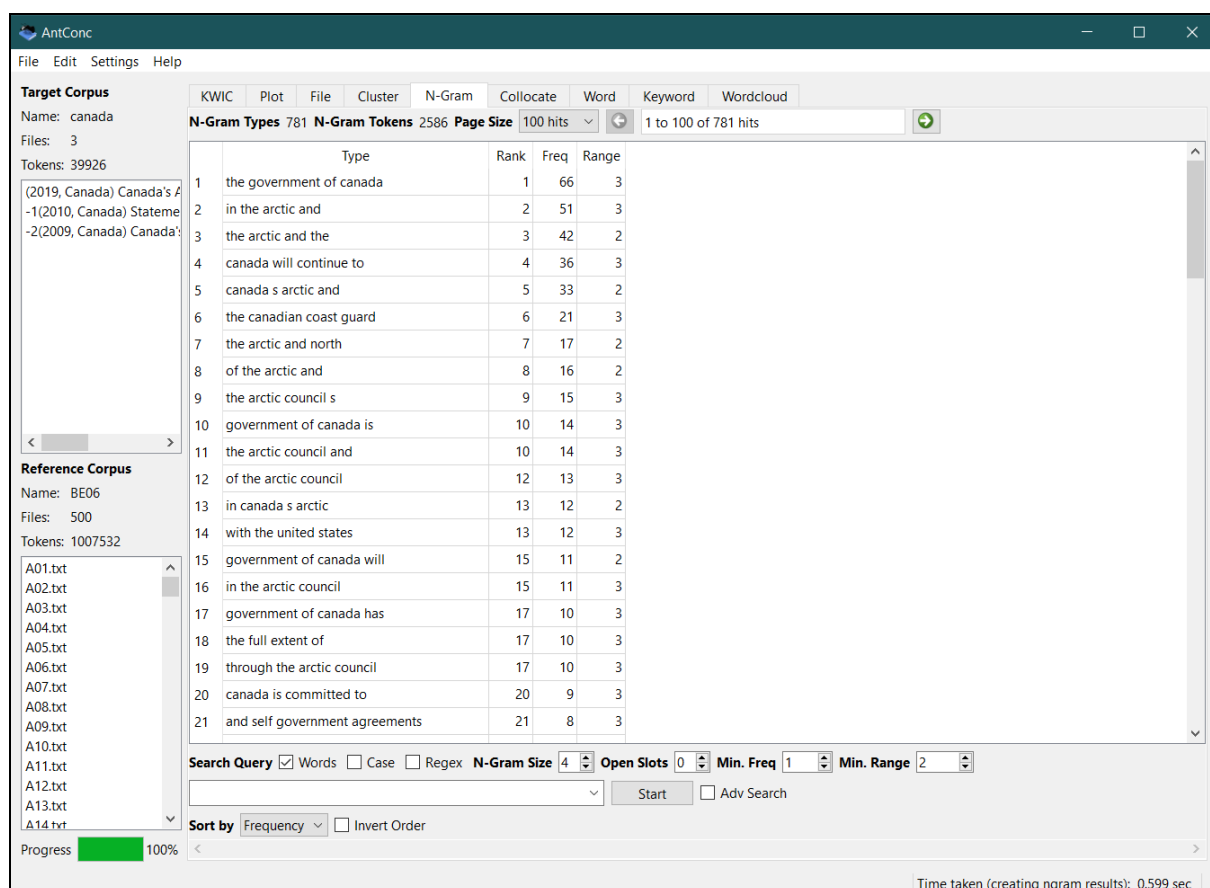
Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Progress 100%

Use keyword cache Time taken (creating keyword results): 0.65 sec

Rys. 13 Lista słów kluczowych w analizowanych kanadyjskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”. Źródło: opracowanie własne

Lista słów kluczowych jest sortowana w kategorii prawdopodobieństwa ich kluczowości (ang. *keyness likelihood*). Oznacza to, że program wygenerował słowa, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy).

Rys. 14 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych kanadyjskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”. Źródło: opracowanie własne

Lista najpopularniejszych n-gramów jest sortowana w kategorii ich częstotliwości. Oznacza to, że program wygenerował n-gramy, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy). W uproszczeniu, są to najpopularniejsze związki wyrazowe w analizowanych dokumentach.

3.2.3 Królestwo Danii

Królestwo Danii jest w unikatowy sposób związane z Arktyką. Obok Danii właściwej, równoprawnymi częściami składowymi Królestwa są Wyspy Owcze oraz Grenlandia. To właśnie ta ostatnia powoduje, że Królestwo jest państwem arktycznym, zgodnie z definicją przyjętą w pracy w rozdziale pierwszym. Jednocześnie, zarówno Wyspy Owcze, jak i Grenlandia mają w nim status autonomicznych. Ze względu na swoje położenie na północnym Atlantyku, Wyspy Owcze są uznawane za terytorium bliskie Arktyce w duńskim dyskursie, a największa wyspa świata za nieodłączną część omawianego regionu.

Historia Grenlandii to w dużej mierze historia jej kolonizacji przez Europejczyków.²⁶⁶ Na przestrzeni wieków, było to związane z podporządkowaniem miejscowej ludności autochtonicznej, czyli Inuitów, zamieszkujących również sąsiednią Amerykę Północną. Chodzi o kolonizację nordycką. Przez większość historii była to kolonizacja norweska, a od czasów nowożytnych głównie duńska. Ukazuje to bezpośrednio związek z historią regionu nordyckiego i zmiennym układem sił między jego państwami. Podczas II wojny światowej, Grenlandia nabrała statusu strategicznego w globalnej rywalizacji.²⁶⁷ Skutkowało to również późniejszą trwałą obecność wojskową USA na wyspie. Grenlandia stała się ważnym miejscem dla potęgi wojskowej NATO.²⁶⁸ Czasy po II wojnie światowej, to już powolne uzyskiwanie własnej podmiotowości, najpierw tylko w ramach Królestwa, a później w środowisku międzynarodowym.²⁶⁹ Grenlandia stała się równoprawną częścią Królestwa Danii w 1953 r. Autonomię w jego ramach wprowadziło uchwalenie *Aktu Autonomii*, który poprzedzony referendum, wszedł w życie w 1979 r.²⁷⁰ Korzystając ze swoich praw Grenlandia wystąpiła w 1985 r., jako terytorium Królestwa, z ówczesnej Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej.²⁷¹ Było to w dużej mierze spowodowane sporem ws. połowów. Uzyskując status autonomicznego terytorium zamorskiego, zachowało część relacji z UE. Kolejnym krokiem w dziedzinie autonomii był akt z 2009 r., który jeszcze bardziej poszerzył samorządność wyspy.²⁷² W międzyczasie, władze Grenlandii zaangażowały się w projekt Rady Zachodnionordyckiej, tworzonej wraz z inną częścią Królestwa, Wyspami Owczymi, oraz Islandią. Współpraca w tym subregionie ukazuje dążenia terytoriów autonomicznych, do uzyskania podmiotowości prawnej w środowisku międzynarodowym.²⁷³ Jednocześnie, Królestwo chce ugruntować swój status państwa nadbrzeżnego Oceanu Arktycznego. To właśnie na największej wyspie świata miało miejsce spotkanie, podczas którego uchwalono

²⁶⁶ A.B. Rosamond, *The Kingdom of Denmark and the Arctic* [w:] *Handbook of the politics of the Arctic*, (red.) L.C. Jensen, G. Hønneland, Cheltenham, 2015, s. 501.

²⁶⁷ T. Brańka, *Znaczenie Grenlandii w polityce Danii oraz we współczesnych stosunkach międzynarodowych* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku...*, s. 472.

²⁶⁸ J. Rahbek-Clemmensen, L.J. Nielsen, *The middleman — the driving forces behind Denmark's Arctic policy* [w:] *Handbook on geopolitics and security in the Arctic...*, s. 78–81.

²⁶⁹ A. Grydehøj, *Government, policies, and priorities in Kalaallit Nunaat (Greenland). Roads to independence* [w:] *The Palgrave handbook of Arctic policy and politics...*, s. 230.

²⁷⁰ M. Ackrén, *Referendums in Greenland – from home rule to self-government*, „Fédéralisme Régionalisme”, nr 19, 2019.

²⁷¹ J. Heinrich, *Independence through international affairs. How foreign relations shaped Greenlandic identity before 1979* [w:] *Greenland and the international politics of a changing Arctic. Postcolonial paradigms between high and low politics*, (red.) K.S. Kristensen, J. Rahbek-Clemmensen, Londyn–Nowy Jork, 2018, s. 28–36.

²⁷² M. Ackrén, *Referendums in Greenland...*

²⁷³ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 199.

Deklarację z Ilulissat.²⁷⁴ Miała ona w zamyśle potwierdzić interesy państw nadbrzeżnych najmniejszego z oceanów.

Należy zauważyć, że Grenlandia i jej relatywnie mała populacja, ok. 56 tys., zмага się z wieloma trudnościami w ramach uzyskanej autonomii. Jej mała gospodarka jest uzależniona od importu i wciąż subsydiowana w ramach Królestwa.²⁷⁵ Podczas licznych badań geologicznych, na wyspie oraz w pobliskich akwenach odkryto znaczne zasoby surowców mineralnych.²⁷⁶ Ich eksploatacja jest w tym momencie niemożliwa lub nieopłacalna, ze względu na bardzo trudne i surowe warunki środowiskowe.²⁷⁷ Główną gałęzią gospodarki jest więc rybołówstwo. Grenlandia różni się od pozostałych regionów nordyckich relatywnie niskim poziomem życia. Oznacza to trudną sytuację społeczno-ekonomiczną.²⁷⁸ Pomimo problemów w kapitale ludzkim i autonomii podatkowej, celem powolnych zmian strukturalnych jest pełne uniezależnienie się od Danii.²⁷⁹ Według niektórych autorów, może to oznaczać, że Królestwo stanie się w przyszłości prawdopodobnie pierwszym państwem post-arktycznym.²⁸⁰

Jak zostało wspomniane powyżej, Królestwo Danii składa się z trzech równoprawnych części, toteż polityka arktyczna jest ich wspólną polityką, a strategie polityczne są tworzone również przy udziale jego autonomicznych terytoriów. Dokument „Kingdom of Denmark. Strategy for the Arctic 2011–2020” jest dokumentem relatywnie złożonym, w którym szczegółowo zaprezentowano politykę arktyczną Królestwa.²⁸¹ Strategia ta opiera się na czterech filarach. Pierwszy z nich jest zatytułowany „bezpieczna Arktyka”. Wspomniano w nim o podstawach pokojowej współpracy w oparciu o *Konwencję o prawie morza*, zwiększaniu bezpieczeństwa morskiego oraz wykonywaniu praw suwerennych. Drugi filar to „samopodtrzymujący się wzrost oraz rozwój”. Mowa w nim o wysokich standardach eksploatacji surowców mineralnych, potencjale w dziedzinie energii odnawialnej, zrównoważonej gospodarki ekosystemem, większej integracji ze światowym handlem, wzroście gospodarczym i rozwoju opartym na wiedzy oraz współpracy w Arktyce w dziedzinie zdrowia oraz równości społecznej. Trzeci wymiar jest zatytułowany „rozwój

²⁷⁴ *The Ilulissat Declaration. Arctic Ocean Conference*, 28.5.2008.

²⁷⁵ R.M. Czarny, *High North – między geografią a polityką...*, s. 156–157.

²⁷⁶ K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku...*, s. 130–131.

²⁷⁷ J. Grzela, *Denmark strategy towards the Arctic* [w:] *The Northern spaces – contemporary issues...*, s. 86.

²⁷⁸ M. Tomala, *Grenlandia w systemie stosunków...*, s. 84–92.

²⁷⁹ K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku...*, s. 131–132.

²⁸⁰ R.G. Bertelsen, *Devolution and Withdrawal. Denmark and the North Atlantic, 1800–2100* [w:] *Security and sovereignty in the North Atlantic*, (red.) L. Heininen, Basingstoke, 2014, s. 9–27.

²⁸¹ Ministry of Foreign Affairs, Denmark, Government of Greenland, Government of the Faroes, *Kingdom of Denmark. Strategy for the Arctic 2011–2020*, sierpień 2011.

z poszanowaniem wrażliwego klimatu, środowiska i natury Arktyki”. W jego ramach zakłada się zwiększenie zrozumienia skutków zmian klimatu w Arktyce oraz ochronę środowiska i bioróżnorodności. Ostatni wymiar duńskiej strategii to „bliska współpraca z partnerami międzynarodowymi”. Dotyczy ona powszechnej współpracy mającej rozwiązać globalne problemy, wzmocnienia kooperacji regionalnej oraz dwustronnej ochrony interesów Królestwa.²⁸²

Drugi analizowany dokument dotyczy Wysp Owczych. Jego tytuł to: „The Faroes Islands – a nation in the Arctic. Opportunities and challenges”. Został opublikowany w 2013 r. Dokument ten kładzie nacisk na opis i wyjaśnienie sytuacji w Arktyce oraz powiązanie z nią interesów mieszkańców Wysp Owczych.²⁸³ Ma to pokazać opinii publicznej jeszcze silniejsze związki całego Królestwa z Arktyką. Grenlandia nie jest zatem jedyną częścią składową, która jest związana z Północą.

Rys. 15 i 16 przedstawiają wyniki analizy treści arktycznych dokumentów Królestwa Danii. Wybrane do analizy kategorie to wygenerowane słowa kluczowe oraz n-gramy. Na Rys. 15 zwracają szczególną uwagę takie słowa kluczowe, jak „klimat”, „morski” oraz „badania”. Ukazuje to znaczenie mórz, żeglugi i połowów w polityce grenlandzkiej oraz badania arktycznego klimatu. Tempo topnienia grenlandzkich lodowców jest przecież jednym z najwyraźniejszych przykładów skutków zmian klimatu na świecie. Potwierdzają te spostrzeżenia najpopularniejsze n-gramy w duńskich strategiach. W drugiej z analizowanych kategorii, zwraca uwagę wysokie miejsce takich fraz, jak „Rada Arktyczna”, „Konwencja o prawie morza” oraz „możliwości w Arktyce”. Podkreśla to międzynarodowy wymiar polityki duńskiej, nastawienie na współpracę oraz poszanowanie prawa międzynarodowego.²⁸⁴ Dla Królestwa ważne jest ponadto wykorzystanie jego arktycznego potencjału oraz ugruntowanie jego pozycji pośród państw arktycznych, co wynika z ogółu lektury opublikowanych dokumentów.

²⁸² *Tamże*.

²⁸³ Prime Minister's Office. The Foreign Service, *The Faroes Islands – a nation in the Arctic. Opportunities and challenges*, 2013.

²⁸⁴ J. Rahbek-Clemmensen, *Denmark and Greenland's changing sovereignty and security challenges in the Arctic* [w:] *Routledge handbook of Arctic security...*, s. 184.

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus
Name: denmark
Files: 2
Tokens: 40526
(2011, Denmark) Strategy
o(2013, Denmark) The Faro

Reference Corpus
Name: BE06
Files: 500
Tokens: 1007532
A01.txt
A02.txt
A03.txt
A04.txt
A05.txt
A06.txt
A07.txt
A08.txt
A09.txt
A10.txt
A11.txt
A12.txt
A13.txt
A14.txt

KWIC Plot File Cluster N-Gram Collocate Word **Keyword** Wordcloud

Keyword Types 473/3708 Keyword Tokens 24465/40526 Page Size 100 hits 1 to 100 of 473 hits

	Type	Rank	Freq_Tar	Freq_Ref	Range_Tar	Range_Ref	Keyness (Likelihood)	Keyness (Effect)
1	arctic	1	776	12	2	6	4939.331	0.038
2	greenland	2	392	7	2	3	2483.881	0.019
3	faroe	3	259	0	2	0	1686.520	0.013
4	cooperation	4	245	4	2	3	1554.604	0.012
5	islands	5	253	40	2	14	1416.973	0.012
6	faroesee	6	212	0	2	0	1380.234	0.010
7	international	7	203	113	2	59	918.387	0.010
8	kingdom	8	149	47	2	33	757.609	0.007
9	climate	9	133	61	2	33	628.878	0.007
10	the	10	3674	59163	2	500	618.358	0.071
11	maritime	11	103	9	2	5	608.387	0.005
12	oil	12	137	96	2	33	583.492	0.007
13	denmark	13	93	10	2	8	540.365	0.005
14	in	14	1514	19423	2	500	524.678	0.049
15	danish	15	77	2	2	1	482.568	0.004
16	sea	16	118	143	2	72	419.802	0.006
17	council	17	135	236	2	87	410.761	0.007
18	research	18	163	411	2	112	408.350	0.008
19	resources	19	96	71	2	45	402.579	0.005
20	waters	20	78	27	2	16	389.989	0.004
21	shipping	21	66	10	2	7	371.069	0.003

Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex

Start ☐ Adv Search

Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Progress 100%

Use keyword cache Time taken (creating keyword results): 0.659 sec

Rys. 15 Lista słów kluczowych w analizowanych duńskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”. Źródło: opracowanie własne

Lista słów kluczowych jest sortowana w kategorii prawdopodobieństwa ich kluczowości (ang. *keyness likelihood*). Oznacza to, że program wygenerował słowa, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy).

	Type	Rank	Freq	Range
1	the faroe islands and	1	34	2
2	in the arctic council	2	28	2
3	in the arctic the	3	26	2
4	and the faroe islands	4	25	2
5	of the faroe islands	4	25	2
6	in the arctic and	6	23	2
7	in the faroe islands	7	22	2
8	faroe islands and greenland	8	20	2
9	greenland and the faroe	8	20	2
10	of the arctic ocean	8	20	2
11	of the arctic council	11	18	2
12	for the faroe islands	12	17	2
13	in the arctic ocean	13	16	2
14	law of the sea	13	16	2
15	the law of the	13	16	2
16	convention on the law	16	14	2
17	in the arctic region	16	14	2
18	on the law of	16	14	2
19	the faroe islands the	19	13	2
20	as well as the	20	12	2
21	opportunities in the arctic	20	12	2

Rys. 16 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych duńskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”. Źródło: opracowanie własne

Lista najpopularniejszych n-gramów jest sortowana w kategorii ich częstotliwości. Oznacza to, że program wygenerował n-gramy, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy). W uproszczeniu, są to najpopularniejsze związki wyrazowe w analizowanych dokumentach.

Należy zauważyć, że prócz strategii arktycznej Królestwa Danii, w analizie uwzględniono dokument dedykowany Wyspom Owczym. Powoduje to nadreprezentację fraz z nimi związanymi w wynikach dla całego Królestwa.

3.2.4 Islandia

Islandia jest najmniejszym z państw arktycznych. Status jej arktyczności nie jest kwestionowany, choć trudno jednoznacznie opisać jej rolę w okołobiegunowej grupie państw. Pomimo bycia państwem wyspiarskim, Islandia nie jest uznawana za państwo nadbrzeżne Oceanu Arktycznego. Patrząc z geograficznej perspektywy, tylko jej północny kraniec jest położony w kole podbiegunowym północnym. Pomimo tego, narracja islandzkich elit utwierdza w przekonaniu, że jest to państwo najbliżej Arktyki, najbliżej rdzenia regionu,

najbardziej arktyczne spośród nich.²⁸⁵ Reykjavík to najdalej na północ położona stolica niezależnego państwa. Jeśli uwzględnimy czynniki klimatyczne, faunę i florę, to islandzkie środowisko ma niemal całkowicie charakter subarktyczny. Z tego powodu, w stosunkach międzynarodowych, Islandia jest postulatorem szerokiej definicji Arktyki, którą przynoszą szczególnie międzynarodowe programy ochrony środowiska naturalnego, a nie granice *stricto* geograficzne. Osobliwy wydaje się fakt, że w przypadku tego państwa nie ma mowy o ludach autochtonicznych, które zamieszkują ją od czasów preordyckich. Populacja współczesnej Islandii ukształtowała się głównie przez wieki osadnictwa norweskiego, a w mniejszej mierze również duńskiego. Było to terytorium leżące na peryferiach Europy, pełniące rolę przystanku osadników zmierzających na Grenlandię. Peryferyjność globalną i kontynentalną Islandii zmieniła druga wojna światowa. Podobnie jak Grenlandia, uzyskała strategiczne znaczenie na Północnym Atlantyku. Analogicznie, stanowiło to o obecności wojskowej USA, specjalnych z nimi stosunków oraz bliskim sojuszu.²⁸⁶ Dopiero po zakończeniu zimnej wojny, islandzka polityka mogła się bardziej ukierunkować na północ.²⁸⁷ Nie ułatwił tego krach gospodarki z 2008 r., który bardzo mocno uderzył w Islandię. Było to spowodowane właśnie bliskimi relacjami gospodarczymi z USA, w której to globalny kryzys światowej gospodarki rozpoczął się. Krach ten dotknął niezwykle poważnie każdą sferę tamtejszej działalności państwowej, łącznie z polityką zagraniczną.

Wracając do spraw arktycznych i zabiegając o własne interesy oraz ugruntowanie pozycji pośród państw arktycznych, Islandia wyraziła daleko idący sceptycyzm wobec *Deklaracji z Ilulissat* i ekskluzywną współpracę państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego. Chodzi o współpracę, do której Islandia nie została zaproszona. Miało to miejsce pomimo faktu, że Islandia była największym zwolennikiem szybkiego wejścia w życie *Konwencji o prawie morza* z powodu struktury jej gospodarki związanej z morzem, głównie rybołówstwem. Warto wspomnieć o działalności promocyjnej dla Arktyki. Reykjavík od 2013 r. gości konferencję „Arctic Circle Assembly”. Gromadzi ona polityków, naukowców, przedsiębiorców i aktywistów z całego świata, zainteresowanych sprawami Arktyki i jest to największe tego typu wydarzenie.²⁸⁸ Pomimo powyższych, jak zauważa Łuszczuk, Islandia ma nieustaloną rolę międzynarodową w Arktyce. Autor ten nazywa ową rolę byciem

²⁸⁵ A.J.K. Bailes, M. Cela, *Iceland – a state within the Arctic* [w:] *International relations and the Arctic. Understanding policy and governance*, (red.) R.W. Murray, A.D. Nuttall, Amherst, 2014, s. 349–355.

²⁸⁶ K. Chyla, *Polityka Islandii wobec Arktyki w kontekście wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie*, „Teki Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych”, nr 12(2), 2017, s. 165

²⁸⁷ P. Wilson, A.H. Ingólfssdóttir, *Small state, big impact? Iceland's first National Security Policy* [w:] *Routledge handbook of Arctic security...*, s. 191.

²⁸⁸ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 169–175.

„arktycznym rozbitkiem”.²⁸⁹ Podkreślana jest w tym zakresie mała populacja tego nordyckiego państwa.

Islandia nie ma długiej tradycji spójnej i strategicznej polityki arktycznej, a region ten nie był przez lata główną osią jej polityki. Autor wybrał jeden dokument o charakterze strategii politycznej względem regionu. Co jest charakterystyczne dla islandzkiej polityki arktycznej, dokumentem tym jest uchwała Alþingi z 2011 r., jednoizbowego parlamentu Islandii. Jej tytuł to „A Parliamentary resolution on Iceland's Arctic policy. Approved by Alþingi at the 139th legislative session March 28 2011”.²⁹⁰ Ten krótki dokument zawiera dwanaście zasad jakimi kieruje się polityka arktyczna. W części komentarza do rezolucji, spisano dwanaście czynników, które mają wpływać na tę politykę. Zasady i czynniki są ze sobą związane tematycznie. W kolejności mowa o: promocji współpracy w ramach Rady Arktycznej, zapewnieniu pozycji Islandii jako państwa nadbrzeżnego, promocji rozumienia Arktyki jako regionu rozciągającego się od bieguna północnego po Północny Atlantyk, rozwiązywaniu różnic na podstawie ram prawnych *Konwencji o prawie morza*, wzmocnieniu współpracy z Grenlandią i Wyspami Owczymi w ramach Rady Zachodnionordyckiej, wspieraniu praw ludów autochtonicznych, promocji współpracy międzynarodowej ze wszystkimi podmiotami na podstawie islandzkiego interesu narodowego, maksymalizowaniu wysiłków na rzecz osłabienia skutków zmian klimatu, bronienie interesów bezpieczeństwa sprzeciwiając się jakiegokolwiek militaryzacji regionu, rozwoju relacji handlowej z innymi państwami arktycznymi, zwiększaniu wiedzy o Arktyce wśród mieszkańców Islandii oraz wzmocnieniu konsultacji wewnętrznych w sprawach arktycznych.²⁹¹

Na Rys. 17 i 18 przedstawiono wyniki analizy treści islandzkiej strategii arktycznej. Wybrane kategorie są wygenerowanymi słowami kluczowymi oraz n-gramami. Na Rys. 17 uwagę zwraca miejsce takich słów kluczowych, jak „współpraca”, „problemy” oraz „interesy”. Podkreśla to nastawienie islandzkich elit politycznych na współpracę w rozwiązywanie problemów w regionie z uwzględnieniem islandzkich interesów. Wyniki te potwierdzają n-gramy w islandzkiej strategii. W drugiej z analizowanych kategorii, szczególną uwagę zwraca miejsce takich fraz, jak „szelf kontynentalny”, „prawo morza” oraz „w Radzie Arktycznej”. Kwestie związane z przedłużonym szelfem kontynentalnym są regulowane przez *Konwencję o prawie morza*, lecz jest to materia problematyczna z powodu nakładających się roszczeń państw arktycznych.

²⁸⁹ Tamże, s. 176.

²⁹⁰ Alþingi, *A parliamentary resolution on Iceland's Arctic policy. Approved by Alþingi at the 139th legislative session March 28 2011*, 2011.

²⁹¹ Tamże.

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus
Name: iceland
Files: 1
Tokens: 4328
(2011, Iceland) Iceland's A

Reference Corpus
Name: BE06
Files: 500
Tokens: 1007532
A01.txt
A02.txt
A03.txt
A04.txt
A05.txt
A06.txt
A07.txt
A08.txt
A09.txt
A10.txt
A11.txt
A12.txt
A13.txt
A14.txt

Progress 100%

Using N-Gram cache Time taken (creating ngram results): 0.034 sec

	Type	Rank	Freq_Tar	Freq_Ref	Range_Tar	Range_Ref	Keyness (Likelihood)	Keyness (Effect)
1	arctic	1	141	12	1	6	1458.750	0.063
2	iceland	2	46	5	1	5	469.623	0.021
3	cooperation	3	38	4	1	3	388.487	0.017
4	states	4	48	104	1	56	335.449	0.021
5	region	5	45	136	1	47	289.507	0.020
6	issues	6	35	184	1	88	191.216	0.015
7	international	7	28	113	1	59	166.035	0.013
8	greenland	8	17	7	1	3	156.603	0.008
9	shelf	9	18	18	1	16	146.682	0.008
10	continental	10	18	21	1	14	142.779	0.008
11	utilisation	11	12	1	1	1	123.897	0.006
12	canada	12	14	12	1	10	116.982	0.006
13	indigenous	13	13	7	1	6	116.016	0.006
14	icelandic	14	11	1	1	1	113.150	0.005
15	norway	15	11	5	1	5	100.194	0.005
16	peoples	16	13	20	1	15	97.774	0.006
17	council	17	23	236	1	87	97.763	0.010
18	interests	18	16	61	1	41	96.425	0.007
19	resources	19	16	71	1	45	92.163	0.007
20	coastal	20	11	10	1	7	91.047	0.005
21	organisations	21	14	46	1	26	87.970	0.006

Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex
Start ☐ Adv Search

Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Rys. 17 Lista słów kluczowych w analizowanej islandzkiej strategii arktycznej. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”. Źródło: opracowanie własne

Lista słów kluczowych jest sortowana w kategorii prawdopodobieństwa ich kluczowości (ang. *keyness likelihood*). Oznacza to, że program wygenerował słowa, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy).

	Type	Rank	Freq	Range
1	in the arctic region	1	14	1
2	of the continental shelf	2	7	1
3	denmark on behalf of	3	6	1
4	law of the sea	3	6	1
5	on the basis of	3	6	1
6	the law of the	3	6	1
7	and denmark on behalf	7	5	1
8	of the arctic council	7	5	1
9	on behalf of greenland	7	5	1
10	convention on the law	10	4	1
11	cooperation with other states	10	4	1
12	in the arctic council	10	4	1
13	in the field of	10	4	1
14	it is necessary to	10	4	1
15	nations convention on the	10	4	1
16	norway and denmark on	10	4	1
17	of the arctic region	10	4	1
18	on the law of	10	4	1
19	the united nations convention	10	4	1
20	united nations convention on	10	4	1
21	activity in the arctic	21	3	1

Rys. 18 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanej islandzkiej strategii. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”. Źródło: opracowanie własne

Lista najpopularniejszych n-gramów jest sortowana w kategorii ich częstotliwości. Oznacza to, że program wygenerował n-gramy, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy). W uproszczeniu, są to najpopularniejsze związki wyrazowe w analizowanych dokumentach.

3.2.5 Norwegia

Norwegia ma wielowiekowe związki z Arktyką.²⁹² Przejawia się to już nawet w nazewnictwie, gdyż te terytoria określa się w Norwegii oficjalnie *Nordområdene*. Na pewno odnosi się to do północnych terytoriów państwa. Mowa o regionie Nord-Norge i wchodzących w jego skład okręgach Troms og Finnmark oraz Nordland. Norwegia posiada również dwa terytoria zamorskie, które są integralną częścią Królestwa. Pierwszym z nich jest Svalbard, archipelag, wraz z niewchodzącą w skład archipelagu Wyspą Niedźwiedzią w połowie drogi na północ między kontynentalną częścią państwa a archipelagiem. Drugim terytorium zamorskim jest wyspa Jan Mayen położona również na Oceanie Arktycznym,

²⁹² I.A. Medby, *Peopling the state. Arctic state identity in Norway, Iceland, and Canada*, Durham theses, Durham University, 2017, <http://etheses.dur.ac.uk/12009> [dostęp 1.5.2023], s. 75–79.

położna na południowy–zachód od Svalbardu. Terminem *Nordområdene*, który został oficjalnie przetłumaczony przez Norwegów na angielskie *High North*, określić można również całą Arktykę.²⁹³ Jego granice są jednak płynne, a sam termin tłumaczony na polski dosłownie jako „Obszary Północne”, a z angielskiego jako „Daleka Północ”, jest nieodłącznym norweskim wkładem w kształtowanie dyskursu okołobiegunowego i to szczególnie dlatego, że samo *Nordområdene* jest pojęciem raczej szerszym od arktycznych terytoriów Norwegii.²⁹⁴ Położenie geograficzne tego państwa w naturalny sposób pomagało mu w eksploracji bliskiej Arktyki przez wieki. Wcześniejszymi norweskimi koloniami były Islandia oraz wschodnia Grenlandia.²⁹⁵ Z kolei na północy dzisiejszej kontynentalnej Norwegii żyją Saamowie, którzy są uważani za ostatni lud autochtoniczny w Europie.²⁹⁶ Przed nordyckim osadnictwem zamieszkiwali oni również północną Szwecję oraz Finlandię, gdzie można spotkać ich dziś. Najnowsza historia Norwegii jest w pewnej części podobna do tej omawianej wcześniej Grenlandii oraz Islandii. Po II wojnie światowej, porzuciła ona politykę neutralności i przystąpiła do NATO. Rodziło to ciągle obawy o bezpieczeństwo, z powodu wpraw bliskości ZSRR w kontekście rywalizacji zimnowojennej, a następnie Rosji.²⁹⁷ Będąc stroną Europejskiego Obszaru Gospodarczego, Norwegia nie jest członkiem UE, a od porzucenia polityki neutralności ma dobre relacje z USA.

Zainteresowanie Arktyką u norweskich elit politycznych było jednak zmienne w czasie i akcentowało różne dziedziny polityki.²⁹⁸ Dopiero w XXI w. Norwegia stała się swojego rodzaju rzecznikiem problemów regionu, umiędzynarodawiając kwestie arktyczne. Od tamtego czasu określa ona Arktykę jako kierunek strategiczny swojej polityki.²⁹⁹ Wyraźnie obserwowalna jest norweska chęć bycia liderem w arktycznych stosunkach międzynarodowych.³⁰⁰ Norwegia aspiruje do bycia innowatorem w regionie m.in. na polu gospodarczym. Po II wojnie światowej u wybrzeży norweskich odkryto największe w Europie złoża ropy naftowej i gazu ziemnego, co pozwoliło wzmocnić perspektywę polityki

²⁹³ A. Hoel, *Norway's Arctic strategy. Steady as she goes*, „Polar Perspectives”, nr 12, 2022, s. 4

²⁹⁴ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 208.

²⁹⁵ G. Hønneland, *Arctic euphoria and international High North politics*, Singapur, 2017, s. 3.

²⁹⁶ S. Abram, *Jokkmokk. Rapacity and resistance in Sápmi* [w:] *Postcolonial perspectives on the European High North. Unscrambling the Arctic*, (red.) G. Huggan, L. Jensen, Londyn, 2016, s. 72–73.

²⁹⁷ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 211; K. Åtland, *Security perspectives from Norway* [w:] *Routledge handbook of Arctic security...*, s. 166–167.

²⁹⁸ A. Grindheim, *The scramble for the Arctic? A discourse analysis of Norway and the EU's strategies towards the European Arctic*, „FNI Report”, nr 9, 2009, s. 13–14.

²⁹⁹ K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku...*, s. 133.

³⁰⁰ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 222.

energetycznej w ogólnej polityce państwa.³⁰¹ Wydobycie typu *off-shore* wokół zachodniego wybrzeża, na Morzu Północnym i Morzu Norweskim zostało rozszerzone na Morze Barentsa na północy, co jeszcze bardziej związało Norwęgę z Arktyką.³⁰² To właśnie w regionie ostatniego z wymienionych mórz, omawiane państwo nordyckie było orędownikiem współpracy i włączenia do niej Rosji. W latach 90. chodziło o szukanie z nią dialogu, by m.in. relatywnie wzmocnić poczucie bezpieczeństwa wśród Norwegów.³⁰³ Sukcesem jej dyplomacji było również ulokowanie stałego sekretariatu w norweskim Tromsø na północy kraju.³⁰⁴ Norweska suwerenność w Arktyce została podkreślona w kwestiach terytorialnych. W 1979 r. Norwegia i Dania ustaliły przebieg granicy między kontynentalną Norwegią, a Wyspami Owczymi, na Morzu Norweskim. Zagadnienie delimitacji granicy morskiej między Islandią a wyspą Jan Mayen zostało rozwiązane w 1981 r. poprzez powołanie komisji rozjemczej, której prace doprowadziły do podpisania umowy bilateralnej. W 1993 r. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości zdecydował o wyznaczeniu granicy morskiej między wyżej wspomnianą wyspą, a Grenlandią na zachodzie.³⁰⁵ W 2011 r. Norwegia i Rosja podpisały porozumienie również ws. delimitacji granicy morskiej na Morzu Barentsa, które kończyło 40-letni okres negocjacji. Umowa weszła w życie w tym samym roku.³⁰⁶ W mocy wciąż jest również, wspomniany w pierwszym rozdziale, Traktat Spitsbergeński.

Za relatywnie dużym zaangażowaniem w stosunkach międzynarodowych w Arktyce idzie szeroka konceptualizacją norweskiej strategii arktycznej. W przyjętych w pracy ramach czasowych, Norwegia opublikowała aż sześć dokumentów o charakterze strategicznym, które zostały włączone do analizy dyskursu. Pierwszy z nich, zatytułowany „The Norwegian government's High North strategy” rozpoczął podobną praktykę wydawania strategii i ich aktualizacji pośród reszty państw arktycznych z częstotliwością nieobserwowaną nigdy wcześniej.³⁰⁷ „The Norwegian government's High North strategy” została oparta na dziewięciu filarach, z których najważniejszy jest pierwszy, czyli „Nowy wymiar norweskiej polityki zagranicznej”. Dokument w ten sposób stanowi o początku najnowszej historii

³⁰¹ K.S. Coates, C. Holroyd, *Europe's North. The Arctic policies of Sweden, Norway, and Finland* [w:] *The Palgrave handbook of Arctic policy and politics...* s. 284; O.H. Hansen, M.R. Midtgard, *Going North: the new petroleum province of Norway* [w:] *Arctic oil and gas. Sustainability at risk*, (red.) A. Mikkelsen, O. Langhelle, Oxon, 2008, s. 200–201.

³⁰² R.M. Czarny, *High North – między geografią a polityką...*, s. 147–149.

³⁰³ P. Landry, *Norwesko–rosyjska współpraca w regionie Morza Barentsa i jej priorytety na początku XXI wieku* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku...*, s. 349.

³⁰⁴ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 221.

³⁰⁵ G. Hønneland, L.C. Jensen, *Norway's approach to the Arctic. Policies and discourse* [w:] *Handbook of the politics of the Arctic...*, s. 463–471.

³⁰⁶ O. Jensen, *Current legal developments. The Barents Sea*, „The International Journal of Marine and Coastal Law”, tom 26, nr 1, s. 151–152.

³⁰⁷ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *The Norwegian government's High North strategy*, 2006.

strategii arktycznych. Pozostałe osiem tematów o których mówi, to „tworzenie wiedzy i kompetencji”, „kwestie związane z ludami autonomicznymi”, „współpraca międzyludzka”, „środowisko”, „zarządzanie zasobami morskimi”, „ropa naftowa”, „transport morski – bezpieczeństwo i ratownictwo” oraz „rozwój gospodarczy”.³⁰⁸ Aktualizacja tej strategii nadeszła w 2009 r. poprzez dokument pt. „New building blocks in the North. The next step in the government's High North strategy”.³⁰⁹ W stosunku do pierwszego z analizowanych dokumentów, oddzielny rozdział poświęcono rozwojowi infrastruktury oraz sprawowaniu suwerenności.³¹⁰ Kolejna aktualizacja została opublikowana już dwa lata później, w 2011 r. W pierwszej części strategii „The High North. Visions and strategies” zaprezentowano sukcesy jakie osiągnęła Norwegia we wspomnianych wcześniej wymiarach od 1990 r.³¹¹ Co ciekawe, na pierwszym miejscu opisano dialog i współpracę z Rosją.³¹² Druga część opisywanego dokumentu została poświęcona celom do zrealizowania. „Strategia może być podsumowana w trzech słowach – wiedza, aktywność, obecność”.³¹³ W porównaniu z poprzednimi dokumentami pojawiło się więcej miejsca na tematy ochrony pokoju i stabilności międzynarodowej, polepszania warunków życia na Północy, związane z działalnością Rady Arktycznej oraz poszanowania *Konwencji o prawie morza*.³¹⁴ Czwarty z analizowanych norweskich dokumentów to „Norway's Arctic policy” z 2014 r. Jest on krótszy od wcześniejszych strategii i nie przyniósł w warstwie przedmiotowej zmian, kładąc akcenty na te same tematy.³¹⁵ „Norway's Arctic strategy” to następny dokument, opublikowany w 2017 r.³¹⁶ Jego mottem jest „pokojowa, innowacyjna i zrównoważona Północ”. W porównaniu do wcześniejszych, akcent został mocniej położony na politykę bezpieczeństwa, politykę arktyczną UE, zwiększanie poziomu edukacji, wydajną produkcję energii elektrycznej oraz współpracę w międzynarodowym ratownictwie morskim.³¹⁷ Najnowsza z analizowanych strategii arktycznych to „The Norwegian Government's Arctic Policy” z 2020 r.³¹⁸ Jej podtytuł to „Ludzie, możliwości i norweskie interesy w Arktyce”. Największa część w tym norweskim dokumencie została poświęcona polityce zagranicznej.

³⁰⁸ *Tamże*, s. 4.

³⁰⁹ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *New building blocks in the North. The next step in the government's High North strategy*, 2009.

³¹⁰ *Tamże*, s. 5.

³¹¹ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *The High North. Visions and strategies*, 2011.

³¹² *Tamże*, s. 9.

³¹³ *Tamże*, s. 25.

³¹⁴ *Tamże*, s. 40.

³¹⁵ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Arctic policy*, 2014.

³¹⁶ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Arctic strategy*, 2017.

³¹⁷ *Tamże*, s. 4.

³¹⁸ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *The Norwegian Government's Arctic Policy*, 2020.

Wyróżniono tutaj po raz pierwszy tak wyraźnie zaangażowanie Chin w okołobiegunowych stosunkach międzynarodowych i jakie wyzwania rodzi ten fakt dla wszystkich państw arktycznych.³¹⁹

Rys. 19 i 20 prezentują wyniki analizy treści norweskich dokumentów z zakresu polityki arktycznej. Wybrane kategorie stanowią wygenerowane słowa kluczowe oraz n–gramy. Na Rys. 19 zwracają uwagę takie słowa kluczowe, jak „współpraca”, „Morze Barentsa” oraz „Rosja”. Oznacza to, że dużo miejsca poświęcono współpracy oraz dialogowi z Rosją, co jest ściśle związane z polityką bezpieczeństwa Norwegii. Najpopularniejsze n–gramy w norweskich strategiach potwierdzają te wyniki (Rys. 20). W tym względzie, uwagę zwraca wysokie miejsce takich fraz, jak „Konwencja o prawie morza”, „pomiędzy Norwegią a Rosją” oraz „w Radzie Arktycznej”. Pomimo wewnętrznego wymiaru polityki arktycznej Norwegii, dużo miejsca poświęcone jest w jej dokumentach strategicznych kwestiom polityki zewnętrznej. Stąd wspomnienie Konwencji, dzięki której możliwa jest realizacja norweskich interesów w zgodzie z prawem międzynarodowym. Drugim widocznym problemem jest próba ułożenia stosunków z Rosją, również poprzez współpracę multilateralną w ramach Rady Arktycznej.

³¹⁹ *Tamże*, s. 4.

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus
Name: norway
Files: 6
Tokens: 104395

Reference Corpus
Name: BE06
Files: 500
Tokens: 1007532

A01.txt
A02.txt
A03.txt
A04.txt
A05.txt
A06.txt
A07.txt
A08.txt
A09.txt
A10.txt
A11.txt
A12.txt
A13.txt
A14.txt

Progress 100%

Use keyword cache Time taken (creating keyword results): 0.5254 sec

KWIC Plot File Cluster N-Gram Collocate Word **Keyword** Wordcloud

Keyword Types 712/5152 Keyword Tokens 69404/104395 Page Size 100 hits 1 to 100 of 712 hits

	Type	Rank	Freq_Tar	Freq_Ref	Range_Tar	Range_Ref	Keyness (Likelihood)	Keyness (Effect)
1	north	1	1301	208	6	111	5000.472	0.025
2	norway	2	1010	5	6	5	4725.404	0.019
3	cooperation	3	813	4	6	3	3802.577	0.015
4	arctic	4	798	12	6	6	3658.585	0.015
5	norwegian	5	543	8	6	4	2489.649	0.010
6	high	6	741	498	6	257	1938.604	0.014
7	barents	7	384	0	6	0	1818.115	0.007
8	government	8	705	540	6	145	1741.732	0.013
9	in	9	4209	19423	6	500	1643.465	0.066
10	sea	10	460	143	6	72	1545.724	0.009
11	development	11	485	275	6	120	1355.940	0.009
12	russia	12	308	14	6	7	1345.652	0.006
13	knowledge	13	423	195	6	84	1270.623	0.008
14	will	14	1011	2160	6	381	1244.720	0.019
15	areas	15	410	187	6	100	1235.782	0.008
16	research	16	508	411	6	112	1222.697	0.010
17	the	17	9022	59163	6	500	1141.071	0.105
18	climate	18	298	61	6	33	1095.474	0.006
19	important	19	424	326	6	183	1044.813	0.008
20	international	20	312	113	6	59	1006.990	0.006
21	and	21	4823	28069	6	500	966.719	0.070

Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex

Start ☐ Adv Search

Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Rys. 19 Lista słów kluczowych w analizowanych norweskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”. Źródło: opracowanie własne

Lista słów kluczowych jest sortowana w kategorii prawdopodobieństwa ich kluczowości (ang. *keyness likelihood*). Oznacza to, że program wygenerował słowa, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy).

	Type	Rank	Freq	Range
1	in the high north	1	354	4
2	in the barents sea	2	87	6
3	the high north the	3	66	5
4	of the high north	4	53	4
5	in the north the	5	51	6
6	the high north and	6	43	4
7	at the same time	7	42	6
8	the government intends to	7	42	5
9	with a view to	9	41	6
10	the high north is	10	39	4
11	law of the sea	11	35	6
12	between norway and russia	12	33	6
13	in the arctic council	12	33	5
14	petroleum activities in the	12	33	4
15	the law of the	12	33	6
16	of the barents sea	16	32	6
17	the barents sea lofoten	17	31	5
18	for the barents sea	18	30	5
19	government s high north	18	30	4
20	the barents sea and	18	30	6
21	government will seek to	21	29	4

Rys. 20 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych norweskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”. Źródło: opracowanie własne

Lista najpopularniejszych n-gramów jest sortowana w kategorii ich częstotliwości. Oznacza to, że program wygenerował n-gramy, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy). W uproszczeniu, są to najpopularniejsze związki wyrazowe w analizowanych dokumentach.

3.2.6 Szwecja

Szwedzkie elity polityczne długo nie opracowały spójnej strategii dotyczącej całego regionu Arktyki.³²⁰ Najludniejsze państwo nordyckie nie ma bezpośredniego dostępu do Oceanu Arktycznego. Krąg polarny przechodzi przez jej najbardziej na północ wysunięty region, Norrbotten. Tradycyjnie do północnej Szwecji zalicza się również graniczący z powyższym region Västerbotten. Są one ważne dla szwedzkiej gospodarki gromadząc różne ośrodki przemysłowe.³²¹ Północ Szwecji to również miejsce zamieszkania Saamów, ludu autochtonicznego obecnego na tych terenach jeszcze przed osadnictwem nordyckim. Kwestia

³²⁰ E.C.H. Keskitalo, *Sweden and Arctic policy* [w:] *International relations and the Arctic. Understanding policy and governance...*, s. 291–293.

³²¹ K.S. Coates, C. Holroyd, *dz. cyt.*, s. 285–286.

ochrony ich praw jest czynnikiem jednoczącym we współpracy z Norwegią i Finlandią.³²² Szwecja ma związki z Arktyką również poprzez wielowiekowe badania przeprowadzane tamże oraz eksplorację. Wraz z historią unii łączącej państwa skandynawskie, a więc i ich północnych ekspansji, stanowi to o związaniu polityki szwedzkiej z omawianym w pracy regionem. Jednakże, jak zostało wspomniane powyżej, dopiero XXI w. przyniósł na tyle duże zainteresowanie polityką arktyczną, że skutkowało to opracowaniem skonsolidowanej strategii, o której za chwilę. Jak ocenia Łuszczuk, w stosunku do innych państw arktycznych, szwedzkie elity polityczne wykazują raczej niewysoki stopień zaangażowania w sprawy regionu.³²³ Z jednej strony, region ten nie był w czołówce tematów zainteresowania polityki zagranicznej.³²⁴ Dopiero wzrost medialnego zainteresowania kwestiami arktycznymi na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w. spowodował rewizję dotychczasowej polityki władz Szwecji. W większym zaangażowaniu pomogło również zainteresowanie tematem samej Arktyki w ramach Rady Nordyckiej oraz arktycznego i północnego wymiaru UE.³²⁵ Było to związane z przewodnictwem szwedzkim w tych instytucjach.³²⁶ Z tego też powodu, Szwecja stała się orędownikiem współpracy regionalnej w Arktyce, w oparciu o zainteresowanie nordyckie oraz ogólnoeuropejskie.³²⁷ Rolę arktycznego orędownika przypisał temu państwu również Łuszczuk.³²⁸ To właśnie te tematy ważne z perspektywy współpracy nordyckiej, Szwecja promuje w stosunkach międzynarodowych w Arktyce, mianowicie wolny handel, rozwój zrównoważony oraz ochronę środowiska.³²⁹ W ten sposób dokonała się ewolucja zainteresowania sprawami arktycznymi w tym państwie.

W ramach czasowych pracy, szwedzki rząd opublikował tylko jedną strategię arktyczną, która została poddana analizie treści poprzez oprogramowanie AntConc. Co symptomatyczne, zrobił to w tym okresie jako ostatni spośród państw arktycznych. Dokument pt. „Strategy for the Arctic region” został wydany w 2011 r.³³⁰ Akcent został w nim położony na związki Szwecji z Arktyką, czyli związki historyczne, polityki bezpieczeństwa, związki ekonomiczne, środowiskowe, naukowe oraz kulturalne. Za główne instytucje współpracy międzynarodowej w regionie zostały uznane Rada Arktyczna, UE, Rada Nordycka, Euro-

³²² W. Greaves, *Indigenous peoples* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*..., s. 365–366.

³²³ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych*..., s. 249–251.

³²⁴ S. Sörlin, *The reluctant Arctic citizen. Sweden in the Arctic* [w:] *Polar geopolitics. Knowledge, resources and legal regimes*, (red.) K. Dodds, R. Powell, Cheltenham, 2014.

³²⁵ N. Granholm, *The new Arctic and the North Atlantic—strategic significance for Sweden?* [w:] *Friends in need. Towards a Swedish strategy of solidarity with her neighbours*, (red.) B. Hugemark, Sztokholm, 2012.

³²⁶ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych*..., s. 254–256.

³²⁷ N. Eklund, *Security perspectives from Sweden* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*..., s. 210–211.

³²⁸ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych*..., s. 256.

³²⁹ N. Eklund, *dz. cyt.*, s. 212–213.

³³⁰ Ministry for Foreign Affairs, Sweden, *Strategy for the Arctic region*, 2011.

arktyczna Rada Morza Barentsa, ONZ, tzw. Arktyczna Piątka oraz współpraca transgraniczna wśród Saamów. Na końcu strategii, zaprezentowano trzy główne priorytety. W wymiarze „klimatu i środowiska” opisano cele związane z klimatem, ochroną środowiska, bioróżnorodnością oraz badaniami naukowymi. Wymiar „rozwoju gospodarczego” dotyczy wolnego handlu w Arktyce, polityki przemysłowej w regionie Morza Barentsa, interesach gospodarczych w innych rejonach Arktyki oraz potrzeb edukacji i nauki. Ostatni z wymiarów to „wymiar ludzki”. W skład jego włączono: warunki środowiskowe wpływające na zdrowie mieszkańców regionu, wpływ skutków zmian klimatu na warunki życiowe, wpływ kultury i przedsiębiorczości ludów autochtonicznych, przetrwanie języków z grupy języków saamskich, transfer wiedzy i programy badań naukowych nad społecznością Saamów.³³¹

Na Rys. 21 i 22 przedstawiono wyniki analizy treści szwedzkiej strategii arktycznej. Wybrane do jej celów kategorie to wygenerowane słowa kluczowe oraz n–gramy. Na Rys. 21 zwraca szczególną uwagę pozycja takich słów kluczowych, jak „współpraca”, „Sámi” oraz „klimat”. Podkreśla to szwedzką rolę w arktycznych stosunkach międzynarodowych, w której to Szwecja jest propagatorem współpracy. Kwestią najbardziej wiążącą to państwo z Arktyką wydaje się być ochrona praw Saamów w Skandynawii oraz ochrona środowiska naturalnego. Najpopularniejsze n–gramy w szwedzkiej strategii są zgodne z powyższymi obserwacjami. W drugiej z analizowanych kategorii, uwagę zwraca miejsce takich fraz, jak „Euro–arktyczna Rada Morza Barentsa”, „przedłużony szelf kontynentalny” oraz „Nordycka Rada Ministrów”. Kwestie współpracy nie są tutaj przypadkowe. Ciekawym wydaje się obecność „przedłużonego szelfu kontynentalnego” aż na czwartym miejscu wśród najpopularniejszych n–gramów. Szwecja nie jest przecież państwem nadbrzeżnym Oceanu Arktycznego. Kontekst występowania tej frazy w tekście dotyczy jednak głównie kwestii problemowych w Arktyce i ewentualnych roszczeń do obszarów morskich, a nie bezpośredniej aktywności szwedzkiej na tym polu.

³³¹ *Tamże*, s. 3.

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus
Name: sweden
Files: 1
Tokens: 14872
(2011, Sweden) Strategy f

Reference Corpus
Name: BE06
Files: 500
Tokens: 1007532
A01.txt
A02.txt
A03.txt
A04.txt
A05.txt
A06.txt
A07.txt
A08.txt
A09.txt
A10.txt
A11.txt
A12.txt
A13.txt
A14.txt

Progress 100%

Use keyword cache Time taken (creating keyword results): 0.5613 sec

	Type	Rank	Freq_Tar	Freq_Ref	Range_Tar	Range_Ref	Keyness (Likelihood)	Keyness (Effect)
1	arctic	1	384	12	1	6	3151.623	0.050
2	sweden	2	168	8	1	8	1358.447	0.022
3	cooperation	3	98	4	1	3	796.168	0.013
4	swedish	4	73	7	1	5	570.726	0.010
5	sámi	5	65	0	1	0	550.237	0.009
6	climate	6	69	61	1	33	406.169	0.009
7	council	7	89	236	1	87	378.838	0.012
8	norway	8	46	5	1	5	356.769	0.006
9	region	9	71	136	1	47	338.820	0.009
10	russia	10	46	14	1	7	324.556	0.006
11	research	11	93	411	1	112	317.397	0.012
12	nordic	12	39	3	1	2	308.547	0.005
13	barents	13	33	0	1	0	279.281	0.004
14	indigenous	14	37	7	1	6	274.789	0.005
15	states	15	51	104	1	56	238.332	0.007
16	development	16	63	275	1	120	216.204	0.008
17	sustainable	17	36	33	1	21	210.118	0.005
18	reindeer	18	24	0	1	0	203.099	0.003
19	international	19	44	113	1	59	189.446	0.006
20	environmental	20	40	79	1	29	188.901	0.005
21	shipping	21	27	10	1	7	185.603	0.004

Keyword Types 270/2302 Keyword Tokens 7409/14872 Page Size 100 hits 1 to 100 of 270 hits

Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex

Start ☐ Adv Search

Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Rys. 21 Lista słów kluczowych w analizowanej szwedzkiej strategii arktycznej. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”. Źródło: opracowanie własne

Lista słów kluczowych jest sortowana w kategorii prawdopodobieństwa ich kluczowości (ang. *keyness likelihood*). Oznacza to, że program wygenerował słowa, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy).

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus

Name: sweden

Files: 1

Tokens: 14872

(2011, Sweden) Strategy for

Reference Corpus

Name: BE06

Files: 500

Tokens: 1007532

A01.txt

A02.txt

A03.txt

A04.txt

A05.txt

A06.txt

A07.txt

A08.txt

A09.txt

A10.txt

A11.txt

A12.txt

A13.txt

A14.txt

Progress 100%

Time taken (creating ngram results): 0.564 sec

	Type	Rank	Freq	Range
1	as a result of	1	17	1
2	sweden will work to	2	12	1
3	barents euro arctic council	3	9	1
4	continental shelf beyond nm	3	9	1
5	in the barents region	3	9	1
6	nordic council of ministers	3	9	1
7	the barents euro arctic	3	9	1
8	the nordic council of	3	9	1
9	and the united states	9	8	1
10	of the arctic council	10	7	1
11	sweden will work for	10	7	1
12	within the framework of	10	7	1
13	work to ensure that	10	7	1
14	claimed continental shelf beyond	14	6	1
15	in the arctic and	14	6	1
16	in the arctic council	14	6	1
17	in the arctic region	14	6	1
18	in the arctic the	14	6	1
19	in the high north	14	6	1
20	key facts on the	14	6	1
21	part of the arctic	14	6	1

N-Gram Types 13968 N-Gram Tokens 14869 Page Size 100 hits 1 to 100 of 13968 hits

Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex N-Gram Size 4 Open Slots 0 Min. Freq 1 Min. Range 1

Start ☐ Adv Search

Sort by Frequency ☐ Invert Order

Rys. 22 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanej szwedzkiej strategii. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”. Źródło: opracowanie własne

Lista najpopularniejszych n-gramów jest sortowana w kategorii ich częstotliwości. Oznacza to, że program wygenerował n-gramy, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy). W uproszczeniu, są to najpopularniejsze związki wyrazowe w analizowanych dokumentach.

3.2.7 Finlandia

Podobnie, jak sąsiednia Szwecja, Finlandia jest jednym z omawianych państw pozbawionym bezpośredniego dostępu do Oceanu Arktycznego. Związki tego państwa z szeroko rozumianą północą są jednak bliskie. Nie ulega wątpliwości, że Finlandia jest ugruntowanym państwem arktycznym w kontekście jej okołobiegunowej aktywności. Krąg polarny przechodzi przez położony na północy region Lappi (Laponia). Podobnie jak w przypadku Norwegii i Szwecji, zamieszkuje go lud Saamów. Finlandia uzyskała niepodległość w 1918 r. W stosunku do swoich nordyckich sąsiadów, nie ma wielowiekowych tradycji niezależności i możliwości kształtowania się w ten sposób własnej

polityki arktycznej. Był to obszar wpływów zarówno nordyckich, jak i rosyjskich.³³² Odmienność kultury saamskiej z kolei nie była wspierana również później, w czasie państwowości fińskiej. To także łączy ją z ewolucyjnym podejściem do spraw Saamów wśród Norwegów i Szwedów. Wynikiem zmienności stref wpływów, ale już w skali makro, podczas zimnej wojny Finlandia prowadziła politykę neutralności względem NATO oraz ZSRR. Wypracowała w tym względzie własną drogę poprzez polityczne samoograniczenie się, które to zostało nazwane finlandyzacją. Z powodu swojej wyjątkowej pozycji, elitom politycznym tego państwa było relatywnie łatwo wykorzystać szanse związane z zakończeniem rywalizacji zimnowojennej i zaangażować się w rozwój stosunków międzynarodowych w regionie.³³³ Szczególną wagę uzyskały tutaj kwestie współpracy multilateralnej pomiędzy państwami zachodnimi a Rosją. Historia omawianego państwa to historia równie trudnych stosunków z ZSRR.³³⁴ Finlandia jest uznawana za pioniera współczesnej współpracy arktycznej. Kwestie te nie były strategicznymi tematami fińskiej polityki zagranicznej przez większą część XX w., jednak zostało to trwale zmienione na przełomie lat 80. i 90. Proces powstania i rozwoju AEPS, który wyewoluował później w powstanie Rady Arktycznej, został nazwany procesem z Rovaniemi, od miejsca spotkania rangi ministerialnej państw arktycznych.³³⁵ Zaangażowanie Finlandii w ten proces pomogło znacząco ukształtować ramy stosunków międzynarodowych w regionie. Państwo to było entuzjastą powstania i silniejszego mandatu Rady Arktycznej. Finlandia to też propagator Wymiaru Północnego UE.³³⁶ Jej ugruntowana pozycja w stosunkach międzynarodowych w Arktyce, ale też i ograniczenia z niej wynikające, skutkują chęcią wzmocnienia własnego głosu w ramach tej unijnej inicjatywy.³³⁷ Jak zauważa Łuszczuk, Finlandia chce przyjąć rolę arktycznego eksperta pośród państw regionu.³³⁸ Jest to związane z charakterem gospodarki tego państwa, znaczenia dla działalności ludzkiej w Arktyce oraz samej działalności w regionie Lappi.³³⁹ Fińskie przedsięwzięcia związane z Arktyką są często związane z przemysłem wysokich technologii, od specjalnej gałęzi stoczniowej, po nowoczesną łączność.³⁴⁰ Finlandia w stosunkach

³³² M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 162.

³³³ M. Heikkilä, *dz. cyt.*, s. 6–85.

³³⁴ L. Heininen, *Security perspectives from Finland. An Arctic case* [w:] *Routledge handbook of Arctic security...*, s. 198–199.

³³⁵ *Tamże*, s. 203.

³³⁶ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 164.

³³⁷ L. Heininen, H.N. Nicol, *The importance of Northern Dimension foreign policies in the geopolitics of the circumpolar North*, „Geopolitics”, nr 12, 2007, s. 143.

³³⁸ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 167.

³³⁹ K.S. Coates, C. Holroyd, *dz. cyt.*, s. 286–287.

³⁴⁰ L. Heininen, *Finland as an Arctic and European state* [w:] *International relations and the Arctic. Understanding policy and governance...*, s. 321–330.

międzynarodowych w regionie podkreśla mocno kwestie ochrony środowiska naturalnego oraz zrównoważonego rozwoju, co nie odróżnia ją pod tym względem od pozostałych państw nordyckich.³⁴¹

Z powodu zaangażowania we współpracę multilateralną w regionie, państwo to nadało sprawom arktycznym większą wagę w ramach czasowych pracy, niż przed r. 2006. Wynikiem tego było opublikowanie w ich trakcie trzech dokumentów dotyczących polityki arktycznej. Pierwszy z nich nosi nazwę „Finland’s strategy for the Arctic region” i został wydany w 2010 r.³⁴² W dokumencie tym zawarto sześć wymiarów strategii. Mowa o „wrażliwym środowisku Arktyki”, „aktywności gospodarczej i know-how”, „transporcie i infrastrukturze”, „ludach autochtonicznych”, „narzędziach polityki arktycznej” oraz o „UE i regionie Arktyki”.³⁴³ Każdemu z tych wymiarów zostały przyporządkowane cele z nimi związane. Aktualizacja powyższej strategii miała miejsce w 2013 r. i nosi nazwę „Strategy for the Arctic Region”.³⁴⁴ Struktura tego dokumentu była bardzo podobna. Sprawia on jednak wrażenie bardziej rozbudowanego. Przed prezentacją wymiarów strategii zaprezentowano wstęp o arktycznej populacji Finlandii, nadając jej największą wagę. Później znalazł się punkt o edukacji i badaniach. Co ciekawe, najszerzej w omawianej strategii opisano wymiar zatytułowany „fińska aktywność gospodarcza w Arktyce”. Ostatnie dwa punkty to „środowisko i stabilność oraz „współpraca międzynarodowa w Arktyce”.³⁴⁵ W 2020 r. opublikowany został ostatni z analizowanych fińskich dokumentów, czyli „Finland’s strategy for Arctic policy”.³⁴⁶ Wyróżniono w nim tylko cztery, ale rozbudowane wymiary strategiczne polityki arktycznej. Pierwszy to „zmiany klimatu, złagodzenie i adaptacja”. Drugi wymiar jest związany z mieszkańcami regionu. Dwa priorytety w nim zawarte to „promocja dobrych warunków życia” oraz „prawa Saamów jako ludności autochtonicznej”. Trzeci wymiar dotyczy roli Finlandii jako eksperta, która to ma się przejawiać w poprawie dobrobytu mieszkańców oraz innowacyjnych badaniach naukowych. Ostatni czwarty wymiar, to „transport i logistyka”.³⁴⁷

Rys. 23 i 24 obrazują wyniki analizy treści fińskich dokumentów w ramach polityki arktycznej. Wybrane kategorie są wygenerowanymi słowami kluczowymi i n-gramami. Na Rys. 23 szczególną uwagę zwraca miejsce takich słów kluczowych, jak „współpraca”, „klimat” i „autochtoniczne”. Podobnie, jak w innych strategiach nordyckich, dużo miejsca

³⁴¹ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 167–168.

³⁴² Prime Minister’s Office Publications, *Finland’s strategy for the Arctic region*, 8/2010.

³⁴³ *Tamże*, s. 5.

³⁴⁴ Prime Minister’s Office Publications, Finland, *Strategy for the Arctic Region*, 16/2013.

³⁴⁵ *Tamże*, s. 5.

³⁴⁶ Publications of the Finnish Government, *Finland’s strategy for Arctic policy*, 2021:55.

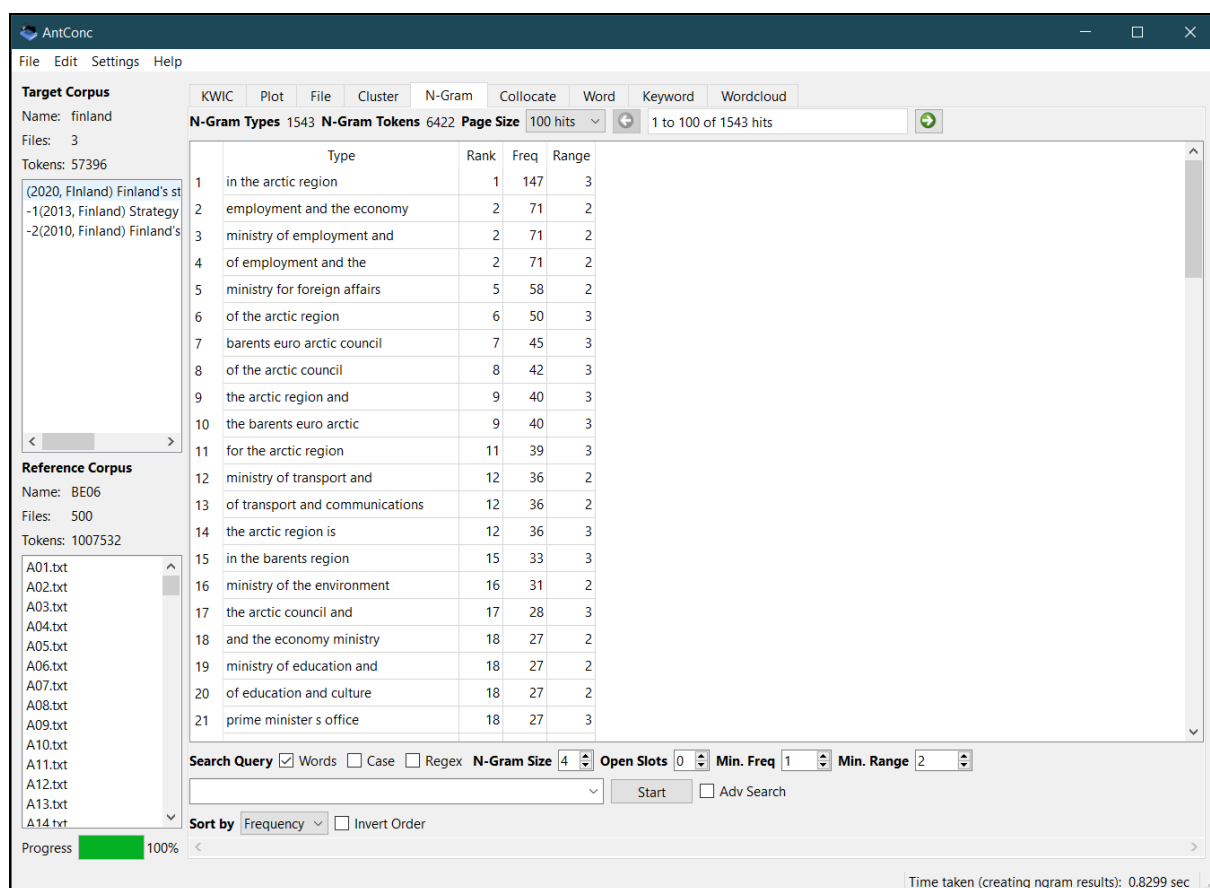
³⁴⁷ *Tamże*, s. 9–10.

poświęcono kwestiom współpracy międzynarodowej i klimatu. Dla tych państw oraz dla Finlandii ważne miejsce na liście priorytetów polityki arktycznej zajmują ludy autochtoniczne. Najpopularniejsze n-gramy w fińskich strategiach potwierdzają te spostrzeżenie (Rys. 24). W drugiej z analizowanych kategorii, szczególną uwagę zwraca wysokie miejsce frazy „Euro-arktyczna Rada Morza Barentsa”. Podkreśla to wagę przypisaną współpracy międzynarodowej w regionie, której promotorem jest Finlandia. W analizowanych strategiach, ciekawa wydaje się liczba wystąpień fraz „Ministerstwo Zatrudnienia i Gospodarki” oraz „Ministerstwo Transportu i Komunikacji”. Jest to spowodowane tym, iż fińskie priorytety polityki arktycznej są wyraźnie podzielone na role, jakie mają do wypełnienia konkretne ministerstwa. Sprawia to wrażenie niezwykle spójnej polityki i strategii arktycznej.

	Type	Rank	Freq_Tar	Freq_Ref	Range_Tar	Range_Ref	Keyness (Likelihood)	Keyness (Effect)
1	arctic	1	1558	12	3	6	9001.675	0.053
2	finland	2	673	5	3	4	3880.230	0.023
3	region	3	562	136	3	47	2614.541	0.019
4	cooperation	4	415	4	3	3	2382.283	0.014
5	ministry	5	290	26	3	19	1518.577	0.010
6	international	6	265	113	3	59	1100.456	0.009
7	finnish	7	170	3	3	2	963.566	0.006
8	council	8	279	236	3	87	946.712	0.010
9	the	9	5294	59163	3	500	940.859	0.087
10	northern	10	209	77	3	47	896.885	0.007
11	climate	11	191	61	3	33	844.105	0.007
12	barents	12	137	0	3	0	800.578	0.005
13	indigenous	13	143	7	3	6	779.854	0.005
14	and	14	2810	28069	3	500	722.870	0.064
15	transport	15	187	108	3	38	717.304	0.006
16	expertise	16	169	66	3	29	715.891	0.006
17	environment	17	192	129	3	76	703.846	0.007
18	eu	18	173	98	3	27	667.224	0.006
19	research	19	247	411	3	112	618.315	0.009
20	peoples	20	122	20	3	15	599.660	0.004
21	sustainable	21	126	33	3	21	577.525	0.004

Rys. 23 Lista słów kluczowych w analizowanych fińskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”. Źródło: opracowanie własne

Lista słów kluczowych jest sortowana w kategorii prawdopodobieństwa ich kluczowości (ang. *keyness likelihood*). Oznacza to, że program wygenerował słowa, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy).

Rys. 24 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych fińskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”. Źródło: opracowanie własne

Lista najpopularniejszych n-gramów jest sortowana w kategorii ich częstotliwości. Oznacza to, że program wygenerował n-gramy, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy). W uproszczeniu, są to najpopularniejsze związki wyrazowe w analizowanych dokumentach.

3.2.8 Federacja Rosyjska

Jak zostało wskazane w rozdziale pierwszym, w Rosji mieszka połowa światowej populacji zamieszkałej w kole podbiegunowym północnym. W tym państwie wytwarza się 70% całego okołobiegunowego PRB. Jeśli weźmie się pod uwagę całość gospodarki rosyjskiej, to jej 15% jest generowane w Arktyce. Mowa w szczególności o wydobywaniu ropy naftowej i gazu ziemnego.³⁴⁸ To między innymi te statystyki obrazują, jak ważny jest omawiany region dla największego państwa na świecie. Rosja jest jedynym państwem arktycznym, który nie należy do NATO lub UE. W kwestii stosunków międzynarodowych w Arktyce, często zwraca się uwagę na dychotomię Zachód–Rosja. Pozostałe państwa

³⁴⁸ R.M. Czarny, *High North – między geografią a polityką...*, s. 185–186

arktyczne są państwami bardzo wysoko rozwiniętymi, a w przypadku Rosji zwraca uwagę jej słabość funkcjonalna w wewnętrznych politykach publicznych oraz autorytarny charakter państwa.³⁴⁹ Podstawowym problemem w analizie kontekstu polityki arktycznej tego państwa, ale i każdego innych porównań z państwami Zachodu, jest problem nieprzystawalności analizowanych podmiotów. Będąc poza tradycją państwowości szeroko rozumianego Zachodu, Rosja ukształtowała odmienne wzorce funkcjonowania państwa w kluczowych dla tej pracy kwestiach. Centralne sterowanie polityką arktyczną jest podporządkowane autorytarnie definiowanym interesom państwa, które nie mogą uwzględniać punktu widzenia mieszkańców regionu i specyfiki jego środowiska. Ze względu na rozległość jej terytorium, wiele rosyjskich regionów można uznać za arktyczne. W Północno-Zachodnim Okręgu Federalnym oraz wszystkich trzech okręgach zauralskich znajdują się liczne republiki, kraje, obwody i okręgi autonomiczne, związane geograficznie, klimatycznie lub przyrodniczo z Arktyką.³⁵⁰ Rozległość terytorium tego państwa wynika w dużej mierze z wielowiekowego podboju i kolonizacji Syberii. Historia tej części regionu to historia eksploatacji jego zasobów, w kontekście rosyjskim niczym nie ograniczona. Kwestie praw ludów autochtonicznych oraz ochrony środowiska tego niezwykle wrażliwego regionu są nadal pomijane w priorytetach politycznych.³⁵¹ Znaczenie Arktyki dla rządu w Moskwie to przede wszystkim jej potencjał gospodarczy oraz militarny.³⁵² Po stagnacji końca zimnej wojny i lat 90., niemal we wszystkich dziedzinach funkcjonowania państwa, omawiany region zyskał status strategicznego w narracji rosyjskich elit politycznych.³⁵³ Jednym z ich celów jest chęć bycia mocarstwem światowym, odzyskania tego miana z czasów zimnej wojny, stąd waga gospodarki i wojskowości w kole podbiegunowym.³⁵⁴ W XXI w. ważną aktywnością Rosji w Arktyce jest demonstracja jej siły militarnej.³⁵⁵ Należy zauważyć, że podejście do regionu administracji prezydenckiej cechuje konsolidacja koncepcji polityki zagranicznej, doktryny energetycznej, militarnej i morskiej, centralizacja polityki arktycznej.³⁵⁶ Projektem

³⁴⁹ J. Grzela, *Wzrost znaczenia Arktyki w kontekście regionalnego bezpieczeństwa*, „Studia Humanistyczno-Społeczne”, tom 6, 2012, s. 70.

³⁵⁰ G. Fondahl, A.A. Espiritu, A. Ivanova, *Russia's Arctic regions and policies* [w:] *The Palgrave handbook of Arctic policy and politics...*, s. 197–198.

³⁵¹ G. Hønneland, *Arctic euphoria and international High North politics...*, s. 50.

³⁵² K. Zysk, *Russia turns north, again. Interests, policies and the search for coherence* [w:] *Handbook of the politics of the Arctic...*, s. 446.

³⁵³ K. Kubiak, *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku...*, s. 229–230.

³⁵⁴ E. Canova i in., *Russian chairmanship of the Arctic Council. The awakening of a giant*, Groupe d'études Géopolitiques, Working Paper, May 2021, Paryż, 2021; J. Staun, *A two-faced Russia? Civilian interests and great power politics in the High North* [w:] *Handbook on geopolitics and security in the Arctic...*, s. 15.

³⁵⁵ M. Tarnawski, *Problem Arktyki w polityce zagranicznej i strategii bezpieczeństwa Rosji* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku...*, s. 462–463.

³⁵⁶ I. Øverland, *Russia's Arctic energy policy*, „International Journal”, tom 65, nr 4, 2010, s. 867–870.

kluczowym w skali regionalnej jest Północna Droga Morska, również opisana w rozdziale pierwszym, która pomimo ambicji propagatorów, jest wciąż na marginesie międzynarodowego transportu morskiego.³⁵⁷ Podsumowując rosyjską politykę arktyczną, trudno uchwycić w niej długotrwałe trendy.³⁵⁸ Dzieje się tak m.in. ze względu niedemokratyczny charakter tego państwa. Przytoczone wcześniej przemówienie Michaiła Gorbaczowa otworzyło możliwość współpracy międzynarodowej w Arktyce po zimnej wojnie. Rosja posiada niebagatelne doświadczenie w różnego typu aktywności ludzkiej w regionie i chce pełnić rolę arktycznego mocarstwa.³⁵⁹ Jednakże, jej słabość funkcjonalna oraz relatywnie niewielkie możliwości gospodarcze bez zagranicznych technologii obrazują, jak nazwał to Łuszczuk, „arktyczny paradoks” tego państwa.³⁶⁰

Strategiczne znaczenie jakie ma Arktyka dla Rosji skutkowało na przestrzeni lat w opracowaniu i publikacji strategii arktycznych, które miały ugruntować jej politykę dotyczącą regionu. Kiedy państwa zachodnie tłumaczyły swoje wszystkie strategie na język angielski, nie było to stałą praktyką w jej przypadku. W ramach czasowych tej pracy, Rosja opublikowała cztery strategie arktyczne, które zostały oficjalnie przetłumaczone na język angielski. Pierwszym dokumentem jest „Basics of the state policy of the Russian Federation in the Arctic for the period till 2020 and for a further perspective” z 2008 r.³⁶¹ Podzielono go na cztery punkty. W pierwszym opisano interesy narodowe Rosji w Arktyce. W drugim określono strategiczne priorytety polityki arktycznej, które sięgają do 2020 r. W trzecim wyszczególniono środki do jej prowadzenia. Punkt czwarty dotyczy zaś mechanizmów realizacji postawionych celów. Co ciekawe, pierwszym interesem narodowym jest określenie Arktyki jako strategicznego zasobu surowców. W tym kontekście, mowa również o zapewnieniu pokoju i stabilności w regionie, zachowaniu arktycznego unikatowego ekosystemu oraz użyciu Północnej Drogi Morskiej jako rosyjskiego narodowego szlaku w regionie.³⁶² W 2013 r. opublikowano zarządzenie do tej strategii w kontekście rozwoju Arktyki oraz bezpieczeństwa narodowego pt. „Strategy for the development of the Arctic zone of the Russian Federation and ensuring national security for the period up to 2020”.³⁶³

³⁵⁷ E. Klimenko, *Russia's Arctic security policy. Still quiet in the High North*, „SIPRI Policy Paper”, nr 45, February 2016, s. 9–11.

³⁵⁸ E. Piskunova, *Russia in the Arctic. What's lurking behind the flag?*, „International Journal”, tom 65, nr 4, 2010, s. 860–862.

³⁵⁹ R. Ostrow, *Pax Russica. Russia's role in the race for the Arctic*, „SAIS Review”, tom 33, nr 2, 2013.

³⁶⁰ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 234.

³⁶¹ *Basics of the state policy of the Russian Federation in the Arctic for the period till 2020 and for a further perspective*, adopted by the President of the Russian Federation, September 18, 2008.

³⁶² *Tamże*, s. 2.

³⁶³ *Strategy for the development of the Arctic zone of the Russian Federation and ensuring national security for the period up to 2020*, 20 February 2013.

Dokonano tam analizy wszystkich priorytetów strategii w kontekście jej wykonalności. Prócz kwestii bezpieczeństwa narodowego, zwrócono szczególną uwagę na rozwój społeczny oraz gospodarczy rosyjskiej Arktyki. Najnowszą aktualizacją strategii arktycznej jest „Basic principles of Russian Federation state policy in the Arctic to 2035”.³⁶⁴ Struktura tego dokumentu jest analogiczna do strategii z 2008 r. Jest podzielona na podobne punkty. Szczególnie zwraca uwagę zmiana miejsc głównych priorytetów. Za pierwszy z nich uznano „ochronę suwerenności i integralności terytorialnej Federacji Rosyjskiej”. Kolejnymi priorytetami są „utrzymanie pokoju i stabilności w Arktyce”, „polepszanie warunków życia mieszkańców regionu”, „rozwój Arktyki jako bazy surowcowej państwa”, „rozwój Północnej Drogi Morskiej jako głównego morskiego szlaku narodowego” oraz „ochrona środowiska”.³⁶⁵ W przeprowadzonej analizie dyskursu znalazło się również zarządzenie wykonawcze do tej strategii pt. „Strategy for the development of the Arctic zone of the Russian Federation and ensuring national security for the period up to 2035”.³⁶⁶ Podobnie w tym przypadku, analizowane są priorytety strategiczne i ukazywana jest ścieżka ich wykonalności.

Rys. 25 i 26 prezentują wyniki analizy treści, której przedmiotem były rosyjskie dokumenty w ramach polityki arktycznej. Wybrane kategorie analityczne to wygenerowane słowa kluczowe oraz n–gramy. Na Rys. 25 zwracają szczególną uwagę takie słowa kluczowe, jak „strefa”, „rozwój” i „infrastruktura”. W pierwszym przypadku, należy zauważyć odmienne nazewnictwo rosyjskie, niż w pozostałych państwach arktycznych. Arktyka (ros. *Арктика*) jest w tym przypadku całym regionem okołobiegunowym, a rosyjska część Arktyki jest nazywana „strefą arktyczną” (ang. *Arctic zone*, ros. *арктическая зона*). Prócz tego, w rosyjskich strategiach kładzie się duży nacisk na rozwój gospodarczy strefy arktycznej oraz poprawę stanu jej infrastruktury. Wygenerowane n–gramy w rosyjskich strategiach potwierdzają te spostrzeżenia (Rys. 26). W drugiej z analizowanych kategorii, uwagę zwraca wysoka pozycja takich fraz, jak „rozwój strefy arktycznej”, „Północna Droga Morska” oraz „rozwój gospodarczy”. Wszystko to jest podporządkowane rosyjskiej doktrynie gospodarczej i pokazuje jednocześnie wagę eksploatacji surowców mineralnych dla organów centralnych państwa.

³⁶⁴ *Basic principles of Russian Federation state policy in the Arctic to 2035*, Approved by the Decree of the President of the Russian Federation on 5 March 2020, No. 164.

³⁶⁵ *Tamże*, s. 3–4.

³⁶⁶ *Strategy for the development of the Arctic zone of the Russian Federation and ensuring national security for the period up to 2035*, approved by Russian President Vladimir Putin on October 26, 2020.

AntConc
File Edit Settings Help

Target Corpus
Name: russia
Files: 4
Tokens: 24816

Reference Corpus
Name: BE06
Files: 500
Tokens: 1007532

Progress 100%

Use keyword cache Time taken (creating keyword results): 0.5649 sec

	Type	Rank	Freq_Tar	Freq_Ref	Range_Tar	Range_Ref	Keyness (Likelihood)	Keyness (Effect)
1	arctic	1	610	12	4	6	4445.093	0.048
2	russian	2	504	28	4	17	3549.934	0.040
3	federation	3	482	11	4	6	3498.204	0.038
4	of	4	2709	30733	4	500	3044.414	0.093
5	zone	5	283	27	4	21	1931.191	0.023
6	development	6	375	275	4	120	1929.175	0.029
7	the	7	2972	59163	4	500	1267.294	0.068
8	implementation	8	124	40	3	23	744.896	0.010
9	economic	9	154	154	4	62	729.660	0.012
10	state	10	163	262	4	130	663.177	0.013
11	including	11	167	308	4	190	645.179	0.013
12	infrastructure	12	94	9	4	6	640.603	0.008
13	and	13	1292	28069	4	500	416.734	0.048
14	security	14	84	132	4	84	344.318	0.007
15	indigenous	15	47	7	4	6	309.215	0.004
16	international	16	74	113	4	59	306.415	0.006
17	resources	17	65	71	4	45	299.995	0.005
18	natural	18	74	123	4	80	297.160	0.006
19	system	19	96	295	4	119	294.603	0.008
20	cooperation	20	42	4	4	3	286.244	0.003
21	technologies	21	53	31	4	13	286.176	0.004

Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex
Start ☐ Adv Search
Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Rys. 25 Lista słów kluczowych w analizowanych rosyjskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”. Źródło: opracowanie własne

Lista słów kluczowych jest sortowana w kategorii prawdopodobieństwa ich kluczowości (ang. *keyness likelihood*). Oznacza to, że program wygenerował słowa, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy).

	Type	Rank	Freq	Range
1	of the russian federation	1	447	4
2	zone of the russian	2	208	4
3	arctic zone of the	3	206	4
4	the arctic zone of	4	202	4
5	in the arctic zone	5	125	4
6	of the arctic zone	6	122	4
7	the russian federation in	7	96	4
8	russian federation in the	8	89	4
9	federation in the arctic	9	76	4
10	development of the arctic	10	67	4
11	the russian federation and	11	55	4
12	the northern sea route	12	51	4
13	of the state policy	13	45	4
14	policy of the russian	14	41	4
15	state policy of the	15	38	4
16	the state policy of	15	38	4
17	economic development of the	17	33	4
18	the development of the	18	31	3
19	of the northern sea	19	28	4
20	the implementation of the	20	27	3
21	in the field of	21	25	3

Rys. 26 Lista najpopularniejszych n–gramów w analizowanych rosyjskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N–Gram”. Źródło: opracowanie własne

Lista najpopularniejszych n–gramów jest sortowana w kategorii ich częstotliwości. Oznacza to, że program wygenerował n–gramy, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy). W uproszczeniu, są to najpopularniejsze związki wyrazowe w analizowanych dokumentach.

3.3 Polityka wybranych państw nie–arktycznych

Jak zostało wskazane na początku tego rozdziału, nie tylko państwa arktyczne prowadzą politykę arktyczną i posiadają strategię arktyczną. Nie ulega wątpliwości, że w naturalny sposób państwa nie–arktyczne mają mniejsze możliwości, środki i wpływ na stosunki międzynarodowe w regionie.³⁶⁷ Mają inne interesy niż państwa arktyczne. Dla podmiotów spoza regionu, Arktyka może być jednym z wielu priorytetowych kierunków działań polityki zagranicznej lub znajdować się zupełnie na jej marginesie.

Jeśli mowa o państwach nie–arktycznych, które są wspomniane ze względu na prowadzoną przez siebie politykę arktyczną, najczęściej wymienia się państwa posiadające

³⁶⁷ M. Łuszczuk, B. Padrtova, W. Szczerbowicz, *dz. cyt.*, s. 11.

status obserwatora w Radzie Arktycznej. Na koniec 2021 r., status ten posiadały (kolejno od daty uzyskania) Niemcy, Holandia, Polska i Wielka Brytania (1998), Francja (2000), Hiszpania (2006), Chiny, Indie, Włochy, Japonia, Korea Południowa i Singapur (2013) oraz Szwajcaria (2017).³⁶⁸ Status obserwatora przy Radzie Arktycznej pozwala uczestniczyć przedstawicielom wyżej wymienionych państw w niektórych jej pracach i się im przyglądać. Samo uzyskanie tego statusu oznacza wykazanie szeroko rozumianej aktywności w regionie.³⁶⁹ Patrząc na powyższą listę, można zaproponować podział tychże obserwatorów na państwa europejskie i państwa azjatyckie. W przypadku tych pierwszych, są to często były państwa kolonialne, dla których przez wieki północne terytoria Ameryki Północnej i Eurazji były kierunkami ekspansji terytorialnej lub gospodarczej. Są to również takie państwa, jak Polska, które mają udokumentowaną wieloletnią aktywność naukową w Arktyce.³⁷⁰ Jeśli chodzi o państwa azjatyckie, to zaczęły być aktywne znacznie później. Uzyskanie statusu obserwatora obrazuje jednak ich wzrastające znaczenie w globalnych stosunkach międzynarodowych, w światowej gospodarce i badaniach naukowych, a omawiany region jest w tym wypadku jednym z obszarów tej wielopłaszczyznowej aktywności. W narracji medialnej często wspomina się o zagrożeniu dla pokoju i stabilności w Arktyce, które to powodować ma wielowymiarowa aktywność Chin.³⁷¹ Państwo to ma jednak ograniczone możliwości i jego aktywność musi polegać na wsparciu jednego lub wielu państw arktycznych. Dla państw nie-arktycznych, ze szczególnym uwzględnieniem państw europejskich, głównym wymiarem polityki arktycznej jest wymiar naukowy.³⁷² To on jest w ich strategiach najmocniej akcentowany.³⁷³ W tym sensie nauka w Arktyce jest przez państwa nie-arktyczne spolityzowana, przez strategie polityczne nastawione na wymiar naukowy.³⁷⁴ Działalność naukowa jest dla wielu tych państw jedyną możliwą działalnością *in*

³⁶⁸ Arctic Council, Organization, *Arctic Council Observers*, <https://arctic-council.org/about/observers/> [dostęp 10.5.2023].

³⁶⁹ M. Łuszczuk, B. Padrtova, W. Szczerbowicz, *dz. cyt.*, s. 4.

³⁷⁰ Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Departament Prawno-Traktatowy, *Polska polityka polarna. Od ekspedycji z przeszłości ku wyzwaniom przyszłości*, załącznik do uchwały nr 129/2020 Rady Ministrów z dnia 11 września 2020 r.

³⁷¹ B. Padrtova, *Frozen narratives. How media present security in the Arctic*, "Polar Science", nr 21, 2019, s. 43.

³⁷² Przykładowo, zob. Polskie Konsorcjum Polarne, Komitet Badań Polarnych PAN, *Strategia polskich badań polarnych. Koncepcja na lata 2017–2027*, 2017...

³⁷³ Ministry for Europe and Foreign Affairs, France, *The great challenge of the Arctic. National roadmap for the Arctic*, 2016, s. 60.

³⁷⁴ Foreign and Commonwealth Office, UK, *Beyond the ice. UK policy towards the Arctic*, 2018, s. 29.

situ w regionie, co świadczy również o roli dyplomacji naukowej w stosunkach międzynarodowych.³⁷⁵

Podsumowanie

Powyższy rozdział był pierwszym z dwóch z części analitycznej pracy, która przedstawia jej wyniki. Przedstawiono w nim poszczególne studia przypadków państw arktycznych. Na początku, zaprezentowano zagadnienia związane z polityką arktyczną oraz strategiami arktycznymi. „Polityka arktyczna” została określona jako najszersze pojęcie opisujące całość założeń i aktywności państwa w Arktyce, zgodnie z angielskim terminem *Arctic policy*. „Strategia arktyczna” została zdefiniowana w rozumieniu szerokim, jak i wąskim. W pierwszym przypadku, chodzi o kompletny i długoterminowy plan działania w regionach polarnych. Drugi przypadek dotyczy konkretnego fizycznego dokumentu, w którym opisano ów kompletny i długoterminowy plan działania. Znaczenia te były używane zamiennie zależnie od kontekstu. W największej części rozdziału, opisano kontekst polityki arktycznej USA, Kanady, Królestwa Danii, Islandii, Norwegii, Szwecji, Finlandii i Federacji Rosyjskiej. Następnie zaprezentowano analizę strategii arktycznych tych państw oraz wybrane elementy analizy dyskursu w nich obecnego. Na koniec rozdziału, przedstawiono podstawowe zagadnienia związane z politykami i strategiami państw nie-arktycznych. Należy zauważyć, że to właśnie działalność naukowa w regionie jest często dla tych państw jedyną formą działalności *in situ* w Arktyce.

³⁷⁵ Swiss Federal Department of Foreign Affairs, *Swiss polar research. Pioneering spirit, passion and excellence*, 2015, s. 4.

Rozdział 4. Analiza dyskursu w strategiach arktycznych

W niniejszym rozdziale autor prezentuje zagregowane wyniki z analizy strategii arktycznych. Jako całość (wraz z rozdziałem trzecim) stanowi on część analityczną pracy oraz ukazuje wyniki badań. Rozdział czwarty jest podzielony na trzy części. Na początku, przedstawione są w szerszym kontekście badania nad strategiami arktycznymi z uwzględnieniem analizy dyskursu, wraz z agregacją wyników badań przedstawionych w poprzednim rozdziale. Następnie, zaprezentowano koncepcję postrzegania „self”, „other” oraz regionu, które to postrzeganie wynika z dokumentów związanych z polityką arktyczną. Na końcu, autor wyszczególnił sześć koncepcji konstruowania regionu, które można odnaleźć w toku analizy strategii arktycznych.

4.1 Badania nad strategiami arktycznymi

4.1.1 Dorobek innych autorów

Pisząc o badaniu strategii arktycznych, należy na pierwszym miejscu umieścić dorobek fińskiego politologa Lassiego Heininena z Lapin Yliopisto/University of Lapland w Rovaniemi. W 2012 r. opublikował on monografię pt. „Arctic strategies and policies. Inventory and comparative study”.³⁷⁶ Praca ta doczekała się również rozwinięcia, wydanego wraz z brytyjską politolożką Alyson J.K. Bailes.³⁷⁷ Heininen jako pierwszy dokonał analizy strategii arktycznych oraz porównał je ze sobą w całości. W latach 2006–2011 państwa arktyczne opublikowały pierwsze wersje własnych i współczesnych strategii względem regionu, stąd jego praca poruszała temat wówczas bieżący, niezbadany wystarczająco w dotychczasowych pracach naukowych.

Monografia Bailes i Heininena stanowi użyteczne źródło wiedzy dla przedmiotu pracy. Za ramy teoretyczne pracy, autorzy uznali teorię realistyczną stosunków międzynarodowych. Ma to korespondować z państwocentrycznym charakterem strategii oraz podkreślaną w nich kategorią suwerenności, która z kolei jest kluczowa w myśleniu realistycznym.³⁷⁸ „Strategy papers on the Arctic or High North. A comparative study and analysis” dzieli się więc na trzy części: teoretyczną, analizę strategii arktycznych każdego

³⁷⁶ L. Heininen, *Arctic strategies and policies. Inventory and comparative study*, Rovaniemi–Akureyri, 2012.

³⁷⁷ A.J.K. Bailes, L. Heininen, *Strategy papers on the Arctic or High North...*

³⁷⁸ *Tamże*, s. 18.

z omawianych państw oraz ich porównanie. Co ciekawe, analiza strategii arktycznych zawiera dziewięć punktów. Prócz ośmiu państw arktycznych, zbadana została polityka UE. Została ona oparta w pracy na „Komunikacie Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego. Unia Europejska a region arktyczny”.³⁷⁹ Autorzy mieli trudność w rozstrzygnięciu, czy analizowany dokument UE jest strategią arktyczną, zgodnie z przyjętą jej definicją. Ważniejszym jednak wydaje się fakt, że teoria realizmu ma generalny problem z określaniem strategii politycznych podmiotów ponadnarodowych, co oznaczałoby przyznanie im relatywnie niezależnej podmiotowości w stosunkach międzynarodowych. Autorzy chcieli w ten sposób podkreślić wkład UE do stosunków międzynarodowych w Arktyce oraz poziom zaawansowania jej polityki względem regionu.

Analizując strategie arktyczne, Bailes i Heininen poświęcili szczególną uwagę celom jakie państwa arktyczne zobowiązały się realizować w ramach prowadzonej przez siebie polityki arktycznej. Cele te stanowią w większości przypadków również kolejne rozdziały strategii arktycznych. Z tego powodu, możliwe było tytułowe porównanie strategii państw arktycznych oraz UE, w zgodzie z założeniami pracy. Zostało one w części trzeciej wsparte przez końcowe rozważania teoretyczne, tj. na ile strategie są istotne dla głównych kategorii myślenia realistycznego, jak choćby suwerenność, czy rywalizacja. Autorzy dodali jednak do tych rozważań alternatywne wyniki przy operacjonalizacji innych podejść teoretycznych dla przedmiotu pracy, które mogą inaczej rozkładać akcenty w analizie, np. uwypuklając współpracę międzynarodową, czy międzynarodowy *governance*. Interesująca wydaje się próba uchwycenia przez autorów tego, co nazwali „naturą strategii” (ang. *nature of strategy*), na końcu monografii.³⁸⁰ Punkt ten stanowi materiał do dyskusji oraz inspirację do dalszych badań.

Prace Heininena są z jednej strony pionierskie w tematyce analizy strategii arktycznych, a z drugiej strony próbują spojrzeć na temat przekrojowo, poprzez ich zestawienie i porównanie. Badacz ten nie stosuje jednak analizy dyskursu w swojej pracach poświęconych strategiom, a przynajmniej tak nie nazywa swojego podejścia, wspominając o podstawach teoretycznych i metodologicznych, jako o teorii neorealizmu oraz metodzie porównawczej.³⁸¹

Jak zauważają Heininen i Bailes, co wydaje się być ciekawą obserwacją do przytoczenia w tym miejscu, „dokumenty [...] są dobrą ilustracją wielu kategorii włączanych

³⁷⁹ Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego. Unia Europejska a region arktyczny, KOM(2008) 763, 20.11.2008.

³⁸⁰ A.J.K. Bailes, L. Heininen, *Strategy papers on the Arctic...*, s. 110.

³⁸¹ *Tamże*, s. 17–20.

do ogólnych lub sektorowych strategii bezpieczeństwa w XXI w. W strukturze oraz narracji odzwierciedlają wielofunkcyjne podejścia do bezpieczeństwa i *governance*, które nie są obecne tylko w przestrzeni euroatlantyckiej, ale [...] w wielu regionach świata. Są złożone również w proponowanych rozwiązaniach, łącząc aktywność wewnętrzną i zewnętrzną państw, prawną i administracyjną, przytaczając wiele instytucji i instrumentów międzynarodowych, które mogą być użyte w wielu kwestiach. Ich kolejną cechą jest nastawienie na proces, definiowany często w kategoriach praktyk dobrego *governance*, wraz z celami praktycznymi”.³⁸² Rzeczywiście, niektóre z bardziej internacjonalistycznych strategii sugerują, że właściwy *governance* jest kluczem do arktycznych problemów, w tym rozwiązania problemów przyszłych, które wciąż są nieznane. Jednocześnie wszystkie strategie mają pewne ograniczenia, które są również typowe dla ich charakterystyki. Są z definicji niewiążące prawnie i przypominają bardziej deklaracje, przedstawiają aspiracje raczej, niż w pełni przemyślane programy działania. To relatywnie krótkie dokumenty, co z natury rzeczy uniemożliwia zawarcie w nich szczegółowych wytycznych administracyjnych. Symptomatyczny jest brak jasnych planów, terminów, szacunków budżetowych oraz innych kategorii. Cechy te rodzą pytania o to, w jakim stopniu zalecenia strategii będą faktycznie realizowane, a ich cele zostaną osiągnięte w rzeczywistości. Fakt ten utrudnia także parlamentom lub organizacjom pozarządowym wykorzystywanie takich dokumentów jako podstawy do sprawdzania postępów działania i rozliczania rządów z ich obietnic. Strategie mają zatem również swoje słabe strony, co będzie jeszcze wspomniane w tym punkcie.

Warto przywołać również najnowszą pracę dotyczącą próby „uchwycenia natury strategii”.³⁸³ Mowa o książce „Arctic policies and strategies. Analysis, synthesis, and trends” Heininena, Karen Everett, Barbory Padrtovej oraz Anni Reissell.³⁸⁴ Jest to najszerze naukowe opracowanie z zakresu polityki oraz strategii arktycznych. Autorzy włączyli więcej podmiotów i ich przedmiotów, niż w dotychczasowym dorobku Heininena. Ich praca została podzielona na dwie zasadnicze części: analityczną oraz syntezę wniosków wraz z ukazaniem nowych lub rozwijających się trendów w polityce i strategiach arktycznych. Od razu zwraca uwagę fakt połączenia dwóch podobnych przedmiotów w toku wywodu, mianowicie polityki arktycznej oraz strategii. Strategia arktyczna w zaprezentowanym już wąskim ujęciu, czyli w formie dokumentu, jest nierozzerwalnie związana z polityką arktyczną, będąc jej

³⁸² *Tamże*, s. 109–110.

³⁸³ *Tamże*, s. 110.

³⁸⁴ L. Heininen i in., *Arctic policies and strategies. Analysis, synthesis, and trends...*

najważniejszym aktem mowy. Autorzy wyróżnili cztery główne grupy podmiotów prowadzących omawianą politykę.³⁸⁵ Chodzi kolejno o państwa–członków Rady Arktycznej, programy przewodnictwa Radzie Arktycznej (formułowane przez poszczególne państwa) i deklaracje Rady, dokumenty stałych uczestników (ang. *Permanent Participants*) oraz obserwatorów Rady. Ramy ich pracy dotyczą lat 1996–2019, czyli od powstania Rady Arktycznej. Do analizy włączono łącznie 56 dokumentów. Badacze nie nazwali swojej metody analizą dyskursu, choć nosi ona jej znamiona. Pierwsza metoda analityczna została nazwana „kodowaniem” (ang. *coding*), co ma stanowić według nich podstawę metody porównawczej w warstwie metod jakościowych, ale i ilościowych.³⁸⁶ Na potrzeby badania, autorzy stworzyli matrycę do kodowania, w którą to wpisywali odnalezione frazy dla każdego dokumentu osobno. Wyróżnili 14 wskaźników, z których 12 to różne dziedziny aktywności podmiotów w Arktyce.³⁸⁷

Najpopularniejszą dziedziną w analizowanych dokumentach okazało się *governance*. W przypadku państw, głównych podmiotów kształtujących stosunki międzynarodowe w regionie, wielopoziomowe zarządzanie jest nierozzerwalnie związane z polityką wewnętrzną, stąd nie jest zaskoczeniem poświęcenie tyle miejsca na tę kwestię. Z drugiej strony, koncepcja *governance* występuje też relatywnie często w kontekście zarządzania ochroną środowiska w tym wrażliwym regionie. W sekcji wniosków z badań, autorzy wyróżnili cztery główne trendy w narracji państw arktycznych. W pierwszym trendzie chodzi o dominację państwa, państwocentryzm narracji. Ma on być przeciwstawiony internacjonalizacji i globalizacji problemów w Arktyce. Drugim trendem jest niejednoznaczne podnoszenie kwestii szeroko pojmowanego rozwoju. Dotyczy to prób poszukiwania balansu między ochroną środowiska a wzrostem gospodarczym. Jako trzeci trend, autorzy dostrzegli wzrastającą rolę nauki. Czwarty trend nazwali zaś „polityczne niezdecydowanie”, co jest związane z pytaniem, czy należy się dostosować, czy przeciwdziałać skutkom zmian klimatu.³⁸⁸ Takie wnioski wyciągnięte z syntezy narracji obecnych w dokumentach, są interesujące z punktu widzenia niniejszej pracy. Próbując zatem wytłumaczyć pojęcie „natury strategii arktycznych” zaproponowane przez Heininena należy zauważyć, że są one wyraźnie państwocentryczne i podkreślają znaczenie nauki, a ich narracja balansuje między rozwojem gospodarczym, ochroną środowiska naturalnego, a podejściem do skutków zmian klimatu.

³⁸⁵ *Tamże*, s. 22.

³⁸⁶ *Tamże*, s. 24–25.

³⁸⁷ *Tamże*, s. 25–28.

³⁸⁸ *Tamże*, s. 250–253; T. Koivurova, E.C.H. Keskitalo, N. Bankes, *Conclusions on climate governance in the Arctic* [w:] *Climate governance in the Arctic*, (red.) Tychże, Nowy Jork, 2009, s. 436.

4.1.2 „Media frenzy”

Warto również rozwinąć to, co zostało wspomniane we wstępie, a stanowi początek ram czasowych badań. Mowa o latach 2005–2008. W opinii autora, to ważny okres dla istoty strategii arktycznych, otwierający nowy rozdział w ich publikacji. To od tamtego czasu funkcjonują współczesne strategie, dopasowane lepiej do wyzwań, przed jakimi stoją państwa arktyczne w XXI w. W dyskursie dotyczącym regionu zaszła wyraźna zmiana. Autor wyszczególnił osiem wydarzeń, które miały miejsce w latach 2005–2008 i zmieniły trwale dyskurs.

Pierwsze z opisywanych wydarzeń to publikacja w 2005 r. *Arctic Climate Impact Assessment*, ACIA.³⁸⁹ Jest to ponad tysięczstronicowy raport opracowany przez ponad stu naukowców z zakresu nauk ścisłych, który ocenia stan środowiska w Arktyce oraz panujące w nim trendy. Dzięki współpracy państw w ramach Rady Arktycznej, jej dwóch grup roboczych, Arctic Monitoring and Assessment Programme (AMAP) oraz Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF) wraz z International Arctic Science Committee, możliwe było jego sporządzenie. Publikacja tego raportu wywołała poruszenie w świecie naukowym, organizacji pozarządowych, ale i elit politycznych. Tak dokładne opisanie jak wrażliwy środowiskowo jest to region, przyniosło również większe zainteresowanie nim w sferze medialnej. W 2006 r. z kolei, Norwegia opublikowała swoją strategię arktyczną, która jest chronologicznie patrząc, pierwszym tego typu dokumentem analizowanym w tej pracy.³⁹⁰ Jest ona pierwsza pośród nieanglojęzycznych państw arktycznych, która została również wydana w języku angielskim, co podkreśla jej znaczenie międzynarodowe. 2 sierpnia 2007 r., rosyjska ekspedycja naukowa umieściła flagę tego państwa na dnie oceanu na biegunie północnym.³⁹¹ Nagranie z tej podwodnej misji obiegło świat i znalazło się w czołówkach największych mediów.³⁹² Stworzyło to poczucie zagrożenia odnośnie działalności i intencji rosyjskiej polityki w Arktyce.³⁹³ Wywołane przez rosyjską flagę obawy stały się podstawą dyskursu o rywalizacji państw w regionie.³⁹⁴ Kolejnym medialnym wydarzeniem było ogłoszenie, że we wrześniu 2007 r. odnotowano rekordowo mały zasięg występowania lodu stałego na

³⁸⁹ *Arctic Climate Impact Assessment...*

³⁹⁰ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *The Norwegian government's High North strategy...*

³⁹¹ K. Roberts, *Jets, flags, and a new Cold War. Demystifying Russia's Arctic intentions*, „International Journal”, tom 65, nr 4, 2010, s. 959

³⁹² G. Faulconbridge, *Russian sub plants flag under North Pole*, Reuters, World News, 2.8.2007, <https://www.reuters.com/article/idINIndia-28784420070802> [dostęp 15.5.2023].

³⁹³ E. Piskunova, dz. cyt., s. 860–862.

³⁹⁴ R. Rayfuse, *Russian flag at the North Pole* [w:] *International law's objects*, (red.) J. Hohmann, D. Joyce, Oxford, 2018.

Oceanie Arktycznym.³⁹⁵ Należy zauważyć, że wrześniowa pokrywa lodowa była uważana tradycyjnie za najmniejszą ze wszystkich miesięcy roku. Wrzesień 2007 r. był w tej mierze rekordowy w historii pomiarów. Rok 2008 z kolei przyniósł spotkanie oraz podpisanie *Deklaracji z Ilulissat* na Grenlandii.³⁹⁶ Miała ona m.in. podkreślić kwestie poszanowania suwerenności pięciu państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego, tzw. Arktycznej Piątki. Więcej o tej grupie państw znajduje się w kolejnym rozdziale. W r. 2008 opublikowano również raport United States Geological Survey o potencjalnych złożach ropy naftowej i gazu ziemnego w regionie.³⁹⁷ To właśnie powstanie tej publikacji stało u podstaw narracji medialnej o „nowej gorączce złota” w Arktyce.³⁹⁸ Ostatnie z przytaczanych w tym podpunkcie wydarzeń to czwarta edycja Międzynarodowego Roku Polarnego 2007–2008 (ang. *International Polar Year*).³⁹⁹ Organizowany przez kilka globalnych i polarnych instytucji naukowych, pełnił ważną rolę w popularyzacji nauk polarnych oraz zagrożeń środowiska Arktyki i Antarktyki. Pierwsza edycja miała miejsce w latach 1882–1883, druga w latach 1932–1933, a trzecia edycja, jako Międzynarodowy Rok Geofizyczny w latach 1957–1958. Wszystkie te wydarzenia złożyły się na większe zainteresowanie omawianym regionem przez polityków, biznesmenów oraz organizacje pozarządowe. Fiński politolog Timo Koivurova opisał ten okres jako „szał medialny” (ang. *media frenzy*), który był ważny dla kształtowania się późniejszego dyskursu, choć nie zawsze jego kierunek był zgodny z rzeczywistością.⁴⁰⁰ Płaszczyzna rywalizacji między państwami arktycznymi była wtedy wyraźnie akcentowana, wraz z zapowiedziami rzekomo rychłej eksploatacji arktycznych surowców mineralnych. Wspomniana tutaj sensacyjna narracja medialna rozmijała się jednak z rzeczywistością, bo z perspektywy kolejnych lat badań stosunków międzynarodowych w Arktyce, zagrożenie otwartym konfliktem militarnym nie zwiększyło się, a regionalny ład nie zmienił się znacząco.

³⁹⁵ R. Lindsey, *Arctic sea ice breaks 2007 record low*, NOAA Climate, 27.8.2012, <https://www.climate.gov/news-features/event-tracker/arctic-sea-ice-breaks-2007-record-low> [dostęp 15.5.2023].

³⁹⁶ *The Ilulissat Declaration. Arctic Ocean Conference...*

³⁹⁷ *Circum-Arctic resource appraisal: estimates of undiscovered oil and gas north of the Arctic Circle...*

³⁹⁸ Przykładowo, zob. R. Howard, *The Arctic gold rush. The new race for tomorrow's natural resources*, Londyn–Nowy Jork, 2009.

³⁹⁹ I. Allison, *The scope of science for the International Polar Year 2007–2008*, WMO/TD-No.1364, Genewa, 2007.

⁴⁰⁰ T. Koivurova, *dz. cyt.*

4.1.3 Zagregowana analiza dyskursu w strategiach

Państwo	Tytuł dokumentu	Rok publikacji
Stany Zjednoczone Ameryki	Arctic region policy	2009
	National strategy for the Arctic region	2013
Kanada	Canada's Northern Strategy. Our North, Our Heritage, Our Future	2009
	Statement on Canada's Arctic foreign policy. Exercising sovereignty and promoting Canada's Northern strategy abroad	2010
	Canada's Arctic and Northern policy	2019
Królestwo Danii	Kingdom of Denmark. Strategy for the Arctic	2011
	The Faroes Islands – a nation in the Arctic.	2013
Islandia	A Parliamentary resolution on Iceland's Arctic	2011
Norwegia	The Norwegian government's High North	2006
	New building blocks in the North. The next step in the government's High North strategy	2009
	The High North. Visions and strategies	2011
	Norway's Arctic policy	2014
	Norway's Arctic strategy	2017
	The Norwegian Government's Arctic Policy	2020
Szwecja	Strategy for the Arctic region	2011
Finlandia	Finland's strategy for the Arctic region	2010
	Strategy for the Arctic Region	2013
	Finland's strategy for Arctic policy	2020
Federacja Rosyjska	Basics of the state policy of the Russian Federation in the Arctic for the period till 2020	2008
	Strategy for the development of the Arctic zone of the Russian Federation and ensuring national security for the period up to 2020	2013
	Basic principles of Russian Federation state policy in the Arctic to 2035	2020
	Strategy for the development of the Arctic zone of the Russian Federation and ensuring national security for the period up to 2035	2020

Tab. 2 Wykaz strategii państw arktycznych uwzględnionych w przeprowadzonej analizie dyskursu. Źródło: opracowanie własne

W Tab. 2 umieszczono wszystkie analizowane w tej pracy dokumenty, z podziałem na państwa je publikujące oraz rok wydania. W badanych okresie 2006–2021, państwa arktyczne opublikowały 22 dokumenty. Najwięcej z nich wydała Norwegia, czyli sześć, a najmniej Islandia i Szwecja, po jednym. Trudno znaleźć zależność między liczbą dokumentów, a wybraną cechą charakterystyczną państwa. Nie można zaobserwować takiej korelacji dla państw nordyckich, czy też amerykańskich lub zachodnich i Rosji, jeśli przyjmiemy kryterium geograficzne. Jedyne wnioski jakie można zaproponować w tym miejscu jest odnośnie państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego. Średnia arytmetyczna dokumentów opublikowanych przez te państwa jest wyraźnie większa, niż pozostałych trzech państw, czyli Islandii Szwecji i Finlandii. Wynika to z faktu, że Arktyka jest przede wszystkim regionem morskim, w centrum którego znajduje się ocean. Państwa nadbrzeżne są więc uważane za posiadające więcej związków z regionem, a przez to odgrywające w nim większą rolę międzynarodową. Materializacją tego sposobu myślenia o Arktyce jest *Deklaracja z Ilulissat*, która jednoczy interesy państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego.

Na znajdujących się poniżej Rys. 27 i Rys. 28 zawarto wyniki analizy treści wszystkich 22 badanych dokumentów. Posłużono się tutaj, analogicznie do opracowanych w poprzednim rozdziale dla każdego z państw arktycznych, kategoriami słów kluczowych i n-gramów. Według autora, ta analiza przeprowadzona z wykorzystaniem oprogramowania AntConc w łatwy sposób odpowiada na pytanie, co jest najczęstszym przedmiotem zainteresowania państw arktycznych w ich strategiach. Zaprezentowanie słów kluczowych ukazuje te treści w sposób statyczny, zliczając tylko liczbę wystąpień danego słowa w oparciu o jego kluczowość. Przedstawienie n-gramów, zaś umożliwia wgląd w najpopularniejsze związki wyrazowe w tekstach. Słowa te można zatem dostrzec dynamicznie, w kontekście w którym są zanurzone. M.in. z tego powodu, zobrazowanie wyników z tych dwóch kategorii nie musi dawać identycznych wyników tak, jak w tym przypadku.

Na Rys. 27 można zauważyć, że najpopularniejsze słowa kluczowe we wszystkich strategiach arktycznych to „współpraca”, „międzynarodowy”, „region”, „rozwój”, „autochtoniczny”, „badania” i „Rada Arktyczna”. Co oczywiste, region jest głównym przedmiotem w analizowanych dokumentach. W tej części danej strategii w których państwo porusza kwestie międzynarodowe, najczęściej jest mowa o współpracy. Państwa arktyczne w ten sposób tworzą pozytywny obraz stosunków międzynarodowych w regionie, które oparte są na zasadach pokojowej współpracy, o czym ostatnim często wspominają. Za główny sukces tejże współpracy uznają Radę Arktyczną, z uwagi na fakt, że współtworzy je osiem państw. Arktyka to również region zamieszany przez ludy autochtoniczne. Dotyczy to

wszystkich państw arktycznych, prócz Islandii. Poszanowanie ich praw jest niewątpliwie jednym z głównych tematów w dyskursie o regionie. Należy wspomnieć również rolę badań naukowych, które pozwalają lepiej zrozumieć właśnie ludy autochtoniczne oraz wrażliwe środowisko naturalne Arktyki. Na Rys. 28 w 20 najpopularniejszych n-gramach występuje fraza „konwencja o prawie morza”. Należy wspomnieć jeszcze o tej kwestii, ponieważ ze względu na morfologię frazy, trudniej ją uchwycić pośród słów kluczowych. *Konwencja o prawie morza* stanowi prawną podstawę dla zarządzania obszarami morskimi, które w przypadku Arktyki stanowią jej centrum. Wyznaczenie wód wewnętrznych, wyłącznej strefy ekonomicznej oraz przedłużonego szelfu kontynentalnego dotyczy suwerenności państw na danym terytorium, a to przecież jedna z cech konstytutywnych państw w ogóle.

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus
Name: all arctic state
Files: 22
Tokens: 294550

Reference Corpus
Name: BE06
Files: 500
Tokens: 1007532

Keyword Types 1081/9221 **Keyword Tokens** 202426/294550 **Page Size** 100 hits 1 to 100 of 1081 hits

	Type	Rank	Freq_Tar	Freq_Ref	Range_Tar	Range_Ref	Keyness (Likelihood)	Keyness (Effect)
1	arctic	1	5410	12	22	6	15994.285	0.036
2	cooperation	2	1735	4	22	3	5110.740	0.012
3	north	3	1754	208	21	111	4001.372	0.012
4	norway	4	1173	5	21	5	3428.368	0.008
5	and	5	14706	28069	22	500	3173.234	0.087
6	region	6	1338	136	22	47	3144.210	0.009
7	international	7	1243	113	22	59	2978.784	0.008
8	development	8	1431	275	22	120	2892.662	0.010
9	the	9	25701	59163	22	500	2855.656	0.135
10	in	10	10330	19423	22	500	2304.695	0.064
11	finland	11	757	5	18	4	2194.048	0.005
12	canada	12	777	12	19	10	2193.116	0.005
13	climate	13	852	61	22	33	2117.779	0.006
14	indigenous	14	735	7	22	6	2110.600	0.005
15	northern	15	855	77	22	47	2051.382	0.006
16	sea	16	906	143	22	72	1932.955	0.006
17	russian	17	716	28	18	17	1905.416	0.005
18	research	18	1179	411	22	112	1901.107	0.008
19	barents	19	567	0	17	0	1686.277	0.004
20	council	20	904	236	21	87	1647.311	0.006
21	norwegian	21	566	8	13	4	1603.138	0.004

Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex

Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Progress 100%

Use keyword cache Time taken (creating keyword results): 0.6058 sec

Rys. 27 Lista słów kluczowych we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”. Źródło: opracowanie własne

Lista słów kluczowych jest sortowana w kategorii prawdopodobieństwa ich kluczowości (ang. *keyness likelihood*). Oznacza to, że program wygenerował słowa, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy).

	Type	Rank	Freq	Range
1	of the russian federation	1	448	5
2	in the high north	2	363	6
3	in the arctic region	3	226	13
4	zone of the russian	4	208	4
5	arctic zone of the	5	206	4
6	the arctic zone of	6	202	4
7	in the arctic zone	7	125	4
8	of the arctic zone	8	123	5
9	in the arctic and	9	120	21
10	of the arctic council	10	116	19
11	in the arctic council	11	100	16
12	the russian federation in	12	96	4
13	in the barents sea	13	95	10
14	development of the arctic	14	90	14
15	law of the sea	15	89	18
16	russian federation in the	15	89	4
17	in the arctic the	17	88	18
18	at the same time	18	86	15
19	the law of the	18	86	18
20	the development of the	20	85	17
21	the arctic council and	21	81	19

Rys. 28 Lista najpopularniejszych n-gramów we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”. Źródło: opracowanie własne

Lista najpopularniejszych n-gramów jest sortowana w kategorii ich częstotliwości. Oznacza to, że program wygenerował n-gramy, których prawdopodobieństwo wystąpienia w standardowym języku angielskim (korpus referencyjny) jest o wiele mniejsze, niż w analizowanych tekstach (korpus docelowy). W uproszczeniu, są to najpopularniejsze związki wyrazowe w analizowanych dokumentach.

4.2 Self, other and this image

Rozwinięciem syntezy wniosków z analizy dyskursu obecnego w strategiach arktycznych może być przedstawienie koncepcji *self, other and this*. Wywodzi się ona ze społecznego konstrukttywizmu i jest próbą zastosowania jej założeń w praktyce.⁴⁰¹ Rys. 29 (po lewej) proponuje graficzne przedstawienie sensu koncepcji. Może to ułatwić jej teoretyczne zrozumienie, a w szczególności być podstawą do praktycznego jej przedstawienia w przedmiocie pracy. Jak zostało wspomniane w rozdziale pierwszym, społeczny konstrukttywizm jest podejściem refleksyjnym. Zwraca uwagę na wyjaśnienie na poziomie teoretycznym zjawisk zachodzących w społeczeństwie. Podejście to koncentruje się na

⁴⁰¹ A. Wendt, *Anarchy is what states make of it...*, s. 397.

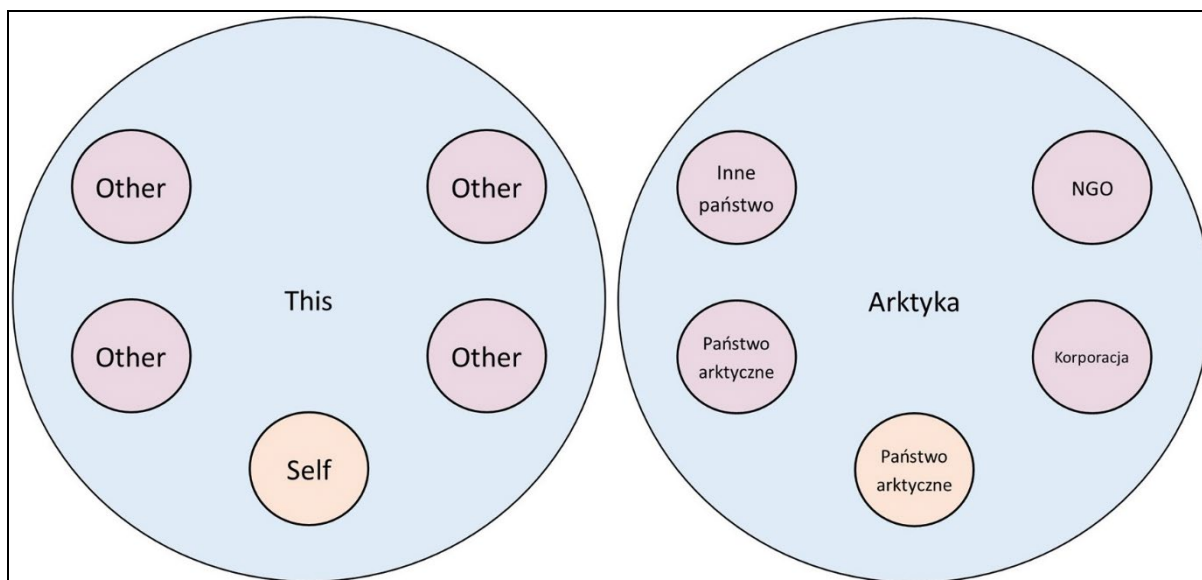
niematerialnych przedmiotach rzeczywistości społecznej, ideach, postrzeganiu wybranego przedmiotu przez podmiot, czy wiedzy intersubiektywnej. Zgodnie z myśleniem społecznokonstruktywistycznym, podmioty posiadające odpowiednie tożsamości i interesy, w procesie socjalizacji wykształcają również u siebie strukturę myślową, owe postrzeganie, elementów rzeczywistości społecznej, która je otacza. Dla potrzeb niniejszej pracy, autor wyróżnia szczególnie trzy elementy tej rzeczywistości. Po pierwsze i najważniejsze, podmiot tworzy strukturę samego siebie, obraz na który składa się on sam, w odniesieniu do otoczenia, które go otacza. Poczucie własnego „ja” (ang. *self*) jest główną składową tożsamości podmiotu.⁴⁰² Nabywa on tę tożsamość poprzez obecność w kolektywnym znaczeniu i konstruowanym społecznie świecie. Świat jest konstruowany przez tenże podmiot jako obiekt referencyjny, ale i inne podmioty, analogicznie posiadające własne tożsamości i interesy. *Other* to w tym kontekście postrzeganie innego podmiotu przez właśnie tenże podmiot referencyjny, który w analizie można uznać za główny. Postrzega on inne podmioty przez swój pryzmat. Są to podmioty, z którymi wchodzi w interakcje. Podmioty oraz zachodzące między nimi interakcje nie są jednak pozbawione otoczenia, kontekstu sytuacji, struktury lub przedmiotu ich intersubiektywnej wiedzy i interesów. Podmioty, własne „ja”, jak i inni, są zanurzeni w rzeczywistości społecznej i zachodzących w tej rzeczywistości procesach. Zanurzone w *this*, czyli w „tym czymś”, podmioty, tworzą obraz „tego czegoś”. *This* jest w tym kontekście przedmiotem, elementem rzeczywistości społecznej, któremu podmiot przypisuje znaczenie większe od *self*. Wszystkie elementy tego układu, czyli *self*, *other* i *this*, są oczywiście wzajemnie się warunkujące.⁴⁰³

Praktyczna forma stworzonego modelu teoretycznego pozwoli lepiej zrozumieć jego sens. Przedstawia go Rys. 29 po prawej. *Self* to własne „ja” państwa arktycznego. Jest to główny podmiot analizowany w tej pracy. Państwo arktyczne posiadające określone tożsamości i interesy (co zostało pokrótce przedstawione w poprzednim rozdziale), wchodzi w interakcje z innymi podmiotami. Takim podmiotem może być inne państwo arktyczne, korporacja transnarodowa lub organizacja pozarządowa. Przykładowo wspomniano tutaj o wszystkich elementach międzynarodowego *governance*. Postrzeganie *this* w tym modelu wymaga wyjaśnienia. Wspomniane zostało powyżej, że *this* określa w jaki sposób podmiot referencyjny postrzega dany przedmiot. Ten przedmiot może być zewnętrzny dla podmiotu. Może być np. lodołamaczem innego państwa arktycznego. Pojęcie „przedmiotu” jest jednak,

⁴⁰² V. Gecas, *The self-concept as a basis for a theory of motivation* [w:] *The self-society dynamic. Cognition, emotion and action*, (red.) J. Howard, P. Callero, Cambridge, 1991, 171–188.

⁴⁰³ A. Wendt, *Spoleczna teoria stosunków międzynarodowych...*, s. 211–219.

w myśleniu społecznokonstruktivistycznym, o wiele szersze. Przedmiot może być elementem rzeczywistości społecznej, który skupia przy sobie wiele podmiotów i stanowi otoczenie dla podmiotu, jego najbliższy świat. Właśnie w tym rozumieniu, *this* to w omawianym modelu Arktyka.

Rys. 29 Graficzne przedstawienie koncepcji *self, other and this*. Ujęcie teoretyczne (po lewej) oraz przykładowa jego operacjonalizacja w stosunkach międzynarodowych w Arktyce (po prawej). Źródło: opracowanie własne

4.2.1 Postrzeganie „self” państwa arktycznego

Autor przeprowadził analizę dyskursu odnośnie postrzegania *self* państwa arktycznego, które obecne jest w omawianych dokumentach. Poszukiwano kolokatów dla takich słów, jak „state”, „nation”, „we” oraz nazwy wszystkich państw arktycznych. Znalezienie predykatów ww. słów umożliwia wgląd w to, jak państwa arktyczne postrzegają własne „ja”, jak się same określają. Dokładne cytaty, które można w tym miejscu przytoczyć, pokazujące praktykę w tej kategorii to m.in. „USA to państwo arktyczne o szerokich i fundamentalnych interesach w regionie arktycznym”, „suwerenność Kanady w Arktyce jest długoletnia, dobrze ugruntowana i oparta na podstawach historycznych”, „[Dania] dzięki Grenlandii jest centralnie położona jako państwo nadbrzeżne w Arktyce”, „Finlandia jako całość jest państwem arktycznym”, „Islandia jest położona geograficznie w kole podbiegunowym i dlatego znajduje się w Arktyce. Islandczycy, bardziej niż inne narody, polegają na wrażliwych zasobach regionu, na przykład na rybołówstwie, oraz turystyce i produkcji energii”, „mamy wielowiekowe doświadczenie w zarządzaniu zasobami

i zrównoważonej działalności biznesowej na północy” oraz „[Szwecja jest] wiodącym krajem pod względem badań nad klimatem i środowiskiem”.⁴⁰⁴

By uzupełnić powyższe zdania o zobrazowanie postrzegania *self* państwa arktycznego, na Rys. 30 przedstawiono najpopularniejsze kolokaty dla słowa „state” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. To właśnie słowo „państwo” jest jednym z głównych określeń używanych do nazwania *self*. Uwagę zwraca popularność takich wyrażen, jak „nadbrzeżne”, „implementacja” oraz „obrona”. Szczególną rolę w dyskursie przypisuje się państwom arktycznym jako głównym *region-builders*, podmiotom konstruującym region. Analiza dyskursu pokazuje, że spośród ośmiu państw, szczególny wpływ na dyskurs mają państwa nadbrzeżne Oceanu Arktycznego, wobec wielości ich rzeczywistych powiązań z Arktyką. Duża część strategii arktycznych dotyczy aktywności tych podmiotów, jaką zamierzają podjąć w regionie lub w sprawach go dotyczących. „Implementacja” dotyczy więc w tym przypadku realizacji celów zawartych w strategiach. Pomimo popularności narracji w strategiach mówiącej o nastawieniu na współpracę w regionie, „obrona”, w kontekście polityki obronnej, jest jednym z najczęstszych kolokatów dla słowa „państwo”. Należy jednak zauważyć, że nadreprezentacja tego kolokatu występuje w strategiach rosyjskich, w porównaniu do średniej w analizowanych dokumentach. Nie dziwi zatem popularność narracji polityki obronnej Rosji, kiedy uwzględni się choćby jej działalność w szerszym środowisku międzynarodowym.

Analiza dyskursu postrzegania *self* w strategiach arktycznych pokazuje, że państwa przykładają dużą wagę do wykazania własnych bliskich związków z Arktyką. Przykładem jest chociażby podkreślanie statusu państwa nadbrzeżnego. Podobnie jest z manifestacjami własnej unikatowości w regionie. Dla przykładu, może być to fakt posiadania sporej floty lodolamaczy lub dekady ustawodawstwa wspierającego arktyczne ludy autochtoniczne. Z tej perspektywy, bliskie związki z regionem i prezentowanie własnej unikatowości jawią się jako dwie strony tej samej monety. Synteza postrzegania *self* w strategiach ukazuje brak dużych różnic w treści kreowanego dyskursu przez państwa arktyczne.

⁴⁰⁴ The White House, *National strategy for the Arctic region...*; Government of Canada, *Canada's Northern Strategy...*; Ministry of Foreign Affairs, Denmark, Government of Greenland, Government of the Faroes, *dz. cyt.*; Prime Minister's Office Publications, Finland, *Strategy for the Arctic region...*; Alpingi, *dz. cyt.*; Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Arctic strategy...*; Ministry for Foreign Affairs, Sweden, *dz. cyt.*

The screenshot shows the AntConc application window. The 'Target Corpus' is named 'all arctic state' with 22 files and 294550 tokens. The 'Reference Corpus' is named 'BE06' with 500 files and 1007532 tokens. The 'Collocate' tab is active, displaying a table of results for the search query 'state'. The table has columns: Collocate, Rank, FreqLR, FreqL, FreqR, Range, Likelihood, and Effect. The results are sorted by Likelihood in descending order.

Collocate	Rank	FreqLR	FreqL	FreqR	Range	Likelihood	Effect
1 federation	1	77	20	57	4	271.545	3.862
2 of	2	357	193	164	18	267.988	1.405
3 russian	3	77	20	57	4	218.100	3.321
4 policy	4	62	1	61	4	148.021	2.965
5 the	5	447	256	191	21	98.672	0.692
6 implementation	6	30	23	7	4	94.020	3.568
7 realization	7	15	15	0	2	82.842	5.357
8 coastal	8	25	24	1	10	72.980	3.400
9 secretary	9	12	4	8	4	72.500	5.731
10 owned	10	9	0	9	6	55.256	5.801
11 support	11	26	1	25	5	54.178	2.719
12 port	12	11	11	0	4	44.889	4.297
13 heinonen	13	6	0	6	1	43.129	6.538
14 defense	14	8	5	3	3	41.092	5.078
15 control	15	14	1	13	7	38.884	3.290
16 alaska	16	8	0	8	1	36.222	4.631
17 secretaries	17	5	5	0	1	31.106	5.860
18 member	18	10	9	1	7	30.003	3.467
19 tribal	19	5	0	5	2	25.500	5.052
20 north	20	2	2	0	2	24.881	-3.239
21 corporations	21	4	2	2	1	24.157	5.731

Search Query: ☒ Words ☐ Case ☐ Regex Window Span From 5L To 5R Min. Freq 1 Min. Range 1

state

Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Progress 100%

Time taken (creating cluster results): 6.6715 sec

Rys. 30 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „state” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”. Źródło: opracowanie własne

4.2.2 Postrzeganie „other” w Arktyce

W pracy przeprowadzone zostało również badanie postrzegania *other* państwa arktycznego, które można zaobserwować w omawianych dokumentach. Poszukiwano kolokatów m.in. dla takich słów, jak „states”, „actors”, „stakeholders”, „organisations” oraz „institutions”. Znalezienie predykatów tych słów umożliwia wgląd w to, jak państwa arktyczne postrzegają inne podmioty, aktywne w regionie. Wybrane cytaty, ukazujące tę część omawianego modelu to m.in. „Kanada, USA, Norwegia i Islandia pozostaną kluczowymi partnerami bliskiej współpracy w obszarach takich jak eksploatacja zasobów, bezpieczeństwo morskie, klimat i środowisko, ludy autochtoniczne, badania, edukacja, zdrowie i obrona”, „poszczególne państwa arktyczne, takie jak Rosja, Kanada i USA, nie wykluczyły podjęcia jednostronnych działań w celu ochrony swoich interesów suwerennych”, „ogólny klimat polityki bezpieczeństwa w Arktyce jest w dużym stopniu zależny od relacji między Rosją a USA”, „Norwegia chce mieć dobrosąsiedzkie stosunki z Rosją”, „Islandia, która zarówno posiada, jak i rości sobie prawa do Oceanu Arktycznego w kole

podbiegunowym, dąży do uznania jej za państwo nadbrzeżne Oceanu Arktycznego, czego nie uznaje [A5]”, „rosnąca liczba państw spoza Arktyki i liczne podmioty niepaństwowe wyraziły zwiększone zainteresowanie regionem” oraz „[Finlandia wspiera] angażowanie się w bliższą współpracę z podmiotami spoza regionu Arktyki”.⁴⁰⁵

Powyższe rozważania można jeszcze lepiej zobrazować przedstawiając wyniki najpopularniejszych kolokatów dla słowa „states”, czyli „państw”, w strategiach arktycznych. Szukane określenie dotyczy najbliższych podmiotów państwom arktycznym pod względem funkcjonalnym, czyli innych państw okołobiegunowych, stąd angielski rzeczownik „state” jest szukany w liczbie mnogiej. Najpopularniejsze kolokaty (na Rys. 31) to w tym przypadku m.in. „coastal”, „eight”, „interests” czy „jurisdiction”. Tak wysoka ich pozycja pokazuje z jednej strony, jak państw arktyczne postrzegają inne najważniejsze podmioty w okołobiegunowych stosunkach międzynarodowych, ale i jak opisują własną tożsamość poprzez odniesienie do innych. Przywołując w tym miejscu ramy teoretyczne społecznego konstruktywizmu można stwierdzić, iż rozwój postrzegania własnego „ja” poprzez interakcje z innymi podmiotami, proces socjalizacji, jest istotnym elementem tożsamości podmiotu. Państwa arktyczne pisząc w omawianych dokumentach o *other* mają na myśli często inne państwa arktycznej ósemki lub jeszcze węższe grono arktycznej piątki. Podmioty te mając wspólne interesy i dbając o stabilne stosunki międzynarodowe w regionie, podkreślają suwerenność innych państw w Arktyce, co jednocześnie podkreśla ich własną suwerenność.⁴⁰⁶ Jednym z przejawów owej suwerenności jest m.in. sprawowanie wyłącznej jurysdykcji na terytoriach lądowych oraz kontrolowanych strefach morskich. Kwestią problematyczną pozostaje jednak jurysdykcja nad przedłużonym szelfem kontynentalnym, o czym będzie jeszcze mowa w kolejnym rozdziale. Należy zauważyć, że w nawiązaniu do omawianego modelu, istnieje część wspólna postrzegania *self* i *other* dla państwa arktycznego.

⁴⁰⁵ Denmark, Government of Greenland, Government of the Faroes, *dz. cyt.*; Alpingi, *dz. cyt.*; Ministry for Foreign Affairs, Sweden, *dz. cyt.*; Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Arctic strategy...*; The White House, *National strategy for the Arctic region...*; Prime Minister's Office Publications, Finland, *Strategy for the Arctic region...*

⁴⁰⁶ M. Łuszczuk, *Military cooperation and enhanced Arctic security in the context of climate change and growing global interest in the Arctic* [w:] *Future security of the global Arctic*, (red.) L. Heininen, Basingstoke, 2016, s. 39.

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus
Name: all arctic state
Files: 22
Tokens: 294550

Reference Corpus
Name: BE06
Files: 500
Tokens: 1007532

Collocate Types: 38 Collocate Tokens: 2345 Page Size: 100 hits 1 to 38 of 38 hits

	Collocate	Rank	FreqLR	FreqL	FreqR	Range	Likelihood	Effect
1	united	1	191	180	11	15	1038.837	5.253
2	coastal	2	114	108	6	16	533.542	4.715
3	arctic	3	332	246	86	22	313.041	1.637
4	member	4	44	44	0	12	206.373	4.731
5	five	5	39	35	4	11	195.857	4.972
6	other	6	96	81	15	21	176.162	2.497
7	eight	7	29	29	0	11	154.806	5.200
8	with	8	131	102	29	22	122.746	1.649
9	ocean	9	41	17	24	12	92.582	2.862
10	non	10	26	25	1	7	89.232	3.794
11	russia	11	53	28	25	17	87.149	2.334
12	denmark	12	30	6	24	13	75.364	3.071
13	canada	13	57	18	39	14	66.915	1.895
14	the	14	664	424	240	22	49.088	0.389
15	interests	15	30	13	17	9	47.327	2.276
16	between	16	38	37	1	17	35.351	1.650
17	jurisdiction	17	11	7	4	5	34.080	3.538
18	development	18	4	1	3	3	32.964	-2.819
19	bordering	19	6	0	6	3	32.418	5.249
20	north	20	8	3	5	5	29.929	-2.113
21	for	21	37	17	20	17	29.075	-1.109

Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex Window Span From 5L To 5R Min. Freq 1 Min. Range 1

states Start ☐ Adv Search

Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Progress 100%

Time taken (creating collocate results): 1.7679 sec

Rys. 31 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „states” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”. Źródło: opracowanie własne

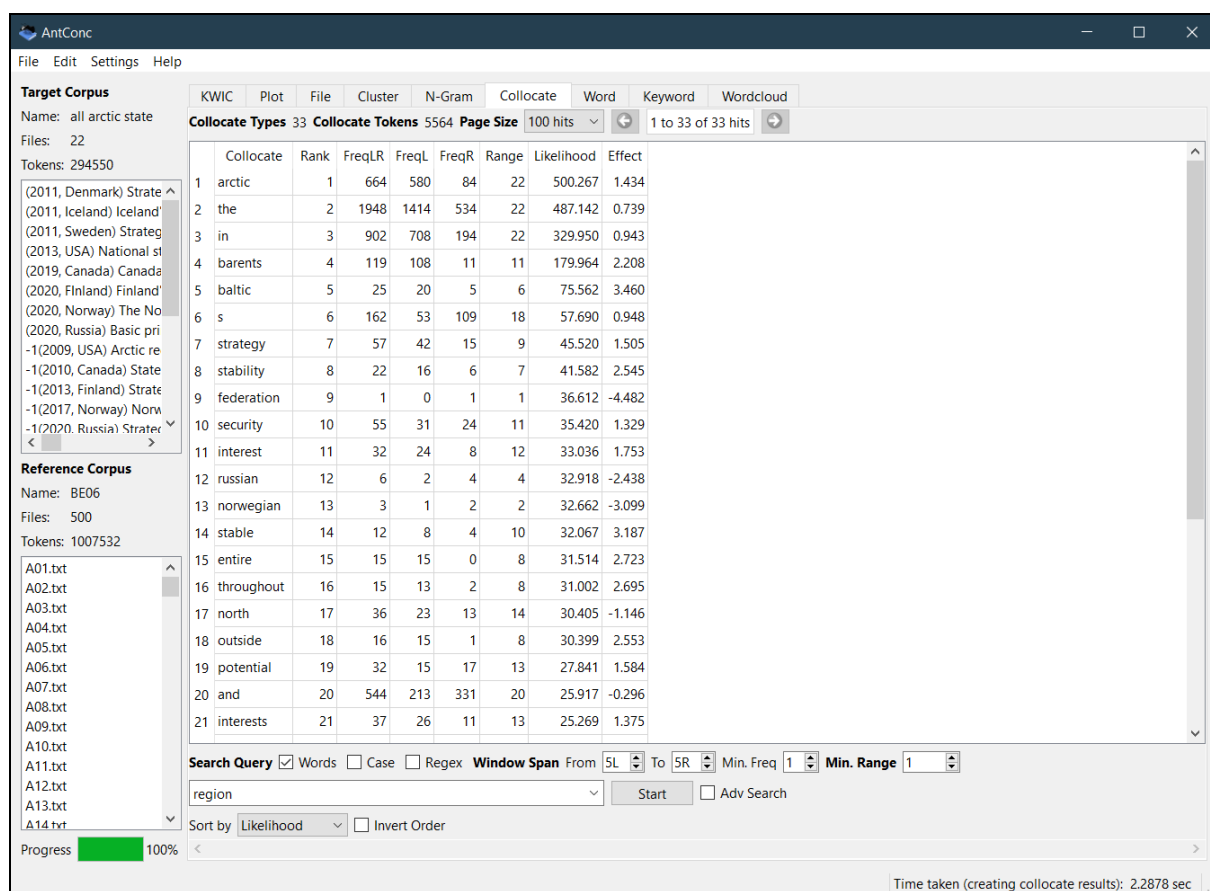
4.2.3 Postrzeganie „this” – regionu

Ostatnim elementem przywoływanego modelu jest postrzeganie *this*, które jest w tym przypadku rozumiane jako Arktyka *per se*. Jest to obiekt referencyjny w całym modelu, jego przedmiot, choć nierozdzielnie związany z tożsamością i interesami podmiotów. W tym miejscu nie dziwi fakt, że słowo „Arctic” jest najczęściej występującym słowem kluczowym w strategiach arktycznych, biorąc pod uwagę prawdopodobieństwa ich kluczowości. By wyznaczyć jej najpopularniejsze kolokaty, użyto takich słów, jak „Arctic”, „region”, „area” oraz „zone”. Przykładowe cytaty ukazujące kluczowe określenia dotyczące Arktyki, to: „otwarcie i szybki rozwój regionu Arktyki powoduje bardzo realne wyzwania”, „międzynarodowe zainteresowanie regionem wzrasta”, „region się otwiera”, „uważa się, że w Arktyce znajduje się około 30% nieodkrytych światowych zasobów gazu i 13% ropy naftowej, chociaż takie liczby należy traktować z ostrożnością, ponieważ opierają się one na prawdopodobieństwie”, „więcej podmiotów niż wcześniej stara się wpłynąć na przyszły rozwój Arktyki”, „Arktyka jest obszarem o niskim napięciu politycznym, w którym

zmieniający się klimat stwarza nowe możliwości i wyzwania”, „na pozycję regionu Arktyki wpływa przesunięcie centrum uwagi światowej gospodarki do Azji. Transformacja w Arktyce będzie następować równolegle ze zmianami w redystrybucji sił w polityce międzynarodowej” oraz „(...) promowanie współpracy międzynarodowej i zachowanie Arktyki jako strefy pokoju”.⁴⁰⁷

Rys. 32 przedstawia najpopularniejsze kolokaty dla szukanego słowa referencyjnego „region”. Wybrano to słowo, a nie „Arctic”, co przychodzi pierwsze na myśl, by w najpopularniejszych kolokatach uniknąć zbieżności z identycznie brzmiącym przymiotnikiem i jego własnymi kolokatami. Uwagę zwracają tutaj takie wyrazy, jak „stability/stable”, „security” oraz „potential”. Podsumowując tę część wyводу, państwa arktyczne są zgodne, że zmiany zachodzą w regionie. Z tego powodu, międzynarodowe znaczenie Arktyki wzrasta, a region się politycznie otwiera. Rodzi to nowe możliwości, ale też przynosi więcej wyzwań.

⁴⁰⁷ The White House, *National strategy for the Arctic region...*; Government of Canada, *Canada's Northern Strategy...*; Denmark, Government of Greenland, Government of the Faroes, *dz. cyt.*; Alþingi, *dz. cyt.*; Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Arctic strategy...*; Ministry for Foreign Affairs, Sweden, *dz. cyt.*; *Basics of the state policy of the Russian Federation in the Arctic for the period till 2020 and for a further perspective...*

Rys. 32 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „region” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”. Źródło: opracowanie własne

4.3 Konceptje konstruowania regionu

W niniejszym punkcie, autor wyszczególnił sześć proponowanych koncepcji rozwoju procesu konstruowania regionu. Zostały one zaobserwowane podczas analizy dyskursu tego procesu obecnego w strategiach arktycznych. Na początku należy zauważyć, że zaproponowanie tych koncepcji nie oznacza, że wszystkie są postulowane przez państwa arktyczne. Chodzi tutaj o fakt, że są one wspominane w strategiach w różnym kontekście. Główne podmioty konstruujące region mogą być do niektórych z nich nastawione negatywnie. Co ważne, państwa nie określają ich wprost, wymieniając w dokumentach konkretnie własną koncepcję lub koncepcje. Pomimo wyznaczenia predykatów dla innych szukanych rzeczowników przy pomocy oprogramowania, określenie i nazwanie koncepcji jest syntezą wniosków z obserwacji kształtowania się dyskursu w strategiach. Według, autora to sześć najpopularniejszych koncepcji w kategoriach dyskursywnych. Chodzi o koncepcje podtrzymania *status quo*, pogłębienia współpracy w dotychczasowych dziedzinach, inkluzji nowych podmiotów do regionalnego *governance*, rozszerzenia współpracy również na inne

sfery, ustanowienia traktatu międzynarodowego określającego zasady okołobiegunowych stosunków międzynarodowych oraz rywalizacji państw w Arktyce. Przypominając badaną w pracy korelację, niniejsze koncepcje rozwoju procesu konstruowania regionu są ściśle związane ze strategiami arktycznymi. Chodzi tutaj o wzajemne warunkowanie się przejawów tego procesu i koncepcji obecnych w strategiach. Przejawy procesu kształtują strategie, ich treść, a koncepcje strategii kształtują proces, jego cel.

4.3.1 Status quo

Pierwsza z przytoczonych koncepcji rozwoju procesu konstruowania regionu została nazwana przez autora koncepcją *status quo*. Opiera się ona na założeniu, że stosunki międzynarodowe w Arktyce są stabilne, a niemal jedynymi podmiotami gwarantującymi ową stabilność są państwa arktyczne. Uzasadnienie dla tej koncepcji można odnaleźć w sposobie postrzegania regionu (*this*) przez wspomniane podmioty. Analiza dyskursu w strategiach arktycznych pokazuje, że państwa arktyczne, prócz kwestii obserwacji dynamicznych skutków zmian klimatu, definiują region w pierwszej mierze jako region stabilności i pokojowej współpracy między państwami. Jest to ich żywotnym interesem, ponieważ szeroko rozumiana niestabilność nie sprzyja jakiegokolwiek aktywności ludzkiej w Arktyce. Wybór zachowania *status quo* jest o tyle pożądane w tym przypadku, że jakiegokolwiek myślenie o przyszłości jest związane z niepewnością. Każda niepewność jest kategorią niepożądaną, a państwa w środowisku międzynarodowym dążą do takiego ułożenia stosunków, by ją zminimalizować.

Wyjaśnienie to przynosi na myśl liberalną tradycję teoretyzowania.⁴⁰⁸ Można to jednak opisać również w kategoriach społecznokonstruktivistycznych. Państwa przypisują znaczenie takim dziedzinom współpracy, które jednocześnie odpowiadają na wyzwania regionalne oraz nie ograniczają roli jakie one same pełnią w stosunkach międzynarodowych. Z tego powodu, w przypadku Arktyki postawiono na częściowe zarysowanie tożsamości regionalnej. Chodzi tutaj o podkreślanie przy każdej okazji, że wybrane państwo jest państwem arktycznym. Łącznie, arktyczna ósemka tworzy swojego rodzaju ekskluzywny klub w postaci Rady Arktycznej.⁴⁰⁹ Stymulowała ona podpisanie umów międzynarodowych głównie z zakresu ochrony środowiska naturalnego. Inne przedmioty współpracy

⁴⁰⁸ Przykładowo, zob. A. Moravcsik, *dz. cyt.*, s. 519–521.

⁴⁰⁹ E. Wilson Rowe, *Arctic governance. Power in cross-border cooperation*, Manchester, 2018, s. 62.

okołobiegunowej dotyczą szczególnie ochrony praw ludów autochtonicznych oraz badań naukowych, które to są nierozzerwalnie związane ze wspomnianą ochroną środowiska.

Na Rys. 33 zaprezentowano najpopularniejsze kolokaty dla słowa „maintain” (podtrzymać; tu w znaczeniu, np. „podtrzymać jakiś proces”) w strategiach arktycznych. Słowo to można uznać za synonim dla frazy „status quo”. Choć nazwa tej koncepcji jest twórczym określeniem jej charakterystyki, to właśnie liczne związki wyrazowe w analizowanych strategiach m.in. ze słowami „maintain”, „preserve”, „continue”, „keep” czy „protect” skłoniły autora do jej wyszczególnienia. Pokazuje to jednocześnie, że koncepcję *status quo* można uznać za jednoznacznie najpopularniejszą w omawianych dokumentach. Kolokaty, które zwracają uwagę na Rys. 33 to „stabilność”, „dialog” i „pokój”. Wszystkie one odnoszą się bezpośrednio do poszanowania obecnego formatu okołobiegunowej współpracy poprzez dominującą koncepcję *status quo*.

Stabilność stosunków międzynarodowych definiowanych przez tę koncepcję to też przewidywalność zmian. Nie da się jednak, co oczywiste, zminimalizować niepewności do zera. Prognozy, co do kierunku rozwoju procesu konstruowania regionu są przecież różne. Należy jednak zauważyć, że prognoza nie jest równoznaczna z koncepcją rozwoju procesu. Trudno wyobrazić sobie koncepcję proponowaną przez państwo arktyczne, która jest dla tego państwa negatywna, podważa jego tożsamość i interesy w regionie oraz zmniejsza wpływ na relacje w nim zachodzące. Czym innym jest prognoza, która nie posiada potencjalnej cechy performatywności, którą może mieć koncepcja. Koncepcja *status quo* w końcu ogranicza niepewność w realizacji innych koncepcji, które polegają na zmianie w regionalnych stosunkach międzynarodowych w warstwie podmiotowej lub przedmiotowej wspomnianej wyżej.

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus
Name: all arctic state
Files: 22
Tokens: 294550

Reference Corpus
Name: BE06
Files: 500
Tokens: 1007532

Collocate Types 21 Collocate Tokens 418 Page Size 100 hits

	Collocate	Rank	FreqLR	FreqL	FreqR	Range	Likelihood	Effect
1	stability	1	14	4	10	8	61.690	4.544
2	presence	2	13	1	12	5	45.309	3.846
3	settlement	3	8	1	7	3	37.490	4.754
4	patterns	4	6	0	6	2	32.051	5.237
5	while	5	11	8	3	8	31.649	3.371
6	to	6	100	87	13	17	31.621	0.879
7	close	7	10	1	9	6	26.685	3.205
8	dialogue	8	8	0	8	3	24.129	3.482
9	productivity	9	4	0	4	2	23.650	5.652
10	vital	10	7	7	0	4	22.969	3.690
11	contact	11	6	0	6	4	22.740	4.082
12	helps	12	4	4	0	4	20.678	5.112
13	peace	13	5	1	4	4	19.631	4.186
14	and	14	153	63	90	17	19.097	0.525
15	citizen	15	2	1	1	1	18.933	8.112
16	develop	16	11	3	8	8	17.595	2.299
17	their	17	14	0	14	8	17.589	1.979
18	structure	18	5	1	4	3	17.232	3.819
19	will	19	33	27	6	11	16.424	1.146
20	reclaim	20	2	2	0	1	15.952	7.112
21	revitalize	20	2	2	0	1	15.952	7.112

Search Query ☐ Words ☐ Case ☐ Regex **Window Span** From 5L To 5R Min. Freq 1 Min. Range 1

☐ Adv Search

Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Progress 100%

Time taken (creating collocate results): 1.0157 sec

Rys. 33 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „maintain” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”. Źródło: opracowanie własne

4.3.2 Instytucjonalizacja/formalizacja – pogłębienie współpracy

Kolejną koncepcją rozwoju procesu konstruowania regionu obecną w strategiach państw arktycznych jest koncepcja pogłębienia współpracy. Innymi słowy, dotyczyłoby to wzmocnienia współpracy międzynarodowej w wybranych dotychczas jej dziedzinach. W przypadku Arktyki, dotychczasowe jej formy dotyczą przede wszystkim ochrony środowiska naturalnego, ale i ochrony praw ludów autochtonicznych, współpracy naukowej, ratownictwa, przeciwdziałaniu katastrofom (np. po wycieku ropy naftowej) oraz częściowej współpracy gospodarczej. Powyżej wymieniono tylko jej główne kategorie. Pogłębienie współpracy nie oznacza wszakże przeniesienia jej na inne dziedziny, a wzmocnienie dotychczasowych. Koncepcja ta wydaje się najbardziej podobna do *status quo*. Nie zakłada dużych zmian we współpracy regionalnej. Zachodzą one ewentualnie w już poznanych kanałach współpracy międzynarodowej. Państwa zgodnie ze swoimi interesami decydują się na to, by zarządzać regionalnymi problemami jeszcze dokładniej i jeszcze mocniej. Pogłębienie współpracy jest w tych kategoriach rozumiane jako instytucjonalizacja lub

formalizacja współpracy. Instytucjonalizacja oznacza, że państwa dochodzą kolektywnie do wniosku, że niezbędne jest ustanowienie nowej instytucji dla dotychczasowych spraw, którymi się zajmowały. Należy przypomnieć, iż pojęcie „instytucji” jest tutaj szeroko rozumiane. Instytucja to w tym sensie struktura tożsamości i interesów, które łączy w temacie, z jakim owe tożsamości i interesy są związane (np. międzynarodowej ochrony środowiska). Instytucja nie jest zatem organizacją międzynarodową *per se* i ta część semantyczna może ją odróżnić od formalizacji współpracy. W przypadku tej drugiej, mowa już o nadaniu instytucji pewnej podmiotowości lub podmiotowości prawnomiędzynarodowej. Dotyczy to m.in. podpisania nowej umowy międzynarodowej lub ustanowienie organizacji międzynarodowej przeznaczonej do zarządzania obszarami problemowymi.

Jeśli podejmie się próbę wpisania tej koncepcji w stosunki międzynarodowe w Arktyce, to podobnie jak jej powyższe określenie, w praktyce także nie przyniesie to znaczącej zmiany strukturalnej w formach współpracy.⁴¹⁰ Stąd bierze się zarysowana przez autora bliskość z koncepcją *status quo*. Instytucjonalizacja wraz z formalizacją współpracy mogłaby oznaczać wykorzystanie dotychczasowego głównego forum ws. Arktyki, Rady Arktycznej, w silniejszym zarządzaniu obszarami problemowymi zgodnie z dotychczasowym jej mandatem.⁴¹¹ Wiązałoby się to zapewne ze wzmocnieniem możliwości tej instytucji wysokiego szczebla w sferze ochrony środowiska, np. poprzez stworzenie organu wykonawczego w ramach jej struktury. Wzmocnienie okołobiegunowej współpracy przynosi na myśl reformę Rady Arktycznej, by lepiej odpowiadała ona wyzwaniom, jakie stoją przed tym regionem w najbliższej przyszłości.⁴¹² Zakładałaby ona pewnie nadanie Radzie podmiotowości prawnomiędzynarodowej. Musiałoby się to odbyć poprzez ratyfikację nowej umowy międzynarodowej, określającej jej mandat. Pogłębienie współpracy państw arktycznych w wybranej dziedzinie podtrzymuje wciąż ich hegemoniczną pozycję w kształtowaniu dyskursu o regionie, gdyż taka formalna organizacja międzynarodowa byłaby uzależniona wciąż od ich konsensusu.

„Rada Arktyczna i jej osiem państw–członków, to rdzeń arktycznej współpracy. Umowy międzynarodowe i prawo międzynarodowe odgrywają kluczową rolę w określaniu możliwości działania państw. Finlandia dąży przede wszystkim do wzmocnienia istniejących

⁴¹⁰ M. Łuszczuk i in., *Governability of regional challenges. The Arctic development paradox*, „Politics and Governance. Constructing Ocean and Polar Governance”, tom 10, nr 3, 2022, s. 31–33.

⁴¹¹ A. Nilsson, T. Koivurova, *Transformational change and regime shifts in the circumpolar Arctic*, „Arctic Review on Law and Politics”, tom 7, nr 2, 2016, s. 186–187.

⁴¹² D. Balton, F. Ulmer, *A strategic plan for the Arctic Council. Recommendations for moving forward*, Cambridge, 2019, s. 10–11.

ustaleń i nie widzi potrzeby szerszego traktatu obejmującego cały region Arktyki.”⁴¹³ Na Rys. 34 zaprezentowano źródło tego cytatu. Fraza „Rada Arktyczna” wystąpiła 587 razy we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Taka propozycja wzmocnienia mandatu Rady jest w opcji „KWIC” (ang. *key word in context*, słowo kluczowe w kontekście) oprogramowania AntConc ukazana w kontekście, czyli zdaniem poprzedzającym szukaną frazę oraz następującym po niej. Ułatwia to znalezienie szukanego kontekstu, który dotyczy pogłębienia współpracy w ramach Rady Arktycznej. Omawiana w tym podpunkcie koncepcja jest zatem obecna w strategiach arktycznych. Nie jest daleka od koncepcji podtrzymania regionalnego *status quo* i przy zgodzie wszystkich ośmiu państw arktycznych, możliwa do realizacji.

The screenshot displays the AntConc software interface. On the left, the 'Target Corpus' list shows various files, including 'A01.txt' through 'A14.txt'. The search bar at the top indicates 'Total Hits: 587' and 'Page Size: 100 hits'. The main table shows search results for the phrase 'Arctic Council'. The table has four columns: 'File', 'Left Context', 'Hit', and 'Right Context'. The search query is 'arctic council' and the results are sorted by frequency. The table shows results for files A01.txt through A14.txt, with the phrase 'Arctic Council' appearing in various contexts.

File	Left Context	Hit	Right Context
49 -1(2020, Russia) State...	ian State and public organizations in the work of the	Arctic Council	and other international forums dealing with Arctic issues;
50 -2(2009, Canada) ...	on emerging Arctic issues, bilaterally and through the	Arctic Council	and other multilateral institutions. The Memorandum of Under
51 -2(2010, Finland) ...	tilising the assessments and recommendations of the	Arctic Council	and other national and international research data as
52 -2(2010, Finland) ...	tilising the assessments and recommendations of the	Arctic Council	and other national and international research data as
53 -3(2011, Norway) The ...	of climate change adaptation as a key topic for the	Arctic Council	and other cooperation forums in the High North,
54 -2(2020, Finland) Finland...	nd in their effective relations with the authorities. The	Arctic Council	and its eight Arctic Member States are at
55 -2(2020, Finland) Finland...	mension policy and its partnerships, the Barents Euro-	Arctic Council	and its regional level, the Nordic Council of
56 -2(2020, Finland) Finland...	arch funding. Participating actively in the work of the	Arctic Council	and its working groups. Participating proactively in research
57 -1(2013, Finland) ...	Its of the cooperation internationally. Ensure that the	Arctic Council	and its Member States promote action to protect
58 -1(2013, Finland) ...	ereignty. Canada has played an important role in the	Arctic Council	and is a leading country in Arctic research.
59 -2(2010, Finland) ...	ereignty. Canada has played an important role in the	Arctic Council	and is a leading country in Arctic research.
60 -3(2011, Norway) The ...	Norway is to be a driving force in strengthening the	Arctic Council	and is to work for more binding cooperation
61 -3(2011, Norway) The ...	overnment will seek to strengthen cooperation in the	Arctic Council	and in regional forums such as the Barents
62 -3(2011, Norway) The ...	overnment will seek to strengthen cooperation in the	Arctic Council	and in regional forums such as the Barents
63 -2(2011, Iceland) Iceland...	ous peoples' organisations under the auspices of the	Arctic Council	and through other international platforms where indigenous p
64 -2(2013, Denmark) The ...	in the Arctic, both through the working groups of the	Arctic Council	and through other Arctic and Nordic cooperation forums.
65 -2(2013, Denmark) The ...	ations Priority should be given to participation in the	Arctic Council	and all relevant working groups under its auspices.

Rys. 34 Wyniki wyszukiwania frazy „Arctic Council” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”. Źródło: opracowanie własne

⁴¹³ Publications of the Finnish Government, *Finland's strategy for Arctic policy*...

W oryginale, cytat ten brzmi: „The Arctic Council and its eight Arctic Member States are at the core of the Arctic cooperation. Multinational conventions and international law play a key role in defining states' operating possibilities. Finland primarily aims to strengthen the existing arrangements and does not see a need for a wider convention covering the Arctic region as a whole.”

4.3.3 Inkluzja

Kolejną koncepcją rozwoju procesu konstruowania regionu, którą można uzyskać dzięki analizie dyskursu w strategiach arktycznych jest koncepcja inkluzji. Chodzi tutaj o włączenie innych podmiotów, niż państwa arktyczne, bliżej rdzenia regionu, w którym to podejmuje się najważniejsze decyzje dotyczące jego przyszłości. Tak rozumiany rdzeń regionu zawiera w sobie właśnie państwa arktycznej ósemki. Nie ulega wątpliwości, że stosunki międzynarodowe są wciąż silnie państwowcentryczną dziedziną społeczną. Temu stanowi rzeczy sprzyja paradygmat realistyczny w rozwoju dyscypliny, który jest często silnie związany z działalnością polityczną. To właśnie realistyczna tradycja teoretyzowania w studiach międzynarodowych głosi prymat państw w obiekcie zainteresowania owej dyscypliny. Należy zauważyć, że w samej koncepcji chodzi raczej o włączenie do współpracy na równych zasadach podmiotów już obecnych w regionalnych stosunkach międzynarodowych. Posługując się terminem Neumanna, mniejszymi *region-builders*.⁴¹⁴ W myśl powyższych konstatacji, trudno wyobrazić sobie zupełnie nowe podmioty, które nie mają doświadczenia w działaniu w regionalnym środowisku międzynarodowym. Inkluzja taka byłaby z jednej strony przeciw interesom *region-builders*, a z drugiej strony, stałaby w niezgodzie z tożsamościami takich nowych podmiotów, co uniemożliwiłoby ją przecież zupełnie.

Pytanie, który pojawia się przy wspomnieniu o włączeniu do współpracy innych podmiotów to, jakie kategorie tych podmiotów objęłaby inkluzja. W okołobiegunowych stosunkach międzynarodowych aktywnych jest wiele podmiotów. Prócz państw arktycznych, są regionalne instytucje (np. Euro-arktyczna Rada Morza Barentsa), organizacje zrzeszające ludy autochtoniczne, (np. Inuit Circumpolar Council) organizacje pozarządowe (np. International Arctic Social Sciences Association, IASSA) oraz państwa-niearktyczne (np. Polska) czy organizacje międzynarodowe (np. International Maritime Organization, IMO). Fakt dopuszczenia przez państwa arktyczne organizacji zrzeszających ludy autochtoniczne jako stałych uczestników w Radzie Arktycznej predestynuje te organizacje, w myśl omawianej w tym podpunkcie koncepcji, do odgrywania większej roli. Mogłoby to oznaczać np. prawo głosu podczas podejmowania decyzji na spotkaniach rangi ministerialnej. Na Rys. 35 zaznaczono wyniki dla wyszukiwanej frazy „inclusion” w omawianych dokumentach. Uwagę zwraca fragment strategii kanadyjskiej: „choć wzrasta uznanie, w jaki sposób

⁴¹⁴ I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 58.

wiedza rdzennej ludności poprawia nasze zrozumienie Arktyki i Północy, nadal istnieją bariery sprawiedliwego i pełnego szacunku jej włączenia w aktywność na międzynarodowych forach. Biorąc pod uwagę nasze doświadczenie we włączaniu wiedzy rdzennej ludności do krajowych procesów decyzyjnych, Kanada będzie orędownikiem znaczącego włączenia wiedzy rdzennej ludności na forach międzynarodowych, które podejmują decyzje dotyczące Arktyki”.⁴¹⁵ Ukazuje to znaczenie kwestii praw ludów autochtonicznych w arktycznych stosunkach międzynarodowych.

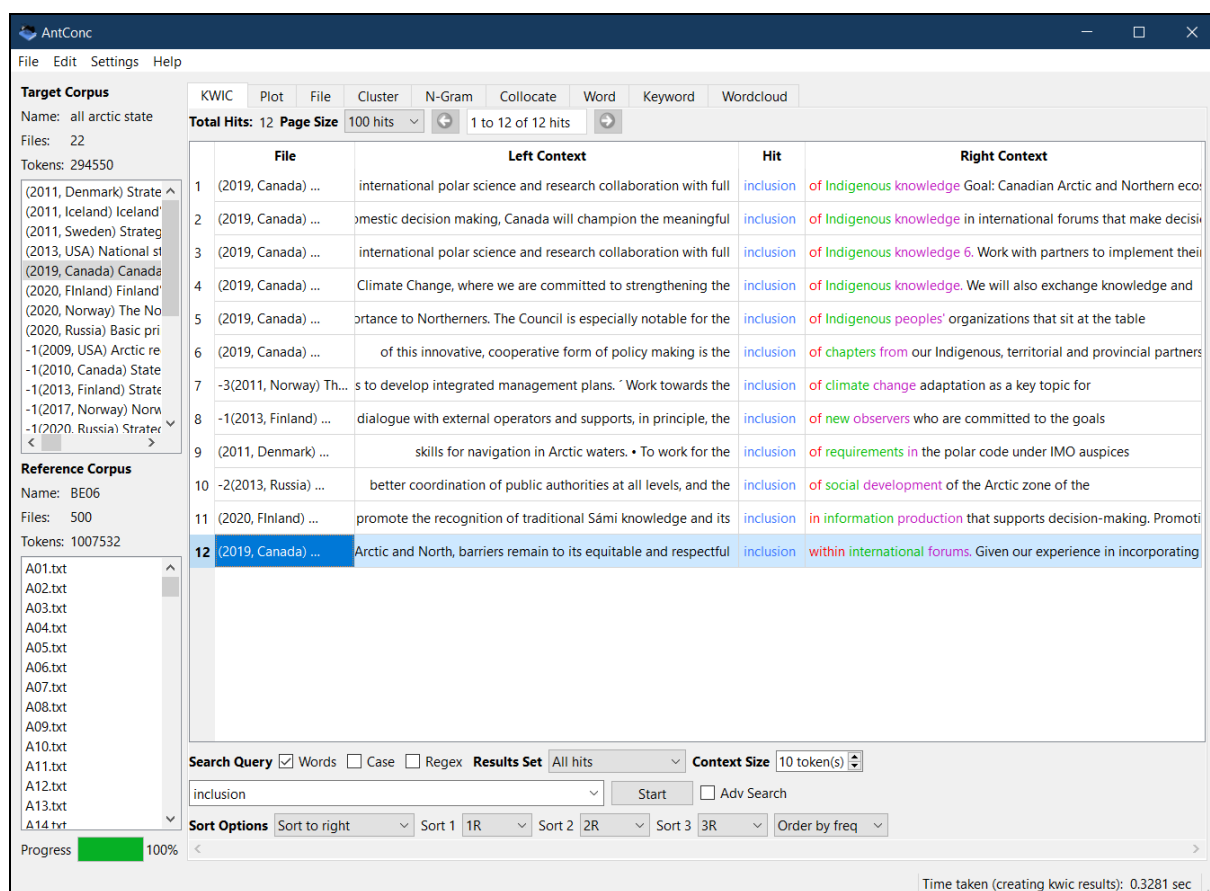
Inną kategorią podmiotów wartych uwagi są w tym kontekście obserwatorzy przy Radzie Arktycznej. Te wymienione w poprzednim rozdziale 13 państw aspiruje do odgrywania większej roli w stosunkach międzynarodowych w Arktyce. Już teraz obserwatorzy biorą udział przy niektórych aktywnościach w Radzie, zabierając głos np. przy okazji spotkań grup roboczych.⁴¹⁶ Należy przytoczyć tu również tzw. Warsaw format, którego spotkania grupują przedstawicieli wszystkich państw–obserwatorów oraz UE.⁴¹⁷ W tym formacie podmioty te wymieniają się informacjami oraz konsultują własną aktywność podejmowaną w okołobiegunowych stosunkach międzynarodowych. Problematyczna wydaje się jednak kwestia włączenia pozostałych podmiotów z tzw. trójkąta *governance*, w postaci innych organizacji pozarządowych oraz międzynarodowych korporacji. Podobnie jest w przypadku Chin, które ze względu na swój wpływ na globalne stosunki międzynarodowe oraz współpracę z Rosją, są powszechnie uznawane za najważniejsze państwo nie–arktyczne. Podsumowując tę część wywodu, koncepcja inkluzji jest obecna w strategiach arktycznych, choć jej zakres jest ograniczony podmiotowo.

⁴¹⁵ Government of Canada, *Canada's Arctic and Northern policy framework ...*

W oryginale, cytat ten brzmi: „while there is growing appreciation of how Indigenous knowledge improves our understanding of the Arctic and North, barriers remain to its equitable and respectful inclusion within international forums. Given our experience in incorporating Indigenous knowledge in domestic decision making, Canada will champion the meaningful inclusion of Indigenous knowledge in international forums that make decisions affecting the Arctic..”

⁴¹⁶ S. Knecht, J. Spence, *State observers and science cooperation in the Arctic Council. Same same but different?* [w:] *Emerging legal orders in the Arctic. The role of non-Arctic actors*, (red.) N. Sellheim i in., Nowy Jork, 2019, s. 242–243.

⁴¹⁷ *6th Warsaw Format Meeting Participants: The Observer States and the EU – Address to the Chair of Senior Arctic Officials Group*, Arctic Council SAO plenary meeting 20-21 November 2019, Hveragerði, Iceland, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2436/SAOIS201_2019_HVERAGERDI_11_Warsaw-Format-Meeting-Address.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp 23.5.2023].

Rys. 35 Wyniki wyszukiwania frazy „inclusion” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”. Źródło: opracowanie własne

4.3.4 Rozszerzenie współpracy na inne sfery

Kolejną wyróżnioną koncepcją jest rozszerzenie współpracy na inne sfery. Koncepcja ta rozpoczyna grupę tych propozycji, które nie zyskują uznania w postrzeganiu rozwoju procesu konstruowania regionu przez państwa arktyczne. Nie ulega wątpliwości, że główną sferą aktywności państw, która od początku ich współczesnej współpracy nie była do niej włączona, była sfera tzw. twardego bezpieczeństwa (ang. *hard security*). Jest ona związana głównie ze sprawami militarnymi. Jak zostało wspomniane wcześniej, rozwój procesu konstruowania regionu pod koniec XX w. był możliwy dzięki końcowi rywalizacji zimnowojennej. Pomimo zmian wewnętrznych w samej Rosji i nieznacznych zmian koncepcji jej polityki zagranicznej, państwa arktyczne od początku nie zdecydowały się na włączenie spraw militarnych do rdzenia okołobiegunowych stosunków międzynarodowych. Siedem zachodnich państw jest członkami NATO lub państwami ściśle z nią współpracującymi. Co więcej rosyjska agresywna retoryka i aktywność wobec jej sąsiadów uniemożliwiają realizację tej koncepcji. Podejście państw arktycznych do niej dobrze oddaje fragment

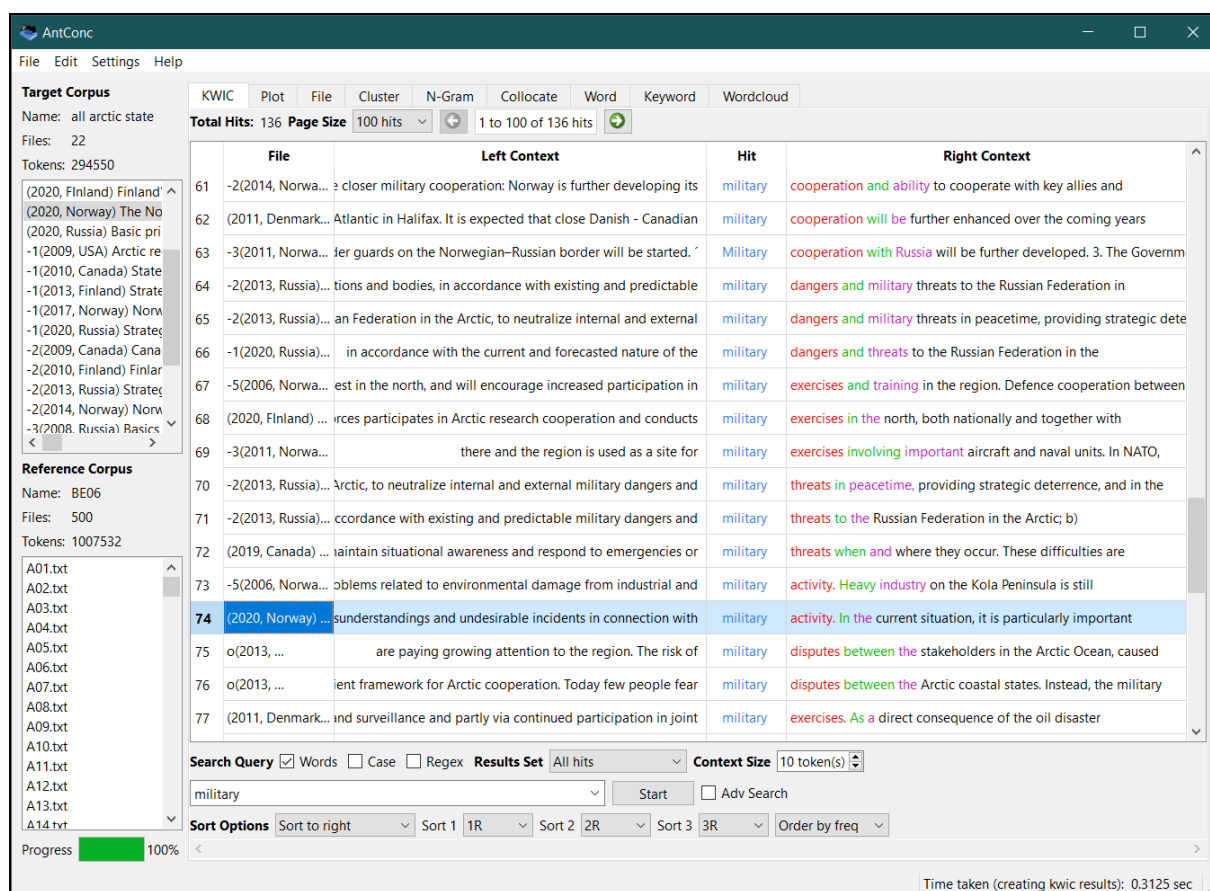
norweskiej strategii z 2020 r., który był jednym z wybranych przez oprogramowanie AntConc (patrz Rys. 36), w odpowiedzi na szukany wyraz „military”. „W wyniku łamania przez Rosję prawa międzynarodowego w Ukrainie, Norwegia zawiesiła dwustronną współpracę wojskową, z wyjątkiem współpracy w obszarach o szczególnym znaczeniu dla bezpieczeństwa morskiego, bezpieczeństwa przestrzeni powietrznej i stabilności na Północy. Utrzymano bezpośrednią komunikację między Norweskim Połączonym Dowództwem a rosyjską Flotą Północną, współpracę między norweską i rosyjską strażą przybrzeżną oraz strażą graniczną, współpracę ratowniczą oraz mechanizmy wynikające z umowy o incydentach na morzu (ang. *Incidents at Sea Agreement*, INCSEA). (...) Od 2019 r. istnieje kanał komunikacji między wyższymi oficerami obrony w Oslo i Moskwie, który pomaga zapobiegać nieporozumieniom i niepożądanym incydentom w związku z działalnością wojskową. W obecnej sytuacji szczególnie ważne jest dalsze rozwijanie tego typu kontaktów w obszarze obronności.”⁴¹⁸ Państwa arktyczne z szeroko rozumianego Zachodu nie zamykają zatem komunikacji w sferze militarnej z Rosją, jednak uważają za niemożliwą szerszą współpracę i wspólne aktywności w dziedzinie wojskowości. Za najbliższą tej sferze inicjatywę, można uznać Arctic Coast Guard Forum (ACGF), choć pomimo nastawienia na bezpieczeństwo, ta instytucja koordynująca i konsultacyjna jest nastawiona głównie na jego cywilny wymiar.⁴¹⁹ Mowa m.in. o ratownictwie morskim, czy reagowaniu i zapobieganiu wycieków ze statków na Oceanie Arktycznym.⁴²⁰ Wszystkie osiem państw jest członkami tej organizacji. Przewodnictwo jej jest rotacyjne, zrównane z przewodnictwem Rady Arktycznej. Współpraca w tym temacie i formule trwa, pomimo zamrożenia współpracy wojskowej globalnie po agresji Rosji na Ukrainę w 2014 r.

⁴¹⁸ Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *The Norwegian Government's Arctic Policy...*

W oryginale, cytat ten brzmi: „as a result of Russia's violations of international law in Ukraine, Norway has suspended bilateral military cooperation, with the exception of cooperation in areas of particular importance to maritime safety, airspace security and stability in the north. The direct lines of communication between the Norwegian Joint Headquarters and Russia's Northern Fleet, cooperation between Norwegian and Russian coast guards and border guards, search-and-rescue cooperation, and the mechanisms under the Incidents at Sea (INCSEA) Agreement have been maintained. In recent years, Norway and Russia have carried out negotiations on an additional protocol to the INCSEA Agreement. Since 2019 there has been a channel of communication in place between senior defence officials in Oslo and Moscow to help prevent misunderstandings and undesirable incidents in connection with military activity. In the current situation, it is particularly important to further develop contact of this kind in the area of defence.”

⁴¹⁹ L. Sadurski, *Regional security complex theory. Why is this concept still worth developing?*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, tom 75, nr 3, 2022, s. 147.

⁴²⁰ The Arctic Coast Guard Forum, <https://www.arcticcoastguardforum.com/about-acgf> [dostęp 24.5.2023].

Rys. 36 Wyniki wyszukiwania frazy „military” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”. Źródło: opracowanie własne

4.3.5 Traktat

Przedostatnią koncepcją konstruowania regionu jaka, według autora pracy, wynika z analizy dyskursu w strategiach jest koncepcja traktatu. W dziedzinie stosunków międzynarodowych w Arktyce zostało już ratyfikowane wiele umów międzynarodowych, co zostało szerzej ukazane w kolejnym rozdziale. Pojęcie traktatu (ang. *treaty*) jest znane w tym regionie głównie poprzez umowy zawierane między rządem kanadyjskim a organizacjami zrzeszającymi Pierwsze Narody Kanady, ludy autochtoniczne.⁴²¹ W tym podpunkcie, „traktat” występuje jednak pod innym znaczeniem. Chodzi o wielostronną umowę międzynarodową, która dotyczyłaby większości dziedzin regionalnych stosunków międzynarodowych. Nie ulega wątpliwości, że pierwowzorem takiej umowy oraz jej

⁴²¹ Government of Canada, Crown-Indigenous Relations and Northern Affairs Canada, *Lands, Treaties, agreements, and fiscal management*, <https://www.rcaanc-cirnac.gc.ca/eng/1673471706695/1673471755108> [dostęp 24.5.2023].

funkcjonowania byłby Układ Antarktyczny, który wszedł życie w 1961 r.⁴²² Szerzej mogłoby to przypominać cały System Traktatu Antarktycznego (ang. *Antarctic Treaty System*, ATS).⁴²³

Na Rys. 37 przedstawiono wyniki dla zapytania „treaty” we wszystkich strategiach arktycznych poprzez oprogramowanie AntConc. Wynika z tego, że szukane słowo występuje 52 razy w badanych dokumentach. Uwagę zwraca szczególnie kontekst, w jakim się ono pojawia w dokumencie dotyczącym związków Wysp Owczych z Arktyką z 2013 r., w ramach Królestwa Danii. Przedstawia to dobrze uśrednione podejście państw arktycznych do kwestii traktatu. „Obawy przed sporami międzynarodowymi i katastrofami ekologicznymi, pośród innych niebezpieczeństw, skłoniły kilka organizacji ekologicznych do propozycji ustanowienia nowego traktatu międzynarodowego dla obszaru Arktyki. Twierdzą one, że proces ustanowienia takiego traktatu powinien być taki sam, jak ten, który zastosowano w przypadku Traktatu Antarktycznego. (...) W wyniku tego traktatu odłożono wszelkie roszczenia terytorialne i uzgodniono, że Antarktyka powinna być rezerwatem poświęconym badaniom naukowemu. Działalność gospodarcza i wojskowa na tym obszarze jest zabroniona. Istnieje zasadnicza różnica między Arktyką a Antarktyką: ludzie żyją w Arktyce, podczas gdy Antarktyka jest bezludna. Państwa arktyczne są w pełni zdolne do kierowania rozwojem i współpracą w obszarze arktycznym w sposób rozsądny i pokojowy oraz zgodnie z odpowiednimi traktatami i zasadami międzynarodowymi. Kamieniem milowym we współpracy arktycznej była *Deklaracja z Ilulissat* z 2008 r., w której państwa nadbrzeżne Arktyki zobowiązały się do pokojowego rozwiązywania wszelkich sporów dotyczących zasobów w regionie. Deklaracja ta opiera się na postanowieniach *Konwencji o prawie morza* oraz innych właściwych umowach międzynarodowych. Deklaracja stwierdza również, że Rada Arktyczna oraz umowy, które już mają zastosowanie do tego obszaru, zapewniają wystarczające ramy dla współpracy w regionie.”⁴²⁴ Należy dodać, że na całym terytorium

⁴²² *Układ w sprawie Antarktydy, podpisany w Waszyngtonie dnia 1 grudnia 1959 r.*, Dz. U. 1961 r. nr 46, poz. 237, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1959.html> [dostęp 24.5.2023].

⁴²³ S. Duyck, *Drawing lessons for Arctic governance from the Antarctic Treaty System* [w:] *The Yearbook of Polar Law*, (red.) G. Alfredsson, T. Koivurova, K. Hossain, tom 3, Leiden, 2011.

⁴²⁴ Prime Minister's Office. The Foreign Service, *The Faroes Islands – a nation in the Arctic. Opportunities and challenges...*

W oryginale, cytat ten brzmi: „Fears of disputes and environmental disasters, amongst other dangers, have led several environmental organisations to recommend the establishment of a new international treaty for the Arctic area. They argue that the process used to establish this treaty should be the same as that which was used for the Antarctic Treaty, which entered into force in 1961. The outcome of this treaty was that all territorial claims were put aside and it was agreed that Antarctica should be a preserve dedicated to scientific research. Commercial and military activities in the area are banned. (...) There is a fundamental difference between the Arctic and Antarctica: people live in the Arctic, whereas Antarctica is unpopulated. The Arctic countries are perfectly capable of managing development and cooperation in the Arctic area in a sensible and peaceful manner and in accordance with relevant international treaties and principles. A milestone in Arctic cooperation was the Ilulissat Declaration in 2008, in which the Arctic coastal states committed to resolving any resource related disputes in

lądowym Arktyki suwerenność sprawują państwa arktyczne, a tylko centralna część Oceanu Arktycznego, zgodnie z postanowieniami *Konwencji o prawie morza*, to wody międzynarodowe. Traktat międzynarodowy dotyczący całości spraw regionalnych byłby zatem wbrew interesom głównych podmiotów konstruujących region, gdyż mógłby ograniczyć ich suwerenność oraz wpływ na stosunki w nim zachodzące.

The screenshot shows the AntConc software interface. The 'Target Corpus' is named 'all arctic state' and contains 22 files with 294550 tokens. The 'Reference Corpus' is named 'BE06' and contains 500 files with 1007532 tokens. The search query is 'treaty' and the results are sorted by frequency. The results pane shows a list of documents with columns for File, Left Context, Hit, and Right Context. The word 'treaty' is highlighted in blue in the Hit column. The results are sorted by frequency, with 'treaty' being the most frequent word.

File	Left Context	Hit	Right Context
o(2013, Denmark)...	Council is not founded on the basis of an international	treaty,	and although its decisions are not legally binding, it
-5(2006, Norway) ...	ment of sovereignty, proper compliance with the Spitsbergen	Treaty	and control to ensure compliance with the treaty, maintenance
(2020, Finland) ...	Finland is one of the 29 Consultative Parties to the Antarctic	Treaty	and has also assumed an active role in the
-1(2010, Canada) ...	tions Convention on Biological Diversity, the Migratory Bird	Treaty,	and the Agreement on the Conservation of Polar Bears.
(2011, Sweden) ...	Sámi Convention should, for example, be utilised. Sweden's	treaty	of accession to the EU recognises the obligations and
-1(2009, USA) ...	from those of the Arctic region such that an "Arctic	Treaty"	of broad scope -- along the lines of the Antarctic
-2(2009, Canada) ...	labrador Inuit Land Claims Agreement, the first modern-day	treaty	of its kind in Atlantic Canada, provides Inuit in
(2020, Russia) Bas...	al cooperation with Norway and other states - parties to the	Treaty	of Svalbard of 9 February 1920; d) maintaining cooperation with
-3(2011, Norway) ...	the Barents Sea. Following the entry into force of the	treaty	on maritime delimitation between Norway and Russia on 7 July, 2
(2020, Norway) T...	over a period of 40 years, Norway and Russia signed the	Treaty	on Maritime Delimitation and Cooperation in the Barents Sea
-2(2010, Finland) ...	preservation and development of the Sami languages. The	Treaty	on the accession22 of Finland to the European Union
-1(2013, Finland) ...	development and the recognition of the Arctic Council as a	treaty-	based international organisation. The Arctic Council is engaged in
-1(2013, Finland) ...	supports the plan to establish the Council as an international	treaty-	based organisation. The recommendations given by the Arctic Co
o(2013, Denmark)...	ons to recommend the establishment of a new international	treaty	for the Arctic area. They argue that the process
o(2013, Denmark)...	on the Law of the Sea, which is the international	treaty	for the law of the sea under the UN.
(2019, Canada) ...	vant international forums, key multi-stakeholder events, and	treaty	negotiations. Canada will also take a more collaborative approach
(2019, Canada) ...	etings, key multi-stakeholder events such as Arctic Circle and	treaty	negotiations. We will enhance domestic communication efforts to

Rys. 37 Wyniki wyszukiwania frazy „treaty” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”. Źródło: opracowanie własne

4.3.6 Konflikt/rywalizacja

Ostatnia z prezentowanych tutaj koncepcji rozwoju procesu konstruowania regionu jest związana z zagadnieniem konfliktu oraz rywalizacji międzynarodowej. Należy na początku zauważyć, że pojęcia „rywalizacji” i „konfliktu” mogą być szeroko rozumiane, ale w kontekście tego podpunktu i zestawienia ich razem, chodzi o sytuację, kiedy współpraca

the region in a peaceful manner. This declaration has as its basis provisions in the United Nations Convention on the Law of the Sea as well as other relevant international treaties. The declaration also asserts that the Arctic Council and the large number of treaties that already apply to the area provide a sufficient framework for Arctic cooperation.”

międzynarodowa zostaje zerwana, a rywalizacja i konflikt stają się najważniejszym przedmiotem okołobiegunowych relacji między państwami.

Konflikt może mieć swoje źródła wewnątrz, jak i na zewnątrz regionu. Główną uwagę w tej kategorii zwraca Rosja, której agresywna retoryka oraz aktywność wobec jej sąsiadów jest opisywana w strategiach arktycznych jako zagrożenie.⁴²⁵ To właśnie Rosja prowadzi w Arktyce politykę mocarstwową, starając się maksymalnie wpłynąć na rozwój dyskursu hegemonicznego dotyczącego regionu. Rosyjskie manewry wojskowe, organizowane szczególnie w rejonie Morza Barentsa określają to państwo w zachodnim dyskursie jako potencjalnego agresora.⁴²⁶ Obecność wojskowa państw arktycznych w kole podbiegunowym północnym ma zgodnie z tą narracją zapewniać bezpieczeństwo mieszkańcom, ochronę interesów i pokój międzynarodowy.⁴²⁷ Otwarty konflikt militarny byłby niekorzystny dla wszystkich zainteresowanych podmiotów, gdyż z jednej strony, trudno prowadzić jakąkolwiek aktywność w Arktyce z powodu bardzo trudnych warunków środowiskowych, a po drugiej, to właśnie wrażliwe arktyczne środowisko ucierpiałoby na tym bezpowrotnie.⁴²⁸ Konflikt i otwarta rywalizacja międzynarodowa w regionie doprowadziłaby również do zmiany sytuacji korzystnej dla rozwoju gospodarczego.⁴²⁹ Mowa szczególnie o eksploatacji ropy naftowej i gazu ziemnego oraz międzynarodowego transportu morskiego. Konflikt między państwami arktycznymi mógłby ukazać fasadowość budowanej od zakończenia zimnej wojny współpracy międzynarodowej, zwłaszcza w odniesieniu do ochrony środowiska naturalnego. Zagrożeniem jest już sama spirala militaryzacji w Arktyce, która podkreśla koncepcję rywalizacji, a więc i możliwy kierunek rozwoju procesu konstruowania regionu, który jest niepożądany przez główne podmioty go konstruujące. Rys. 38 przedstawia wyniki z oprogramowania AntConc wynikające z poszukiwania słowa „conflict” w strategiach arktycznych. W ten sposób został odnaleziony fragment szwedzkiej strategii arktycznej, który według autora, dobrze oddaje naturę rywalizacji w Arktyce i postrzeganie jej przez *region-builders*. „(...) wydobyć w warunkach arktycznych ma już miejsce na dużą skalę, nie tylko w Rosji. (...) rozwój doprowadził jednak do przesunięcia uwagi coraz dalej na północ i w kierunku wnętrza Oceanu Arktycznego. W debacie publicznej czasami można odnieść wrażenie, że jest to swoista gorączka złota, walka o zasoby, która nieuchronnie prowadzi do

⁴²⁵ M. Byers, *International law and the Arctic...*, s. 248–253.

⁴²⁶ F. Griffiths, *Arctic security: the indirect approach* [w:] *Arctic security in an age of climate change*, (red.) J. Kraska, Cambridge, 2011.

⁴²⁷ M. Byers, *Crises and international cooperation. An Arctic case study*, „International Relations”, tom 31, nr 4 2017, s. 11–12.

⁴²⁸ W. Szczerbowicz, *dz. cyt.*, s. 81–82.

⁴²⁹ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 65.

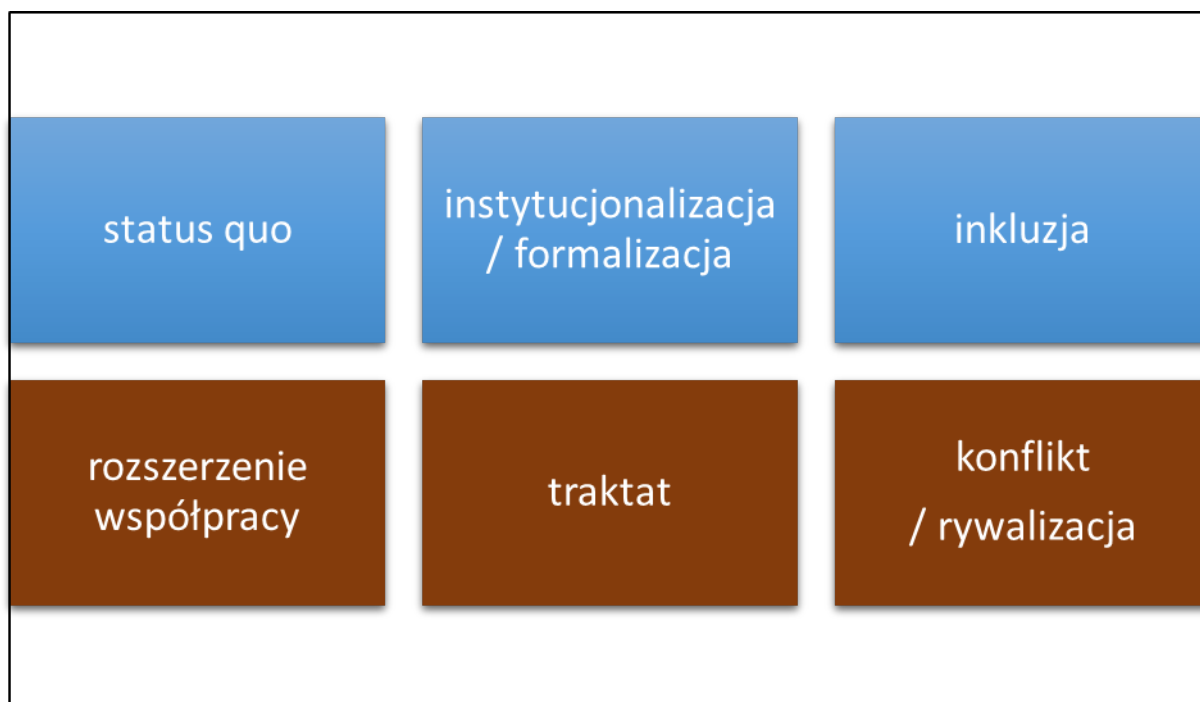
zaostżenia konfliktu w regionie. To spojrzenie jest nieprawidłowe. Region ten charakteryzuje się wysokim poziomem współpracy i niskim poziomem konfliktu. Pokrywające się roszczenia muszą być rozpatrywane zgodnie z prawem międzynarodowym.”⁴³⁰ W tym krótkim fragmencie wspomniano o fakcie, że wydobywanie surowców mineralnych ma już miejsce w regionie. Podkreślono jednocześnie suwerenność państw arktycznych na lądzie i morzu. Narracja o konflikcie o surowce w Arktyce wydaje się w tym kontekście nieprawdziwa. Co więcej, wszystkie osiem państw podkreśla, że ewentualnie pokrywające się roszczenia terytorialne do centralnej części Oceanu Arktycznego będą rozpatrywane zgodnie z zasadami i umowami międzynarodowymi, które są już w mocy. Koncepcja rozwoju procesu konstruowania regionu nazwana tutaj jako koncepcja konfliktu/rywalizacji jest zatem wbrew interesom zarówno państw arktycznych, jak i innych podmiotów zaangażowanych w sprawy regionalne. Podsumowując ten punkt pracy, pierwsze trzy koncepcje zostały opisane jako możliwe do realizacji, a trzy pozostałe jako niepożądane. Propozycja tych koncepcji została zaprezentowana na Rys. 39.

⁴³⁰ Ministry for Foreign Affairs, Sweden, *Strategy for the Arctic region*...

W oryginale, cytat ten brzmi: „It should be stressed, however, that extraction under Arctic conditions already takes place on a large scale, not least in Russia. The development alluded to here has however led to the focus shifting further and further northwards and towards the inner Arctic Ocean. The public debate sometimes gives the impression that this is a kind of “gold rush”, a fight over resources that inevitably leads to a higher level of conflict in the region. This picture is incorrect. The area is characterised by a high level of cooperation and a low level of conflict. Overlapping claims must be dealt with according to international law.”

AntConc				
File Edit Settings Help				
Target Corpus Name: all arctic state Files: 22 Tokens: 294550				
KWIC Plot File Cluster N-Gram Collocate Word Keyword Wordcloud				
Total Hits: 23 Page Size 100 hits 1 to 23 of 23 hits				
File	Left Context	Hit	Right Context	
1 -1(2013, Finlan...	tial natural catastrophes and environmental damage. A military	conflict	in the Arctic is improbable – the Arctic States have	
2 (2011, Iceland) ...	few indications that the Arctic will be an area of	conflict	in the near future, it cannot be ruled out	
3 (2011, Sweden)...	over resources that inevitably leads to a higher level of	conflict	in the region. This picture is incorrect. The area	
4 (2020, Russia) ...	in the Arctic and an increase of the potential for	conflict	in the region; e) discrediting the Russian Federation's	
5 (2011, Sweden)...	challenges, Arctic cooperation is characterised by a low level of	conflict	and broad consensus. The challenges facing the Arctic are	
6 -5(2006, Norwa...	on resource management in the High North helps to prevent	conflict	and maintain predictability and stability. This cooperation will th	
7 (2013, USA) ...	ironmentally sustainable, operationally safe, secure, and free of	conflict	and will protect U.S., allied, and regional security	
8 -1(2020, Russia...	dds from various subjects of the Russian Federation; g) growing	conflict	potential in the Arctic II. Assessment of the state	
9 -1(2020, Russia...	activity in the Arctic zone; r) the growth of the	conflict	potential in the Arctic, which requires a constant increase	
10 (2020, Finland) ...	on marked by constructive cooperation. Increasing tensions and	conflict	potential must be avoided. The Arctic region is warming	
11 (2013, USA) ...	and preserve the Arctic region as an area free of	conflict	acting in concert with allies, partners, and other interested	
12 (2013, USA) ...	and preserve the Arctic region as an area free of	conflict	acting in concert with allies, partners, and other interested	
13 -5(2006, Norwa...	and around the archipelago poses. In the event of a	conflict	between environmental targets and other interests, environmenta	
14 (2020, Finland) ...	negatively by illegally annexing Crimea and by prolonging the	conflict	it initiated in eastern Ukraine. Russia is systematically strengtheni	
15 (2020, Norway) ...	' intention to enhance defence cooperation 'in peace, crisis and	conflict	Nordic participation in the NATO exercise Trident Juncture in 2011	
16 -3(2011, Norwa...	actors that the Arctic was an unregulated area where open	conflict	on resources could be expected. Its emphasis on the	
17 (2011, Iceland) ...	media has to a large extent focused on the possible	conflict	over access to Arctic oil and gas (the so-	
Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex Results Set All hits Context Size 10 token(s) conflict Start ☐ Adv Search Sort Options Sort to right Sort 1 1R Sort 2 2R Sort 3 3R Order by freq Progress 100% Time taken (creating kwic results): 0.2656 sec				

Rys. 38 Wyniki wyszukiwania frazy „conflict” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”. Źródło: opracowanie własne

Rys. 39 Proponowane koncepcje rozwoju procesu konstruowania regionu zaobserwowane w toku analizy dyskursu w strategiach arktycznych. Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

Powyższy rozdział był ostatnim z części analitycznej pracy, w której to przedstawiono wyniki badań. Zaprezentowano w rozdziale badania nad strategiami arktycznymi, postrzeganie podmiotów regionalnych, jak i samego regionu z różnych perspektyw oraz koncepcje konstruowania regionu. Na początku, opisano dorobek Heininena, Bailes i Padrtovej w badaniach nad strategiami arktycznymi. Następnie, autor wyszczególnił osiem wydarzeń, które pod koniec pierwszej dekady XXI w. przyczyniły się do bezprecedensowego globalnego wzrostu zainteresowaniami sprawami arktycznymi. Kolejna część była poświęcona zagregowanej analizie dyskursu w strategiach, syntezie wniosków z niej. Dalej, przedstawiona została koncepcja postrzegania „self, other and this” oraz zostały zaprezentowane wyniki z jej operacjonalizacji w badaniu dokumentów arktycznych. Ostatnia część powyższego rozdziału dotyczyła sześciu koncepcji konstruowania regionu. Zostały one od podstaw opisane przez autora, na podstawie wniosków wyciągniętych z analizy dyskursu obecnego w omawianych strategiach. Należy zauważyć, że pierwsze trzy koncepcje, czyli *status quo*, instytucjonalizacja/formalizacja oraz inkluzja innych podmiotów są punktem odniesienia dla państw arktycznych. Podmioty te dopuszczają takie kierunki rozwoju zachodzących procesów. Koncepcja *status quo* jest jednak w tym wypadku dominująca. Pozostałe trzy koncepcje (rozszerzenie współpracy na inne sfery, traktat oraz konflikt/rywalizacja) nie są pożądane przez państwa arktyczne i stanowią zagrożenie dla ich tożsamości oraz interesów.

Cześć III Proces konstruowania regionu

Rozdział 5. Przejawy procesu konstruowania regionu

W niniejszym rozdziale autor prezentuje przejawy procesu konstruowania regionu w Arktyce. Jako całość (wraz z kolejnym rozdziałem szóstym) stanowi on część krytyczną pracy, w której to interpretowane są jej wyniki oraz proponowane zagadnienia do dyskusji. Rozdział piąty jest podzielony na dziewięć małych części. Wynika to z faktu, iż autor wyszczególnił w nim, według niego, dziewięć najważniejszych przejawów procesu. Państwa arktyczne opisują je szeroko w strategiach. Stanowią podstawę stosunków międzynarodowych w Arktyce. Przejawy procesu kształtują strategie, bo to właśnie do nich te dokumenty się odnoszą. Wybrane w tym rozdziale przejawy procesu konstruowania regionu to, kolejno, historia Arktyki, tożsamość regionalna, umowy międzynarodowe, Rada Arktyczna, Arktyczna Piątka, ochrona środowiska naturalnego, ludy autochtoniczne, współpraca naukowa oraz tzw. koncepcja „Arctic exceptionalism”.

5.1 Przed 1989 r.

Historia regionu została już wspomniana w rozdziale pierwszym. W głównej mierze, zostało to wtedy oparte na propozycji periodyzacji tejże historii przez Łuszczuka. U źródła tej periodyzacji ma stać zmieniające się w dziejach postrzeganie Arktyki jako regionu. Należy przypomnieć, że autor ten podzielił ją na cztery etapy. Chodzi o etapy, kolejno, terytorium podboju, przestrzeni rywalizacji, strefy współpracy oraz areny wyzwań.⁴³¹ Wobec cezury zastosowanej na potrzeby tego punktu, dwa pierwsze etapy postrzegania Arktyki zawierają się w jego ramach czasowych. „Terytorium podboju” jest nierozdzielnie związane z europejskim oraz amerykańskim kolonializmem, a „przestrzeń rywalizacji” z konfliktem zimnowojennym. Pierwszy rozciąga się na przestrzeni wieków. Zapoczątkowany epokami wielkich odkryć geograficznych, kończy się dopiero w XX w. To również okres w rozwoju państwowości, kiedy powstają państwa narodowe w dzisiejszym rozumieniu. Omawiany podbój odbywał się więc wraz z długim procesem rozwoju tożsamości oraz interesów, które to drugie z wymienionych, charakteryzują się większą zmiennością na przestrzeni lat. Kolonializm państw europejskich, a później i amerykańskich oraz kolonializm rosyjski ukształtował aż do XX w. podejście tych państw do Arktyki. W kontekście ustalania granic geograficznych oraz

⁴³¹ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 115–124.

badania środowiska naturalnego regionu, trudno jest w ogóle mówić o procesie jego konstruowania. Fakt niezdefiniowania Arktyki w dyskursie, określając go w dzisiejszych kategoriach, nie wyklucza jednak istnienia samego procesu. Problematyczne jest oczywiście uznanie, kiedy proces konstruowania regionu się zaczyna. Neumann nie zaproponował narzędzi do określenia tego.⁴³² Patrząc z perspektywy państw arktycznych i ich protoplastów, w ich interesie było zawładnięcie terytorium, podporządkowanie sobie miejscowej ludności i wykorzystanie zdobywanego po kawałku regionu gospodarczo. Echa minionego kolonializmu można odnaleźć w dzisiejszej Arktyce, w kanadyjskim zadośćuczynieniu Pierwszym Narodom, czy też kwestii inwestycji gospodarczych na terenach Saamów w Skandynawii. Prócz Islandii, historia wszystkich siedmiu pozostałych państw arktycznych była związana z przejmowaniem terytoriów tradycyjnie należących do ludów autochtonicznych. „Arktyka jako terytorium podboju” to obszar jeszcze w całości nie poznany, a u motywów jego eksploracji stoi ciekawość, rozwój badań naukowych, chęć zysku i rozciągnięcia obszaru własnej suwerenności na nowe tereny.⁴³³ Pomimo rywalizacji między państwami wynikającej z tych motywów, są one wspólne dla głównych podmiotów konstytuujących wówczas stosunki międzynarodowe. To ważny okres dla kształtowania się postrzegania *self* i *other*.⁴³⁴ Nie tylko dla postrzegania Arktyki jako odrębnego regionu w systemie międzynarodowym. Takie państwa, jak Rosja, Wielka Brytania, Norwegia, Francja, Niemcy, Holandia, a później USA oraz Kanada, traktowały Arktykę przedmiotowo, bez należytego podejścia do ochrony środowiska tego wrażliwego regionu oraz bez upodmiotowienia mieszkających tam ludów autochtonicznych.⁴³⁵

Zimna wojna przyniosła bezprecedensowe zmiany w postrzeganiu Arktyki. Zyskała ona znaczenie strategiczne, szczególnie w kategoriach militarnych. Relatywna bliskość geograficzna między USA a ZSRR spowodowała militaryzację terytoriów arktycznych tych mocarstw. Pomimo bardzo trudnych warunków środowiskowych utrudniających aktywność ludzką w regionie, stratedzy w obydwu państwach, a szerzej, po obydwu stronach bloków polityczno-wojskowych, rozwijali zdolności obronne, ale i ofensywne.⁴³⁶ W XXI w. poziom militaryzacji regionu jest relatywnie mniejszy od jego zimnowojennego apogeum.⁴³⁷ Szczególnie w przypadku rosyjskiej Arktyki wiele baz wojskowych zostało porzuconych, co

⁴³² I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 73.

⁴³³ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 115–119.

⁴³⁴ I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 68.

⁴³⁵ G. Huggan, *Introduction. Unscrambling the Arctic* [w:] *Postcolonial perspectives on the European High North. Unscrambling the Arctic...*, s. 3.

⁴³⁶ K. Dodds, M. Nuttall, *The Arctic. What everyone needs to know*, Nowy Jork, 2019, s. 138–140.

⁴³⁷ R. Szpyra, *(Nie)bezpieczeństwo militarne w regionie Arktyki – zarys problematyki* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku...*, s. 153.

więzało się z wysokim kosztem ich utrzymania oraz częściową reorientacji polityki zagranicznej tego kraju w latach 90., nie widząc potrzeby w tak wielkoskalowym wyścigu zbrojeń, szczególnie na Północy. Za kadencji Władimira Putina na stanowisku prezydenta Rosji, można zaobserwować zwiększoną aktywność wojskową w rosyjskiej Arktyce, w postaci manewrów wojskowych oraz powrotu do wcześniej opuszczonych baz.⁴³⁸

By lepiej przedstawić proces konstruowania regionu z perspektywy jego przejawów, autor niniejszej pracy zaproponował jedną cezurę, która oddziela historyczną część rozwoju procesu od części współczesnej. Mowa o r. 1989. Rok ten wyznacza początek procesu z Rovaniem. Po słynnej przemowie Gorbaczowa w 1987 r. w Murmańsku i odprężenia w stosunkach między państwami bloku wschodniego i szeroko rozumianego Zachodu, nastąpiła historyczna sytuacja sprzyjająca rozwojowi współpracy międzynarodowej w Arktyce. Choć wspomniane wystąpienie mogło się odnosić również do spraw globalnych, jego skutkiem stało się bezprecedensowe otwarcie możliwości dla stosunków w regionie. Po pierwszym sondowaniu sytuacji przez Finlandię, państwo to wystąpiło właśnie w 1989 r. z inicjatywą współpracy w sferze ochrony środowiska naturalnego w Arktyce. Dotyczyło to zorganizowania konferencji międzynarodowej w „najbliższym czasie”, w której weźmie udział wszystkie osiem państw arktycznych. Spotkanie to miało miejsce w fińskim Rovaniemi w 1991 r. Wszystkie państwa podpisały tam AEPS, która stała się solidną podstawą do powstania Rady Arktycznej.⁴³⁹

Przywołując w tym momencie logikę społeczno konstruktywistyczną można stwierdzić, że, przełom lat 80. i 90. przyniósł w wymiarze globalnym relatywnie dużą rekonfigurację tożsamości i interesów, szczególnie w kwestii tej drugiej kategorii. Zabrakło odwołania do układu bipolarnego w stosunkach międzynarodowych. Należy zauważyć, że owa rekonfiguracja miała o wiele dalej idące reperkusje właśnie w Arktyce. Interesy państw arktycznych nie były wcześniej jasno sprecyzowane. Państwa arktyczne formułowały i realizowały swoje interesy w środowisku regionów, których proces konstruowania był o wiele bardziej rozwinięty. Pomijając globalne wymiary ich polityki, ich aktywność była głównie nastawiona odpowiednio na Amerykę Północną, Europę i Azję. Z kolei, tożsamość regionalną państw arktycznych można rozpatrywać raczej jako *in statu nascendi*.

⁴³⁸ *Geopolitics and security in the Arctic. Regional dynamics in a global world*, (red.) R. Tamnes, K. Offerdal, Londyn–Nowy Jork, 2014, s. 6.

⁴³⁹ M. Heikkilä, *dz. cyt.*, s. 6–85.

5.2 Tożsamość regionalna

Dyskutując nad zagadnieniem tożsamości regionalnej, należy po raz kolejny przywołać logikę społecznego konstrukttywizmu. Arktyka, podobnie jak każdy inny element rzeczywistości, jest konstruowana społecznie.⁴⁴⁰ Przedmiot ten jest jednocześnie obiektem referencyjnym w tej pracy. Jak już zostało wspomniane, państwa arktyczne są głównymi podmiotami konstruującymi region, nazywanymi *region-builders*. Oddziałują oni na region na zasadzie znaczenia jakie mu przypisują. Postrzeganie Arktyki jest w ten sposób kluczowe dla podtrzymania procesu i jego dalszego rozwoju. Aktywność podmiotów w regionie jest uzależniona od tego, jak same postrzegają opisane w poprzednim rozdziale *this*, ale też jak region jest postrzegany przez inne podmioty, zarówno z wewnątrz, jak i z jego otoczenia.

Państwa arktyczne posiadają złożone tożsamości narodowe kształtowane przez wieki. Duża część wagi tych tożsamości jest związana z Ameryką Północną, Europą i Azją, kontynentami z którymi są związane pochodzeniem. Ze względu na relatywnie niski poziom rozwoju procesu konstruowania regionu w Arktyce należy stwierdzić, że tożsamość arktyczna *region-builders* nie jest pierwszą i najważniejszą ich tożsamością. Jednocześnie, trudno ocenić, które z państw posiada najbardziej rozwiniętą ową tożsamość arktyczną. Określenie wpływu na regionalny dyskurs pośród tych podmiotów to zadanie o podobnym poziomie skomplikowania. Jeśli określi się, że siła tożsamości arktycznej jest wprost proporcjonalna do wielkości wpływu na dyskurs, to wiąże się wnioski takiego rozstrzygnięcia z analizą dyskursu. Kolejną trudnością jest jednak ustalenie kategorii w której będzie można zmierzyć ów wpływ, pamiętając o metodzie naukowej i chęci maksymalnego zobiektywizowania takiego wnioskowania. W rozdziale trzecim ukazano kontekst polityki arktycznej ośmiu państw. Z jego opisu wynika, że to Norwegia w określonych ramach czasowych (2006–2021) wydała po angielsku najwięcej, bo aż sześć dokumentów o charakterze strategicznym. Nie ulega wątpliwości, że Arktyka stanowi obecnie ważny temat w norweskiej polityce wewnętrznej i zagranicznej. Strategie arktyczne kształtują dyskurs, a zatem i proces konstruowania regionu. Koncepcje rozwoju procesu obecne w strategiach kształtują go, ponieważ często wskazują jego cel. Wystarczy spojrzeć chociażby na postulowany „region pokoju i współpracy”. Wpływ wybranego państwa arktycznego nie może być jednak mierzony jedynie liczbą opublikowanych dokumentów. Z drugiej strony, państwa, które w omawianych ramach czasowych opublikowały tylko jeden dokument, czyli Islandia

⁴⁴⁰ A. Wendt, *Anarchy is what states make of it...*, s. 397

i Szwecja, trudno uznać za skutecznie narzucające własną wersję dyskursu hegemonicznego o sprawach regionu. Jak zostało zauważone wcześniej, w swoich pracach Keskitalo uznała narracje fińską i kanadyjską za dominujące w kontekście konstrukcji regionu.⁴⁴¹ Według tej autorki, państwa te stoją za głównymi inicjatywami podjętymi w okołobiegunowych stosunkach międzynarodowych, czyli AEPS oraz Radą Arktyczną. Nie ulega wątpliwości, że to właśnie te instytucje są kluczowymi przejawami konstruowania regionu.

Każdy podmiot posiada określone tożsamości. Są one nabywane i reprodukowane poprzez interakcje w zbiorowym znaczeniu, za jaki możemy uznać Arktykę, czyli referencyjny tutaj konstrukt społeczny. Dla każdego podmiotu jego tożsamość regionalna jest unikatowa. Odmienne są zatem jego interesy. Te ostatnie wynikają przecież z tożsamości. Interesy państwa arktycznego kształtuje zatem tożsamość regionalna. Opiera się na wiedzy intersubiektywnej o regionie.⁴⁴² Podobnie jak Arktyka nie jest tutaj pojmowana jako region w sensie geograficznym, tylko jako konstrukt społeczny, podobnie konstruktem jest tożsamość. Można ją rozpatrywać na poziomie jednostkowym, jak dotychczas, oraz kolektywnym.⁴⁴³ Tożsamość jest kształtowana poprzez interakcje z innymi podmiotami. Stąd wymienienie w poprzednim rozdziale postrzeganie własnego „ja”, *self* oraz postrzeganie innych podmiotów, *other*. Tak pojedynczo rozumiana tożsamość jest zanurzona w strukturach ideacyjnych, czy też w kolektywnym znaczeniu, ale unikatowy jest jej związek z partykularnymi interesami. Jak zostało wykazane w rozdziale trzecim, państwa arktyczne nie mają identycznych interesów w regionie. Jednak ich część wspólna interesów pozwala, przykładowo, siedmiu państwom należeć lub współpracować z NATO, w wymiarze globalnym. Trudno jest zatem w tym wymiarze znaleźć pełne porozumienie interesów. Kiedy jednak zejdzie się o jeden poziom analizy niżej, na poziom regionalny, można dostrzec sukces trwania i rozwijania najpierw AEPS, a później Rady Arktycznej.

W tym miejscu należy wspomnieć o kolektywnej tożsamości regionalnej, która jest konstytuowana również przez częściową wspólnotę interesów państw arktycznych. Określanie takiej tożsamości jest niezwykle trudne, gdyż brak jest tutaj obiektywnych danych ilościowych, które mogłoby zobiektywizować osąd. Pokazuje to specyfikę nauk społecznych i nastawienia, szczególnie w naukach o polityce i dyscyplinie Stosunków Międzynarodowych, na badania jakościowe oparte na obserwacji. Można wyobrazić sobie tożsamość regionalną

⁴⁴¹ E.C.H. Keskitalo, *International region-building...*, s. 195.

⁴⁴² J. Ruggie, *dz. cyt.*, s. 856.

⁴⁴³ A. Østhagen, *Unboxing Arctic security relations and dynamics* [w:] *Global development in the Arctic. International cooperation for the future*, (red.), A. Mineev, A. Bourmistrov, F. Mellemvik, Oxon, 2023, s. 48–52.

jako uśrednione tożsamości arktyczne ośmiu państw. Takie spojrzenie nie byłoby jednak zgodne z założeniami teoretycznymi pracy. Fakt społecznej konstrukcji świata rodzi stwierdzenie, że częścią kolektywnej tożsamości regionalnej jest kolektywne znaczenie jakie przypisują regionowi główne podmioty. Określanie się przez główne *region-builders* jako państwa arktyczne ma wymiar performatywny, gdyż poprzez taki akt mowy podmiot kształtuje dyskurs o regionie, jego normy i reguły, ale i dyskurs o samym sobie.⁴⁴⁴ Tożsamość regionalna, zarówno w sensie jednostkowym, jak i kolektywnym są zatem wynikiem nieustającej reprodukcji dyskursu o Arktyce. W ten sposób kształtuje się zależność od ścieżki postępowania, gdzie państwa arktyczne reprodukuja kolektywne znaczenie, określając siebie poprzez przynależność do swojego rodzaju klubu ośmiu państw.⁴⁴⁵

5.3 Umowy międzynarodowe

Za jeden z przejawów procesu konstruowania regionu w Arktyce można uznać jego osiągnięcia w wymiarze prawnomiędzynarodowym. Wymiar ten jest tradycyjnie uważany za podstawę stosunków międzynarodowych w ogóle. Prawo międzynarodowe zawiera w sobie prócz materialnych składników w postaci fizycznych aktów prawnych, również np. zwyczaje.⁴⁴⁶ W Tab. 3 autor umieścił wybrane akty prawa międzynarodowego oraz inne dokumenty dotyczące stosunków międzynarodowych w Arktyce, które można uznać za jedne z najważniejszych dla ich rozwoju. Nie wyczerpuje to na pewno listy dokumentów, które je kształtują. Autor wyszczególnił tutaj te, które w jego oczach stanowią istotne przejawy omawianego procesu. Chodzi o jedenaście dokumentów, które podpisano lub także ratyfikowano na przestrzeni lat. Tabelę podzielono na dwie części. Cezurą jest tutaj początek ram czasowych pracy. Część aktów z tabeli zostało pokrótce opisanych w rozdziale pierwszym, w regionalnych ramach prawnych. W pierwszej sekcji sprzed 1996 r. znajduje się pięć dokumentów, a kolejnych sześć dokumentów jest już z czasów najnowszych. Traktat Spitsbergeński, którego sugerowana współczesna nazwa anglojęzyczna to „Svalbard Treaty”, został wpisany jako pierwszy i wyłączony z podziału dokumentów według państw sygnatariuszy.⁴⁴⁷ Traktat ten pochodzi z czasu, który można uznać jeszcze za okres kolonialny w historii Arktyki. Ogólnie rzecz biorąc, określał on suwerenność nad terytorium

⁴⁴⁴ N. Onuf, *dz. cyt.*, s. 169.

⁴⁴⁵ A. Wendt, *Spoleczna teoria stosunków międzynarodowych...*, s. 309–315.

⁴⁴⁶ W. Czaplinski, A. Wyrozumska, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa, 2014, s. 14.

⁴⁴⁷ *Traktat dotyczący Spitsbergenu podpisany w Paryżu dnia 9 lutego 1920 r...*

lądowym i morskim, kiedy kwestie zwierzchnictwa terytorialnego w regionie są dziś już niemal w całości rozstrzygnięte.

Pozostałe akty zostały pogrupowane odpowiednimi kolorami według ich państw–stron, a po prawej stronie tabeli wpisano rok wejścia w życie. Kolorem żółtym została zaznaczona aktywność pięciu państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego, które ze względu na wspólnotę swoich interesów, są nazywane ekskluzywnym klubem wewnątrz szerszego klubu arktycznego. Wybrane akty pięciu państw to *Agreement on Conservation of Polar Bears*, jeszcze z czasów zimnej wojny oraz *Deklaracja z Ilulissat*.⁴⁴⁸ Należy w tym miejscu zauważyć, że *Agreement to prevent unregulated high seas fisheries in the Central Arctic Ocean* zostało uchwalone przez pięć państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego, ale też przez zaproszonych do tego Islandię, Chiny, Japonię, Koreę Południową i UE.⁴⁴⁹ Jest to wyjątkowe porozumienie w prawie międzynarodowym (dotyczącym części akwenu o rozmiarze Morza Śródziemnego), ponieważ po raz pierwszy państwa zobowiązały się do prowadzenia badań naukowych na oceanie, jeszcze przed rozpoczęciem komercyjnych połowów.

Największą z grup dokumentów stanowią, zaznaczone w tabeli kolorem niebieskim, pięć aktów ustanowionych przez wszystkie osiem państw arktycznych, od AEPS, poprzez powołanie Rady Arktycznej, po trzy umowy, w których widać istotę współpracy Rady.⁴⁵⁰ Ostatnią grupą aktów prawnych są te zaznaczone kolorem pomarańczowym, o znaczeniu większym niż tylko regionalne, które było negocjowane przez wiele państw świata. Chodzi o *Konwencję o prawie morza*, która ze względu na morski charakter regionu Arktyki, stanowi ważną podstawę do określenia praw i obowiązków państw w centrum omawianego regionu.⁴⁵¹ Drugi z omawianych dokumentów to tzw. Polar Code, który normalizuje żeglugę na akwenach podbiegunowych, odnosząc się zarówno do wód Arktyki, jak i Antarktyki. Wszystkie te akty prawne wymagały wspólnoty interesów głównych *region-builders* oraz stanowią materialne przejawy procesu konstruowania regionu, które ustalają normy i reguły postępowania w okołobiegunowych stosunkach międzynarodowych.

⁴⁴⁸ *Agreement on Conservation of Polar Bears. Oslo, 15 November 1973...*; *The Ilulissat Declaration. Arctic Ocean Conference...*

⁴⁴⁹ *Agreement to prevent unregulated high seas fisheries in the Central Arctic Ocean...*

⁴⁵⁰ *Arctic Environmental Protection Strategy. Declaration on the Protection of Arctic Environment Rovaniemi, Finland. June 14, 1991...*; *Declaration on the establishment of the Arctic Council. September 19, 1996, Ottawa, Canada...*; *Agreement on cooperation on aeronautical and maritime search and rescue in the Arctic...*; *Agreement on cooperation on marine oil pollution preparedness and response in the Arctic...*; *Agreement on enhancing international Arctic scientific cooperation.*

⁴⁵¹ *Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r...*; *International Code for Ships Operating in Polar Waters*, MEPC 68/21/Add.1, <https://www.wco.int/en/localresources/en/MediaCentre/HotTopics/Documents/POLAR%20CODE%20TEXT%20AS%20ADOPTED.pdf> [dostęp 27.5.2023].

Nazwa aktu prawnego lub innego dokumentu	Rok wejścia w życie
Traktat Spitsbergeński	1925
Agreement on conservation of polar bears	1976
Arctic Environment Protection Strategy	1991
Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza	1994
Declaration on the establishment of the Arctic Council	1996
The Ilulissat Declaration. Arctic Ocean Conference	2008
Agreement on cooperation on aeronautical and maritime search and rescue in the Arctic	2013
Agreement on cooperation on marine oil pollution preparedness and response in the Arctic	2016
International Code for Ships Operating in Polar Waters (Polar Code)	2017
Agreement on enhancing international Arctic scientific cooperation	2018
Agreement to prevent unregulated high seas fisheries in the Central Arctic Ocean	2021

Tab. 3 Wybrane akty prawa międzynarodowego oraz inne dokumenty dotyczące stosunków międzynarodowych w Arktyce. Źródło: opracowanie własne

5.4 Rada Arktyczna

Istnienie Rady Arktycznej jest uważane za największe osiągnięcie stosunków międzynarodowych w regionie.⁴⁵² Dla samej Keskitalo, to główny przejaw procesu jego konstruowania.⁴⁵³ Choć we wszystkich strategiach, państwa arktyczne nawiązują do Rady, nie jest to organizacja w sensie prawnomiędzynarodowym, gdyż nie posiada w tym wymiarze podmiotowości. Dzieje się tak, ponieważ nie jest to w zgodnym interesie głównych *region-builders*. W dokumencie ją inicjującym, czyli Deklaracji z Ottawy, została opisana jako „forum wysokiego szczebla”.⁴⁵⁴ Oznacza to, że ta forma współpracy regionalnej ma duże

⁴⁵² Przykładowo, zob. C. Escudé, *The strength of flexibility. The Arctic Council in the Arctic norm-setting process* [w:] *Arctic Yearbook 2016*, (red.) L. Heininen, H. Exner-Pirot, J. Plouffe, Akureyri, 2016, s. 62–63.

⁴⁵³ E.C.H. Keskitalo, *Negotiating the Arctic...*, s. 154.

⁴⁵⁴ *Declaration on the establishment of the Arctic Council. September 19, 1996, Ottawa, Canada...*

znaczenie polityczne, ponieważ jej szczytową formą działalności są spotkania rangi ministerialnej organizowane przez każdą z dwuletnich rotacyjnych prezydencji. Z perspektywy państw arktycznych, ta instytucja międzynarodowa spełnia swoją rolę, do której została powołana, wypełniając ustalony mandat poprzez konsensus podmiotów ją konstytuujących. Na Rys. 40 przedstawiono schemat struktury organizacyjnej Rady. Należy dodać do tego jej Stały Sekretariat, który został ustanowiony finalnie w norweskim Tromsø w 2013 r.⁴⁵⁵ To ciało koordynuje codzienne funkcjonowanie wszystkich struktur oraz zapewnia między nimi komunikację. Na górze rysunku umiejscowiono szczebel ministerialny, czyli najwyższe kręgi polityczne. Według twórcy tego rysunku, niemieckiego politologa Sebastiana Knechta, stopień formalizacji maleje wraz ze schodzeniem w dół struktury. Ważne miejsce pełnią w niej Wysocy Urzędnicy Arktyczni (ang. Senior Arctic Officials, SAO), którzy koordynują aktywność i wkład danego państwa w funkcjonowanie Rady. Ze spotkań ministerialnych wynoszą dyrektywy do implementacji, a w drugą stronę raportują o rozwoju sytuacji w regionie. Urzędnicy Ci monitorują istotę funkcjonowania tej instytucji, czyli sześć grup roboczych, które zajmują się różnymi wymiarami jej działania i raportują wyniki urzędnikom. Grupy robocze Rady Arktycznej to Arctic Contaminants Action Program (ACAP), AMAP, Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF), Emergency Prevention, Preparedness and Response (EPPR), Protection of the Arctic Marine Environment (PAME) oraz Sustainable Development Working Group (SDWG).⁴⁵⁶ Zajmują się one zatem problemem zanieczyszczenia środowiska, skutkami zmian klimatu, ochroną flory i fauny, sytuacjami kryzysowymi, ochroną środowiska morskiego oraz zrównoważonym rozwojem. Grupy robocze powołują bardziej wyspecjalizowane grupy eksperckie do konkretnych zadań, które są złożone z praktyków i badaczy z wybranej dziedziny nauki. Inną formą działalności są również grupy zadaniowe (ang. *task force*), które powołuje się poza obrębem grup roboczych, do wykonania konkretnego zadania. Większość tych ciał poniżej szczebla urzędniczego tworzą badacze z różnych dyscyplin. Knecht nazwał ich społecznością naukową, która często działa w cieniu kręgów politycznych, czyli najbardziej medialnych osób i wydarzeń z działalności Rady.⁴⁵⁷

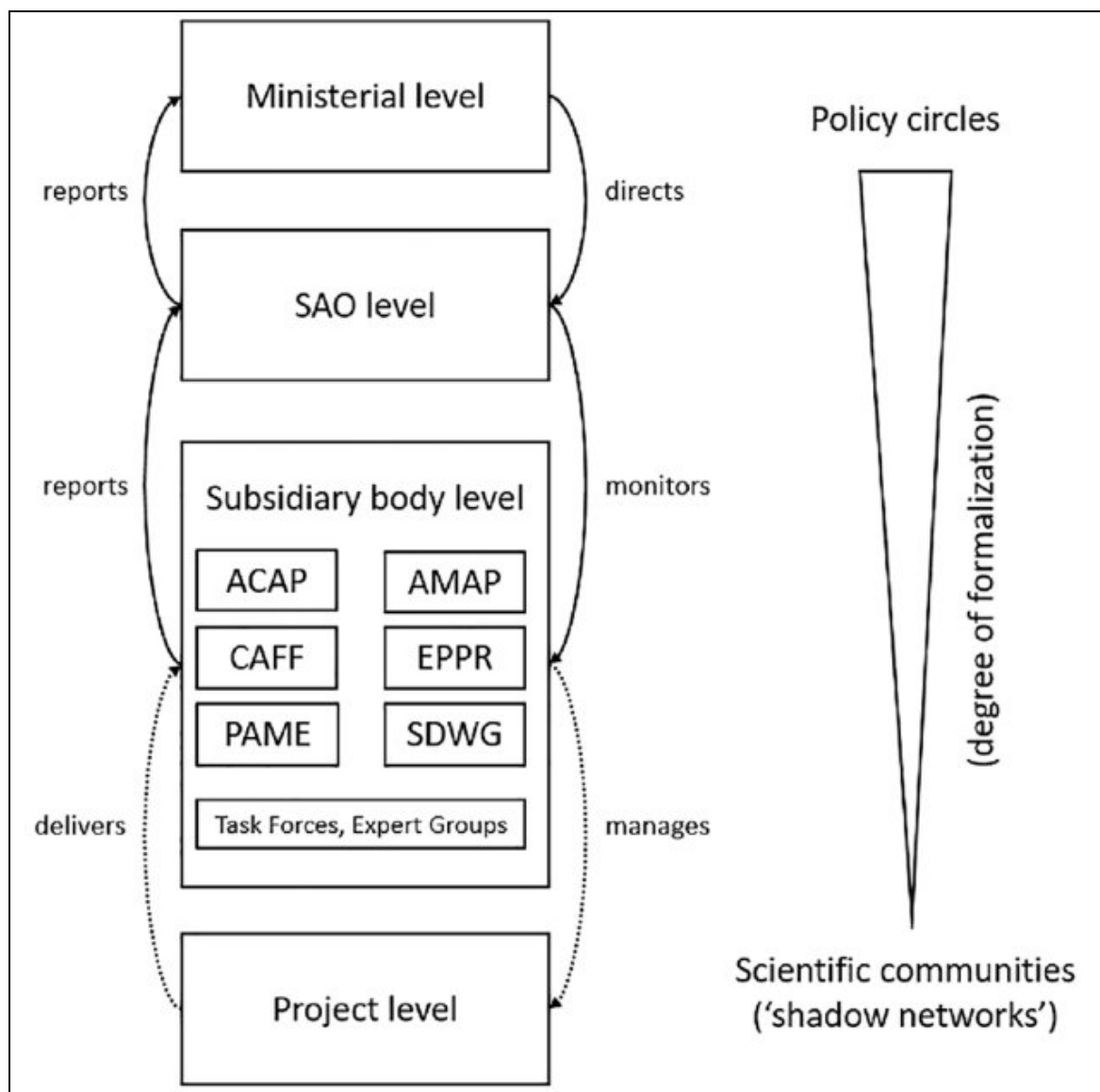
Fakt, że Rady Arktyczna znajduje się tak blisko rdzenia regionu konstruowanego społecznie, czyli ośmiu państw arktycznych, powoduje jej popularność choćby w postaci

⁴⁵⁵ M. Łuszczuk, *Ewolucja ról międzynarodowych...*, s. 221.

⁴⁵⁶ Arctic Council, Organization, *Arctic Council Working Groups*, <https://arctic-council.org/about/working-groups/> [dostęp 27.5.2023].

⁴⁵⁷ S. Knecht, *The Arctic Council, Asian observers and the role of 'shadow networks' in the science-policy interface* [w:] *'Observing' the Arctic. Asia in the Arctic Council and beyond*, (red.) C.Y. Woon, K. Dodds, Cheltenham–Northampton, 2020, s. 29–48.

liczby państw–obserwatorów (oraz aspirującej do tego miana UE).⁴⁵⁸ Prócz 13 tego typu podmiotów wymienionych w rozdziale trzecim, obserwatorami jest 13 organizacji międzyrządowych lub międzyparlamentarnych oraz 12 organizacji pozarządowych.⁴⁵⁹ W interesie tych wszystkich podmiotów jest maksymalne zbliżenie się do rdzenia regionu, wykazując swój ścisły związek z Arktyką oraz prowadzenie w niej aktywności.

Rys. 40 Struktura organizacyjna i funkcjonalna Rady Arktycznej. Źródło: S. Knecht, *The Arctic Council, Asian observers and the role of 'shadow networks' in the science–policy interface* [w:] *'Observing' the Arctic. Asia in the Arctic Council and beyond*, (red.) C.Y. Woon, K. Dodds, Cheltenham–Northampton, 2020, s. 34

⁴⁵⁸ A. Middleton, *Fuzzy signals to potential observer states in the Arctic Council*, „Global Affairs Review”, tom 2, nr 2, 2021, s. 18–20.

⁴⁵⁹ Arctic Council, Organization, *Arctic Council Observers*, <https://arctic-council.org/about/observers/> [dostęp 10.5.2023].

5.5 Arktyczna Piątka

Arktyczną Piątkę można uznać za instytucję międzynarodową współpracy wielostronnej w szerokim rozumieniu. Nie jest organizacją z siedzibą i podmiotowością prawnomiędzynarodową. Definicja tej instytucji jest trudna do jednoznacznego ustalenia, prócz odniesienia się tylko do pięciu państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego. Warto wspomnieć, że Emanuel Adler opisuje „instytucję” jako wspólnotę tożsamości i interesów.⁴⁶⁰ Współpraca pięciu państw nadbrzeżnych odbywa się na wielu szczeblach dyplomatycznych, najczęściej na niższych. Nie oznacza to, że jest zwykłą sumą podmiotów, tylko, przywołując wpływ liberalnego myślenia neoinstytucjonalnego, oferuje im wartość dodaną wynikającą z tejże współpracy. Arktyczną Piątkę można opisać jako unikatową grupę różnych państw, których łączy wspólna (arktyczna i nadbrzeżna) tożsamość oraz wynikające z tego interesy. Jej główną rolą jest reprodukcja międzynarodowego *governance* wokół najmniejszego z Oceanów.⁴⁶¹ Niektórzy autorzy opisują takie podejście do współpracy jako „podejście Ilulissat” (ang. *Ilulissat approach*), odnosząc się do spotkania Arctic Ocean Conference z maja 2008 r. tamże.⁴⁶² To właśnie zanurzenie w zbiorowym znaczeniu państw nadbrzeżnych wzmacnia politycznie poszczególne podmioty.⁴⁶³

Arktyczna Piątka spotkała się w Ilulissat, by odpowiedzieć na wzmożone zainteresowanie regionem w latach 2005–2008. Wspomniała tam o oparciu wzajemnych stosunków międzynarodowych na postanowieniach *Konwencji o prawie morza*, wraz z implikacjami w wymiarze terytorialnym, jak i aktywności gospodarczej. Według niektórych autorów był to akt desekurytyzujący, a instytucja ta stała się aktorem desekurytyzującym, jeśli odwołać się do koncepcji regionalnych kompleksów bezpieczeństwa Barry’ego Buzana.⁴⁶⁴ Drugie spotkanie w tym samym formacie i na tym samym poziomie ministerialnym odbyło się w marcu 2010 r. w Chelsea w kanadyjskiej prowincji Quebec. Dotyczyło ono podtrzymania wcześniejszych postanowień z Ilulissat. Z punktu widzenia Arktycznej Piątki, spotkanie w Chelsea nie było fiaskiem pomimo faktu, że nie podpisano w jego trakcie

⁴⁶⁰ E. Adler, *dz. cyt.*, s. 139–140.

⁴⁶¹ C. Rossi, *The club within the club. The challenge of a soft law framework in a global Arctic context*, „Polar Journal”, tom 5, nr 1, 2015, s. 8–34.

⁴⁶² H. Exner-Pirot, *New directions for governance in the Arctic region* [w:] *Arctic Yearbook 2012*, (red.) L. Heininen, Akureyri, 2012, s. 224–246.

⁴⁶³ N. Wegge, K. Keil, *Between classical and critical geopolitics in a changing Arctic*, „Polar Geography”, tom 41, nr 2, 2018, s. 87–106.

⁴⁶⁴ M. Jacobsen, J. Strandsbjerg, *Desecuritization as displacement of controversy. Geopolitics, law and sovereign rights in the Arctic*, „Politik”, tom 20, nr 3, s. 15–30; zob. B. Buzan, O. Wæver, *Regions and powers. The structure of international society*, Cambridge, 2003, s. 6–20.

nowego dokumentu.⁴⁶⁵ Następnie, państwa nadbrzeżne były inicjatorami zawarcia deklaracji, a później podpisania wspomianej już *Agreement to prevent unregulated high seas fisheries in the Central Arctic Ocean*. Ze względu na zaproszenie do tego czterech innych państw i UE, porozumienie to nazwano „A5+5”.⁴⁶⁶

Wydaje się, że największa siła Arktycznej Piątki polega na fakcie, że leży ona najbliżej politycznego rdzenia regionu, czyli Oceanu Arktycznego. Dzięki temu zapewnia stabilność regionalnym stosunkom międzynarodowym, co podkreśla wciąż dominującą pozycję państw w tych stosunkach w ogóle. Według badaczy Njorda Wegge i Kathrin Keil, sukcesem Arktycznej Piątki jest wyniesienie kwestii Oceanu na polityczną agendę, trzymając na dystans inne podmioty chcące ingerować w jego sprawy.⁴⁶⁷ Potencjalny konflikt interesów z Radą Arktyczną wydaje się w tej mierze tylko pozorny, ze względu na podmioty konstytuujące obydwie instytucje.⁴⁶⁸

Arktyczna Piątka jest przykładem grupy podkreślającej suwerenność państw oraz prymat kwestii bezpieczeństwa w stosunkach międzynarodowych.⁴⁶⁹ *Deklaracja z Ilulissat* jest przejawem opisanej w poprzednim rozdziale koncepcji *status quo* w Arktyce. Z obecną sytuacją wokół Oceanu Arktycznego są jednak związane pewne zagrożenia dla spójności tej grupy. Od początku XXI w. Kanada, Dania, Norwegia i Rosja składają wnioski do Commission on the Limits of the Continental Shelf ws. uznania ich zewnętrznych granic szelfu kontynentalnego. Zobrazowanie tych wniosków przedstawia mapa na Rys. 41. Można zauważyć, że wybrane roszczenia się na siebie nakładają.⁴⁷⁰ Ocean Arktyczny jest dla Arktycznej Piątki obiektem referencyjnym ich współpracy, opisanym poprzez silną zbiorową tożsamość. Pomimo części wspólnej interesów, mogą być one również sprzeczne. Odniesienie się jednak do prawa międzynarodowego oraz globalnych instytucji ukazuje dążenie pięciu państw arktycznych do kontynuowania oparcia ich wzajemnych stosunków o dotychczas przestrzegane normy i reguły, zgodnie z obraną ścieżką postępowania.

⁴⁶⁵ D.C. Nord, *The shape of the table, the shape of the Arctic*, „International Journal. Canada’s Journal of Global Policy Analysis”, tom 65, nr 4, s. 825–836.

⁴⁶⁶ N. Filimonova, *Assessing the current and future state of Arctic governance. A study of academic approaches to Arctic law development*, „Current developments in Arctic law”, nr 6, 2018, s. 41–51.

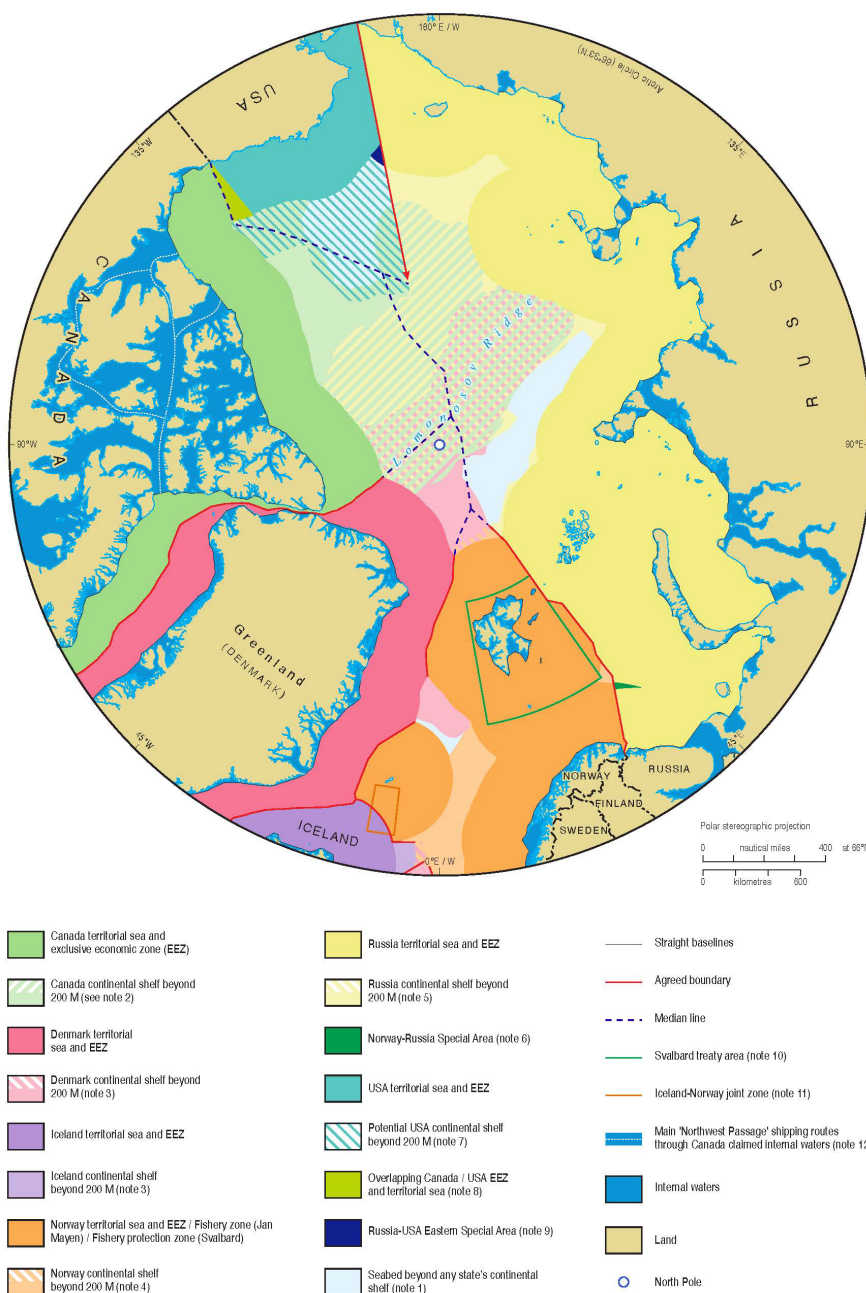
⁴⁶⁷ N. Wegge, K. Keil, *dz. cyt.*, s. 96.

⁴⁶⁸ C. Rossi, *dz. cyt.*, s. 15.

⁴⁶⁹ H. Exner-Pirot, *What is the Arctic a case of? The Arctic as a regional environmental security complex and the implications for policy*, „Polar Journal”, tom 3, nr 1, s. 120–135; K. Keil, S. Knecht, *dz. cyt.*, s. 10.

⁴⁷⁰ B. Baker, *Arctic overlaps. The surprising story of continental shelf diplomacy*, „Polar Perspectives”, nr 3, listopad 2020, s. 2–5.

Maritime jurisdiction and boundaries in the Arctic region

For an explanation of continental shelf submissions and other zones depicted on this map, please see briefing notes at https://ir.dur.ac.uk/73b13b_Arctic_Map_Series

Rys. 41 Terytoria i granice morskie w Arktyce z zaznaczonymi roszczeniami państw zgłoszonymi do Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS). Stan na marzec 2023 r. Źródło: *IBRU releases new maps reflecting CLCS recommendations on Russian continental shelf*, IBRU. Centre for Borders Research, Durham University, <https://www.durham.ac.uk/research/institutes-and-centres/ibru-borders-research/maps-and-publications/maps/arctic-maps-series/use-of-ibru-maps/> [dostęp 27.5.2023]

5.6 Ochrona środowiska naturalnego

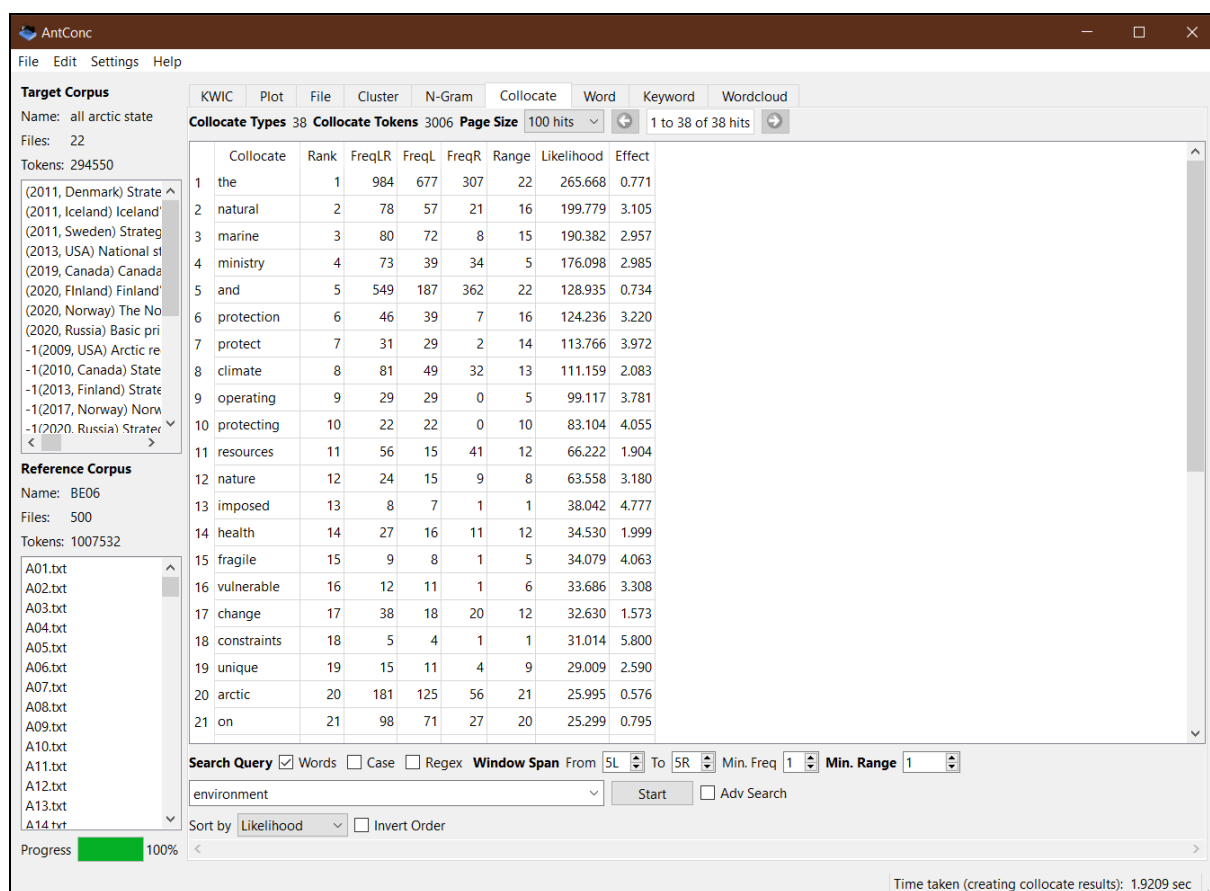
Kolejnym przejawem procesu konstruowania regionu opisanym w tym rozdziale jest międzynarodowa współpraca w ramach ochrony środowiska naturalnego. W toku dotychczasowego wywodu został wspomniany fakt, że dziedzina ta jest największym sukcesem arktycznych stosunków międzynarodowych. Przykładami współpracy w tym zakresie było zarówno porozumienie o ochronie niedźwiedzi polarnych w czasach zimnej wojny, jak i cały proces, który doprowadził do powstania Rady Arktycznej. Proces z Rovaniemi i uchwalenie AEPS było fińskim sukcesem poprzez zaproszenie do multilateralnych negocjacji wszystkich ośmiu państw arktycznych. Miało to niebagatelne znaczenie szczególnie w okresie rozpadu systemu zimnowojennego.⁴⁷¹ Następnie, przejęcie inicjatywy przez dyplomatów kanadyjskich umożliwiło pójście o krok dalej we współpracy i ustanowienie Rady jako forum wysokiego szczebla.

Ochrona środowiska naturalnego stała się sednem funkcjonowania tej instytucji, szerzej, podstawą współpracy regionalnej. Jak zostało opisane w rozdziale pierwszym, Arktyka jest wrażliwym przyrodniczo regionem, unikatowym w skali całej planety. Współpraca w ochronie środowiska wydaje się zatem naturalnym wyborem w kontekście rozwoju procesu konstruowania regionu. Na ten wybór odnośnie kooperacji można popatrzeć także z drugiej strony. W środowisku międzynarodowym zdominowanym przez państwowocentryzm, gdzie kwestie suwerenności i bezpieczeństwa są kluczowe dla państw, współpraca w zakresie ochrony środowiska wydaje się również jedną z najłatwiejszych do prowadzenia. Ważne dla państw jest ustalić taką dziedzinę kooperacji, która będzie związana ze zbiorowym znaczeniem tożsamości regionalnej, ale i odpowiadała kolektywnym interesom państw arktycznych. Nadrzędność współpracy okołobiegunowej w ramach ochrony środowiska może mieć również bardziej partykularne podstawy. Terytoria arktyczne omawianych ośmiu państw są generalnie najslabiej rozwiniętymi obszarami tych państw. Chodzi tutaj zarówno o rozwój gospodarczy, poziom życia, infrastruktury oraz warunki środowiskowe. Pomimo głośniejszej narracji medialnej o zagrożenia suwerenności i bezpieczeństwa, z wyjątkiem Rosji, są to obszary o małym znaczeniu gospodarczym dla państw arktycznych.. Ciekawe wydaje się zatem znaczenie dyskursu o Arktyce dla elit politycznych, które to od początku XXI w. wzrasta.

⁴⁷¹ M. Śmieszek, *Informal international regimes. A case study of the Arctic Council*, „Acta electronica Universitatis Lapponiensis”, nr 270, 2019, s. 47.

Część dyskursu obrazują wyniki uzyskane przy pomocy oprogramowania AntConc, które przedstawia Rys. 42. Dla zapytania „environment”, czyli „środowisko” lub „środowiskowy” uzyskano najpopularniejsze jego kolokaty. Uwagę zwracają szczególnie takie słowa, jak „protection/protect/protecting”, „resources”, „constraints”, „climate”, „fragile”, „vulnerable” oraz „unique”. Najpopularniejsze kolokaty można podzielić na trzy grupy. Pierwsza jest związana z ochroną środowiska naturalnego („protection”). Oznacza to, że państwa arktyczne wspominając w strategiach o środowisku przykładają największą wagę do utrzymania jego stanu lub poprawy. Druga grupa („resources”, „constraints”) dotyczy arktycznych surowców mineralnych. Obecność tego typu kolokatów może wydawać się zaskoczeniem na pierwszy rzut oka. Pokazuje to jednak, że państwa arktyczne łączą kwestie środowiskowe z gospodarczymi. Rozwój gospodarczy, a ściślej ta jego dziedzina związana z wydobywaniem surowców, napotyka na duże trudności ze względu na ostry dla aktywności ludzkiej klimat i często ekstremalne warunki środowiskowe.⁴⁷² Stąd ograniczenia w rozwijaniu branży wydobywczej. Trzecia z wyróżnionych grup kolokatów dotyczy zaś wyjątkowości arktycznej przyrody. Klimat Arktyki jest opisywany w strategiach jako wrażliwy, bardzo podatny na zaburzenie poprzez działalność ludzką oraz unikatowy, w porównaniu do innych regionów planety.

⁴⁷² A. Moe, *Geopolitics and international governance in the Arctic* [w:] *Arctic Governance. Volume I Law and politics*, (red.) S.V. Rottem, I.F. Soltvedt, Londyn–Nowy Jork, 2017, s. 10–13.

Rys. 42 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „environment” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”. Źródło: opracowanie własne

5.7 Ludy autochtoniczne

Arktyka jako region w większości postkolonialny jest nierozzerwalnie związana z ludnością autochtoniczną go zamieszkującą. Jak zostało zarysowane wcześniej, ludność ta zamieszkuje wszystkie terytoria dzisiejszych państw arktycznych (prócz Islandii), a jej obecność datuje się nawet do ponad tysiąca lat wstecz. 10% populacji żyjącej w kole podbiegunowym to przedstawiciele różnych grup autochtonicznych, co daje około 400 tys. osób w skali regionalnej. Rozmieszczenie tych grup w Arktyce przedstawia Rys. 43. Można tam zaobserwować dziewięć głównych rodzin językowych arktycznych ludów autochtonicznych. Samo słowo „indigenous” (autochtoniczny) jest 11. najpopularniejszym słowem kluczowym we wszystkich analizowanych w tej pracy dokumentach (patrz Rys. 27). Podkreśla to wagę jaką ich sprawy mają w politykach arktycznych ośmiu państw. Z jednej strony, wraz z rozwojem zachodniego dyskursu o poprawie podejścia do kwestii praw ludów autochtonicznych (ze względu na ich wielowiekową obecność w Arktyce jeszcze przed kolonizacją europejską i amerykańską) ich znaczenie wzrastało. Było to również

spowodowane ściślejszą współpracą pomiędzy przedstawicielami tej ludności i większą świadomością sposobu partycypacji w procesach decyzyjnych w państwach arktycznych. Należy zauważyć, iż sześć organizacji ludów autochtonicznych uzyskało status „stałych uczestników” w Radzie Arktycznej. Mowa o Aleut International Association, Arctic Athabaskan Council, Gwich'in International Council, Inuit Circumpolar Council, Russian Association of Indigenous Peoples of the North oraz Saami Council.⁴⁷³ Dla koordynacji spraw związanych z prawami arktycznych ludów autochtonicznych powołano przy Radzie Arctic Council Indigenous Peoples' Secretariat, który tak, jak sama instytucja, ma siedzibę w norweskim Tromsø.⁴⁷⁴

Kolejnego sposobu widzenia dostarcza przedstawienie predykatów dla słowa „indigenous”, które znalazło się na Rys. 45. Kolokaty są w tym przypadku predykatami. Szukano ich w odległości do pięciu wyrazów od szukanego słowa w obu kierunkach, podobnie jak przy poszukiwaniu kolokatów innych słów w poprzednich częściach pracy. Wyniki na które warto zwrócić uwagę to „rights”, „status”, „representatives”, „organisations” oraz „livelihoods” i „traditional”. Te najpopularniejsze predykaty można i w tym przypadku podzielić na trzy tematy. Pierwszy temat jest związany z prawami ludów autochtonicznych, rozumianych jako ich status prawny wewnątrz wybranego państwa arktycznego. Drugi temat dotyczy dostrzeżenia kolektywności w aktywności tej ludności. Dzieje się to poprzez włączenie do kształtowania dyskursu organizacji, które wybrana grupa tworzy delegując w ten sposób swoich przedstawicieli. Jest to upodmiotowienie w dyskursie, kiedy jego temat dotyczy jednocześnie grupy go kształtującej. Kolokaty „livelihoods” i „traditional” zaś, podkreślają specyfikę tradycyjnego sposobu życia ludności autochtonicznej, kiedy często zamieszkuje ona na danym terenie jeszcze przed epoką kolonialną i z tej perspektywy, ekspansję państwa arktycznego postrzegać można jako zawłaszczenie. Temat ten przypomina również zagrożenie związane z globalizacją.⁴⁷⁵ Stąd upodmiotowione w dyskursie ludy autochtoniczne próbują, poprzez kolektywne praktyki, zmieniać dyskurs, który przez lata tę wrażliwą grupę uprzedmiotawiał. Jednocześnie, utrzymują równowagę między odważną walką o swoje prawa a konstruktywną krytyką wobec głównych *region-builders*.⁴⁷⁶

⁴⁷³ Arctic Council, Organization, *Permanent participants*, <https://arctic-council.org/about/permanent-participants/> [dostęp 28.5.2023].

⁴⁷⁴ Arctic Council Indigenous Peoples' Secretariat, *We are the Indigenous Peoples of the Arctic Council*, <https://www.arcticpeoples.com/#intro> [dostęp 28.5.2023].

⁴⁷⁵ E.C.H. Keskitalo, *Climate change and globalization in the Arctic. An integrated approach to vulnerability assessment*, Londyn, 2008, s. 188–189.

⁴⁷⁶ A. Chater, *Change and continuity among the priorities of the Arctic Council's permanent participants* [w:] *Leadership for the North. The influence and impact of Arctic Council chairs*, (red.) D.C. Nord, Cham, 2019, s. 162–165.

Rys. 43 Mapa ukazująca rozmieszczenie arktycznych ludów autochtonicznych. Źródło: W.K. Dallmann, Norwegian Polar Institute, Arctic Network for the Support of the Indigenous Peoples of the Russian Arctic, <https://ansipra.npolar.no/image/Arctic04E.jpg> [dostęp 28.5.2023]

	Collocate	Rank	FreqLR	FreqL	FreqR	Range	Likelihood	Effect
1	peoples	1	464	17	447	20	2498.864	5.180
2	rights	2	54	35	19	11	166.367	3.517
3	communities	3	56	15	41	11	138.792	3.039
4	people	4	57	12	45	13	115.564	2.666
5	livelihoods	5	28	20	8	7	104.730	4.023
6	traditional	6	37	21	16	12	102.584	3.277
7	languages	7	27	6	21	7	100.626	4.013
8	provincial	8	19	12	7	1	94.502	4.929
9	governments	9	28	10	18	4	88.909	3.593
10	minorities	10	14	1	13	1	70.277	4.962
11	non	11	24	16	8	1	68.419	3.340
12	organisations	12	23	7	16	9	62.910	3.248
13	cultures	13	16	11	5	7	61.779	4.115
14	indigenous	14	58	29	29	10	54.665	1.661
15	representatives	15	16	10	6	8	54.472	3.770
16	six	16	13	12	1	8	47.862	3.981
17	status	17	19	17	2	4	45.810	2.988
18	territorial	18	20	14	6	1	44.307	2.826
19	culture	19	26	19	7	11	43.880	2.374
20	organizations	20	19	3	16	3	42.821	2.858
21	representing	21	9	7	2	5	41.737	4.687

Rys. 44 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „indigenous” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”. Źródło: opracowanie własne

5.8 Współpraca naukowa

Nauka jest dziedziną aktywności ludzkiej, która ma nieodłączne związki z polityką.⁴⁷⁷ W tym miejscu przywołać można choćby dyplomację naukową (ang. *science diplomacy*), powiązaną z prowadzoną przez wybrane państwo polityką zagraniczną. Współpraca naukowa w wymiarze międzynarodowym zaś upodmiotawia badaczy i organizacje ich zrzeszające. Szczególnie w Arktyce, nauka pełni ważną rolę w stosunkach międzynarodowych. Ze względu m.in. na małe zagęszczenie ludności, wagę dla klimatu całej planety i jednocześnie dużą wrażliwość na zmiany, spowodowane m.in. działalnością ludzką, badacze wnoszą znaczący wkład w kształtowanie arktycznego dyskursu politycznego. Naukowcy zarówno z nauk ścisłych jak i społecznych biorą udział w pracach nad strategiami arktycznymi. Dostarczają niezbędnej dla elit politycznych specjalistycznej wiedzy o tym unikatowym regionie. Naukowcy zasiadają w organach pomocniczych Rady Arktycznej, grupach

⁴⁷⁷ D. Copeland, *Science diplomacy* [w:] *The SAGE Handbook of Diplomacy*, (red.) C.M. Constantinou, P. Kerr, P. Sharp, Londyn–Boston, 2016, s. 628–641.

roboczych, grupach zadaniowych, szczególnie realizując projekty naukowe zwiększające poziom znajomości arktycznego środowiska oraz tworząc odpowiednie prognozy rozwoju sytuacji.⁴⁷⁸ Większą wagę w dyskursie nadaje się kwestiom problemów globalnych, które są obserwowane w Arktyce. Często ze szczególną mocą dotyczą tego regionu, jak choćby skutki zmian klimatu. Dzięki aparatowi naukowemu, badacze mogą oszacować ten problem, przedstawić propozycje jego rozwiązania, a niekiedy nawet fizycznie pomóc go rozwiązać lub ograniczyć.⁴⁷⁹ W takim kontekście można opisać rolę międzynarodowej współpracy naukowej we współczesnych stosunkach międzynarodowych w Arktyce.

Na Rys. 45 przedstawiono mapę Arktyki z zaznaczonym obszarem, który został uwzględniony w Agreement on enhancing international Arctic scientific cooperation, określając zakres terytorialny mocy tej umowy. Została ona podpisana w maju 2017 r. w Fairbanks na Alasce, a weszła w życie w r. 2018.⁴⁸⁰ Najdalej posuniętym zapisem z tej umowy jest możliwość uczestniczenia badaczy w programach wymiany naukowej, dostępu do miejsc badawczych oraz aparatury naukowej. W umowie tej określono również za priorytet współpracy edukację, wzajemną wymianę wiedzy oraz rozwój karier.⁴⁸¹ Na mapie zaznaczono również państwa–obserwatorów Rady Arktycznej oraz państwa członkowskie International Arctic Science Committee. Ostatnią kategorią wyróżnioną na mapie jest sieć członków i kampusów University of Arctic, czyli zrzeszenia, zdecentralizowanej organizacji, wybranych placówek badawczych prowadzących badania arktyczne. Zwraca uwagę fakt, że znajdują się one w dużej liczbie również w państwach nie–arktycznych. Należy zauważyć, że prócz Rady Arktycznej, to właśnie International Arctic Science Committee i University of Arctic Keskitalo uznała za najważniejsze przejawy konstruowania regionu, choć należy zaznaczyć, że miało to miejsce w r. 2007, czyli początku ram czasowych niniejszej pracy.⁴⁸²

Ważne wydaje się również określenie, w jaki sposób państwa arktyczne opisują naukę w strategiach. Rys. 46 przedstawia listę najpopularniejszych kolokatów dla słowa „science”. Uwagę zwracają takie wyrazy, jak „technology”, „leader”, „intensive”, „informed”, „legacy” oraz „collaboration”. Unaocznia to ciekawe zależności między nauką a aktywnością w Arktyce. Analiza dyskursu ukazuje, że państwa arktyczne często łączą badania naukowe z technologią, czyli wykorzystaniem ich dla celów gospodarczych, innymi słowy, dla zysku,

⁴⁷⁸ P. Kankaanpää, *Knowledge structures of the Arctic Council for sustainable development* [w:] *The Arctic Council. Its place in the future of Arctic governance*, (red.) T. Axworthy, T. Koivurova, W. Hasanat, Rovaniemi, 2012, s. 89–90.

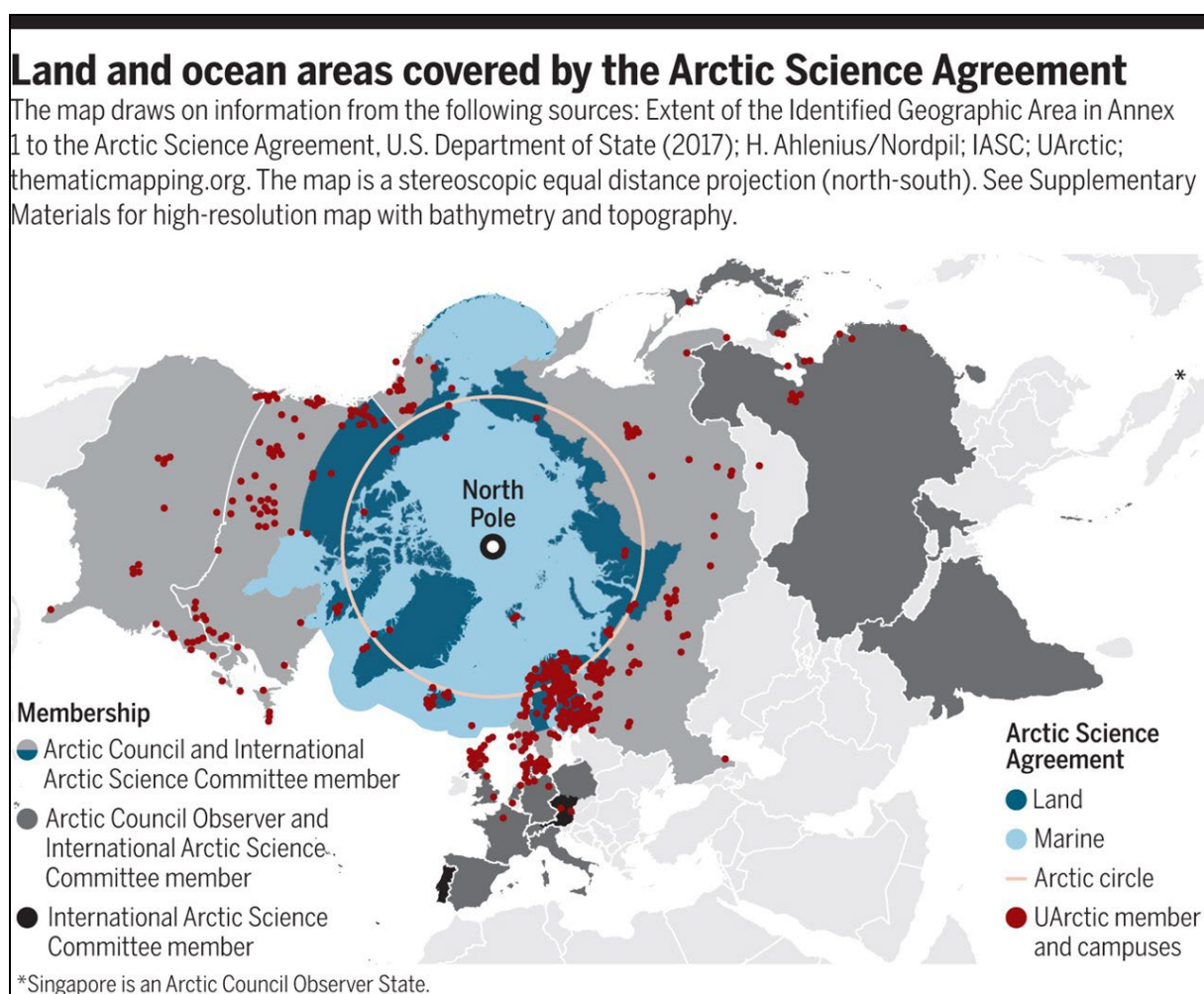
⁴⁷⁹ M. Łuszczuk, B. Padrtova, W. Szczerbowicz, dz. cyt., s. 9.

⁴⁸⁰ *Agreement on enhancing international Arctic scientific cooperation...*

⁴⁸¹ International Arctic Science Committee, *Arctic Science Agreement*, <https://iasc.info/cooperations/arctic-science-agreement> [dostęp 28.5.2023].

⁴⁸² E.C.H. Keskitalo, *International region–building...*, s. 195.

komercyjnie. Podmioty te lubią podkreślać, że są liderami w badaniach nad określoną dziedziną nauk arktycznych. Analiza strategii arktycznych pokazuje również, że badacze są doceniani za dostarczanie niezbędnej wiedzy o regionie z różnych dyscyplin. Na koniec, warto przypomnieć o międzynarodowej współpracy naukowej, która jest niezbędna do lepszego poznania regionu, ochrony jego wrażliwego środowiska naturalnego oraz przeciwdziałaniom i adaptacji do skutków zmian klimatu, które są tam tak licznie obserwowane.

Rys. 45 Mapa obrazująca współpracę naukową w Arktyce, poprzez Agreement on enhancing international Arctic scientific cooperation, International Arctic Science Committee oraz University of the Arctic. Źródło: P.A. Berkman, The Arctic Science Agreement propels science diplomacy, „Science”, tom 358, nr 6363, 3.11.2017, <https://www.science.org/doi/10.1126/science.aag0890> [dostęp 28.5.2023] s. 596–598

The screenshot shows the AntConc application window. The 'Target Corpus' is named 'all arctic state' with 22 files and 294550 tokens. The 'Reference Corpus' is named 'BE06' with 500 files and 1007532 tokens. The 'Collocate' tab is active, displaying a table of results for the search query 'science'. The table has columns: Collocate, Rank, FreqLR, FreqL, FreqR, Range, Likelihood, and Effect. The results are sorted by Likelihood in descending order.

Collocate	Rank	FreqLR	FreqL	FreqR	Range	Likelihood	Effect
1 technology	1	20	0	20	12	101.089	5.023
2 research	2	20	2	18	6	32.962	2.335
3 leader	3	5	5	0	2	31.980	6.015
4 informed	4	4	2	2	2	29.004	6.632
5 international	5	18	14	4	6	25.147	2.107
6 university	6	7	3	4	5	22.831	3.675
7 director	7	3	3	0	1	22.463	6.802
8 tech	8	3	2	1	1	21.114	6.480
9 legacy	8	3	0	3	1	21.114	6.480
10 social	10	8	7	1	4	20.244	3.093
11 shok	11	2	1	1	1	19.005	8.217
12 iasc	11	2	0	2	2	19.005	8.217
13 ntnu	11	2	0	2	2	19.005	8.217
14 knowledge	14	11	4	7	3	18.380	2.361
15 collaboration	15	5	0	5	2	18.194	3.969
16 fields	16	4	3	1	4	17.739	4.573
17 and	17	80	17	63	17	16.909	0.695
18 intensive	18	3	0	3	1	16.414	5.342
19 humanities	19	2	0	2	2	16.141	7.217
20 committee	20	4	0	4	4	15.733	4.195
21 trondheim	21	2	0	2	2	15.234	6.895

Search Query: ☒ Words ☐ Case ☐ Regex Window Span From 5L To 5R Min. Freq 1 Min. Range 1

science Start ☐ Adv Search

Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Progress 100%

Using Collocate cache Time taken (creating collocate results): 0.0729 sec

Rys. 46 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „science” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”. Źródło: opracowanie własne

5.9 Koncepcja „Arctic exceptionalism”

Dotychczas w pracy, Arktyka była opisywana, za najważniejszymi *region-builders*, jako region unikatowy. Chodziło przede wszystkim o kwestie związane z jej środowiskiem naturalnym. Klimat tego regionu stabilizuje klimat całej planety i jest kluczowy dla sprzyjających warunków do życia w północnej hemisferze i strefie umiarkowanej, jeśli chodzi o szerokość geograficzną. Z tego właśnie powodu, to obszar również bardzo wrażliwy na zmiany w ziemskim systemie klimatycznym. Globalny wzrost średniej temperatury jest jeszcze bardziej zwielokrotniony w Arktyce. Obserwuje się tendencję zmniejszania się zasięgu występowania lodu morskiego na Oceanie Arktycznym oraz topnienie wieloletniej zmarzliny. Te oraz inne zjawiska mają niebagatelny wpływ na arktyczną florę i faunę. Powoduje to również degradację krajobrazu, w postaci m.in. erozji wybrzeża w wielu miejscach w regionie. Wszystko to wpływa na mieszkańców Arktyki, na poziom i bezpieczeństwo ich życia. Mowa szczególnie o ludności autochtonicznej, których

wielowiekowa obecność w regionie jest nierozdzielnie związana z miejscową fauną, florą i naturalnym krajobrazem.

W obliczu unikatowości środowiska Arktyki, naturalnym kierunkiem rozwoju procesu konstruowania regionu była międzynarodowa współpraca ws. ochrony tegoż środowiska. Jak zostało udowodnione wcześniej, poprzez tę współpracę z czasów zimnowojennych do AEPS oraz powstania Rady Arktycznej, ochrona środowiska naturalnego stała się podstawą i najważniejszym wymiarem okołobiegunowych stosunków międzynarodowych. Z perspektywy państw arktycznych, ta w dużej mierze niesformalizowana podstawa stosunków w regionie jest unikatowa, jeśli porówna się ją z osiami współpracy międzynarodowej w innych regionach.

W zgodzie z powyższymi konstatacjami, w narracji medialnej pojawił się termin „Arctic exceptionalism”, który można przetłumaczyć jako „wyjątkowość Arktyki” lub „arktyczną wyjątkowość”.⁴⁸³ Perspektywę państw arktycznych oraz sens tej koncepcji dobrze opisuje cytat z najnowszej strategii arktycznej Kanady z 2019 r. Fragment ten został odnaleziony poprzez użycie oprogramowania AntConc i wyszukanie słowa „peace” w strategiach arktycznych (Rys. 47). „Porządek międzynarodowy w Arktyce oparty na normach i regułach skutecznie odpowiada na nowe wyzwania i możliwości w regionie. Arktyka okołobiegunowa jest dobrze znana ze swojej stabilności i wysokiego poziomu współpracy międzynarodowej, będącej wynikiem solidnego, opartego na zasadach porządku międzynarodowego (...). Porządek międzynarodowy oparty na normach i regułach jest sumą międzynarodowych zasad, norm i instytucji regulujących stosunki międzynarodowe. Jest zgodny z interesami narodowymi oraz przynosi korzyści globalne wspierając pokój i stabilność w Arktyce. Zapewnia warunki niezbędne arktycznym społecznościom i Północy do rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego. Porządek międzynarodowy nie jest statyczny (...) W związku z tym, międzynarodowe zasady i instytucje będą musiały ewoluować, aby sprostać nowym wyzwaniom i możliwościom stojącym przed regionem.”⁴⁸⁴

⁴⁸³ G.H. Gjørv, K.K. Hodgson, „Arctic Exceptionalism” or “comprehensive security”? *Understanding security in the Arctic* [w:] *Redefining Arctic Security. Arctic Yearbook 2019*, (red.) L. Heininen, H. Exner-Pirot, J. Barnes, Akureyri, 2019.

⁴⁸⁴ Government of Canada, *Canada's Arctic and Northern policy framework...*

W oryginale, cytat ten brzmi: „The rules-based international order in the Arctic responds effectively to new challenges and opportunities The circumpolar Arctic is well-known for its stability and high level of international cooperation, a product of the robust rules-based international order in the Arctic (...) The rules-based international order is the sum of international rules, norms and institutions that govern international affairs. It benefits the national and global interest by fostering peace and stability for the Arctic; conditions which are necessary for Arctic and northern communities to thrive socially, economically and environmentally (...) As such, international rules and institutions will need to evolve to address the new challenges and opportunities facing the region.”

Można zauważyć, że perspektywa kanadyjskich twórców strategii jest zgodna ze zagregowanym postrzeganiem regionu (*this*) przedstawionym w poprzednim rozdziale. Arktyka to unikalny w skali całego świata region, w którym decyzje związane z jego przyszłością, a więc rozwojem tytułowego procesu, są podejmowane poprzez konsensus, przez wszystkie osiem państw, które podchodzą do negocjacji ze stanowiskiem opartym na pokoju i poszanowaniu dotychczasowych osiągnięć współpracy. Przykładem tego mają być umowy międzynarodowe i inne akty prawne, które składają się na prawnomiędzynarodowy dorobek tej współpracy.⁴⁸⁵ Państwa arktyczne kształtują okółbiegunowy dyskurs, normy oraz reguły w oparciu o własne interesy i tożsamości (szczególnie ich arktyczny wymiar), które posiadają. W interesie tych podmiotów jest utrzymanie dotychczasowych sprawdzonych praktyk w tym ograniczonym środowisku międzynarodowym. Nie jest zatem zaskoczeniem fakt, że drugie najpopularniejsze słowo kluczowe w analizowanych dokumentach, to właśnie „współpraca” (Rys. 27). Ukazuje to jednak znany w naukach społecznych problem zbieżności między treścią dyskursu a światem materialnym. Przyjmując strategię arktyczne, państwa miały na celu kształtowanie dyskursu zgodnie ze swoją wizją tytułowego procesu. Jak zostało wykazane wcześniej, w jego postrzeganiu są zasadniczo zgodne. Zmiana tego stanu rzeczy mogłaby doprowadzić do naruszenia dyskursu hegemonicznego i zerwałaby z dotychczasową koncepcją *status quo*, co skutkowałoby nowym porządkiem międzynarodowym, którego struktura, z oczywistych przyczyn, jest nie do przewidzenia.

Wyzwaniem dla współpracy regionalnej, powyższego postrzegania procesu oraz *status quo* była rosyjska agresja na Ukrainę w 2014 r. Pomimo aktualności wojny, w poprzednim zdaniu została użyta forma czasu przeszłego, ponieważ reakcja na m.in. aneksję Krymu przez Rosję, była w Arktyce ograniczona w formie.⁴⁸⁶ Zerwano współpracę wojskową między państwami zachodnimi a Rosją. Kanada zbojkotowała posiedzenie jednej z grup zadaniowych Rady Arktycznej, choć w późniejszym okresie nie pojawiły się kwestie stałego bojkotu lub zerwania relacji.⁴⁸⁷ Kanadyjski politolog Michael Byers tłumaczył to, używając aparatu teoretycznego koncepcji kompleksowej współzależności Roberta Keohane’a i Josepha Nye’a, oddzieleniem kwestii problemowych od rdzenia dotychczasowej współpracy i celowym unikaniu związków między bezpieczeństwem globalnym a stosunkami międzynarodowymi

⁴⁸⁵ H. Exner-Pirot, R.W. Murray, *Regional order in the Arctic. Negotiated exceptionalism*, „Politik”, tom 20, nr 3, s. 47–62; N. Sellheim, *Legal „arctopia”. How Arctic governance express a better world [w:] Arctic Yearbook 2017*, (red.) L. Heininen, H. Exner-Pirot, J. Plouffe, Akureyri, 2016, s. 6–8.

⁴⁸⁶ M. Byers, *Crises and international cooperation. An Arctic case study...*, s. 11.

⁴⁸⁷ *Tamże*, s. 14.

w Arktyce.⁴⁸⁸ Sytuacja po 2014 r. obrazuje również społecznokonstruktywistyczne założenie o ścieżce postępowania podmiotów. Mówi ono o tym, że podmiotom wchodzącym razem w interakcje i zanurzonym w kolektywnym znaczeniu trudno jest porzucić dotychczasowy schemat zachowań, gdyż wiąże się to z kosztami i niepewnością sytuacji po zmianie. Współpraca międzynarodowa wszystkich ośmiu państw arktycznych jest możliwa tak długo, jak długo jest to w ich interesie.

File	Left Context	Hit	Right Context
1 (2019, Canada) ...	international order in the Arctic is essential for maintaining	peace	and stability in the region and helping Arctic and
2 (2019, Canada) ...	own. Canada's interest is to maintain the long-standing	peace	and stability in the region. While Canada is open
3 -1(2017, Norwa... stic policy. Our foreign policy should lay the foundation for		peace	and stability in the region. Safety, the environment and
4 -3(2008, Russia... consolidation of international security, maintenance of the		peace	and stability in the Arctic region. _____
5 -5(2006, Norwa... control to ensure compliance with the treaty, maintenance of		peace	and stability in the area, the protection of its
6 -3(2011, Norwa... objectives of Norway's High North policy are: ' to safeguard		peace	and stability and provide predictability; ' to ensure an integrated,
7 (2013, USA) ... lation for U.S. Arctic engagement and activities. • Safeguard		Peace	and Stability by working to maintain and preserve the
8 (2019, Canada) ... airs. It benefits the national and global interest by fostering		peace	and stability for the Arctic; conditions which are necessary
9 (2020, Norway)... number of key interests in the Arctic such as maintaining		peace	and stability, and promoting sustainable development, research and re
10 -2(2013, Russia... in Federation in the Arctic and greater international security,		peace	and stability, as well as increased international cooperation. 33. At
11 -3(2011, Norwa... past few decades, political initiatives have helped to ensure		peace	and stability, clarify and confirm the legal framework for
12 -2(2010, Finlan... Russian Federation stresses that the Arctic is a region of		peace	and cooperation that is not threatened by potential conflicts.
13 (2019, Canada) ... desire to maintain the circumpolar Arctic as a region of		peace	and cooperation through efforts to strengthen the international rules
14 (2011, Denmar... The Arctic is and must be a region characterized by		peace	and cooperation. Even though the working relationship of the
15 (2019, Canada) ... prosper and that it continues to be a zone of		peace	and cooperation. Goal: The Canadian Arctic and North and
16 (2011, Sweden)... and economic development, 2) the Arctic shall be an area of		peace	and cooperation, 3) the region's ecosystem shall be protected,
17 (2011, Denmar... focus on maintaining the Arctic as a region characterised by		peace	and cooperation, 2.1. Basis for peaceful cooperation and with emphas

Rys. 47 Wyniki wyszukiwania frazy „peace” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”. Źródło: opracowanie własne

Podsumowanie

Powyższy rozdział był pierwszym z części krytycznej pracy, w której to przedstawiona jest interpretacja badań oraz rzeczy do dyskusji. Zaprezentowano w nim dziewięć przejawów procesu konstruowania regionu, które według autora zasługują na uwagę. Lista tych przejawów nie jest skończona. Została ona zaproponowana na podstawie

⁴⁸⁸ R.O. Keohane, J.S. Nye, *Power and interdependence*, Boston, 1977; M. Byers, *Crises and international cooperation. An Arctic case study...*, s. 14–16.

struktury dyskursu o stosunkach międzynarodowych w Arktyce, na czym opiera się współpraca tamże oraz na czym zależy głównym *region-builders*, czyli państwom arktycznym. Na początku opisano przejawy procesu przed 1989 r., czyli fińską propozycję spotkania w formacie ośmiu państw, co można uznać, za moment przełomowy dla najnowszej współpracy w regionie, po okresie zimnej wojny. Dalej, zawarto dywagacje na temat tożsamości regionalnej. W kolejnych częściach rozdziału zaprezentowano takie główne przejawy procesu, jak podpisane umowy międzynarodowe i inne akty prawne, funkcjonowanie Rady Arktycznej oraz nieformalnej grupy państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego, czyli Arktycznej Piątki. Kolejno, zaprezentowano takie główne wymiary współpracy okołobiegunowej, jak ochrona środowiska naturalnego, prawa ludów autochtonicznych oraz badania naukowe. Na końcu rozdziału znalazła się dyskusja nad koncepcją tzw. „Arctic exceptionalism”, jakie określenie zostało ukute w dyskursie nad wielowymiarową unikatowość stosunków międzynarodowych w Arktyce.

Rozdział 6. Istota procesu konstruowania regionu w Arktyce

W ostatnim rozdziale autor przedstawia istotę procesu konstruowania regionu w Arktyce. Jako całość (wraz z poprzednim rozdziałem piątym) stanowi on część krytyczną pracy, w której to interpretowane są jej wyniki oraz proponowane zagadnienia do dyskusji. Rozdział szósty podzielony jest na dziesięć małych części. Wybrane zostały zagadnienia, których wyjaśnienie pomoże w zrozumieniu istoty tytułowego procesu. Przedstawione w ostatnim rozdziale treści w mniejszym stopniu prezentują metody ilościowe z analizy dyskursu (jak miało to miejsce wcześniej), a bardziej skupiają się na ewaluacji procesu konstruowania regionu oraz jego powiązaniu ze strategiami arktycznymi. Wybrane zagadnienia w tym rozdziale dotyczą, kolejno, zmian klimatu interpretowanych jako motywujące państwa do aktywności w środowisku międzynarodowym, politycznego rdzenia regionu, nawiązując do koncepcji Neumanna, znaczenia strategii arktycznych dla procesu, ewaluacji procesu w formie *inside-out* oraz *outside-in*, krytyki klasycznej geopolityki i jej spojrzenia na regionalne stosunki międzynarodowe, współpracy Zachód–Rosja, znaczenia podmiotów niepaństwowych, porównania do konstruowania innych regionów, przedstawienia dyskursów związanych z Arktyką oraz finalnie, podsumowania postrzegania Arktyki jako konstruktu społecznego.

6.1 Zmiany klimatu jako motywacje

Jednym z głównych tematów w dyskursie o Arktyce są zmiany klimatu oraz ich skutki obserwowane w regionie. Jak zostało już wcześniej zauważone, są one w tej materii prawdopodobnie najpoważniejsze w skali świata. Arktyka jest wysoce wrażliwym środowiskowo regionem, która to wrażliwość przejawia się m.in. tym, że wzrost średniej temperatury jest tam wielokrotnie wyższy od wzrostu temperatury globalnie. Chodzi tutaj szczególnie o wrażliwość na zmiany. Każda aktywność ludzka ingerująca w takie środowisko może być traktowana jako zagrożenie dla jego dotychczasowej naturalnej równowagi. Skutki zmian klimatu są więc nieodłącznym elementem dyskursu o sytuacji w regionie dziś, ale i jego przyszłości. Jego wydźwięk jest niepokojący, ponieważ niektórzy badacze prognozują, iż w XXI w. w miesiącach letnich zniknie lód morski na Oceanie Arktycznym.

Zgodnie z metodami użytymi w pracy, warto zapoznać się z analizą dyskursu w strategiach arktycznych w temacie zmian klimatu. Pokazuje to, w jaki sposób państwa arktyczne postrzegają te zmiany. Na Rys. 48 przedstawiono wyniki uzyskane dzięki

oprogramowaniu AntConc przy wyszukiwaniu kolokatów dla frazy „climate change”. Uwagę zwracają szczególnie takie słowa, jak „global”, „ipcc”, „accelerating”, „understanding”, „challenges”, „adaption/adapting” czy „mitigation/mitigate”. Oznacza to, że elity polityczne w państwach arktycznych dostrzegają fakt, że klimat Arktyki jest ściśle związany z wydarzeniami w całym klimacie ziemskim i pełni w nim rolę kluczową, szczególnie dla północnej hemisfery. Główni *region-builders* opierają swoją wiedzę na podstawach naukowych, wspominając szczególnie o dorobku Międzyrządowego Zespołu ds. Zmiany Klimatu (ang. Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC).⁴⁸⁹ Zauważają, że zmiany klimatu przyspieszają w Arktyce, a dzięki nauce można je zrozumieć oraz ich wielowymiarowe skutki środowiskowe, społeczne, gospodarcze czy polityczne. Wyniki analizy dyskursu pokazują, że wciąż nierozstrzygnięta jest kwestia podejścia do tego globalnego procesu. Państwa arktyczne w strategiach wspominają zarówno o adaptacji do zmian klimatu, jak i o ograniczeniach ich skutków. Z semantycznego punktu widzenia, te dwa podejścia mogą mieć swoją część wspólną, ale w kontekście omawianych dokumentów, dotyczą innych strategii politycznych. Należy zauważyć, że problem ten nie jest tylko problemem państw arktycznych, ponieważ zmagają się z nim również inne regiony, ale ze względu na charakterystykę Arktyki, jest on tam niezwykle dotkliwy dla jej mieszkańców. Zmiany klimatyczne konstruują jednak wspólną tożsamość głównych *region-builders* w omawianym regionie.

⁴⁸⁹ The Intergovernmental Panel on Climate Change, *Reports*, <https://www.ipcc.ch/> [dostęp 30.5.2023].

	Collocate	Rank	FreqLR	FreqL	FreqR	Range	Likelihood	Effect
1	impacts	1	50	39	11	13	207.996	4.343
2	adaptation	2	42	12	30	13	206.829	4.906
3	effects	3	34	26	8	13	118.531	3.837
4	global	4	43	30	13	17	104.926	3.012
5	mitigation	5	15	1	14	4	82.753	5.337
6	on	6	105	69	36	18	65.979	1.306
7	consequences	7	17	11	6	5	62.836	3.999
8	panel	8	11	8	3	9	52.875	4.825
9	ipcc	9	8	2	6	7	50.396	5.889
10	understanding	10	16	16	0	6	41.658	3.148
11	adapting	11	8	6	2	5	40.181	4.982
12	intergovernmental	12	9	8	1	8	39.706	4.535
13	accelerating	13	7	7	0	5	36.410	5.112
14	environmental	14	34	11	23	15	32.970	1.691
15	mitigate	15	7	7	0	5	32.412	4.696
16	unfccc	16	5	1	4	4	31.495	5.889
17	challenges	17	22	15	7	12	31.269	2.134
18	environment	18	34	19	15	11	30.286	1.608
19	acidification	19	6	0	6	3	29.364	4.889
20	affect	20	9	2	7	4	24.590	3.252
21	convention	21	14	9	5	10	24.168	2.411

Rys. 48 Lista najpopularniejszych kolokatów dla frazy „climate change” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”. Źródło: opracowanie własne

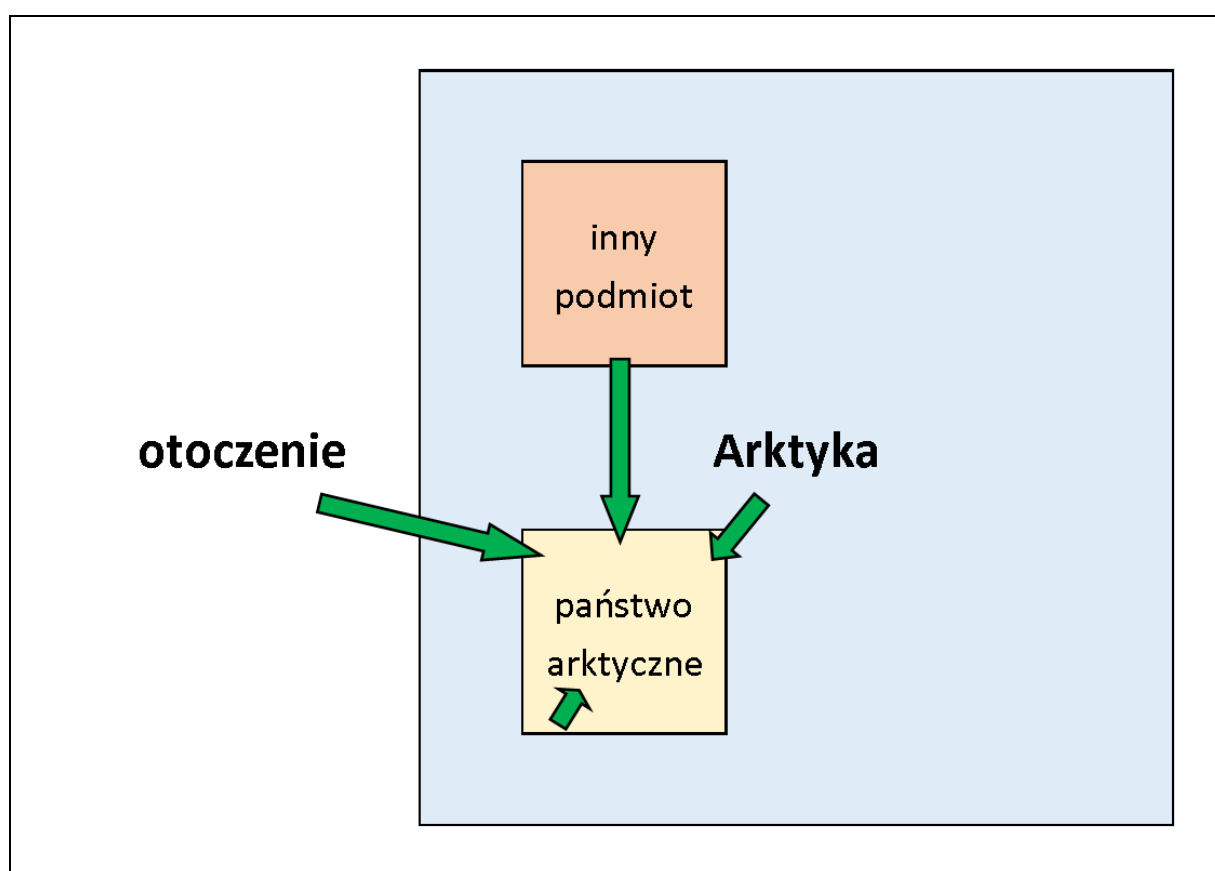
Zmiany klimatu, ze względu na ich powszechny charakter, mogą być motywacjami dla państw w stosunkach międzynarodowych. Motywacja jest pojęciem szerszym od motywu. Dotyczy chęci podmiotu do zrobienia czegoś, kiedy motyw to powody podjęcia aktywności przez ten podmiot. Motywacja jest więc pojęciem szerszym. „(...) jest (...) skłonnością do wykonania czynu i jest łączną funkcją motywu podmiotu oraz oczekiwania lub poznania, że odpowiednie zachowanie przyniesie satysfakcjonujące skutki”.⁴⁹⁰ Państwa to z kolei podmioty, których zachowanie jest motywowane różnymi interesami zakorzenionymi w tożsamości korporacyjnej, typie podmiotu, jego roli, jak i tożsamości zbiorowej.⁴⁹¹ Bez interesów, tożsamości nie mają siły motywacyjnej, bez tożsamości interesy nie mają kierunku.⁴⁹² Na Rys. 49 zaznaczono wybrane źródła motywacji. Obiektem referencyjnym jest tutaj państwo arktyczne. Motywacje do działania w stosunkach międzynarodowych mogą

⁴⁹⁰ H. Helson, W. Bevan, *Contemporary approaches to psychology*, Princeton, 1967, s. 261.

⁴⁹¹ A. Wendt, *Collective identity formation and the international state*, „The American Political Science Review”, tom 88, nr 2, 1994, s. 384–396.

⁴⁹² Tenże, *Společna teoria stosunków międzynarodowych...*, s. 231.

pochodzić z wewnątrz państwa, od innego podmiotu regionalnego, z wewnątrz Arktyki lub z jego otoczenia. Motywacje są częścią składową myślenia społecznokonstruktivistycznego i biorą udział jako czynnik w procesie interakcji. Są jednak niezwykle trudne do zmierzenia. Jest to problem jeszcze bardziej złożony, gdy podmioty mają mieszane motywacje. Dotyczy to zarówno wyjaśnienia interesu własnego, jak i zbiorowego. W tym miejscu warto wspomnieć, że państwa kierują się motywacjami zarówno egoistycznymi, jak i zbiorowymi. Zmiana klimatu jest w tym przypadku motywacją zbiorową, gdyż dotyczy spraw wszystkich ośmiu państw arktycznych. Podmioty te podejmują zatem kolektywne działania, co kształtuje podstawę współpracy międzynarodowej w Arktyce.

Rys. 49 Wybrane źródła motywacji w stosunkach międzynarodowych z perspektywy państwa arktycznego.
Źródło: opracowanie własne

6.2 Polityczny rdzeń regionu

Model centrum–peryferie jest znanym zagadnieniem w naukach społecznych. Może dotyczyć zarówno wyjaśnienia teorii społeczeństwa sieci w socjologii, jak i teorii–światów

w studiach międzynarodowych.⁴⁹³ Operacjonalizując model w studiach regionalnych, podstawą konstrukcji regionu jest jego centrum lub inaczej mówiąc, rdzeń, jądro. Zastosowanie tego sposobu myślenia może być pomocne w określeniu granic regionu, ale też głównych zagadnień stosunków międzynarodowych w nim zachodzących i głównych podmiotów go konstruujących.⁴⁹⁴ W odniesieniu do poprzedniego rozdziału, to właśnie blisko rdzenia regionu można zaobserwować główne przejawy jego konstruowania. Kształtowanie się głównych koncepcji rozwoju procesu może również zachodzić pośród elit skupionych w jego centrum. Należy jednak wskazać, że propozycje koncepcji nie muszą wcale wychodzić z politycznego rdzenia regionu. Można zatem wyobrazić sobie sytuację, kiedy to podmiot pozaregionalny formułuje taką koncepcję. Byłoby to bliskie regionalizacji w typie *outside-in*. Nie musi to być też przecież państwo. W pracy opisano kilka kategorii podmiotów, które są aktywne w stosunkach międzynarodowych w Arktyce, jak np. organizacje zrzeszające arktyczne ludy autochtoniczne, czy też niezależna organizacja naukowa International Arctic Science Committee.

Ciekawym zagadnieniem wydaje się umiejscowienie dyskursu hegemonicznego. Omówienie tej kwestii należy zacząć od przypomnienia, że definicja granic regionu, jego politycznego rdzenia, czy dyskursu hegemonicznego o nim nie dotyczy określenia geograficznego miejsca. Nawiązując do ram metodologicznych pracy, region jest konstruowany dyskursywnie. Pojęcie „dyskursu” można rozumieć całościowo lub może istnieć wiele dyskursów zogniskowanych na wybranym przedmiocie, w tym wypadku na Arktyce. Wszystkie podmioty prowadzące jakąkolwiek aktywność w regionie, poprzez własne akty mowy, konstruują dyskurs lub dyskursy go dotyczące. Główni *region-builders* mają jednak największy wpływ na konstruowanie dyskursu hegemonicznego. W stosunkach międzynarodowych, w dziedzinie aktywności ludzkiej w której wciąż dominującą pozycję zajmują państwa, podmioty te mogą mieć omawiany wpływ na konstruowanie dyskursu. Państwa arktyczne, z powodu bliskiego związku z regionem, są uprzywilejowane, ponieważ związki ich tożsamości arktycznych, a zatem i interesów są najbliższe. Neumann rdzeń regionu opisał jako „obszar w którym cechy kulturowe są bardziej podobne, a interakcje kulturowe bardziej intensywne niż na peryferiach”.⁴⁹⁵ Uważna lektura jego dwóch opisywanych już prac na temat koncepcji konstruowania regionu, nie pozwala jednoznacznie

⁴⁹³ Zob. M. Castells, *Spółeczeństwo sieci*, Warszawa, 2007; I.M. Wallerstein, *Analiza systemów-światów. Wprowadzenie*, Warszawa, 2007.

⁴⁹⁴ B.M. Russett, *International regions and the international system*, Chicago, 1967, s. 182.

⁴⁹⁵ I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 54; E. Wilson Rowe, *Arctic unity, Arctic difference. Mapping the reach of northern discourses*, „Polar Record”, tom 43, nr 1, 2007, s. 3.

określić, czy słowo „obszar” (w oryg. „area”) jest rozumiane w kontekście w kategoriach dyskursywnych. Trudno jednoznacznie określić, co w przypadku środowiska międzynarodowego w Arktyce byłoby jego centrum, a co peryferiami.

Wracając do podstaw, Arktyka jest przede wszystkim regionem morskim.⁴⁹⁶ W jego geograficznym centrum znajduje się Ocean Arktyczny. Sugeruje to, że jego państwa nadbrzeżne mogą być głównymi podmiotami konstruującymi region. To jednak osiem państw arktycznych konstytuuje Radę Arktyczną. Pozostałe trzy państwa z Rady, czyli Islandia, Szwecja oraz Finlandia, w myśl tego podziału miałyby mieć relatywnie mniejszy wpływ na okoliciegunowe stosunki międzynarodowe. Zgodnie z definicją rdzenia regionu przedstawioną przez Neumanna, bliskie cechy państw oraz ich interakcje przesądzają o uznaniu danego podmiotu za ten tworzący jego centrum. Uwzględniając liczbę opublikowanych strategii w ramach czasowych pracy, Islandia i Szwecja wpisują się w ten schemat myślenia. Z uwagi na mniejszy wkład w rozwój arktycznego dyskursu, znajdują się dalej od centrum regionu.

Założenie, że pięć państw nadbrzeżnych, czyli USA, Kanada, Dania, Norwegia oraz Rosja tworzą ścisły rdzeń regionu, może budzić pewne wątpliwości. Wyłączna współpraca tych podmiotów, a można uznać za nią Arktyczną Piątkę, nie jest podstawową strukturą instytucjonalną (w szerokiej definicji „instytucji”), która partycypuje w arktycznej współpracy. Piętnaście lat po Deklaracji z Ilulissat oraz po memorandum na połowy w środkowej części Oceanu Arktycznego, do którego państwa nadbrzeżne zaprosiły jednak pięć innych podmiotów, Arktyczna Piątka może wydawać się inicjatywą wygasłą. Z powodu nieustającego mandatu Rady Arktycznej, instytucja współpracy pięciu państw wydaje się raczej powoływana *ad hoc*.⁴⁹⁷ Nie wyklucza to kolejnego zacieśnienia współpracy w tym gronie w przyszłości. Spotykając się w Ilulissat i Chelsea na szczepku ministerialnym, Arktyczna Piątka próbowała odpowiedzieć na zwiększone globalne zainteresowanie Arktyką.⁴⁹⁸ Kiedy okazało się, że nowa sytuacja nie przyniosła zagrożenia dla dotychczasowych form współpracy w regionie, ani nie zmieniła jej struktury podmiotowej, spotkania i podpisywane deklaracje tej instytucji stały się niepotrzebne.

Rada Arktyczna jest uznawana przez państwa arktyczne za główne forum do dyskusji o sprawach regionu. Określenie „forum wysokiego szczebla” ma oznaczać, że ta instytucja ma poparcie wszystkich ośmiu państw arktycznych poprzez ich konsensus w negocjacjach.

⁴⁹⁶ M. Łuszczuk, *Regionalizm (morski) w Arktyce* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją...*, s. 253.

⁴⁹⁷ A. Kuersten, *The Arctic Five versus the Arctic Council* [w:] *Arctic Yearbook 2016...*, s. 389–394.

⁴⁹⁸ C. Rossi, *dz. cyt.*, s. 12.

Narracji o dominacji woli Arktycznej Piątki w okołobiegunowych stosunkach międzynarodowych może przeczyć rola jaka w tych stosunkach jest przypisana Finlandii. Pomimo braku statusu państwa nadbrzeżnego Oceanu Arktycznego, jest inicjatorem AEPS, a Keskitalo uznała ją za jedno z dwóch państw (z Kanadą), które w najwyższym stopniu konstruuje dyskurs o regionie.⁴⁹⁹

Podsumowując tę część wywodu, rdzeniem regionu wydaje się współpraca wszystkich ośmiu państw. Bardziej kłopotliwe jest jednak określenie peryferii politycznych Arktyki. Nie są one jeszcze systemem zewnętrznym, inwazyjnym, innymi słowy, ingerującym w sprawy arktyczne.⁵⁰⁰ Jednak każda instytucja, w szerokim rozumieniu, która ma integralne związki z otoczeniem regionu, może być uznana za krąg peryferyjny wobec politycznego rdzenia.⁵⁰¹

6.3 Znaczenie strategii arktycznych

Jak zostało przedstawione w rozdziale trzecim poświęconym polityce arktycznej, strategię arktyczną to dokumenty polityczne ograniczone obszarem, którego dotyczą, a nie dziedzinami działalności. Państwa arktyczne nie są jedynymi podmiotami publikującymi tego typu strategię. Ze względu jednak na ich bliskie związki z regionem, ich strategię są najbardziej całościowe. Posiadają wymiar wewnętrzny, z dziedziny wewnętrznych polityk publicznych oraz wymiar zewnętrzny. Drugi z wymienionych wymiarów ukazuje postrzeganie Arktyki jako regionu międzynarodowego. Świadomość bycia częścią większej całości łączy państwa arktyczne we wspólnocie tożsamości regionalnej i wspólnocie interesów.

Jak pokazują statystyki publikowanych strategii arktycznych, w ramach czasowych pracy (2006–2021, okres 16 lat) analizowane osiem państw opublikowało 22 dokumenty. Daje to 2,75 dokumentu na państwo arktyczne. W przypadku państw niemających bezpośredniego dostępu do Oceanu Arktycznego (Islandia, Szwecja i Finlandia), wydano 1,67 dokumentu na państwo. Islandia i Szwecja opublikowały tylko po jednej strategii arktycznej i zrobiły to w 2011 r., nie aktualizując ich aż do końca ram czasowych pracy. Finlandia wydaje się tutaj wyjątkiem z jej trzema dokumentami (ostatni w 2020 r.). Wielokrotnie w tej pracy podkreślano niebagatelny wkład, jakie to państwo wniosło w arktyczne stosunki międzynarodowe, inicjując współpracę multilateralną w 1989 r. Polityka neutralności

⁴⁹⁹ E.C.H. Keskitalo, *International region-building...*, s. 195.

⁵⁰⁰ L.J. Cantori, S.L. Spiegel, *The international politics of regions. A comparative framework*, Englewood Cliffs, 1970, s. 20.

⁵⁰¹ I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 54.

w czasach zimnej wojny i specjalne stosunki z ZSRR predestynowały to państwo do odegrania właśnie takiej roli w omawianym zakresie. W przypadku państw nadbrzeżnych Oceanu Arktycznego, współczynnik ten wynosi już 3,4 dokumentu na państwo. Szczególnie okazały jest dorobek norweski, które to państwo wydało aż sześć strategii arktycznych w omawianym okresie. Nie dziwi zatem fakt, że to Arktyczna Piątka publikowała częściej strategie, niż pozostałe państwa. Wracając do propozycji wyznaczenia granic regionu poprzez model centrum–peryferie, państwa nadbrzeżne, znajdując się bliżej politycznego rdzenia regionu, są bardziej zainteresowane kształtowaniem okołobiegunowych stosunków międzynarodowych oraz mają do tego niezbędne narzędzia.

Pojedynczą częścią składową dyskursu jest akt mowy. Analizowane w tej pracy dokumenty z zakresu polityki arktycznej są takimi aktami. Ich strategiczny charakter polega na kompleksowym podejściu do spraw arktycznych zarówno w wewnątrzpaństwowym, jak i międzynarodowym wymiarze. Mając na uwadze powyższe, strategie arktyczne można uznać za kluczowy akt mowy w dyskursie o Arktyce. Analiza treści strategii pokazuje, że państwa orzekają tam o strukturze obecnych stosunków międzynarodowych w regionie i przedstawiają czynniki wewnętrzne i zewnętrzne, jakie wpływają na ich zmianę. Państwa są zgodne w ocenie, że zmiany w regionie zachodzą, a w obrębie jego charakterystyki, zmiana jest również nieuchronna. Pomimo tych przewidywań, chcą podtrzymać *status quo*, ponieważ każda inna możliwość rozwoju sytuacji mogłaby doprowadzić do podważenia ich interesów, a przez to zmniejszyć wpływ tych podmiotów na regionalne środowisko międzynarodowe. Z tego też powodu, państwa arktyczne poprzez swoje strategiczne akty mowy, formułują koncepcje rozwoju procesu konstruowania regionu, by proces ten podążał w pożądanym przez nich kierunku, redukując w ten sposób niepewność, a więc maksymalizując możliwości planowania działalności politycznej. Niepewność w stosunkach międzynarodowych w regionie przyniosłaby również znaczące problemy dla państwa w jego polityce wewnętrznej. Zagrożone byłyby zarówno dotychczasowe warunki życia na terytoriach arktycznych, ale i środowisko naturalne oraz aktywność gospodarcza, która mogłaby generować mniejsze zyski, a wszystko to miałoby negatywny wpływ na rozwój społeczno–gospodarczy państwa arktycznego jako całości. Mówiąc o problemach, które mogłyby się pojawić w kontekście zmiany sytuacji międzynarodowej w regionie, autor ma na myśli zarówno kwestie skutków zmian klimatów, ale również np. spiralę militaryzacji w regionie lub zwiększone działanie innych niepożądanych podmiotów, np. państw rewizjonistycznych, których interesem stałoby się podważanie obecnego regionalnego *status quo*.

Strategie arktyczne jako kluczowe akty mowy w arktycznym dyskursie, poprzez umieszczenie w nich koncepcji rozwoju procesu konstruowania regionu, mają również porządkować ten proces, poprzez ukazanie jego celu oraz pożądanego sposobu dojścia do niego. Akty mowy w dyskursie o regionie orzekane przez głównych *region-builders* już same w sobie są częścią dyskursu hegemonicznego. Dyskurs ten jest zwłaszcza skuteczny w kreowaniu rzeczywistości politycznej w Arktyce, ponieważ treść strategii, jak i same koncepcje rozwoju procesu są mocno ze sobą spójne w zakresie określenia tożsamości i interesów państw arktycznych. Pojawia się jednak w tym miejscu pytanie o związek treści strategii arktycznych z rzeczywistością. Jego wydźwięk jest racjonalistyczny. Zgodnie z założeniami niniejszej pracy, podmioty postrzegają przedmioty w rzeczywistości społecznej, na zasadzie znaczenia jakie im przypisują. Kiedy głównymi podmiotami konstruującymi region są państwa arktyczne, to owa rzeczywistość regionalna jest bliska perspektywy tak rozumianego centrum regionu. Co więcej, przypominając hipotezę pracy, proces konstruowania jest związany ze strategiami, ponieważ przejawy procesu kształtują te akty mowy, stanowią ich treść, a koncepcje ze strategii są nastawione na cel do którego państwa zamierzają dążyć. Przyczynia się to do kształtowania procesu. Ukazuje to performatywny wymiar konstruowanego dyskursu oraz samych strategii arktycznych.

6.4 Konstruowanie regionu *inside-out* oraz *outside-in*

Neumann w swoich pracach przeprowadza krytykę dotychczasowego stanu studiów regionalnych w obrębie dyscypliny Stosunków Międzynarodowych. Na potrzeby własnych badań stworzył wyobrażone kontinuum, na którego skrajnościach znalazły się typy regionalizacji *inside-out* oraz *outside-in*, innymi słowy regionalizacja od wewnątrz i do wewnątrz regionu. Postrzeganie regionu jest w tym przypadku formułowane od wewnątrz, a zewnętrzne jego postrzeganie jest wtórne. Podejście *outside-in* koncentruje się na zewnętrznych czynnikach wpływających na regionalizację.⁵⁰² Warto przypomnieć, że te dwa nurty są skrajne, a solidna analiza sytuacji regionalnej powinna uwzględniać szeroką perspektywę, ale i specyficzny dla regionu kontekst.

Przedstawienie procesu konstruowania regionu z punktu widzenia zbliżonego do każdego z podejść przynosi ciekawe interpretacje do dyskusji. W regionalizacji *inside-out*, powiązania między podmiotami blisko rdzenia regionu są najsilniejsze. Instytucją spajającą

⁵⁰² I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*, s. 56.

współpracę w Arktyce jest Rada Arktyczna. Regionalizacja arktyczna modelu *inside-out* opiera się na wspólnych kwestiach środowiskowych, opierających się na odpowiedzi na skutki zmian klimatu oraz ochronie wrażliwej przyrody regionu. Przyjazne stosunki między państwami arktycznymi uzyskały wyjątkowy status pomimo faktu, że motywy rywalizacji można łatwo dostrzec w generalnych, globalnych stosunkach między USA a Rosją.⁵⁰³ To, że konstytuują one Arktyczną Piątkę, a Rosja posiada zdecydowanie największe terytorium arktyczne oraz wytwarza największą część PRB, zwraca uwagę na prymat czynników z wewnątrz Arktyki. Z drugiej strony, bliskość interesów państw arktycznych nie wyewoluowała we wspólnotę bezpieczeństwa, a współpraca nie rozlała się na nowe dziedziny.⁵⁰⁴ Można jednak wyznaczyć dyskursywnie konstruowany wzorzec stosunków międzynarodowych, którego osią jest podkreślanie, że Arktyka jest regionem pokoju i współpracy.⁵⁰⁵ Stabilność tego reprodukowanego wzorca jest w interesie głównych *region-builders*, których status przy porzuceniu go, mógłby się zmienić.

Z punktu widzenia państw arktycznych, takie zagrożenie mogłoby przynieść ustanowienie specjalnego traktatu do międzynarodowego *governance* w regionie. Ingerencja podmiotów zewnętrznych jest kojarzona z kierunkiem *outside-in* na omawianym kontinuum. Największy wpływ na region mają w tym przypadku mocarstwa. Z państw arktycznych, USA są uznawane za mocarstwo światowe, a Rosja co najwyżej za mocarstwo regionalne. Za zewnętrzne mocarstwo zainteresowane odgrywaniem o wiele większej roli w okółbiegunowych stosunkach międzynarodowych można uznać Chiny. Szerzej o tej kwestii w następnym punkcie. Brak jednak jest temu państwu zdolności oraz zgody głównych podmiotów konstruujących Arktykę na tego typu ingerencję. Inną cechą regionalizacji *outside-in* jest duża podatność na systemowe wydarzenia globalne. Ogólnie rzecz biorąc, jest to przecież cecha wszystkich subsystemów, ale ważny w tym przypadku byłby stopień tego wpływu, który jednak trudno zmierzyć.⁵⁰⁶ Uzależnienie od globalnych trendów może być niwelowane przez kontrolowanie dyskursu przez podmioty wewnętrzne. Uniezależnienie się regionu od zewnętrznych wpływów, szczególnie mocarstw, może być w interesie głównych *region-builders*. Te główne podmioty mają łatwość w narzuceniu dominującego dyskursu ws. regionalnych, osłabiając również ingerencję podmiotów z zewnątrz.

⁵⁰³ A. Østhagen, *The Good, the Bad, and the Ugly. Differentiating between different security dynamics in the Arctic* [w:] *On thin ice. Perspectives on Arctic security*, (red.) D. Depledge, P. Lackenbauer, Peterborough, 2021.

⁵⁰⁴ *Tamże*, s. 54.

⁵⁰⁵ *Tamże*, s. 55.

⁵⁰⁶ *Tamże*, s. 56–57.

Potwierdzenie powyższych konstatacji przynosi analiza wyników uzyskanych dzięki programowi AntConc na Rys. 50. Jest to rozwinięcie dla poszukiwań frazy „region” z Rys. 32. Różnica polega na tym, że w poniższej analizie zostało zadane wyszukiwanie wyrazów zaczynających się od znaków „region*”. Przykładowo, w języku angielskim może to dotyczyć samego słowa „region”, ale i „regional”, czy „regionness”. Z tego powodu, wyniki tutaj różnią się od tych z Rys. 32 i można je zinterpretować w inny sposób. Analiza pod kątem kierunku regionalizacji ze wspomnianego kontinuum podejść, zwraca uwagę na takie słowa, jak „barents”, „baltic”, „stability/stable” oraz „security”. W omawianym kontekście, państwa arktyczne wspominają w strategiach o regionach peryferyjnych, jak region Morza Bałtyckiego. Pojawienie się regionu Morza Barentsa, w tym wypadku, oznaczałoby określenie współpracy lokalnej w Arktyce, w kontraście do tej dotyczącej całości regionu. Co więcej, w interesie głównych podmiotów konstruujących region w skali makro, są stabilne stosunki podtrzymujące *status quo*, gdzie bezpieczeństwo regionalne jest jego podstawą.

AntConc

File Edit Settings Help

Target Corpus

Name: all arctic state

Files: 22

Tokens: 294550

Reference Corpus

Name: BE06

Files: 500

Tokens: 1007532

Collocate Types 32 Collocate Tokens 6507 Page Size 100 hits 1 to 32 of 32 hits

	Collocate	Rank	FreqLR	FreqL	FreqR	Range	Likelihood	Effect
1	arctic	1	768	647	121	22	390.953	1.146
2	the	2	2405	1654	751	22	339.158	0.544
3	in	3	1099	821	278	22	251.488	0.729
4	barents	4	159	139	20	11	227.253	2.128
5	baltic	5	28	22	6	6	73.030	3.126
6	local	6	64	46	18	13	72.770	1.854
7	cooperation	7	195	67	128	17	52.042	0.809
8	s	8	198	82	116	18	44.866	0.740
9	greenland	9	3	2	1	3	39.737	-3.305
10	throughout	10	19	15	4	8	35.890	2.538
11	norwegian	11	8	4	4	3	32.615	-2.183
12	stability	12	22	16	6	7	29.419	2.046
13	region	13	41	25	16	11	29.362	-1.066
14	federation	14	7	2	5	3	28.207	-2.173
15	security	15	64	32	32	11	27.228	1.049
16	interest	16	36	25	11	14	26.193	1.425
17	high	17	25	10	15	9	26.192	-1.258
18	stable	18	12	8	4	10	24.822	2.689
19	of	19	671	350	321	22	24.403	-0.261
20	russian	20	17	7	10	9	24.245	-1.434
21	level	21	34	9	25	12	23.327	1.377

Search Query ☒ Words ☐ Case ☐ Regex Window Span From 5L To SR Min. Freq 1 Min. Range 1

region*

Start ☐ Adv Search

Sort by Likelihood ☐ Invert Order

Progress 100%

Time taken (creating collocate results): 2.253 sec

Rys. 50 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słów zaczynających się od ciągu znaków „region*” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”. Źródło: opracowanie własne

6.5 Krytyka klasycznej geopolityki w Arktyce

Rozwinięte w poprzednim punkcie zagadnienie regionalizacji *outside-in* jest blisko związane z perspektywą geopolityczną, rozumianą tutaj jako sposób badań. Optyka ta kładzie szczególny nacisk na układ sił w systemie. Opisuje również mechanizm zmiany w jego obrębie, który wynika z różnego potencjału sił spowodowanego nierównym jej przyrostem.⁵⁰⁷ Badanie regionalizacji *outside-in* charakteryzuje się zwróceniem szczególnej uwagi na mocarstwa w systemie, układ sił między nimi oraz wzajemne interakcje. Geopolityka odnosi się do systemu, w którym niepodzielną i dominującą pozycję mają państwa. Taki punkt widzenia może w ogóle pominąć funkcjonowanie instytucji międzynarodowych takich, jak np. Rada Arktyczna czy Arktyczna Piątka oraz podmiotów niepaństwowych.

Ciekawe jest spojrzenie na kwestię zmiany w systemie międzynarodowym, kiedy to właśnie państwa arktyczne są zgodne, że zmiana zachodzi w regionie zastanawiając się jednocześnie, czy należy się do niej dostosować lub ją ograniczyć. Temat ten dotyczy oczywiście w pierwszym rzędzie zmian klimatu. Ważne jest tutaj to, że ich skutki dotyczą już każdej dziedziny funkcjonowania państwa. Wracając do logiki geopolitycznej, system międzynarodowy jest ustanowiony tak jak każdy inny. Ma na celu wzmocnienie własnego interesu, co powoduje nieodzowny konflikt interesów. Silniejsze podmioty są więc naturalnie na uprzywilejowanej pozycji. Zmieniony system międzynarodowy skutkuje nowym rozmieszczeniem potęgi i ustanowieniem nowych dominujących sił. Takie rozumienie zmiany przypomina również myśl teoretyczną realizmu na gruncie studiów międzynarodowych.⁵⁰⁸ System międzynarodowy jest stabilny, jeśli żadne państwo nie widzi korzyści by go zmienić. W interesie państw arktycznych jest zatem, by nie pojawił się podmiot zewnętrzny o nastawieniu rewizjonistycznym. Kiedy nikt nie chce zmienić systemu jest wtedy stabilne *status quo*.

W świetle powyższych konstatacji, przywołanie myślenia geopolitycznego oraz realistycznej tradycji teoretyzowania unaocznia problem wyjaśnienia zmiany oraz koncepcji *status quo*. Z jednej strony, państwa arktyczne zgadzają się, że zmiany klimatu wpływają na każdy aspekt funkcjonowania państwa, że Arktyka jest regionem nieobserwowalnych nigdzie indziej w tej skali zmian i że stanowi to wyzwanie dla każdej kategorii podmiotów konstruujących region. Z drugiej strony, jak zostało określone w rozdziale czwartym

⁵⁰⁷ L. Moczulski, *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Warszawa, 1999, s. 75–76; A. Gałganek, *Zmiana w globalnym systemie międzynarodowym. Supercykle i wojna hegemoniczna*, Poznań, 1992, s. 113–114.

⁵⁰⁸ Przykładowo, zob. R. Gilpin, *War and change in world politics* [w:] *International relations theory. Pluralism, globalism and beyond*, (red.) P. Votti, M. Kauppi, Boston–Londyn, 1999, s. 149–152.

o analizie dyskursu w strategiach arktycznych, gdzie znalazły się zaproponowane koncepcje, *status quo* jest w tej kategorii dominującą koncepcją rozwoju procesu konstruowania regionu. Jest ona zgodna z interesami państw arktycznych, które nie chciałyby umiędzynarodowienia wszystkich kwestii, które mogą negocjować tylko między sobą. Powstaje zatem swojego rodzaju paradoks, iż zmiana zachodzi w stosunkach międzynarodowych w regionie, a jednocześnie podtrzymywane jest ich *status quo*.

Przywołanie materii geopolitycznej w kontekście Arktyki, ale i procesu regionalizacji od zewnątrz, może być związane z Chinami jako podmiotem nie-arktycznym. Wpływ tego państwa na regionalne stosunki międzynarodowe jest tematem wielu prac naukowych, ale to szczególnie w dyskursie pozanaukowym, w narracji medialnej można zaobserwować alarmistyczne tytuły.⁵⁰⁹ Chiny w tym sensie są uznawane za podmiot rewizjonistyczny, który dąży do zmiany porządku międzynarodowego w regionie, by odgrywać w nim większą rolę. Można to odnieść do generalnej tendencji rozwoju globalnych stosunków międzynarodowych. Z racji swojego potencjału, Chiny są państwem zainteresowanym posiadaniem wpływu we wszystkich regionach świata i nie inaczej jest w przypadku Arktyki.⁵¹⁰ Wydaje się to naturalne dla podmiotu oddziałującego w znacznym stopniu na system. Arktyka pojawia się tutaj jako jeden z wielu regionów.⁵¹¹

Wspomniane obawy o rewizjonistyczne nastawienie Chin w regionie przypominają narrację, która została wcześniej w tej pracy opisana jako „media frenzy”. Szczególnie w tym przypadku, wykazuje to pewne podobieństwa z umieszczeniem przez rosyjską ekspedycję naukową flagi na dnie Oceanu Arktycznego na biegunie północnym.⁵¹² Narracja wówczas zwracała uwagę z kolei na rewizjonistyczne działania Rosji, co miało skutkować niechybnym otwartym konfliktem w regionie. W najgorszym wypadku, chodziło o konflikt militarny o ewentualne surowce mineralne lub po prostu poszerzenie własnej suwerenności terytorialnej. To właśnie kwestie gospodarcze pojawiają się w dyskursie najczęściej w odniesieniu do Chin.⁵¹³ Chodzi m.in. o transport na Północnej Drodze Morskiej oraz górnictwo.⁵¹⁴ W rzeczywistości, wszystkie inwestycje w wydobywanie surowców w Arktyce są

⁵⁰⁹ S.R. de Buitrago, *China's aspirations as a „Near Arctic State”*. *Growing stakeholder or growing risk?* [w:] *Handbook on geopolitics and security in the Arctic...*, s. 99–100.

⁵¹⁰ A. Tonami, *Asian foreign policy in a changing Arctic. The diplomacy of economy and science at new frontiers*, Londyn, 2016, s. 21–25.

⁵¹¹ I. Allan, *Arctic narratives and political values. Arctic states, China and NATO*, Ryga, 2020, s. 72–73.

⁵¹² M. Bennett, 2018. *Recapping the year in the Arctic*, Cryopolitics, 5.1.2019, <https://www.cryopolitics.com/2019/01/05/2018-arctic-review/> [dostęp 31.5.2023].

⁵¹³ A. Bislev, U.P. Gad, J.W. Zeuthen, *China seeking Arctic resources. The Arctic seeking resources in China* [w:] *Arctic Yearbook 2018*, (red.) L. Heininen, H. Exner-Pirot, Akureyri, 2018, s. 2–5.

⁵¹⁴ C.T.N. Sørensen, E. Klimenko, *Emerging Chinese-Russian cooperation in the Arctic*, „SIPRI Policy Paper”, nr 46, czerwiec 2017, s. 16–18.

tylko w 2% realizowane przez podmioty chińskie z pochodzenia. Co ciekawe, 80% tych chińskich inwestycji jest realizowana w Kanadzie.⁵¹⁵ Nie jest to zatem równomiernie rozproszony wpływ na arktyczne stosunki międzynarodowe. Chiny pozostają jednak głównym podmiotem nie-arktycznym, który z perspektywy geopolitycznej chce odgrywać większą rolę w regionie/

6.6 Współpraca Zachód–Rosja

W poprzednim punkcie została zaproponowana interpretacja aktywności chińskiej w Arktyce. Przypomina to narrację jaka pojawiła się po umieszczeniu przez rosyjską ekspedycję badawczą flagi na dnie oceanu na biegunie północnym. Interpretacja faktów z perspektywy czasu może jednak spowodować błąd ahistoryzmu, czyli patrzenia na minione wydarzenia z późniejszej perspektywy bez uwzględnienia kontekstu historycznego. Warto przypomnieć, że Chiny są państwem nie-arktycznym. Ze względu na wielkość terytorium arktycznego i jego ważność dla gospodarki tego kraju, Rosję z kolei można uznać za mocarstwo arktyczne. Współpraca międzynarodowa począwszy od uchwalenia AEPS opiera się na relacjach siedmiu państw zachodnich oraz Rosji. Od tamtego czasu, w interesie państw arktycznych było podtrzymywanie dotychczasowego modelu wzajemnych relacji z zachowaniem *status quo*. Podmioty te podkreślają w opublikowanych strategiach, że unikatowość regionu polega m.in. na tym, że jest on relatywnie odporny na zewnętrzne czynniki, w postaci globalnej rywalizacji, oraz nieporozumienia w innych rejonach świata.

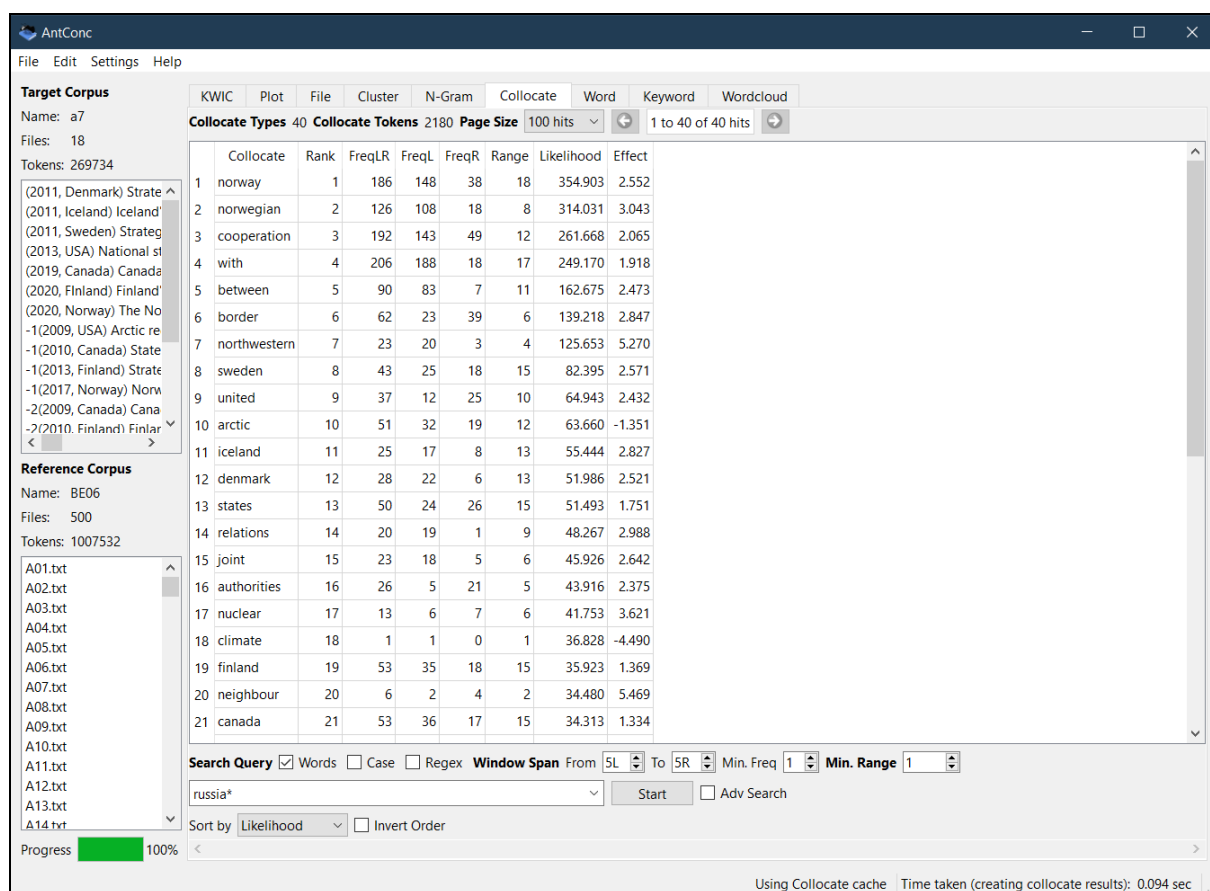
Rosja jest wyjątkowym państwem arktycznym. Pozostałe siedem państw z Ameryki Północnej i Europy mają wieloletnie ugruntowane ustroje demokratyczne oraz ściśle współpracują w ramach NATO lub UE. Autorytarne doświadczenie Rosji i jej poprzednika, słabość funkcjonalna w wewnętrznych politykach publicznych, centralne sterowanie polityką arktyczną oraz demonstracja siły militarnej w regionie, wyraźnie odróżnia to państwo od pozostałych. Obawy o rosyjską niebezpieczną aktywność w Arktyce są wzmacniane przez stosunki tego państwa z jego sąsiadami. Choć miało to miejsce w innych regionach, agresja tego państwa kolejno na Gruzję w 2008 r. i Ukrainę w r. 2014, powodowała uzasadnione obawy o spiralę militaryzacji w Arktyce. Chęć odzyskania pozycji światowego mocarstwa pośród rosyjskich elit politycznych mogłaby sugerować, że podejście Rosji do omawianego

⁵¹⁵ P. Andersson, *The Arctic as a „strategic” and „important” Chinese foreign policy interest. Exploring the role of labels and hierarchies in China’s Arctic discourses*, „Journal of Current Chinese Affairs”, 2021, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/18681026211018699> [dostęp 31.5.2023].

regionu może zyskać rewizjonistyczny wymiar. Trudno jednak wyobrazić sobie pełnoskalowy konflikt zbrojny na wzór dwóch wspomnianych powyżej, który miałby mieć miejsce w Arktyce, ze względu na nieprzyjazne aktywności ludzkiej warunki w większości arktycznych regionów.⁵¹⁶

By opisać stosunki między państwami zachodnimi a Rosją, autor przeprowadził analizę dyskursu w strategiach arktycznych (Rys. 51). Dla uzyskania obrazu postrzegania tego państwa przez pozostałe siedem państw, wyszukano kolokaty dla wyrazów zaczynających się od ciągu znaków „russia*”. Mogłyby to być też np. słowa „russian”, czy „Russia’s”. Interesujące kolokaty dla „russia*” w strategiach arktycznych pozostałych siedmiu państw to „cooperation”, „border”, „joint”, „authorities”, „nuclear” oraz „neighbour”. Interpretacja tych wyników oraz ich kontekstu umożliwia zrozumienie postrzegania Rosji w Arktyce. Państwa zwracają uwagę w pierwszej kolejności na współpracę z omawianym tu *region-builder*. Podkreślają to m.in. wspólne aktywności i negocjacje regionalnych porozumień. Rosja jest w tym przypadku sąsiadem, a graniczenie z nią powinno być związane z przewidywalnością wzajemnych relacji, w której istotną rolę muszą odegrać także władze rosyjskie. Ważnym elementem stabilności stosunków międzynarodowych w regionie jest wciągnięcie tego państwa do multilateralnej współpracy.

⁵¹⁶ M.R. Olesen, *Cooperation or conflict in the Arctic. A literature review*, DIIS Working Paper 2014, nr 8, Kopenhaga, 2014, s. 14–16.

Rys. 51 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słów zaczynających się od ciągu znaków „russia*” w analizowanych strategiach siedmiu państw arktycznych z wyłączeniem Rosji. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”. Źródło: opracowanie własne

6.7 Podmioty niepaństwowe

Wyjątkowości arktycznym stosunkom międzynarodowym dodaje długi okres pokojowej współpracy między państwami zachodnimi a Rosją. Kolejnym przykładem jest obecność podmiotów niepaństwowych w tychże stosunkach i odgrywana przez nie rola. Partycypacja tej kategorii podmiotów w procesach decyzyjnych przywołuje koncepcję *governance*. Zarządzanie wielopoziomowe angażuje jednostki oraz instytucje publiczne lub prywatne we współdecydowaniu o wspólnych sprawach. Na poziomie globalnym jest uznawane za pojęcie przynależne głównie formom współpracy rządów państw, ale ukazuje również tendencje do inkluzji organizacji pozarządowych, ruchów społecznych i przedstawicieli biznesu.⁵¹⁷ Regionalny *governance* w Arktyce może być postrzegany jako bardziej rzeczywiste zarządzanie, ponieważ odnosi się on do konkretnego terytorium

⁵¹⁷ *Our Global Neighbourhood*, The Commission on Global Governance, Oxford, 1995.

geograficznego ze skończoną liczbą podmiotów.⁵¹⁸ Pozwala to również wspomnianym podmiotom bardziej efektywnie zarządzać obszarami problemowymi.⁵¹⁹ Najprościej rzecz ujmując, *governance* można opisać jako trójkąt relacji państwo, biznes i społeczeństwo obywatelskie. Dla przykładu, system *multi-level governance* jest wdrażany przez UE w jej proces decyzyjny. Z epistemologicznego punktu widzenia, koncepcja ta może być dobrze wyjaśniona przez teorię neoliberalizmu.⁵²⁰

Schemat *governance* może być kojarzony ze wzrastającym znaczeniem, wchodzących w kompetencje państwa, biznesu i społeczeństwa obywatelskiego oraz zmniejszającą się rolę państwa w zapewnianiu potrzeb społeczeństwa. Dla przykładu, już teraz środowiska naukowe stanowią kluczową grupę dostarczającą decydentom politycznym niezbędnych informacji o stanie środowiska naturalnego i rozwoju sytuacji związanej ze skutkami zmian klimatu. Funkcjonowanie Rady Arktycznej bez tego typu specjalistów, np. w jej grupach roboczych, byłoby niemożliwe w dotychczasowej formie. W kontekście naukowym, warto zwrócić uwagę na International Arctic Science Committee, niezależną organizację–obserwatora Rady Arktycznej, którą Keskitalo uznaje za jeden z kluczowych przejawów konstruowania regionu, wraz z inicjatywą University of Arctic. Co więcej, organizacje zrzeszające ludy autochtoniczne mają status stałych uczestników w pracach Rady.

Problemem w implementacji koncepcji *governance* w stosunkach międzynarodowych jest zagadnienie legitymacji organizacji pozarządowych.⁵²¹ Status stałych uczestników nie jest przecież statusem państwa–członka, jak w przypadku ośmiu państw arktycznych. Zgodnie z tą koncepcją, to państwa muszą najczęściej zezwolić na ograniczenie zakresu własnego działania. Większa rola w procesach decyzyjnych arktycznych organizacji pozarządowych w naturalny sposób ograniczyłaby rolę państw w konstruowaniu regionu, a idąc za tym, w narzucaniu dyskursu hegemonicznego. Pomimo zawarcia w wybranych strategiach treści o włączaniu szeroko rozumianego społeczeństwa obywatelskiego, szczególnie organizacji zrzeszających ludy autochtoniczne, w *governance* w Arktyce, to państwa arktyczne mają wciąż najsilniejszą pozycję. Co więcej, tego typu treści nie ma w rosyjskich strategiach arktycznych z powodu m.in. autorytarnego charakteru tego państwa. Kluczowe decyzje ws. regionu, zapadające w ramach Rady Arktycznej lub poza tym forum, oparte są na konsensusie

⁵¹⁸ A.M. Kjær, *Rządzenie*, Warszawa, 2009, s. 110–111.

⁵¹⁹ O.R. Young, *International governance. Protecting the environment in a stateless society*, Ithaca, 1994.

⁵²⁰ A. Polus, *Governance w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno–gospodarcze...*, s. 48–51.

⁵²¹ *Tamże*, s. 56–57.

ośmiu państw. Implementacja omawianej koncepcji jest zatem trudna do wyobrażenia przy obecnej strukturze stosunków międzynarodowych w regionie.

6.8 Konstruowanie Arktyki a innych regionów

Koncepcja procesu konstruowania regionu została zaproponowana przez Neumanna jako teoretyczna próba krytyki stanu badań regionalnych w dyscyplinie Stosunków Międzynarodowych. W dwóch omawianych pracach, zoperacjonalizował podejście, analizując proces konstruowania regionu nordyckiego oraz w mniejszym stopniu regionu Morza Bałtyckiego.⁵²² Keskitalo po raz pierwszy uczyniła to na potrzeby badania stosunków międzynarodowych w Arktyce.⁵²³ Porównanie, które można w tym względzie dokonać, by zbadać szukaną w naukach społecznych uniwersalność, ma dwa aspekty. Pierwszy jest związany z przydatnością użycia omawianego podejścia do zanalizowania innych regionów. Drugi aspekt dotyczy oszacowania, jak doświadczenie konstruowania Arktyki może wpływać na ten proces w innych regionach.

Refleksyjne podejście konstruowania regionu, pomimo faktu, że nie zostało dokończony, co powoduje niekiedy domysły interpretacyjne, stanowi wkład do rozwoju dyscypliny i pomost pomiędzy kolejnymi etapami studiów regionalnych. Chodzi o nowy regionalizm oraz tzw. *comparative regionalism*. Ze względu na swoją epistemologię oraz odwołanie do społecznego konstruktywizmu i postmodernizmu, podejście to co do zasady jest pozbawione wyraźnego kontekstu jednego tylko regionu, np. z którego pochodzi autor. Pomimo ugruntowanej obecności w świecie naukowym szeroko rozumianego Zachodu, nurty do których odwołuje się Neumann stoją często w opozycji do dotychczasowych podejść badawczych rozwijanych w tej części świata. Choć sam podział świata na regiony może sugerować westernocentryzm, rozwój studiów regionalnych może być przejawem uniezależniania się naukowego wybranego regionu i to daleko poza obszar tylko nauki.⁵²⁴ Wydaje się, że w pewnym zakresie niesformalizowana współpraca nordycka była dla Neumanna dobrym punktem odniesienia dla jego koncepcji. Region nordycki jest, zgodnie z terminami sugerowanymi przez tego autora, obszarem o bliskich związkach kulturowych podmiotów go konstytuujących. Wysoki poziom współpracy nordyckiej oraz powiązań

⁵²² I.B. Neumann, *A region-building approach to Northern Europe...*; Tenże, *A region-building approach* [w:] *Theories of new regionalism...*

⁵²³ E.C.H. Keskitalo, *International region-building...*; Taż, *Negotiating the Arctic...*

⁵²⁴ E.C.H. Keskitalo, *The role of discourse analysis in understanding spatial systems* [w:] *Handbook of the politics of the Arctic...*, s. 430.

ekonomicznych wewnątrz, które go spajają, są z natury dobrym materiałem do analizy. Zaawansowany proces regionalizacji i popularność idei regionalizmu sprzyja przecież rozwojowi studiów regionalnych.

Drugą kwestią wartą poruszenia jest użyteczność doświadczeń z konstruowania Arktyki dla innych regionów. Wyjątkowość tytułowego regionu wynika m.in. z tego, że państwa, które go konstruuje są osadzone kolejno w Ameryce Północnej, Europie i Azji. Ich obecność tamże można uznać za główną część ich tożsamości. Wraz z rozwojem dyskursu o Arktyce, państwa przedstawiają swoją arktyczność jako pierwotność. Historia poznawania tego regionu przez Europejczyków jest jednak wtórna dla obecności tam ludów autochtonicznych. Nawiązując do obszarów polarnych planety, naturalne wydaje się porównanie z Antarktyką. Zachodzenie na siebie regionów międzynarodowych w północnej hemisferze, czyli ich relatywna bliskość z Arktyką, może pokrótce tłumaczyć, dlaczego rozwój stosunków międzynarodowych w rejonach polarnych wyglądał zupełnie inaczej. Antarktyka jest regionem wspólnym dla całej ludzkości, a regionalny *governance* opiera się na całym Systemie Traktatu Antarktycznego. Analiza dyskursu w strategiach wykazała, że nie jest w interesie państw arktycznych ustanawianie całościowego traktatu regionalnego i to na wzór tego antarktycznego. Trudno sobie wyobrazić, by tego typu umowa międzynarodowa była bardziej skuteczna od wybierania przez głównych *region-builders* tematów i środków współpracy zależnie od okoliczności, jak ma to miejsce od końca zimnej wojny.

6.9 Dyskursy o Arktyce

Dyskurs jest w tej pracy rozumiany jako system znaczeń. Pojęcie to może również występować w liczbie mnogiej „dyskursy”. To rozróżnienie zwraca uwagę na wielowymiarową rzeczywistość konstruowaną społecznie. Liczba narracji, jako elementów dyskursu, jest obiektywnie trudna do zmierzenia. Dzieje się tak zarówno z powodu niezliczonej liczby perspektyw w postrzeganiu wybranego przedmiotu, pomimo uznania wiedzy intersubiektywnej, jak i generalnego braku skutecznych narzędzi do wyznaczenia granic dyskursu. Zgodnie z powyższymi konstatacjami, ogólny dyskurs o Arktyce w dziedzinie stosunków międzynarodowych, może zawierać w sobie inne dyskursy, które najczęściej dotyczą przedmiotu regionalnych stosunków.

Ciekawym wyjściem z tego problemu jest artykuł czeskiej politolożki Barbory Halaškovéj, pt. „Frozen narratives. How media present security in the Arctic”.⁵²⁵ Autorka ta wykorzystwała koncepcję sekurytyzacji do badania narracji dotyczącej Arktyki w wybranych amerykańskich mediach.⁵²⁶ Media zostały tu uznane za podmiot sekurytyzujący, który pełni ważną rolę w kształtowaniu i reprodukowaniu narracji o przedmiocie. Autorce tej udało się w ten sposób wyszczególnić cztery narracje, które są związane z czterema wymiarami. Te narracje to, w kolejności ich popularności: „Arktyka jako baza surowcowa”, „jako rezerwat naturalny”, „jako obszar ochrony interesów narodowych” oraz „jako region tradycyjnych sposobów życia”. Odpowiada to jednocześnie wymiarom bezpieczeństwa ekonomicznego, środowiskowego, politycznego i militarnego oraz społecznego.

Badania dyskursu, czy też dyskursów o Arktyce, zwracają uwagę również na główne podmioty je konstruujące, czyli zgodnie z terminem Neumanna, na *region-builders*. Łączą one w sobie struktury władzy i wiedzy w regionie. Państwa arktyczne nie muszą mieć pierwotnej pozycji w dyskursie o regionie, choć jest ona dominującą. Kontrolują z jednej strony, terytoria arktyczne (co wynika z ich suwerenności), a z drugiej, współpracę międzynarodową poprzez konstytuowanie instytucji jej dotyczących.⁵²⁷ Wzmacniają również przekaz naukowców, opierając się na wynikach ich badań, postrzeganiu faktycznego stanu środowiska regionu i prognoz jego zmiany. Szczególnie w XXI w. pojawia się więcej głosów o uwzględnieniu tradycji arktycznych ludów autochtonicznych w procesie podejmowania decyzji.⁵²⁸ Państwa konstruują dyskurs hegemoniczny, który uwzględnia wspomniane czynniki. Ich postrzeganie regionu jest w głównej mierze spójne, co wynika z analizy dyskursu w strategiach arktycznych. Narracje o regionie są już jednak różne. Są one zależne od wybranego państwa. Narracja rosyjska jest odmienna od narracji państw nordyckich, a te od narracji amerykańskiej. Jeśli uwzględnimy partykularne narracje w kształtowaniu tożsamości arktycznej każdego z ośmiu państw, to można wysnuć wniosek, że postrzeganie Arktyki jest zależne od punktu jego obserwacji w danym subregionie, np. Arktyce amerykańskiej. Wchodząc na wyższy poziom analizy, twierdzenie o istnieniu dyskursów na temat Arktyki wydaje się uzasadnione. Paradoksalnie, jest to możliwe przy jednoczesnej

⁵²⁵ B. Padrtova, *Frozen narratives. How media present security in the Arctic...*

⁵²⁶ O. Wæver, *Securitization and desecuritization* [w:] *On security*, (red.) R.D. Lipschutz, Nowy Jork, 1995, s. 46–87.

⁵²⁷ S. Engstrand, *Role theory, environmental politics, and learning in international relations. The case of the Arctic region*, Nowy Jork–Londyn, 2022, s. 90.

⁵²⁸ P.E. Steinberg, J. Tasch, H. Gerhardt, *Contesting the Arctic. Politics and imaginaries in the circumpolar North*, Londyn, 2015, s. 169–173.

relatywnej spójności, co do zasadniczych kwestii regionalnych, np. że zachodzą w nim zmiany i trzeba się do nich dostosować lub je ograniczyć.

6.10 Arktyka jako konstrukt społeczny

Rozpatrywanie Arktyki jako konstruktu społecznego powoduje, że nie jest ona stała w czasie oraz przestrzeni. W przypadku geograficznych granic regionu, brak jest tutaj jednomyślności, gdyż zarówno delimitacja koła podbiegunowego północnego, linii drzew, jak i izotermy jest spotykana w literaturze. Zupełnie inną kwestią są granice regionu jako konstruktu społecznego, a jeszcze inną granice dyskursu. Brak stałości jest szczególnie widoczny przy definicji przedmiotów niematerialnych. Arktyka jest opisywana w strategiach arktycznych jako region pod wieloma względami unikatowy. Uzyskanie uśrednionego obrazu postrzegania Arktyki było możliwe dzięki użyciu oprogramowania komputerowego na potrzeby analizy dyskursu. Pomimo zagregowania wyników i syntezy wynikających z nich wniosków, nie oznacza to, że Arktyka (rozumiana jako ten konstrukt) jest jedna i niepodzielna. Państwa arktyczne opisują ten region często jako wspólny dla podobnych sobie podmiotów. Tworzy to swojego rodzaju ekskluzywny klub państw arktycznych. Region jest często zestawiany wraz ze słowem „circumpolar” (okołobiegunowy), co również ma miejsce w niniejszej pracy, kiedy autor odnosi się do takiego rozumienia Arktyki przez osiem państw.

Pomimo narracji jaką formułują w dokumentach, trudno jest uznać Arktykę za region homogeniczny. Tak często wspomniane „pokój i współpraca” są na pewno koncepcją zgodnie postulowaną. Nie jest to jednak opis zgodny z historią stosunków międzynarodowych w Arktyce. Wyjątkowa sytuacja w której znalazła się po zimnej wojnie Rosja, umożliwiła uwolnienie międzynarodowej multilateralnej współpracy głównie w zakresie ochrony środowiska naturalnego.⁵²⁹ Z drugiej strony, trudno sobie wyobrazić, by w najbliższej przyszłości kwestie kluczowego bezpieczeństwa państwa stały się przedmiotem szerokiej kooperacji w regionie.⁵³⁰ Aktywność w nim Rosji, szczególnie za kadencji prezydenta Władimira Putina, powoduje zaniepokojenie elit w pozostałych siedmiu państwach. Dzieje się tak pomimo obecnej w strategiach narracji o „pokoju i współpracy” oraz sąsiedztwie z Rosją. Unaocznia to trudne do oszacowania różnice między rzeczywistością postulowaną

⁵²⁹ H. Exner-Pirot, L. Heininen, *Conclusion. The search for a new security paradigm begins in the Arctic* [w:] *Climate change and Arctic security. Searching for a paradigm shift*, (red.) Tychże, Cham, 2020, s. 132.

⁵³⁰ D. Zandee, K. Kruijver, A. Stoetman, *The future of Arctic security. The geopolitical pressure cooker and the consequences for the Netherlands*, Haga, 2020, s. 41–42.

w dyskursie, a stanem faktycznym.⁵³¹ Władza nad dyskursem w postaci zarządzania wiedzą o rzeczywistym stanie stosunków międzynarodowych w regionie jest w przypadku państw arktycznych niezwykle silna.⁵³²

Inną kwestią w przypadku konstruowania regionu jest prognoza rozwoju procesu. Prognozowanie międzynarodowe jest generalnie trudnym obszarem nauki.⁵³³ Pomimo ścieżki postępowania, jaką obrały państwa arktyczne na przełomie lat 80. i 90. XX w., nie da się jednoznacznie przewidzieć, czy współpraca dalej będzie się rozwijać w podobnym stopniu.⁵³⁴ Obarczone jest to dużym marginesem błędu. Trudno jest prognozować rozwój już znanych procesów i wpływ wybranych czynników. W przyszłości mogą się pojawić czynniki jeszcze nieznane, które mogą przecież zmienić znacząco strukturę okołobiegunowych stosunków. Dynamiczne zmiany klimatu i ich skutki doprowadzą w przyszłości do zaniku wieloletniego lodu morskiego w centralnej części Oceanu Arktycznego w miesiącach letnich.⁵³⁵ To tylko jeden z prawdopodobnych skutków środowiskowych.⁵³⁶ Post-Arktyka może być już regionem nie kojarzącym się z dotychczasowym jej głównym wyznacznikiem (w potocznym rozumieniu), czyli z lodem. W wymiarze politycznym z kolei, przyszłe wydarzenia spoza regionu mogą wpłynąć na zmiany w dotychczasowym jego systemie.

Podsumowanie

Powyższy rozdział był ostatnim z części krytycznej pracy, w której przedstawiono jest interpretację badań oraz kwestie do dyskusji. Zaprezentowano w nim dziesięć zagadnień, których wyjaśnienie pozwala wytłumaczyć istotę procesu konstruowania regionu w Arktyce. Lista ta nie jest skończona. Stanowi twórczą propozycję rozwijającą zaprezentowane w poprzednich częściach pracy kwestie związane z procesem. Jednym z głównych tematów związanych z Arktyką są skutki zmian klimatu, które w omawianym regionie są bardzo wyraźnie widoczne. Zostały one ukazane jako motywacje w stosunkach międzynarodowych,

⁵³¹ M. Scopelliti, E.C. Pérez, *Defining security in a changing Arctic helping to prevent an Arctic security dilemma*, „Polar Record”, tom 52, nr 267, 2016, s. 674.

⁵³² S. Knecht, K. Keil, *Arctic geopolitics revisited. Spatialising governance in the circumpolar North*, „Polar Journal”, 2013, s. 9–12.

⁵³³ K. Chwedeżuk–Szulc, A. Polus, *Social constructivism as forecasting matrix. Collective habitus in international relations*, „Polish Political Science Review. Polski Przegląd Politologiczny”, tom 8, nr 1, 2020, s. 2–6.

⁵³⁴ E.C.H. Kesitalo, M. Nuttall, *Globalization of the Arctic [w:] The new Arctic*, (red.) B. Evengård, J.N. Larsen, Ø. Paasche, Londyn, 2015, s. 185–186.

⁵³⁵ D.C. Nord, *The changing Arctic. Creating a framework for consensus building and governance within the Arctic Council*, Nowy Jork, 2016, s. 140–142.

⁵³⁶ M. Durfee, R. Johnstone, *Arctic governance in a changing world*, Lanham, 2019, s. 255.

wpływające na aktywność regionalną państw arktycznych. Dalej, przedstawiono polityczny rdzeń regionu w oparciu o te podmioty, czyli głównych *region-builders*. Kolejne dwa punkty dotyczyły znaczenia strategii arktycznych dla procesu konstruowania regionu oraz rozpatrywania tego procesu z różnych perspektyw. W dalszej części rozdziału znalazło się krytyczne spojrzenie na zagadnienie geopolityki w badaniach, które pojawia się w literaturze przedmiotu. Krytyce zostały poddane również kwestie współpracy państw zachodnich z Rosją w Arktyce oraz partycypacji podmiotów niepaństwowych w procesach decyzyjnych związanych z regionalnym *governance*. Na końcu rozdziału, została przedstawiona kwestia dyskursu w Arktyce oraz co wynika z określenia omawianego regionu jako konstruktu społecznego.

Zakończenie

Arktyka jest konstruktem społecznym, również kształtowanym przez dyskurs. Połączenie tych dwóch założeń pozwala, z jednej strony, szerzej spojrzeć na badany przedmiot. Społeczny konstrukt rzeczywistości jest, w tym wypadku, rozumiany szerzej od dyskursu. Ten ostatni jest tworzony przez akty mowy. Główne akty mowy w dyskursie związanym ze stosunkami międzynarodowymi w regionie to strategie arktyczne. Jako dokumenty rządowe ośmiu państw arktycznych, kształtują politykę arktyczną tychże państw. Zawierają w sobie elementy zarówno polityki wewnętrznej, jak i zewnętrznej. Z punktu widzenia społecznej konstrukcji regionu, bardziej interesujące dla badań przedstawionych w tej pracy jest ich wymiar zewnętrzny. Państwa arktyczne opisują w strategiach przeszłą współpracę w Arktyce, stan obecny, trwające trendy oraz prognozy rozwoju sytuacji. Stosunki międzynarodowe są tutaj rozumiane procesualnie.

Z tego powodu, interesujący wydaje się w tej mierze proces konstruowania regionu, który jest pojęciem szerszym od regionalizacji i regionalizmu. Państwa arktyczne pośrednio opisują w strategiach ten proces, który jest zmienny w czasie. Jako najważniejsze podmioty konstruujące region, czyli *region-builders*, mają możliwość bezpośredniego wpływu na przyszłość omawianego procesu. Dotychczas, osią współpracy w stosunkach międzynarodowych w Arktyce była ochrona środowiska naturalnego. W toku procesu, którego wyraźne przyspieszenie nastąpiło na przełomie lat 80. i 90. XX w., owa współpraca została rozciągnięta częściowo na inne dziedziny.

W strategiach arktycznych, państwa formułują koncepcje rozwoju procesu konstruowania regionu. Ta postulowana rzeczywistość ma w ten sposób podkreślić wpływ jakie te państwa chcą wywierać na relacje władzy i wiedzy w Arktyce. W toku wywodu, wyszczególniono sześć koncepcji rozwoju procesu. Należy jednak zauważyć, że tylko jedna z nich jest jednogłośnie postulowana przez państwa arktyczne (koncepcja *status quo*), dwie kolejne są opisywane jako możliwe do implementacji (koncepcje instytucjonalizacji/formalizacji oraz inkluzji innych podmiotów), a trzy pozostałe jednogłośnie odrzucane (koncepcje rozszerzenia współpracy na inne sfery, traktatu oraz konfliktu/rywalizacji). Przywiązanie do podtrzymania koncepcji *status quo* w Arktyce wynika z faktu, że państwa, jako główni *region-builders*, mają zapewniony największy wpływ na regionalne stosunki międzynarodowe poprzez konstruowanie dyskursu hegemonicznego. Koncepcje rozwoju omawianego procesu, zawarte w strategiach, kształtują proces, co pokazuje ich wymiar performatywny. Przejawy procesu (czyli np. Rada Arktyczna czy

partycypacja ludów autochtonicznych) kształtują strategie, ponieważ państwa arktyczne odnoszą się do nich i dokonują ich ewaluacji. To najważniejsze wyniki jakie zostały uzyskane w toku badań.

Praca w warstwie teoretyczno-metodologicznej opiera się na myśli społecznego konstrukttywizmu, koncepcji konstruowania regionu Neumanna oraz analizie dyskursu. Opisanie postrzegania własnego „ja” państwa arktycznego, innych podmiotów oraz postrzegania samego regionu, stwarza możliwość przedstawienia głównych analizowanych podmiotów i przedmiotów w pracy jako konstruktów społecznych. Ich rozumienie jest zmienne w czasie i przestrzeni. Powiązanie modelu pochodzącego ze społecznego konstrukttywizmu z analizą dyskursu może ukazać dynamikę tego postrzegania.

Interesujące wydaje się zastosowanie oprogramowania komputerowego AntConc jako narzędzia badawczego. Częściowo zautomatyzowało to badanie, ponieważ uwidaczniając jego charakter ilościowy, umożliwiło dokładne zanalizowanie wszystkich strategii arktycznych. Chodzi zarówno o dokumenty każdego państwa z osobna, jak i uzyskanie zagregowanych wyników dla wszystkich państw arktycznych. Użyteczność tego typu narzędzia badawczego w analizie dyskursu można uznać za dużą. Nie stanowi to częstej praktyki w pracy politologa. Nadanie badaniom charakteru interdyscyplinarności poprzez połączenie z koncepcjami pochodzącymi z lingwistyki, przypomina o związku teorii społecznych z praktyką języka.

Praca umożliwia również wgląd w praktyczne zastosowanie podejścia konstruowania regionu w badaniach z dyscypliny Stosunków Międzynarodowych, studiów regionalnych. Cała koncepcja jawi się tutaj jako niedokończona, jako pomysł zarzucony. Pomimo tego, podjęto już wcześniej próbę jej operacjonalizacji na gruncie arktycznym. Koncepcja ma już ponad 20 lat. Z kolei, prace Keskitalo o Arktyce zostały opublikowane na początku ram czasowych pracy. Z oczywistych względów, nie mogły one jeszcze uwzględnić wzmożonego zainteresowania regionem w latach 2006–2011, po którym nastąpiła stabilizacja sytuacji. Publikacja w języku angielskim strategii ośmiu państw arktycznych przyniosła nigdy wcześniej niespotykane ustrukturyzowanie polityk arktycznych tych podmiotów, co wpłynęło na omawiany proces. Strategie stały się w ten sposób głównymi aktami mowy, które tworzą dyskurs o Arktyce.

Dzięki syntezie wyników uzyskanych przez oprogramowanie AntConc potwierdzono, że strategie są podobne do siebie pod względem struktury i treści, a postrzeganie własnego „ja” państwa arktycznego, innych podmiotów oraz postrzeganie regionu jest w dużym stopniu zgodne pomiędzy analizowanymi podmiotami. Wraz z rozwojem procesu konstruowania

Arktyki, państwa rozwijają wspólną tożsamość regionalną. Jest ona jednak wciąż na relatywnie niskim poziomie. Jest to spowodowane niezgodnością, między postulowaną w strategiach jedną okołobiegunową Arktyką, a rzeczywistym konstruowaniem dyskursów przez państwa arktyczne. Te podmioty jednak odmiennie definiują region. Udowadniają, że są jak najbliżej jego politycznego rdzenia, podkreślając tym unikatowość ich tożsamości regionalnej. Można zaobserwować dualizm w dyskursie o pierwotności państw arktycznych, kiedy państwa pokazują się jako podmiot oddzielny i zbiorowy. Zachowują w ten sposób pole do współpracy międzynarodowej oraz możliwość jej rozwijania. Jednocześnie, pokazuje to różnorodność dyskursu oraz zmienność obecnych w nich narracji.

Odnosząc się do głównej hipotezy oraz hipotez pomocniczych sformułowanych w rozdziale pierwszym można stwierdzić, że zostały one w toku wywodu potwierdzone. Proces konstruowania regionu jest ściśle związany ze strategiami arktycznymi, poprzez wzajemne warunkowanie się przejawów i koncepcji. Analiza strategii państw arktycznych udowadnia, że dokumenty te są podobne do siebie pod względem struktury i treści. Podobny jest również prezentowany tam obraz własnego „ja” głównych podmiotów konstruujących region, łącznie z obrazem innych. Podkreśla to współdefiniowanie się państw jako „arktycznych”. Za główną koncepcję konstruowania regionu w strategiach uznano koncepcję *status quo*, która zakłada podtrzymanie dotychczasowego ładu międzynarodowego w Arktyce. Zauważono ponadto, że omawiany proces zintensyfikował się wyraźnie po zakończeniu zimnej wojny, umożliwiając szerszą współpracę głównie w materii ochrony środowiska naturalnego. Państwa arktyczne postulują w związku z tym wspólną tożsamość, choć nieco odmiennie definiują region, ukazując siebie jak najbliżej jego politycznego rdzenia.

Główną przeszkodą, która pojawiła się w toku badań jest obiektywna interpretacja wyników pochodzących z analizy dyskursu w strategiach arktycznych. Badanie tych dokumentów było możliwe w sytuacji, kiedy wszystkie zostały opublikowane w języku angielskim. Pozwoliło to na uzyskanie zagregowanych wyników m.in. o postrzeganiu regionu przez głównych *region-builders*. Należy zwrócić uwagę, że dokumenty rosyjskie różnią się częściowo strukturą i treścią od tych nordyckich, kanadyjskich i amerykańskich. Jest to spowodowane zarówno autorytarnym charakterem państwa, przez co inaczej realizuje ono swoje funkcje, jak i poświęceniu relatywnie małej uwagi wymiarowi międzynarodowemu strategii. Dyskurs obecny w dokumentach rosyjskich nie powoduje unieważnienia dyskursów zachodnich dotyczących Arktyki. Przy wynikach płynących z analizy strategii arktycznych

powinno się jednak wspominać o częściowej nieprzystawalności polityki arktycznej Rosji do pozostałych siedmiu państw arktycznych.

Przy użyciu zastosowanych metod nie można było zbadać wpływu, jakie otoczenie zewnętrzne (globalne oraz poszczególne inne regiony) wywiera na dyskurs dotyczący Arktyki oraz jej środowisko międzynarodowe. Kolejne badania rozwijające badania arktyczne poprzez konceptualizację i operacjonalizację podejścia konstruowania regionu w połączeniu z analizą dyskursu winny objąć większą liczbę podmiotów, a przez to więcej analizowanych dokumentów. Oprogramowanie komputerowe umożliwia pracę nad dużą większą ilością danych. Można wyznaczyć wiele kategorii podmiotów, które warto objąć analizą. Dla przykładu, inkluzja do badań państw nie-arktycznych pozwoliłaby na porównanie jak proces konstruowania regionu jest postrzegany poza regionem. Co więcej, proces ten w Arktyce postępuje, toteż mogą zmieniać się jego przejawy. Skutkuje to nieustającym reprodukowaniem regionalnego dyskursu. To z kolei, powoduje konstruowanie przez głównych *region-builders* nowych aktów mowy, których za najwyższą formę można uznać strategię arktyczne. Procesualne rozumienie dyskursu oraz ciągła jego analiza pozwoli nadążać za jego dynamiką.

Bibliografia

Akty prawne międzynarodowe

- 6th Warsaw Format Meeting Participants: The Observer States and the EU – Address to the Chair of Senior Arctic Officials Group*, Arctic Council SAO plenary meeting 20-21 November 2019, Hveragerði, Iceland, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/2436/SAOIS201_2019_HVERAGERDI_11_Warsaw-Format-Meeting-Address.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp 23.5.2023]
- Agreement on Conservation of Polar Bears*. Oslo, 15 November 1973, <http://library.arcticportal.org/1867/1/Agreement-on-the-Conservation-of-Polar-Bears.pdf> [dostęp 16.5.2022]
- Agreement on cooperation on aeronautical and maritime search and rescue in the Arctic*, Nuuk, 12.5.2011, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/531/EDOCS-3661-v1-ACMMDK07_Nuuk_2011_SAR_Search_and_Rescue_Agreement_signed_EN_FR_RU.PDF?sequence=5&isAllowed=y [dostęp 8.8.2022]
- Agreement on cooperation on marine oil pollution preparedness and response in the Arctic*, Kiruna, 15.5.2013, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/529/EDOCS-2068-v1-ACMMSE08_KIRUNA_2013_agreement_on_oil_pollution_preparedness_and_response_signedAppendices_Original_130510.PDF?sequence=6&isAllowed=y [dostęp 8.8.2022]
- Agreement on enhancing international Arctic scientific cooperation*, Fairbanks, 11.5.2017, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/1916/EDOCS-4288-v2-ACMMUS10_FAIRBANKS_2017_Agreement_on_Enhancing_International_Arctic_Scientific_Cooperation.pdf?sequence=2&isAllowed=y [dostęp 8.8.2022]
- Agreement to prevent unregulated high seas fisheries in the Central Arctic Ocean*, Ilulissat, 3.10.2018, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.073.01.0003.01.ENG [dostęp 7.9.2022]
- Arctic Environmental Protection Strategy. Declaration on the Protection of Arctic Environment* Rovaniemi, Finland. June 14, 1991, http://library.arcticportal.org/1542/1/artic_environment.pdf [dostęp 27.5.2023]
- Declaration concerning the prevention of unregulated High Seas fishing in the Central Arctic Ocean*, Oslo, 16.7.2015, <https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/ud/vedlegg/folkerett/declaration-on-arctic-fisheries-16-july-2015.pdf> [dostęp 7.9.2022]
- Declaration on the establishment of the Arctic Council*. September 19, 1996, Ottawa, Canada, https://oaarchive.arctic-council.org/bitstream/handle/11374/85/EDOCS-1752-v2-ACMMCA00_Ottawa_1996_Founding_Declaration.PDF?sequence=5&isAllowed=y [dostęp 8.8.2022]
- Ilulissat Declaration*. Arctic Ocean Conference, 28.5.2008.
- Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego. Unia Europejska a region arktyczny*, KOM(2008) 763, 20.11.2008
- Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza, sporządzona w Montego Bay dnia 10 grudnia 1982 r.* (Dz. U. z dnia 20 maja 2002 r., nr 59 poz. 543)
- Traktat dotyczący Spitsbergenu podpisany w Paryżu dnia 9 lutego 1920 r.* (Dz. U. z dnia 17 marca 1931 r., nr 38 poz. 294)
- Układ w sprawie Antarktydy, podpisany w Waszyngtonie dnia 1 grudnia 1959 r.*, Dz. U. 1961 r. nr 46, poz. 237, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/inne/1959.html> [dostęp 24.5.2023]

Dokumenty rządowe

- ____ *Basic principles of Russian Federation state policy in the Arctic to 2035*, Approved by the Decree of the President of the Russian Federation on 5 March 2020, No. 164
- ____ *Basics of the state policy of the Russian Federation in the Arctic for the period till 2020 and for a further perspective*, adopted by the President of the Russian Federation, September 18, 2008
- ____ *Strategy for the development of the Arctic zone of the Russian Federation and ensuring national security for the period up to 2020*, 20 February 2013
- ____ *Strategy for the development of the Arctic zone of the Russian Federation and ensuring national security for the period up to 2035*, approved by Russian President Vladimir Putin on October 26, 2020
- Alþingi, *A parliamentary resolution on Iceland's Arctic policy. Approved by Alþingi at the 139th legislative session March 28 2011*, 2011
- Foreign and Commonwealth Office, UK, *Beyond the ice. UK policy towards the Arctic*, 2018
- Government of Canada, *Canada's Northern Strategy. Our North, Our Heritage, Our Future*, 2009
- Government of Canada, *Canada's Arctic and Northern policy framework*, 2019
- Government of Canada, *Statement on Canada's Arctic foreign policy. Exercising sovereignty and promoting Canada's Northern strategy abroad*, 2010
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, Departament Prawno-Traktatowy, *Polska polityka polarna. Od ekspedycji z przeszłości ku wyzwaniom przyszłości*, załącznik do uchwały nr 129/2020 Rady Ministrów z dnia 11 września 2020 r.
- Ministry for Europe and Foreign Affairs, France, *The great challenge of the Arctic. National roadmap for the Arctic*, 2016
- Ministry for Foreign Affairs, Sweden, *Strategy for the Arctic region*, 2011
- Ministry of Foreign Affairs, Denmark, Government of Greenland, Government of the Faroes, *Kingdom of Denmark. Strategy for the Arctic 2011–2020*, sierpień 2011
- Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *New building blocks in the North. The next step in the government's High North strategy*, 2009
- Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Arctic policy*, 2014
- Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *Norway's Arctic strategy*, 2017
- Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *The High North. Visions and strategies*, 2011
- Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *The Norwegian government's High North strategy*, 2006
- Norwegian Ministry of Foreign Affairs, *The Norwegian Government's Arctic Policy*, 2020
- Prime Minister's Office Publications, Finland, *Strategy for the Arctic Region*, 16/2013
- Prime Minister's Office Publications, *Finland's strategy for the Arctic region*, 8/2010
- Prime Minister's Office. The Foreign Service, *The Faroes Islands – a nation in the Arctic. Opportunities and challenges*, 2013
- Publications of the Finnish Government, *Finland's strategy for Arctic policy*, 2021:55
- Swiss Federal Department of Foreign Affairs, *Swiss polar research. Pioneering spirit, passion and excellence*, 2015
- White House, *National strategy for the Arctic region*, 10.5.2013
- White House, Office of the Press Secretary, *Arctic region policy*, National security presidential directive/NSPD – 66, Homeland security presidential directive/HSPD – 25, 12.1.2009

Publikacje zwarte

- _____. *Arctic Human Development Report. Regional Processes and Global Linkages*, (red.) J.N. Larsen, G. Fondahl, Kopenhaga, 2014
- _____. Arctic Monitoring and Assessment Programme, *Arctic climate change update 2021: key trends and impacts*, Tromsø, 2021
- _____. Arctic Monitoring and Assessment Programme. *Arctic climate change update 2021: key trends and impacts*, Tromsø, 2021
- _____. *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, (red.) M. Łuszczuk, Lublin, 2013
- _____. *Circum-Arctic resource appraisal: estimates of undiscovered oil and gas north of the Arctic Circle*, (red.) P.H. Stauffer, U.S. Geological Survey Fact Sheet 2008–3049, <https://pubs.usgs.gov/fs/2008/3049/> [dostęp 20.9.2022]
- _____. *Encyclopedia of the Arctic*, (red.) Mark Nuttal, Nowy Jork, 2005
- _____. *Geopolitics and security in the Arctic. Regional dynamics in a global world*, (red.) R. Tamnes, K. Offerdal, Londyn–Nowy Jork, 2014
- _____. *International relations and the Arctic. Understanding policy and governance*, (red.) R.W. Murray, A.D. Nuttall, Amherst, 2014
- _____. *Klimatyczne ABC. Interdyscyplinarne podstawy współczesnej wiedzy o zmianie klimatu*, (red.) M. Budziszewska, A. Kardaś, Z. Bohdanowicz, Warszawa, 2021
- _____. *Our Global Neighbourhood*, The Commission on Global Governance, Oxford, 1995
- _____. *Północ w międzynarodowej przestrzeni politycznej i gospodarczej*, (red.) M. Tomala, M. Łuszczuk, Kielce, 2015
- _____. *Północ w stosunkach międzynarodowych*, (red.) M. Tomala, Kielce, 2014
- _____. *The Economy of the North – ECONOR 2020*, (red.) S. Glomsrød, G. Duhaime and I. Aslaksen, Oslo, 2021
- _____. *The Northern spaces – contemporary issues*, (red.) R.M. Czarny i in., Warszawa–Kielce, 2012
- _____. *The politics of the Arctic*, (red.) G. Hønneland, Cheltenham, 2013
- _____. *Zmiana Klimatu 2013. Fizyczne podstawy naukowe Przyczynek I Grupy Roboczej do Piątego Raportu Oceny Zmiany Klimatu Międzyrządowego Zespołu ds. Zmiany Klimatu. Podsumowanie dla Decydentów*, (red.) T.F. Stocker i in., Warszawa, 2015
- Abram S., *Jokkmokk. Rapacity and resistance in Sápmi* [w:] *Postcolonial perspectives on the European High North. Unscrambling the Arctic*, (red.) G. Huggan, L. Jensen, Londyn, 2016
- Acharya A., *Regionalism beyond EU-centrism* [w:] *The Oxford handbook of comparative regionalism*, (red.) T.A. Börzel, T. Risse, Oxford, 2016
- Adamik–Szysiak M., *Strategie komunikowania podmiotów politycznych w Polsce w mediach społecznościowych*, Lublin, 2018
- Adler E., *Constructivism, and international relations* [w:] *Handbook of international relations*, (red.) W. Carlsnaes, T. Risse, B. Simmons, Londyn 2002
- Allan I., *Arctic narratives and political values. Arctic states, China and NATO*, Ryga, 2020
- Allison I., *The scope of science for the International Polar Year 2007–2008*, WMO/TD-No.1364, Genewa, 2007
- Amin S., *Regionalization in response to polarizing globalization* [w:] *Globalism and the new regionalism*, (red.) B. Hettne, A. Inotai, O. Sunkel, Basingstoke, Wielka Brytania, 1999
- Anderson B., *Wspólnoty wyobrażone. Rozważania o źródłach i rozprzestrzenianiu się nacjonalizmu*, Kraków, 1997
- Antoszewski A., *Komparatystyka polityczna* [w:] *Encyklopedia politologii*, (red.) W. Sokół, M. Żmigrodzki, tom 1, Kraków, 1999

- Antoszewski A., R. Herbut, *Leksykon politologii wraz z Aneksm o reformie samorządowej, wyborach do sejmiku, prezydenckich oraz gabinetach rządowych*, Wrocław, 2003
- Ashley R., *Living on border lines: man, poststructuralism, and war* [w:] *International/intertextual relations: postmodern readings of world politics*, (red.) J. Der Derian, M. Shapiro, Lexington, 1989
- Åtland K., *Security perspectives from Norway* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*, (red.) G.H. Gjörv, M. Lanteigne, H. Sam-Aggrey, Londyn–Nowy Jork, 2020
- Bailes A.J.K., L. Heininen, *Strategy papers on the Arctic or High North. A comparative study and analysis*, Reykjavík, 2012
- Bailes A.J.K., M. Cela, *Iceland – a state within the Arctic* [w:] *International relations and the Arctic. Understanding policy and governance*, (red.) R.W. Murray, A.D. Nuttall, Amherst, 2014
- Balton D., F. Ulmer, *A strategic plan for the Arctic Council. Recommendations for moving forward*, Cambridge, 2019
- Banks N., M.M. das Neves, *The United Nations Convention on the Law of the Sea and the Arctic Ocean* [w:] *The Palgrave Handbook of Arctic Policy and Politics*, (red.) K.S. Coates, C. Holroyd, Cham, 2020
- Banks N., M.M. das Neves, *The United Nations Convention on the Law of the Sea and the Arctic Ocean* [w:] *The Palgrave Handbook of Arctic policy and politics*, (red.) K.S. Coates, C. Holroyd, Cham, 2020
- Barczewski R., *Analiza dyskursu a socjologia. Perspektywa Giddensa i Foucalta* [w:] *Analiza dyskursu w socjologii i dla socjologii*, (red.) A. Horolets, Toruń, 2008
- Beaugrande de R., *The story of discourse analysis* [w:] *Discourse as structure and process. Discourse studies. A multidisciplinary introduction*, (red.) T. van Dijk, London, 1997
- Bertelsen R.G., *Devolution and Withdrawal. Denmark and the North Atlantic, 1800–2100* [w:] *Security and sovereignty in the North Atlantic*, (red.) L. Heininen, Basingstoke, 2014
- Bertelsen R.G., *Science diplomacy and the Arctic* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*, (red.) G.H. Gjörv, M. Lanteigne, H. Sam-Aggrey, Londyn–Nowy Jork, 2020
- Bierzanek R., J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa, 1994
- Bislev A., U.P. Gad, J.W. Zeuthen, *China seeking Arctic resources. The Arctic seeking resources in China* [w:] *Arctic Yearbook 2018*, (red.) L. Heininen, H. Exner-Pirot, Akureyri, 2018
- Bloom E.T., *United States perspectives on the Arctic* [w:] *Governing the North American Arctic. Sovereignty, security, and institutions*, (red.) D.A. Berry, N. Bowles, H. Jones, Londyn, 2016
- Brańka T., *Znaczenie Grenlandii w polityce Danii oraz we współczesnych stosunkach międzynarodowych* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, (red.) M. Łuszczuk, Lublin 2013
- Buitrago de S.R., *China's aspirations as a „Near Arctic State”. Growing stakeholder or growing risk?* [w:] *Handbook on geopolitics and security in the Arctic. The High North between cooperation and confrontation*, (red.) J. Weber, Cham, 2020
- Buzan B., O. Wæver, *Regions and powers. The structure of international society*, Cambridge, 2003
- Buzan B., *People, states and fear. An agenda for international security studies in the post–Cold War era*, Colchester, 1991
- Byers M., *International law and the Arctic*, Cambridge, 2013
- Canova E. i in., *Russian chairmanship of the Arctic Council. The awakening of a giant*, Groupe d'études Géopolitiques, Working Paper, May 2021, Paryż, 2021.
- Cantori L.J., S.L. Spiegel, *The international politics of regions. A comparative framework*, Englewood Cliffs, 1970
- Castells M., *Spółczesność sieci*, Warszawa, 2007
- Chater A., *Change and continuity among the priorities of the Arctic Council's permanent participants* [w:] *Leadership for the North. The influence and impact of Arctic Council chairs*, (red.) D.C. Nord, Cham, 2019
- Chyla K., *Polityka Islandii wobec Arktyki w kontekście wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie*, „Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych”, nr 12(2), 2017

- Claes D.H., A. Moe, *Arctic offshore petroleum. Resources and political fundamentals* [w:] *Arctic Governance. Volume 2. Energy, living marine resources and shipping*, (red.) I.F. Soltvedt, S.V. Rottem, G. Hønneland, Londyn–Nowy Jork, 2018
- Coates K.S., C. Holroyd, *Europe's North. The Arctic policies of Sweden, Norway, and Finland* [w:] *The Palgrave Handbook of Arctic policy and politics*, (red.) K.S. Coates, C. Holroyd, Cham, 2020
- Copeland D., *Science diplomacy* [w:] *The SAGE Handbook of Diplomacy*, (red.) C.M. Constantinou, P. Kerr, P. Sharp, Londyn–Boston, 2016
- Cowie J., *Zmiany klimatyczne. Przyczyny, przebieg i skutki dla człowieka*, Warszawa, 2009
- Czaputowicz J., *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, Warszawa, 2007
- Czarny R.M., *High North – między geografią a polityką*, Kielce, 2014
- Czarny R.M., *High North – między geografią a polityką*, Kielce, 2014
- Cziomer E., *Współczesne stosunki międzynarodowe*, Kraków, 2014
- Dahl R.A., B. Stinebrickner, *Współczesna analiza polityczna*, Warszawa, 2007
- Der Derian J., *On diplomacy. A genealogy of western estrangement*, Hoboken, 1987
- Deutsch K.W. i in., *Political community and the North Atlantic area*, Princeton, 1957
- Dijk van T., *Critical discourse analysis* [w:] *The handbook of discourse analysis*, (red.) D. Tannen, H. Hamilton, D. Schiffrin, Chicster, 2015
- Dodds K., C.Y. Woon, L. Xu, *Critical geopolitics* [w:] *Critical studies of the Arctic. Unravelling the North*, (red.) M. Lindroth, H. Sinevaara–Niskanen, M. Tennberg, Cham, 2022
- Dodds K., M. Nuttall, *The Arctic. What everyone needs to know*, Nowy Jork, 2019
- Dorough D.S., *A land without borders. Inuit cultural integrity* [w:] *The north American Arctic. Themes in regional security* (red.) D.R. Menezes, H.N. Nicol, Londyn, 2019
- Duda R., *Regionalizacja i regional governance. W kierunku nowego ładu międzynarodowego* [w:] *Późnowestfalski ład międzynarodowy*, (red.) M. Pietraś, K. Marzęda, Lublin, 2008
- Dumała H., *Regiony międzynarodowe w teorii i praktyce* [w:] *Regiony w stosunkach międzynarodowych*, (red.) I. Topolski, H. Dumała, A. Dumała, Lublin, 2009
- Dunn K.C., I.B. Neumann, *Undertaking discourse analysis for social research*, Ann Arbor, 2019
- Durfee M., R. Johnstone, *Arctic governance in a changing world*, Lanham, 2019
- Duyck S., *Drawing lessons for Arctic governance from the Antarctic Treaty System* [w:] *The Yearbook of Polar Law*, (red.) G. Alfredsson, T. Koivurova, K. Hossain, tom 3, Leiden, 2011
- Eklund N., *Security perspectives from Sweden* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*, (red.) G.H. Gjørsv, M. Lanteigne, H. Sam–Aggrey, Londyn–Nowy Jork, 2020
- Engstrand S., *Role theory, environmental politics, and learning in international relations. The case of the Arctic region*, Nowy Jork–Londyn, 2022
- Escudé C., *The strength of flexibility. The Arctic Council in the Arctic norm–setting process* [w:] *Arctic Yearbook 2016*, (red.) L. Heininen, H. Exner–Pirot, J. Plouffe, Akureyri, 2016
- Exner–Pirot H., L. Heininen, *Conclusion. The search for a new security paradigm begins in the Arctic* [w:] *Climate change and Arctic security. Searching for a paradigm shift*, (red.) Tychże, Cham, 2020
- Exner–Pirot H., *New directions for governance in the Arctic region* [w:] *Arctic Yearbook 2012*, (red.) L. Heininen, Akureyri, 2012
- Exner–Pirot H., R. Huebert, *Arctic security. The Canadian context* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*, (red.) G.H. Gjørsv, M. Lanteigne, H. Sam–Aggrey, Londyn–Nowy Jork, 2020
- Falk R., *Regionalism and world order after the Cold War* [w:] *Globalism and the new regionalism*, (red.) B. Hettne, A. Inotai, O. Sunkel, Basingstoke, Wielka Brytania, 1999
- Fanon F., *Wyklęty lud ziemi*, Warszawa, 1985

- Finger M., G. Rekvig, *Introduction* [w:] *Global Arctic. An introduction to the multifaceted dynamics of the Arctic*, (red.) Tychże, Cham, 2022
- Fischer F., *Democracy and expertise. Reorienting policy inquiry*, Nowy Jork, 2009
- Fondahl G., A.A. Espiritu, A. Ivanova, *Russia's Arctic regions and policies* [w:] *The Palgrave Handbook of Arctic policy and politics*, (red.) K.S. Coates, C. Holroyd, Cham, 2020
- Foqué R., J. Steenbergen, *Regionalism. A constitutional framework for global challenges?* [w:] *Global politics of regionalism. Theory and practice*, (red.) M. Farrell, B. Hettne, L. Van Langenhove, Londyn, 2005
- Foucault M., *Archeologia wiedzy*, Warszawa, 2002
- Foucault M., *Nietzsche, genealogy, history* [w:] *Language, counter-memory, practice. Selected essays and interviews*, (red.) D.F. Bouchard, Ithaca, 1977
- Gabryś M., *Arktyczna strategia rządu Stephena Harpera. Próba oceny* [w:] *Północ w międzynarodowej przestrzeni politycznej i gospodarczej*, (red.) M. Tomala, M. Łuszczuk, Kielce, 2015
- Gabryś M., *Dziedzictwo Pierre'a Trudeau. Strategia Kanady w odniesieniu do zagrożeń ekologicznych i problemu suwerenności nad wodami Arktyki na przełomie lat 60. i 70. XX wieku i obecnie* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, (red.) M. Łuszczuk, Lublin 2013
- Gałąnek A., *Zmiana w globalnym systemie międzynarodowym. Supercykle i wojna hegemoniczna*, Poznań, 1992
- Gavin B., *Regional integration in Europe* [w:] *Global politics of regionalism. Theory and practice*, (red.) M. Farrell, B. Hettne, L. Van Langenhove, Londyn, 2005
- Gecas V., *The self-concept as a basis for a theory of motivation* [w:] *The self-society dynamic. Cognition, emotion and action*, (red.) J. Howard, P. Callero, Cambridge, 1991
- Giddens A., *Stanowienie społeczeństwa. Zarys teorii strukturacji*, Poznań, 2003
- Gilpin R., *War and change in world politics* [w:] *International relations theory. Pluralism, globalism and beyond*, (red.) P. Votti, M. Kauppi, Boston–Londyn, 1999
- Gjörv G.H., K.K. Hodgson, "Arctic Exceptionalism" or "comprehensive security"? *Understanding security in the Arctic* [w:] *Redefining Arctic Security. Arctic Yearbook 2019*, (red.) L. Heininen, H. Exner-Pirot, J. Barnes, Akureyri, 2019
- Glaser C.L., *Rational theory of international politics: the logic of competition and cooperation*, Princeton, 2010
- Graczyk P., *Polityka Stanów Zjednoczonych w regionie Arktyki* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, (red.) M. Łuszczuk, Lublin 2013
- Granholm N., *The new Arctic and the North Atlantic—strategic significance for Sweden?* [w:] *Friends in need. Towards a Swedish strategy of solidarity with her neighbours*, (red.) B. Hugemark, Sztokholm, 2012
- Grant S.D., *Polar imperative. A history of Arctic sovereignty in North America*, Vancouver, 2010
- Greaves W., *Indigenous peoples* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*, (red.) G.H. Gjörv, M. Lanteigne, H. Sam-Aggrey, Londyn–Nowy Jork, 2020
- Griffiths F., *Arctic security: the indirect approach* [w:] *Arctic security in an age of climate change*, (red.) J. Kraska, Cambridge, 2011
- Grydehøj A., *Government, policies, and priorities in Kalaallit Nunaat (Greenland). Roads to independence* [w:] *The Palgrave Handbook of Arctic policy and politics*, (red.) K.S. Coates, C. Holroyd, Cham, 2020
- Grzela J., *Denmark strategy towards the Arctic* [w:] *The Northern spaces – contemporary issues*, (red.) R.M. Czarny i in., Warszawa–Kielce, 2012
- Haliżak E., *Regionalizm w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, (red.) tenże, R. Kuźniar, Warszawa, 2004
- Hansen O.H., M.R. Midtgard, *Going North: the new petroleum province of Norway* [w:] *Arctic oil and gas. Sustainability at risk*, (red.) A. Mikkelsen, O. Langhelle, Oxon, 2008
- Haycox S., *Arctic policy of the United States. A historical survey* [w:] *The Palgrave handbook of Arctic policy and politics*, (red.) K. Coates, C. Holroyd, Cham, 2020

- Heikkilä M., *If we lose the Arctic. Finland's Arctic thinking from the 1980s to present day*, Rovaniemi, 2019
- Heininen L. i in., *Arctic policies and strategies. Analysis, synthesis, and trends*, Laxenburg, 2020
- Heininen L., *Arctic strategies and policies. Inventory and comparative study*, Rovaniemi–Akureyri, 2012
- Heininen L., *Finland as an Arctic and European state* [w:] *International relations and the Arctic. Understanding policy and governance*, (red.) R.W. Murray, A.D. Nuttall, Amherst, 2014
- Heininen L., *Security perspectives from Finland. An Arctic case* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*, (red.) G.H. Gjørv, M. Lanteigne, H. Sam–Aggrey, Londyn–Nowy Jork, 2020
- Heinrich J., *Independence through international affairs. How foreign relations shaped Greenlandic identity before 1979* [w:] *Greenland and the international politics of a changing Arctic. Postcolonial paradiplomacy between high and low politics*, (red.) K.S. Kristensen, J. Rahbek–Clemmensen, Londyn–Nowy Jork, 2018
- Helson H., W. Bevan, *Contemporary approaches to psychology*, Princeton, 1967
- Hettne B., *Globalization and the new regionalism. The second great transformation* [w:] *Globalism and the new regionalism*, (red.) tenże, A. Inotai, O. Sunkel, Basingstoke, Wielka Brytania, 1999
- Heywood A., *Politologia*, Warszawa, 2006
- Hønneland G., *Arctic euphoria and international High North politics*, Singapur, 2017
- Hønneland G., L.C. Jensen, *Norway's approach to the Arctic. Policies and discourse* [w:] *Handbook of the politics of the Arctic*, (red.) L.C. Jensen, G. Hønneland, Cheltenham, 2015
- Hønneland G., O.S. Stokke, *International cooperation and Arctic governance*, Oxon–Nowy Jork, 2007
- Hopkin J., *Metody porównawcze* [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych*, (red.) D. Marsh, G. Stoker, Kraków, 2006
- Howard R., *The Arctic gold rush. The new race for tomorrow's natural resources*, Londyn–Nowy Jork, 2009
- Huggan G., *Introduction. Unscrambling the Arctic* [w:] *Postcolonial perspectives on the European High North. Unscrambling the Arctic*, (red.) G. Huggan, L. Jensen, Londyn, 2016
- Hurrell A., *The regional dimension in international relations theory* [w:] *Global politics of regionalism. Theory and practice*, (red.) M. Farrell, B. Hettne, L. Van Langenhove, Londyn, 2005
- Hveem H., *Political regionalism. Master or servant of economic internationalization?* [w:] *Globalism and the new regionalism*, (red.) B. Hettne, A. Inotai, O. Sunkel, Basingstoke, Wielka Brytania, 1999
- Hveem H., *The regional project in global governance* [w:] *Theories of new regionalism*, (red.) F. Söderbaum, T.M. Shaw, Basingstoke, 2003
- Jabłońska B., *Krytyczna analiza dyskursu na przykładzie debaty „nicejsko–konstytucyjnej” w polskiej prasie* [w:] *Analiza dyskursu w socjologii i dla socjologii*, (red.) A. Horolets, Toruń, 2008
- Kankaanpää P., *Knowledge structures of the Arctic Council for sustainable development* [w:] *The Arctic Council. Its place in the future of Arctic governance*, (red.) T. Axworthy, T. Koivurova, W. Hasanat, Rovaniemi, 2012
- Katzenstein P., *A world of regions. Asia and Europe in the American Imperium*, Ithaca, 2005
- Keil K., S. Knecht, *Governing Arctic change. Global perspectives*, Londyn, 2017
- Keohane R.O., J.S. Nye, *Power and interdependence*, Boston, 1977
- Keskitalo E.C.H., *Climate change and globalization in the Arctic. An integrated approach to vulnerability assessment*, Londyn, 2008
- Keskitalo E.C.H., M. Nuttall, *Globalization of the Arctic* [w:] *The new Arctic*, (red.) B. Evengård, J.N. Larsen, Ø. Paasche, Londyn, 2015
- Keskitalo E.C.H., *Negotiating the Arctic. The construction of an international region*, Londyn–Nowy Jork, 2004
- Keskitalo E.C.H., *Sweden and Arctic policy* [w:] *International relations and the Arctic. Understanding policy and governance*, (red.) R.W. Murray, A.D. Nuttall, Amherst, 2014

- Keskitalo E.C.H., *The role of discourse analysis in understanding spatial systems* [w:] *Handbook of the politics of the Arctic*, (red.) L.C. Jensen, G. Hønneland, Cheltenham, 2015
- Kessel A.H., *Canadian Arctic sovereignty. Myths and realities* [w:] *Governing the North American Arctic. Sovereignty, security, and institutions*, (red.) D.A. Berry, N. Bowles, H. Jones, Londyn, 2016
- Kharlampyeva N.K., *The transnational Arctic and Russia* [w:] H. Peimani, *Energy security and geopolitics in the Arctic*, Singapur, 2013
- Kjær A.M., *Rzadzenie*, Warszawa, 2009, s. 110–111.
- Knecht S., *Arctic regionalism in theory and practice. From cooperation to integration?* [w:] *Arctic Yearbook 2013*, (red.) L. Heininen, Akureyri, 2013
- Knecht S., J. Spence, *State observers and science cooperation in the Arctic Council. Same same but different?* [w:] *Emerging legal orders in the Arctic. The role of non-Arctic actors*, (red.) N. Sellheim i in., Nowy Jork, 2019
- Knecht S., *The Arctic Council, Asian observers and the role of 'shadow networks' in the science-policy interface* [w:] *'Observing' the Arctic. Asia in the Arctic Council and beyond*, (red.) C.Y. Woon, K. Dodds, Cheltenham–Northampton, 2020
- Koivurova T., E.C.H. Keskitalo, N. Bankes, *Conclusions on climate governance in the Arctic* [w:] *Climate governance in the Arctic*, (red.) Tychże, Nowy Jork, 2009
- Koivurova T., E.C.H. Keskitalo, N. Bankes, *Conclusions on climate governance*
- Koźmiński A., W. Piotrowski, *Zarządzanie. Teoria i praktyka*, Warszawa, 2009
- Krakowiak T., *Analiza dyskursu – próba nakreślenia pola badawczego* [w:] *Analiza dyskursu w socjologii i dla socjologii*, (red.) A. Horolets, Toruń, 2008
- Krauz–Mozer B., *Metodologiczne problemy wyjaśniania w nauce o polityce*, Kraków, 1992
- Kubiak K., *Interesy i spory państw w Arktyce w pierwszych dekadach XXI wieku*, Warszawa, 2012
- Kubiak K., *Interesy i spory państw w Arktyce*, Wrocław, 2009
- Kuersten A., *The Arctic Five versus the Arctic Council* [w:] *Arctic Yearbook 2016*, (red.) L. Heininen, H. Exner–Pirot, J. Plouffe, Akureyri, 2016
- Kundzewicz Z., *Cieplejszy świat. Rzecz o zmianach klimatu*, Warszawa, 2013
- Lähteenmäki K., J. Käkönen, *Regionalization and its impact on the theory of international relations* [w:] *Globalism and the new regionalism*, (red.) B. Hettne, A. Inotai, O. Sunkel, Basingstoke, Wielka Brytania, 1999
- Lahteenmiiki K., J. Kakonen, *Regionalization and its impact on the theory of international relations* [w:] *Globalism and the new regionalism*, (red.) B. Hettne, A. Inotai, O. Sunkel, Basingstoke, Wielka Brytania, 1999
- Lajeunesse A., *Arctic geopolitics and security from the Canadian perspective* [w:] *Handbook on geopolitics and security in the Arctic. The High North between cooperation and confrontation*, (red.) J. Weber, Cham, 2020
- Landry P., *Norwesko–rosyjska współpraca w regionie Morza Barentsa i jej priorytety na początku XXI wieku* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, (red.) M. Łuszczuk, Lublin 2013
- Łoś–Nowak T., *Stosunki międzynarodowe. Teorie–systemy–uczestnicy*, Wrocław, 2006
- Łuszczuk M., A. Stępień, *Zmieniająca się Arktyka* [w:] *Cele i narzędzia polskiej polityki arktycznej*, (red.) M. Łuszczuk i in., Warszawa, 2015
- Łuszczuk M., *Ewolucja ról międzynarodowych w Arktyce*, Lublin, 2015
- Łuszczuk M., *Military cooperation and enhanced Arctic security in the context of climate change and growing global interest in the Arctic* [w:] *Future security of the global Arctic*, (red.) L. Heininen, Basingstoke, 2016
- Łuszczuk M., *Regionalizm (morski) w Arktyce* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, (red.) M. Łuszczuk, Lublin 2013

- Małyńska A., *Strategie komunikacyjne we współczesnym dyskursie politycznym*, Lublin, 2012
- Marsh D., P. Furlong, *Skóra a nie sweter: ontologia i epistemologia w politologii* [w:] *Teorie i metody w naukach politycznych* (red.) D. Marsh, G. Stoker, Kraków, 2006
- McBean G. i in., *Arctic climate: past and present* [w:] *Arctic Climate Impact Assessment*, (red.) C. Symon, L. Arris, B. Heal, Nowy Jork 2005
- Medby I.A., *Peopling the state. Arctic state identity in Norway, Iceland, and Canada*, Durham theses, Durham University, 2017, <http://etheses.dur.ac.uk/12009> [dostęp 1.5.2023]
- Meek C.L., E. Russell, *The challenges of American federalism in a rapidly changing Arctic* [w:] *Governing the North American Arctic. Sovereignty, security, and institutions*, (red.) D.A. Berry, N. Bowles, H. Jones, Londyn, 2016
- Mikiewicz P., A. Polus, *Zasady pisania prac dyplomowych z zakresu współczesnych stosunków międzynarodowych. Podręcznik akademicki*, Wrocław, 2016
- Mikiewicz P., *Narracje alterglobalistyczne jako fundamenty krytycznej teorii globalizacji*, Wrocław, 2011
- Mirsky J., *To the Arctic! The story of northern exploration from earliest times*, Chicago, 1998
- Moczulski L., *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Warszawa, 1999
- Moe A., *Geopolitics and international governance in the Arctic* [w:] *Arctic Governance. Volume I Law and politics*, (red.) S.V. Rottem, I.F. Soltvedt, Londyn–Nowy Jork, 2017
- Molo B., *Podstawowe pojęcia i kategorie międzynarodowych stosunków politycznych* [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. E. Cziomer, Kraków, 2008
- Muszyński J., *Podstawy teorii i praktyki polityki*, Toruń, 2007
- Neumann I.B., *A region–building approach* [w:] *Theories of new regionalism*, (red.) F. Söderbaum, T.M. Shaw, Basingstoke, 2003
- Nietzsche F., *Z genealogii moralności. Pismo polemiczne*, Kraków, 2006
- Nord D.C., *The changing Arctic. Creating a framework for consensus building and governance within the Arctic Council*, Nowy Jork, 2016
- Olesen M.R., *Cooperation or conflict in the Arctic. A literature review*, DIIS Working Paper 2014, nr 8, Kopenhaga, 2014
- Onuf N., *World of our making. Rules and rule in social theory and international relations*, Columbia, 1989
- Østhagen A., *The Good, the Bad, and the Ugly. Differentiating between different security dynamics in the Arctic* [w:] *On thin ice. Perspectives on Arctic security*, (red.) D. Depledge, P. Lackenbauer, Peterborough, 2021
- Østhagen A., *Unboxing Arctic security relations and dynamics* [w:] *Global development in the Arctic. International cooperation for the future*, (red.), A. Mineev, A. Bourmistrov, F. Mellemvik, Oxon, 2023
- Østreng W., *The Arctic Council and the „One Arctic”. A historic stocktaking of some circumpolar challenges, dilemmas and inconsistencies by* [w:] *One Arctic. The Arctic Council and circumpolar governance*, (red.) P.W. Lackenbauer, H. Nicol, W. Greaves, Ottawa, 2017
- Padrtova B., *Applying conventional theoretical approaches to the Arctic* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*, (red.) G.H. Gjørsv, M. Lanteigne, H. Sam–Aggrey, Londyn–Nowy Jork, 2020
- Penikett T., *Arctic security for a big small country* [w:] *The north American Arctic. Themes in regional security* (red.) D.R. Menezes, H.N. Nicol, Londyn, 2019
- Pettman R., *Globalism and regionalism. The costs of dichotomy* [w:] *Globalism and the new regionalism*, (red.) B. Hettne, A. Inotai, O. Sunkel, Basingstoke, Wielka Brytania, 1999
- Pharand D., *Canada's Arctic waters in international law*, Cambridge, 2008
- Phillips N., C. Hardy, *Discourse analysis. Investigating processes of social construction*, Thousand Oaks, 2002
- Polus A., *Governance w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno–gospodarcze*, (red.) K. Jędrzejczyk–Kuliniak i in., Toruń, 2008
- Popkiewicz M., A. Kardaś, S. Malinowski, *Nauka o klimacie*, Katowice, 2019

- Rahbek–Clemmensen J., *Denmark and Greenland's changing sovereignty and security challenges in the Arctic* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*, (red.) G.H. Gjørsv, M. Lanteigne, H. Sam–Aggrey, Londyn–Nowy Jork, 2020
- Rahbek–Clemmensen J., L.J. Nielsen, *The middleman — the driving forces behind Denmark's Arctic policy* [w:] *Handbook on geopolitics and security in the Arctic. The High North between cooperation and confrontation*, (red.) J. Weber, Cham, 2020
- Rayfuse R., *Russian flag at the North Pole* [w:] *International law's objects*, (red.) J. Hohmann, D. Joyce, Oxford, 2018
- Rosamond A.B., *The Kingdom of Denmark and the Arctic* [w:] *Handbook of the politics of the Arctic*, (red.) L.C. Jensen, G. Hønneland, Cheltenham, 2015
- Rottem S.V., *The Arctic Council. Between environmental protection and geopolitics*, Londyn, 2019
- Russett B.M., *International regions and the international system*, Chicago, 1967
- Saïd E.W., *Orientalizm*, Poznań, 2018
- Sanderson I., *Needs and public policy* [w:] *Needs assessments in public policy*, (red.) J. Percy–Smith, Buckingham–Bristol, 1996
- Scholte J.A., *Globalizacja, Krytyczne wprowadzenie*, Sosnowiec, 2006
- Schopenhauer A., *Świat jako wola i przedstawienie*, tom 1, Warszawa, 2009
- Sellheim N., *Legal „arctopia”. How Arctic governance express a better world* [w:] *Arctic Yearbook 2017*, (red.) L. Heininen, H. Exner–Pirot, J. Plouffe, Akureyri, 2016
- Seth S., *Postcolonial theory and the critique of international relations* [w:] *Postcolonial theory and international relations. A critical introduction*, (red.) tenże, Londyn, 2013
- Slocum N., L. Van Langenhove, *Identity and regional integration* [w:] *Global politics of regionalism. Theory and practice*, (red.) M. Farrell, B. Hettne, L. Van Langenhove, Londyn, 2005
- Söderbaum F., *Introduction. Theories of new regionalism* [w:] *Theories of new regionalism*, (red.) tenże, T.M. Shaw, Basingstoke, 2003
- Söderbaum F., *Old, new and comparative regionalism. The history and scholarly development of the field* [w:] *The Oxford handbook of comparative regionalism*, (red.) T.A. Börzel, T. Risse, Oxford, 2016
- Sörlin S., *The reluctant Arctic citizen. Sweden in the Arctic* [w:] *Polar geopolitics. Knowledge, resources and legal regimes*, (red.) K. Dodds, R. Powell, Cheltenham, 2014
- Spivak G.C., *Can subaltern speak?* [w:] *Marxism and interpretation of culture*, (red.) C. Nelson, L. Grossberg, Chicago, 1988
- Stadmüller E., *Regionalizm i regionalizacja jako przedmiot badań naukowych w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno–gospodarcze*, (red.) K. Jędrzejczyk–Kuliniak i in., Toruń, 2008
- Stadmüller E., *Regionalizm i regionalizacja jako przedmiot badań naukowych w stosunkach międzynarodowych* [w:] *Regionalizacja w stosunkach międzynarodowych. Aspekty polityczno–gospodarcze*, (red.) K. Jędrzejczyk–Kuliniak i in., Toruń, 2008
- Staun J., *A two-faced Russia? Civilian interests and great power politics in the High North* [w:] *Handbook on geopolitics and security in the Arctic. The High North between cooperation and confrontation*, (red.) J. Weber, Cham, 2020
- Steinberg P.E., J. Tasch, H. Gerhardt, *Contesting the Arctic. Politics and imaginaries in the circumpolar North*, Londyn, 2015
- Szpyra R., *(Nie)bezpieczeństwo militarne w regionie Arktyki – zarys problematyki* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, (red.) M. Łuszczuk, Lublin 2013
- Tarnawski M., *Problem Arktyki w polityce zagranicznej i strategii bezpieczeństwa Rosji* [w:] *Arktyka na początku XXI wieku. Między współpracą a rywalizacją*, (red.) M. Łuszczuk, Lublin 2013
- Titscher S., M. Meyer, R. Wodak, E. Vetter, *Methods of text and discourse analysis. In search of meaning*, Londyn, 2000

- Tomala M., *Grenlandia w systemie stosunków międzynarodowych w świetle teorii Immanuela Wallesteina systemów–światów*, Kielce, 2016
- Tonami A., *Asian foreign policy in a changing Arctic. The diplomacy of economy and science at new frontiers*, Londyn, 2016
- Wæver O., *Securitization and desecuritization* [w:] *On security*, (red.) R.D. Lipschutz, Nowy Jork, 1995
- Wæver O., *The rise and fall of the inter-paradigm debate* [w:] *International theory. Positivism & beyond*, (red.) S. Smith, K. Booth, M. Zalewski, Cambridge, 1996
- Wallerstein I.M., *Analiza systemów–światów. Wprowadzenie*, Warszawa, 2007
- Weber M., *Gospodarka i społeczeństwo. Zarys socjologii rozumiejącej*, Warszawa, 2002
- Wendt A., *Quantum mind and social science. Unifying physical and social ontology*, Cambridge, 2015
- Wendt A., *Spoleczna teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa, 2008
- Wilson P., A.H. Ingólfssdóttir, *Small state, big impact? Iceland's first National Security Policy* [w:] *Routledge handbook of Arctic security*, (red.) G.H. Gjørv, M. Lanteigne, H. Sam-Aggrey, Londyn–Nowy Jork, 2020
- Wilson Rowe E., *Arctic governance. Power in cross-border cooperation*, Manchester, 2018
- Young O.R., *Arctic politics. Conflict and cooperation in the circumpolar North*, Hanover, 1992
- Young O.R., *International governance. Protecting the environment in a stateless society*, Ithaca, 1994.
- Zandee D., K. Kruijver, A. Stoetman, *The future of Arctic security. The geopolitical pressure cooker and the consequences for the Netherlands*, Haga, 2020
- Żelichowski R., *Polityka światowa. Wybrane problemy*, Warszawa, 2013
- Zysk K., *Russia turns north, again. Interests, policies and the search for coherence* [w:] *Handbook of the politics of the Arctic*, (red.) L.C. Jensen, G. Hønneland, Cheltenham, 2015

Artykuły naukowe

- Ackrén M., *Referendums in Greenland – from home rule to self-government*, „Fédéralisme Régionalisme”, nr 19, 2019
- Andersson P., *The Arctic as a „strategic” and „important” Chinese foreign policy interest. Exploring the role of labels and hierarchies in China’s Arctic discourses*, „Journal of Current Chinese Affairs”, 2021, <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/18681026211018699> [dostęp 31.5.2023]
- Ashley R.K., *The geopolitics of geopolitical space. Toward a critical social theory of international politics*, „Alternatives. Global, local, political”, tom 12, nr 4, 1987
- Bajer J., *Badania porównawcze w politologii. Zagadnienia metodologiczne*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, nr 8
- Baker B., *Arctic overlaps. The surprising story of continental shelf diplomacy*, „Polar Perspectives”, nr 3, listopad 2020
- Błoch M., *Zmiany klimatu jako czynnik warunkujący transformację przyszłych stosunków międzynarodowych*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska, sectio I – Philosophia-Sociologia”, tom 43, nr 1, 2018
- Busch A.V., *Tall tales from the High North. Contested discourses of the Arctic as a political space*, „Geopolitics”, tom 26, nr 3, 2021
- Byers M., *Crises and international cooperation. An Arctic case study*, „International Relations”, tom 31, nr 4, 2017
- Chojnicki Z., T. Czyż, *Region – regionalizacja – regionalizm*, „Ruch prawniczy, ekonomiczny i socjologiczny”, Rok LIV, zeszyt 2, 1992
- Chwedczuk–Szulc K., A. Polus, *Social constructivism as forecasting matrix. Collective habitus in international relations*, „Polish Political Science Review. Polski Przegląd Politologiczny”, tom 8, nr 1, 2020
- Cook J. i in., *Consensus on consensus: a synthesis of consensus estimates on human-caused global warming*, „Environmental Research Letters” tom 11, nr 4, 2016
- Czajowski A., *Polityka w pięciu odsłonach: metatypologia zjawiska*, „Wrocławskie Studia Politologiczne”, nr 12, 2011
- E.W. Saïd, *Intellectuals in the post-colonial world*, „Salmagundi”, nr 70–71, 1986
- Exner–Pirot H., R.W. Murray, *Regional order in the Arctic. Negotiated exceptionalism*, „Politik”, tom 20, nr 3
- Exner–Pirot H., *What is the Arctic a case of? The Arctic as a regional environmental security complex and the implications for policy*, „Polar Journal”, tom 3, nr 1
- Exner–Pirot H., *What is the Arctic a case of? The Arctic as a regional environmental security complex and the implications for policy*, „The Polar Journal”, tom 3, nr 1, 2013
- Filimonova N., *Assessing the current and future state of Arctic governance. A study of academic approaches to Arctic law development*, „Current developments in Arctic law”, nr 6, 2018
- French D., K. Scott, *International legal implications of climate change for the polar regions: too much, too little, too late?*, „Melbourne Journal of International Law”, tom 10, 2009
- Grindheim A., *The scramble for the Arctic? A discourse analysis of Norway and the EU’s strategies towards the European Arctic*, „FNI Report”, nr 9, 2009
- Grzela J., *Wzrost znaczenia Arktyki w kontekście regionalnego bezpieczeństwa*, „Studia Humanistyczno-Społeczne”, tom 6, 2012
- Haas E.B., *The Uniting of Europe. Political, social and economic forces 1950–1957*, „International Organization”, 1958
- Haliżak E., A. Zajączkowski, *Studia regionalne w nauce o stosunkach międzynarodowych do 1989 roku*, „Nowa Polityka Wschodnia”, nr 4 (31), 2021
- Heininen L., H.N. Nicol, *The importance of Northern Dimension foreign policies in the geopolitics of the circumpolar North*, „Geopolitics”, nr 12, 2007

- Hettne B., F. Söderbaum, *Theorising the rise of regionness*, „New Political Economy”, 2000, tom 5, nr 3
- Hoel A., *Norway's Arctic strategy. Steady as she goes*, „Polar Perspectives”, nr 12, 2022
- Huebert R., *United States Arctic policy. The reluctant Arctic power*, „The School of Public Policy – University of Calgary Publications Series”, tom 2, nr 2, 2009
- Hurrell A., *Explaining the resurgence of regionalism in world politics*, „Review of International Studies”, tom 21, nr 4, 1995
- Jacobsen M., J. Strandsbjerg, *Desecuritization as displacement of controversy. Geopolitics, law and sovereign rights in the Arctic*, „Politik”, tom 20, nr 3
- Jensen O., *Current legal developments. The Barents Sea*, „The International Journal of Marine and Coastal Law”, tom 26, nr 1
- Keskitalo E.C.H., *International region-building. Development of the Arctic as an international region*, „Cooperation and Conflict”, tom 42, nr 2, 2007
- Kikkert P., *The disappointing Arctic: will more shipping dreams be shattered on the ice?*, „Journal of Maritime Law & Commerce”, tom 43, nr 4, 2012
- Klimenko E., *Russia's Arctic security policy. Still quiet in the High North*, „SIPRI Policy Paper”, nr 45, February 2016
- Knecht S., K. Keil, *Arctic geopolitics revisited. Spatialising governance in the circumpolar North*, „Polar Journal”, 2013
- Koivurova T., *Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance*, „Polar Record”, tom 46, nr 237, 2010
- Landriault M., *Globalization as discursive resource legitimating sovereignty. The case of the Canadian Arctic*, „Cogent Social Sciences”, nr 3, 2017
- Lenton T.M., *Arctic climate tipping points*, „Ambio”, nr 41, 2012
- Łuszczuk M. i in., *Governability of regional challenges. The Arctic development paradox*, „Politics and Governance. Constructing Ocean and Polar Governance”, tom 10, nr 3, 2022
- Łuszczuk M., B. Padrtova, W. Szczerbowicz, *Political dimension of Arctic research*, „Oceanologia”, tom 62, nr 4, 2020
- Lyse G.I., G. Andersen, *Collocations and statistical analysis of n-grams. Multiword expressions in newspaper text*, „Studies in Corpus Linguistics”, nr 49, 2012
- Michalak B., *Metody porównawcze stosowane w badaniach systemów wyborczych*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, tom 51, 2016
- Middleton A., *Fuzzy signals to potential observer states in the Arctic Council*, „Global Affairs Review”, tom 2, nr 2, 2021
- Milliken J., *The study of discourse in international relations. A critique of research and methods*, „European Journal of International Relations”, tom 5, nr 2, 1999
- Moravcsik A., *Taking preferences seriously. A liberal theory of international politics*, „International Organization”, tom 51, nr 4, 1997
- Murphy A.B., *Regions as social constructs: the gap between theory and practice*, „Progress in Human Geography”, tom 15, nr 1, 1991
- Neumann I.B., *A region-building approach to Northern Europe*, „Review of International Studies”, nr 20, 1994
- Neumann I.B., *Returning practice to the linguistic turn. The case of diplomacy*, „Millennium Journal of International Studies”, tom 31, nr 3, 2002
- Nilsson A., T. Koivurova, *Transformational change and regime shifts in the circumpolar Arctic*, „Arctic Review on Law and Politics”, tom 7, nr 2, 2016
- Nord D.C., *The shape of the table, the shape of the Arctic*, „International Journal. Canada's Journal of Global Policy Analysis”, tom 65, nr 4

- Oreskes N., *Beyond the ivory tower: the scientific consensus on climate change*, „Science”, tom 306, nr 5702, 2004
- Ostrow R., *Pax Russica. Russia's role in the race for the Arctic*, „SAIS Review”, tom 33, nr 2, 2013
- Øverland I., *Russia's Arctic energy policy*, „International Journal”, tom 65, nr 4, 2010
- Padrtova B., *Frozen narratives. How media present security in the Arctic*, „Polar Science”, nr 21, 2019
- Piskunova E., *Russia in the Arctic. What's lurking behind the flag?*, „International Journal”, tom 65, nr 4, 2010
- Polus A., *Kryzys teorii stosunków międzynarodowych w dobie globalizacji*, „Kultura – historia – globalizacja”, nr 8, 2010
- Price R., C. Reus-Smit, *Dangerous liaisons? Critical international theory and constructivism*, „European Journal of International Relations”, tom 4, nr 3, 1998
- Roberts K., *Jets, flags, and a new Cold War. Demystifying Russia's Arctic intentions*, „International Journal”, tom 65, nr 4, 2010
- Rossi C., *The club within the club. The challenge of a soft law framework in a global Arctic context*, „Polar Journal”, tom 5, nr 1, 2015
- Ruggie J., *What makes the world hang together? Neo-utilitarianism and the social constructivist challenge*, „International Organization”, 52(4) 1998
- Sadurski L., *Regional security complex theory. Why is this concept still worth developing?*, „Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne”, tom 75, nr 3, 2022
- Scopelliti M., E.C. Pérez, *Defining security in a changing Arctic helping to prevent an Arctic security dilemma*, „Polar Record”, tom 52, nr 267, 2016
- Śmieszek M., *Informal international regimes. A case study of the Arctic Council*, „Acta electronica Universitatis Lapponiensis”, nr 270, 2019
- Söderbaum F., *Rethinking regions and regionalism*, „Georgetown Journal of International Affairs”, tom 14, nr 2
- Sørensen C.T.N., E. Klimenko, *Emerging Chinese-Russian cooperation in the Arctic*, „SIPRI Policy Paper”, nr 46, czerwiec 2017
- Szacawa D., *Evolution of the Council of the Baltic Sea States: three decades of regional cooperation in the Baltic Sea Region (1991–2021)*, IEŚ Policy Papers, nr 11, Lublin, 2021
- Szarfenberg R., *Polityka publiczna – zagadnienia i nurty teoretyczne*, „Studia z Polityki Publicznej”, tom 3, nr 1, 2019
- Szczerbowicz W., *Status quo w stosunkach międzynarodowych w Arktyce*, „Przegląd Geopolityczny”, tom 24, 2018
- Valko I., *Differentiating Arctic provinces: a cluster analysis of geographic and geopolitical indicators*, „The Central European Journal of International and Security Studies”, tom 8, nr 4, 2014
- Wegge N., K. Keil, *Between classical and critical geopolitics in a changing Arctic*, „Polar Geography”, tom 41, nr 2, 2018
- Wendt A., *Anarchy is what states make of it. The social construction of power politics*, „International Organization”, 46 (2), 1992
- Wendt A., *Collective identity formation and the international state*, „The American Political Science Review”, tom 88, nr 2, 1994
- Wiberg H., O. Waever, *Norden in the Cold War reality* [w:] J. Øberg, *Nordic security in the 1990s. Options in the changing Europe*, Londyn, 1992
- Wilkins J., *Postcolonialism in international relations*, „International Studies”, opublikowano online, 20.11.2017, <https://oxfordre.com/internationalstudies/display/10.1093/acrefore/9780190846626.001.0001/acrefore-9780190846626-e-101?jsessionid=EBBB3A1061161157E9327E0C4B4B1E19> [dostęp 24.11.2023]
- Wilson Rowe E., *Arctic unity, Arctic difference. Mapping the reach of northern discourses*, „Polar Record”, tom 43, nr 1, 2007

Strony internetowe

- Aksnes D., *Arctic research publication trends. A pilot study*, August 2016, University of the Arctic, s. 13, https://www.elsevier.com/_data/assets/pdf_file/0017/204353/Arctic-Research-Publication-Trends-August-2016.pdf [dostęp 8.3.2023]
- Anthony L., *AntConc (Version 4.1.4)* [oprogramowanie komputerowe], 2022, <http://www.laurenceanthony.net/software> [dostęp 5.1.2023]
- Arctic Council Indigenous Peoples' Secretariat, *We are the Indigenous Peoples of the Arctic Council*, <https://www.arcticpeoples.com/#intro> [dostęp 28.5.2023]
- Arctic Council, Organization, *Arctic Council Observers*, <https://arctic-council.org/about/observers/> [dostęp 10.5.2023]
- Arctic Council, Organization, *Arctic Council Observers*, <https://arctic-council.org/about/observers/> [dostęp 10.5.2023]
- Arctic Council, Organization, *Arctic Council Working Groups*, <https://arctic-council.org/about/working-groups/> [dostęp 27.5.2023]
- Arctic Council, Organization, *Permanent participants*, <https://arctic-council.org/about/permanent-participants/> [dostęp 28.5.2023]
- Bennett M., 2018. *Recapping the year in the Arctic*, Cryopolitics, 5.1.2019, <https://www.cryopolitics.com/2019/01/05/2018-arctic-review/> [dostęp 31.5.2023]
- Copeland B., D. Watkins, *Who owns the Arctic?*, „The New York Times”, 7.12.2013, www.nytimes.com/interactive/2013/12/07/sunday-review/who-owns-the-arctic.html [dostęp 26.7.2022]
- Exner-Pirot H., *Put up or shut up with your Arctic conflict theory*, High North News, 2.11.2015, <https://www.highnorthnews.com/en/comment-put-or-shut-your-arctic-conflict-theory> [dostęp 22.4.2023]
- Faulconbridge G., *Russian sub plants flag under North Pole*, Reuters, World News, 2.8.2007, <https://www.reuters.com/article/idINIndia-28784420070802> [dostęp 15.5.2023]
- Government of Canada, Crown-Indigenous Relations and Northern Affairs Canada, *Lands. Treaties, agreements, and fiscal management*, <https://www.rcaanc-cirnac.gc.ca/eng/1673471706695/1673471755108> [dostęp 24.5.2023]
- Houck J.W., *The opportunity costs of ignoring the Law of Sea Convention in the Arctic*, Hoover Institution, 19.2.2014, <http://www.hoover.org/research/opportunity-costs-ignoring-law-sea-convention-arctic> [dostęp: 12.4.2023]
- International Arctic Science Committee, *Arctic Science Agreement*, <https://iasc.info/cooperations/arctic-science-agreement> [dostęp 28.5.2023]
- International Maritime Organization, *Polar Code*, <https://www.imo.org/en/OurWork/Safety/Pages/polar-code.aspx> [dostęp 7.9.2022]
- Lindsey R., *Arctic sea ice breaks 2007 record low*, NOAA Climate, 27.8.2012, <https://www.climate.gov/news-features/event-tracker/arctic-sea-ice-breaks-2007-record-low> [dostęp 15.5.2023]
- NASA, Global climate change. Vital signs of the planet, Resources, *Overview: weather, global warming, and climate change*, https://climate.nasa.gov/resources/global-warming-vs-climate-change.amp?__twitter_impression=true [dostęp 16.09.2021]
- Nordic Co-operation, *Welcome to Nordic Co-operation*, <https://www.norden.org> [dostęp 27.2.2023].
- Northern Dimension, *What is the Northern Dimension?*, <https://northerndimension.info> [dostęp 27.2.2023].
- NSR Shipping Traffic – Transit Voyages in 2020, Center for High North Logistics, Northern Sea Route Information Office, <https://arctic-lho.com/nsr-shipping-traffic-transit-voyages-in-2020/> [dostęp 20.9.2022]
- Polskie Konsorcjum Polarne, Komitet Badań Polarnych PAN, *Strategia polskich badań polarnych. Koncepcja na lata 2017–2027*, 2017, s. 6, https://www.pkpolar.pl/wp-content/uploads/STRATEGIA_POL_caly%20plik_RGB_LISTOPAD_2017.pdf [dostęp 15.3.2023]

- Sametinget, *Background. The state and the Sami parliament*, 14.3.2019, <https://www.sametinget.se/9688> [dostęp 27.1.2023].
- Stacja Polarna im. Stanisława Baranowskiego Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego, <http://polar.geom.uni.wroc.pl/> [dostęp 18.6.2023]
- Statistics Greenland, Greenland in figures, *Population*, 16.22.2022, <https://stat.gl/dialog/topmain.asp?lang=en&sc=BE> [dostęp 27.1.2023]
- Symon C., *Climate change in the Arctic – a hot topic!*, podsumowanie raportu Arctic Monitoring and Assessment Programme z cyklu SWIPA 2011: Snow, Water, Ice and Permafrost in the Arctic, Oslo, 2011, <http://www.amap.no/documents/doc/climate-change-in-the-arctic-a-hot-topic/101> [dostęp 22.9.2022]
- The Arctic Coast Guard Forum, <https://www.arcticcoastguardforum.com/about-acgf> [dostęp 24.5.2023]
- The Arctic Institute, *Exploring continental shelf claims in the Arctic*, <https://www.thearcticinstitute.org/continental-shelf-claims-arctic-infographic/> [dostęp 7.9.2022]
- The Barents Euro–Arctic Council, *Cooperation in the Barents Euro–Arctic Region*, <https://barents-council.org/> [dostęp 1.3.2023].
- The Intergovernmental Panel on Climate Change, *Reports*, <https://www.ipcc.ch/> [dostęp 30.5.2023]
- United Nations, Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea, *Commission on the Limits of the Continental Shelf*, https://www.un.org/depts/los/clcs_new/commission_purpose.htm [dostęp 7.9.2022]

Spis rysunków

Rys. 1 Badana korelacja w pracy	13
Rys. 2 Anomalie temperatury powietrza przy powierzchni Ziemi względem okresu referencyjnego 1961–2010, w stopniach Celsjusza. Dane dla dziesięciolecia 2011–2020	21
Rys. 3 Przykładowe granice Arktyki	23
Rys. 4 Podział obszarów morskich według <i>Konwencji o prawie morza</i>	30
Rys. 5 Wydobywanie ropy naftowej i gazu ziemnego w Arktyce	33
Rys. 6 Minimalny zasięg występowania lodu morskiego na Oceanie Arktycznym w 2020 r. w porównaniu do mediany minimalnego zasięgu z lat 1981–2010	36
Rys. 7 Przykład analizy predykatów	43
Rys. 8 Interfejs oprogramowania AntConc	46
Rys. 9 Mapa polityczna Arktyki z uwzględnieniem wyłącznych stref ekonomicznych państw arktycznych	58
Rys. 10 Kierunki procesu regionalizacji w nurtach <i>inside/out</i> i <i>outside/in</i>	65
Rys. 11 Lista słów kluczowych w analizowanych amerykańskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”	91
Rys. 12 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych amerykańskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”	92
Rys. 13 Lista słów kluczowych w analizowanych kanadyjskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”	96
Rys. 14 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych kanadyjskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”	97
Rys. 15 Lista słów kluczowych w analizowanych duńskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”	101
Rys. 16 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych duńskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”	102
Rys. 17 Lista słów kluczowych w analizowanej islandzkiej strategii arktycznej. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”	105
Rys. 18 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanej islandzkiej strategii. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”	106
Rys. 19 Lista słów kluczowych w analizowanych norweskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”	111
Rys. 20 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych norweskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”	112
Rys. 21 Lista słów kluczowych w analizowanej szwedzkiej strategii arktycznej. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”	115
Rys. 22 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanej szwedzkiej strategii. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”	116
Rys. 23 Lista słów kluczowych w analizowanych fińskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”	119
Rys. 24 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych fińskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”	120
Rys. 25 Lista słów kluczowych w analizowanych rosyjskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”	124
Rys. 26 Lista najpopularniejszych n-gramów w analizowanych rosyjskich strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”	125

Rys. 27 Lista słów kluczowych we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Keyword”	136
Rys. 28 Lista najpopularniejszych n-gramów we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „N-Gram”	137
Rys. 29 Graficzne przedstawienie koncepcji <i>self, other and this</i> . Ujęcie teoretyczne (po lewej) oraz przykładowa jego operacjonalizacja w stosunkach międzynarodowych w Arktyce (po prawej)	139
Rys. 30 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „state” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”	141
Rys. 31 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „states” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”	143
Rys. 32 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „region” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”	145
Rys. 33 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „maintain” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”	148
Rys. 34 Wyniki wyszukiwania frazy „Arctic Council” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”	150
Rys. 35 Wyniki wyszukiwania frazy „inclusion” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”	153
Rys. 36 Wyniki wyszukiwania frazy „military” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”	155
Rys. 37 Wyniki wyszukiwania frazy „treaty” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”	157
Rys. 38 Wyniki wyszukiwania frazy „conflict” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”	160
Rys. 39 Proponowane koncepcje rozwoju procesu konstruowania regionu zaobserwowane w toku analizy dyskursu w strategiach arktycznych	160
Rys. 40 Struktura organizacyjna i funkcjonalna Rady Arktycznej	172
Rys. 41 Terytoria i granice morskie w Arktyce z zaznaczonymi roszczeniami państw zgłoszonymi do Commission on the Limits of the Continental Shelf (CLCS). Stan na marzec 2023 r.	175
Rys. 42 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „environment” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc	178
Rys. 43 Mapa ukazująca rozmieszczenie arktycznych ludów autochtonicznych	180
Rys. 44 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „indigenous” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”	181
Rys. 45 Mapa obrazująca współpracę naukową w Arktyce, poprzez Agreement on enhancing international Arctic scientific cooperation, International Arctic Science Committee oraz University of the Arctic	183
Rys. 46 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słowa „science” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”	184
Rys. 47 Wyniki wyszukiwania frazy „peace” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „KWIC”	187
Rys. 48 Lista najpopularniejszych kolokatów dla frazy „climate change” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”	191
Rys. 49 Wybrane źródła motywacji w stosunkach międzynarodowych z perspektywy państwa arktycznego	192
Rys. 50 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słów zaczynających się od ciągu znaków „region*” we wszystkich analizowanych strategiach arktycznych. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”	199

Rys. 51 Lista najpopularniejszych kolokatów dla słów zaczynających się od ciągu znaków „russia*” w analizowanych strategiach siedmiu państw arktycznych z wyłączeniem Rosji. Dane uzyskane przez oprogramowanie AntConc, opcja „Collocate”
204

Spis tabel

Tab. 1 Aktorzy i konstruowane przez nich dyskursy w Arktyce	78
Tab. 2 Wykaz strategii państw arktycznych uwzględnionych w przeprowadzonej analizie dyskursu	134
Tab. 3 Wybrane akty prawa międzynarodowego oraz inne dokumenty dotyczące stosunków międzynarodowych w Arktyce	170